T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AFGANİSTAN'DA SİYASİ PARTİLER (1990-2010)

SAYED HANAN YUSOFİ

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. FAHRİ TÜRK

EDİRNE 2013

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

SAYED HANAN YUSOFİ tarafından hazırlanan **AFGANİSTAN'DA SİYASİ PARTİLER(1990-2010)** konulu **Yüksek lisans** tezinin sınavı' Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim- Öğretim Yönetmenliği'nin 12-13. maddeleri uyarınca **04.04.2013 Perşembe** günü saat **15.00**'da yapılmış olup tezin ...kabul.....edilmesine... **OYBİRLİĞİ/ ~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Doç. Dr. Fahri TÜRK (Danışman)	kabul edilmesine	Fahri Türk
Doç. Dr. Burak GÜMÜŞ	Kabul edilmesine	
Yrd. Doç. Dr. Sibel KAVUNCU	Kabul Edilmesine	

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	**464998**
İşlem Türü	İşlemde
Yazar Adı / Soyadı	Sayed Hanan Yusofi Yusofi
Uyruğu / T.C.Kimlik No	T.C.
Telefon / Cep Telefonu	
e-Posta	sayedhananу@yahoo.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Afganistan'da Siyasi Partiler (1990-2010)
Tezin Tercümesi	Political Parties İn Afghanistan (1990-2010)
Konu Başlıkları	
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	Uluslararası İlişkiler Bölümü
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Bilim Dalı / Bölüm	
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2013
Sayfa	221
Tez Danışmanları	Doç. Dr. Fahri Türk
Dizin Terimleri	Afganistan=Afghanistan Siyasi partiler=Political parties İç savaş=Civil war
Önerilen Dizin Terimleri	İslami Partiler=Islamic parties Demokrat partiler ve etnik partiler=Democratic parties and ethnic parties
Yayımlama İzni	☑ Tezimin yayımlanmasına izin veriyorum ☐ Ertelenmesini istiyorum

a. Yukarıda başlığı yazılı olan tezimin, ilgilenenlerin incelemesine sunulmak üzere Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından arşivlenmesi, kağıt, mikroform veya elektronik formatta, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezimle ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) ve erteleme talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.

08.04.2013

İmza:.....

TEZİN ADI: AFGANİSTAN'DA SİYASİ PARTİLER(1990-2010)

HAZIRLAYAN: SAYED HANAN YUSOFİ

ÖZET

Yüksek lisans tezi olarak ele alınan bu çalışmada 1990-2010 yılları arasında Afganistan'da oluşan siyasi partileri incelenmiştir. Bu süreç içerisinde ortaya çıkan partileri incelemeden evvel çalışmanın ilk bölümünde, siyasi partilerin teorik çerçevesi anlatıldıktan sonra ikinci bölümde ülkenin tarihçesi, coğrafi konumu, etnik yapısı, ekonomik durumu, 1992-1994 yılları arasında yaşanan iç savaş, 1994-2001 yılları arasında yüz gösteren Taliban'a karşı Kuzey Koalisyonu tarafından yürütülen savaşlar ve ABD'nin Afganistan müdahalesi irdelenmiştir. Üçüncü bölümde Afganistan'da siyasal sistem kapsamında yasama, yürütme ve yargı erklerinin işleyiş tarzları ele alınmıştır. Dördüncü bölümde birinci meşrutiyetçiler olarak bilinen ve 1903 yıllarında oluşan siyasi akımdan başlayarak siyasi partilerin oluşum süreci incelenmiştir. Bunun daha kolay anlaşılması için siyasi partileri sol ve sağ olarak iki başlık altında ele alınması uygun bulunmuştur. Beşinci bölümde 2001 yılından sonra ortaya çıkan siyasi partilerin programları ve siyasi parti yöneticileri, milletvekilleri ve siyaset bilimciler ile yapılan görüşmelerden yola çıkılarak bu süreçte ortaya çıkan siyasi parti İslami, etnik ve demokrat partiler olarak üç başlık altından incelenmiştir. Çalışmanın son bölümünde giriş kısmında ortaya atılan " Afganistan gibi fakir ülkede bunca partinin boy göstermesinin nedeni ve partilerin siyasi arenada söz sahibi olamamasının nedenleri nedir?" sorusunun cevabi aranmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, siyasi partiler, iç savaş, İslami Partiler, demokrat partiler ve etnik partiler.

NAME OF THESIS: POLITICAL PARTIES IN AFGHANISTAN (1990-2010)

PREPARED BY: SAYED HANAN YUSOFİ

ABSTRACT

This thesis seeks to examine the political parties within Afghanistan between the years 1990 and 2010. Chapter one covers the introduction and theoretical framework of political parties. Then, chapter two discusses Afghanistan's history, geographic location, ethnic composition, economic status, the Civil War (1992-1994), the war between the Taliban and the Northern Coalition (1994-2001), and the military interference of the United States. The third chapter explores the scope of the political system in Afghanistan, i.e, the legislative, executive and judicial powers. Next, chapter four surveys the history of the political parties in Afghanistan ranging from the very first constitutionalists to the rise of political parties. To clarify, the political parties of Afghanistan upto 2001 are covered under separate headings labeled "left parties" and "right parties". Chapter five covers the political parties that materialized after 2001. In this section, with the help of statute of the parties, meetings with the leaders and managers of the parties, and political analysts, the parties are categorized into Islamist political parties, ethnic and tribal parties, and Democratic parties. Towards the end, the thesis answers questions like " What are some reasons for the increase of political parties in poor countries like Afghanistan?" and "Are these political parties in the country of any real use?". Finally, the thesis elaborates on the best and most useful government systems that political parties suggest for the future of Afghanistan.

Key Words: Afghanistan, political parties, civil war, Islamic parties, democratic parties and ethnic parties.

ÖNSÖZ

1979 yılında Sovyetler Birliği tarafından işgalinden itibaren dünya gündeminden hiç düşmeyen Afganistan, 11 Eylül olayları ile birlikte tekrar dünya gündemini işgal etmiştir. Bu çalışmada Afganistan'da ortaya çıkan siyasi rejimler ve siyasi partiler üzerinde durulacaktır. Bu çalışmanın asıl amacı Afganistan'ı Türkiye halkına tanıtmak ve Türkçe siyasi edebiyatta hissedilen boşluğu doldurmaktır. Çünkü Afganistan her zaman Türkiye için önemli bir dost olmuş, özellikle 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra bu yeni Cumhuriyeti ilk tanıyan ülke olarak kardeşliğini pekiştirmiştir. Afganistan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bunca dostane ve eskilere dayanan siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerine rağmen Türkçe edebiyatında Afganistan hakkında bilgilerin eksik olmasının nedeni yapılan çalışmaların batılı kaynaklara dayanmasıdır. Bu sebepten Afganistan ve bu ülkedeki siyasi partileri tanıtmak üzere birinci el kaynakların kullanılması tercih edilmiştir.

Bu kapsamda "Afganistan'da Siyasi Partiler (1990-2010)" olarak ele alınan çalışmada daha çok Afganistanlı kaynaklar tercih edilmiştir. Fakat çalışmayı yaparken yabancı kaynaklar ve özellikle Türkçe kaynaklar da göz ardı edilmemiştir. Afganistan kaynaklı kitaplar, Makaleler, yasalar ve parti programı ile beraber siyasi partilerin yöneticileri, milletvekilleri ve siyaset bilimi hocalarının görüşlerine de başvurulmuştur.

Bu çalışma aşağıda açıklanacağı gibi beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, tezin teorik çerçevesi kapsamında siyasi partilerin kategorileri ve tipolojileri üzerinde durulacaktır. İkinci bölümde, Afganistan'ın tarihi arka planı kapsamında 1747 yılında kurulması, 1919 yılında Emanullah Han'ın tahta çıkarak İngilizlerden bağımsızlık kazanması ve ülkede yenilikçi reformlara başlaması, bunun üzerine çıkan ayaklanmaların sonucu olarak iktidara yaklaşık 200 yıldan sonra Peştun olmayan bir kişinin sahip olması, Afganistan'da 1964 yılından sonra başlayan siyasi örgütlenmeler, Sovyet işgali, İç savaşın başlaması ve iç savaş sürecinde Sovyetlere karşı savaşan mücahitlerin askeri bir güç olarak savaşmaları, yabancı ülkelerden elde edilen askeri ve mali destekler, mücahitlerin ülkeyi ele geçirmeleri ve iç savaş, Taliban grubunun meydana çıkması ve 11 Eylül 2001'den sonra oluşan devlet ele alınacaktır.

Ülkenin coğrafi konumu ele alınacaktır. Daha sonrasında ise ülkenin etnik yapısı incelenecek ve Afganistan'ın etnik yapısı başlığı altında ülkede kendilerini çoğunluk olarak tanıtan Peştunlar, Afganistan Türkleri, bulundukları coğrafya ve konuştukları ortak dil, kendilerini Ari ırktan geldiğini savunan, İran'daki Farslar ve Tacikistan'daki Tacikler ile Ortak dilde konuşan Tacikler ve ülkede yaşamakta olan başka etnik gruplar irdelenecektir.

Ayrıca Afganistan'da yıllarca süren iç savaş ve nedenlerinin açıklanması için çalışılacaktır. Bunları müteakiben ülkenin ekonomik durumu, yer altı kaynakları ve dış yardımlara bağlı olan ekonomik durumu açıklanacaktır. Bu bölümde son olarak ise Karzai hâkimiyeti kapsamında son durum ele alınacaktır.

Üçüncü bölümde Afganistan'da siyasal sistem kapsamında ülkede uygulanmakta olan sistemin nasıl bir sistem olduğu açıklandıktan sonra Cumhurbaşkanı seçimi, seçilme şartları, Cumhurbaşkanı'nın görev ve yetkileri, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve yetkileri ve Bakanlardan meydana gelen hükümetin yetki ve görevleri, Bakanların seçilme şartları ve kimlere karşı sorumlu olduğu anlatılacaktır.

Dördüncü bölümde Afganistan'da siyasi partilerin tarihçesi başlığı altında 1964'lerden sonra yeni anayasa ile verilen özgürlükler çerçevesinde siyasi partilerin boy göstermesi, Cumhuriyetin 1973 yılında ilan edilmesinden sonra siyasi partilerin faaliyet yapmalarına kısıtlama getirilmesi ve bu bağlamda siyasi elitlerin cezaevlerine gönderilmesinden bahsedilecektir. Söz konusu tarihlerde meydana çıkan sosyalist partilere SSCB ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin etkisine yer verilmiştir. Ayrıca dini ve etnik partilere de yer verilmiştir. Dini ve etnik partilerin daha iyi anlaşılması için Sünni ve Şii partiler ayrı olarak irdelenmeye çalışılmıştır.

Beşinci bölümde 2001'den sonra oluşan İslami, etnik ve demokrat siyasi partiler ele alınacaktır. Bu bölümde ilkin İslami partilerin programları, tarihçesi ve mali kaynakları üzerinde durulduktan sonra ülkede mevcut İslami partiler teker teker ele alınacaktır. Etnik partilerin iç ve dış politikaları, hangi ekonomik sistemden yana olduğu anlatıldıktan sonra yabancı ülkelerin partilere verdiği destekler ve partiler arasındaki ilişkiler incelenecektir. Demokrat partilerin programları kapsamında iç ve dış politikaları ele alınmış, partilerin ülke siyaseti üzerinde ne kadar etkin olduğuna

yer verilmiştir. Sonuç bölümünde ise bu siyasi partilerin önerdiği rejimlerin hangisinin Afganistan için çıkış yolu olacağına dair değerlendirmede bulunulacaktır.

Bu çalışmanın hazırlanmasına her zaman manevi destekleri ve gösterdikleri samimiyetlerinden dolayı danışman hocam sayın Doç. Dr. Fahri TÜRK'e teşekkürlerimi ve minnettarlığımı sunmayı bir borç bilirim. Başta ailem olmak üzere, çalışmanın tamamlanmasında her zaman maddi ve manevi destekte bulunan, ilgi, destek ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocalarıma, meslektaşlarıma ve dostlarıma teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Ayrıca çalışmanın başından sonuna dek yaptığı manevi yardımlarından dolayı değerli arkadaşım Yasin DAĞLI'ya ve tezin metin düzeltmelerinde yardımları dokunan Taner KARAKUZU ve İlker LİMON'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET i
ABSTRACT ii
ÖNSÖZ iii
İÇİNDEKİLER vi
TABLOLAR VE HARİTA LİSTESİ x
KISALTMALAR xi
1. GİRİŞ 1
1.1. Çalışmanın Analitik Yapısı 1
1.2. Literatürde Afganistan'da Siyasi Partiler 5
1.3. Teorik Çerçeve 9
2. AFGANİSTAN HAKKINDA GENEL BİLGİ 24
2.1. Afganistan'ın Tarihçesi 24
2.2. Coğrafi konumu 29
2.3. Etnik Yapısı 31
2.3.1. Peştunlar (Afganlar) 33
2.3.2. Türkler 34
2.3.3. Tacikler 37
2.3.4. Başka Etnik Gruplar 37
2.4. Afganistan'da İç Savaş (1992-2001) 38
2.5. Afganistan Ekonomisi 49
2.6. Afganistan'da Karzai Hükümeti ve Mevcut Durum 52
3. AFGANİSTAN'DA SİYASİ SİSTEM 56
3.1. Parlamento 58
3.1.1. Muşranu Jirga (Senato) 60
3.1.2. Vilayet Konseyler 61
3.2. Yürütme Erki 61
3.2.1. Cumhurbaşkanı 61
3.3. Yargı Erki 65
3.3.1. Yüksek Mahkeme 66

4. AFGANİSTAN'DA SİYASİ PARTİLERİN TARİHÇESİ 68
4.1. Siyasi fikirlerin oluşumu 68
4.2. Siyasi Partilerin Ortaya Çıkışının Tarihçesi 71
4.2.1. Sol, Marksist Leninist ve Demokrat Partiler 76
4.2.2. Dinci ve Etnik Partiler 86
4.2.2.1. Sünni, Dinci ve Etnik partiler 87
4.2.2.1.1. Afgan Sosyal Demokrat (Afgan Millet) Partisi(AMP) 87
4.2.2.1.2. Nuhzat-i İslami Afganistan (Afganistan İslami Hareketi) (AİH) 88
4.2.2.1.3. Cemiyeti İslami Afganistan Partisi (CİAP) 90
4.2.2.1.4. Hizbi İslami Afganistan Partisi (HİAP) 92
4.2.2.1.5. Hizbi İttihad İslami Afganistan Partisi (HİİAP) 94
4.2.2.1.6. Afganistan Milli Kurtuluş Cephesi (AMKC) 95
4.2.2.1.7. Afganistan Milli ve İslami Karşılık Partisi(AMİKP) 96
4.2.2.1.8. Erkin Türkistan Partisi(ETP) 97
4.2.2.1.9. İttihad-i İslâmi-i Velayet -i Şimâli-i Afganistan 99
4.2.2.1.10. Cünbiş-i Mill-i İslami Afganistan Partisi (CMİAP) 100
4.2.2.1.11. Afganistan İslami Hareket Partisi(AİHP) 104
4.2.2.1.12. Hizbi İslami-i "Halis"("Halis" İslami Partisi) 105
4.2.3. Şii Siyasi Partiler 105
4.2.3.1. İttihat Partisi (İP) 106
4.2.3.2. Afganistan İslami Cihadını Savunanlar Partisi(AİCSP) 107
4.2.3.3. Yardım Hareketi(YH) 107
4.2.3.4. Afganistan İslami Hareketi(AİH) 108
4.2.3.5. Hizbullah-i Afganistan(HA) 109
4.2.3.6. Afganistan İslami Birlik Partisi(AİBP) 110
4.3. Afganistan Halkının Siyasi Partilere Bakışı 111
5. 2001 -2010 YILLARI ARASINDA OLUŞAN SİYASİ PARTİLER 112
5.1. İslami Partiler 115
5.1.1. Cemiyeti İslami Afganistan partisi(CİAP) 115
5.1.2. Hizbi İslami Afganistan Partisi(HİAP) 118
5.1.3. Afganistan İslami Davet Partisi(AİDP) 121

5.1.4. Afganistan İslami ve Milli Karşılık Partisi(AİMKP) 123
5.1.5. Afganistan Milli kurtuluş cephesi(AMKC) 124
5.1.6. Afganistan İslami Hareket partisi(AİHP) 127
5.2. Etnik Partiler 129
5.2.1. Afgan Sosyal Demokrat (Afgan Millet) Partisi 130
5.2.2. Afganistan İslami Vahdet Partisi(AİVP) 133
5.2.3. Cünbiş-i Mill-i İslami Afganistan Partisi(CMİAP) 136
5.2.4. Afganistan Halkının İslami Vahdet partisi(AHİVP) 139
5.2.5. Afganistan Milli Hareketi(AMH) 140
5.2.6. Afganistan milli Vahdet partisi(AMİVP) 143
5.2.7. Afganistan Gençler milli birlik partisi(AGMBP) 144
5.2.8. Afganistan Milli kongre Partisi(AMKP) 145
5.3. Demokrat Partiler 149
5.3.1. Afganistan Cumhuriyetçiler Partisi(ACP) 149
5.3.2. Afganistan Milli Birlik Partisi(AMBP) 151
5.3.3. Yeni Afganistan Partisi(YAP) 153
5.3.4. Afganistan Barış Hareket Partisi(ABHP) 154
5.3.5. Milli Niyaz Partisi(MNP) 156
5.3.6. Milli Bağ Partisi(MBP) 157
5.3.7. Afganistan Demokrat partisi(ADP) 158
5.3.8. Afganistan Milli İktidar Partisi(AMİP) 160
SONUÇ 163
KAYNAKÇA 171
Kitaplar ve Makaleler 171
Parti Programları 174
İnternet Kaynakları 175
EKLER 177
EK 1 177
EK 2 181
EK 3 186
EK 4 190

EK 5 194
EK 6. 197
EK 7 201
EK 8 203
EK 9 206

TABLOLAR VE HARİTA LİSTESİ

TABLOLAR

Tablo 1: Etnik Gruplar 32

Tablo 2: İslami Partiler..... 129

Tablo 3: Etnik Partiler..... 149

Tablo 4: Demokrat Partiler..... 162

HARİTA

Harita 1: Afganistan'ın Komşuları 30

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri.
ABHP	Afganistan Barış Hareket Partisi.
ACP	Afganistan Cumhuriyetçiler Partisi.
AİCSP	Afganistan İslami Cihadını Savunanlar Partisi.
ADHP	Afganistan Demokratik Halk Partisi.
ADP	Afganistan Demokrat Partisi.
A.G.E	Adı Geçen Eser.
AGMBP	Afganistan Gençler Milli Birlik Partisi.
AHİVP	Afganistan Halkının İslami Vahdet Partisi.
AİBP	Afganistan İslami Birlik Partisi.
AİDP	Afganistan İslami Davet Partisi.
AİH	Afganistan İslami Hareketi.
AİHP	Afganistan İslami Hareket Partisi.
AİMKP	Afganistan İslami ve Milli Karşılık Partisi.
AİVP	Afganistan İslami Vahdet Partisi.
AMBP	Afganistan Milli Birlik Partisi.
AMİP	Afganistan Milli İktidar Partisi.
AMP	Afgan Millet Partisi.
AMH	Afganistan Milli Hareketi.
AMİKP	Afganistan Milli ve İslami Karşılık Partisi.
AMİVP	Afganistan Milli Vahdet Partisi.
AMKC	Afganistan Milli Kurtuluş Cephesi.
AMKP	Afganistan Milli Kongre Partisi.
BMÖ	Birleşmiş Milletler Örgütü.

CİAP	Cemiyeti İslami Afganistan Partisi.
CMİAP	Cünbiş-i Milli İslami Afganistan Partisi.
ETP	Erkin Türkistan Partisi.
HA	Hizbullah-i Afganistan.
HİAP	Hizbi İslami Afganistan Partisi.
AİH	Afganistan İslami Hareketi.
HİİAP	Hizbi İttihat İslami Afganistan Partisi.
HİP	Hizbi İslami-i "Halis"("Halis" İslami Partisi).
İİVŞA	İttihadı-i İslâmi-i Velayet -i Şimâli-İ Afganistan(Afganistan Kuzey Vilayetlerinin İslami Birliği).
İP	İttihat Partisi.
İSİ	İnter Services İntelligance
İKÖ	İslam Konferans Örgütü.
KGB	Komitet Godudarstvennoy Bezopasbosti
MBP	Milli Bağ Partisi.
MNP	Milli Niyaz Partisi.
NATO	North Atlantıc Treaty Organizetion
S	Sayfa.
SS	Sayfalar Arası.
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği.
YAP	Yeni Afganistan Partisi.
YH	Yardım Hareketi

1. GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Analitik Yapısı

1747 yılında Meşhur Türkmen İmparatoru Nadir Şah öldükten sonra Ahmetşah Büyük Meclisi (Loğa Jırga) Kandahar'da toplayarak yeni kurulacak devletin başına geçmiştir. Ahmet Şah eskiden Horasan olarak bilinen ülkenin adını Afganistan[1] (Peştunistan) olarak değiştirmiştir. 26 yıllık iktidarında Afganistan'ı büyük bir imparatorluk haline getirmiştir. Ahmet Şah'tan sonra her zaman kardeşler arasındaki savaşlar ve kargaşalar ile karşı karşıya kalan Afganistan üç kere İngiltere tarafından (1839,1878 ve1914 yıllarında) işgal edilmiştir. 1919 yılında babası Habibullah Han'ın, öldürülmesinden sonra Emanullah Han tahta çıkmıştır.[2]

Emanullah Han, Hindistan'daki İngiliz valiye bir mektup göndererek Afganistan'ın bağımsız bir devlet olduğunu ve İngiltere ile iyi ilişkiler kuracağını iletmiştir. İngiltere ise Afganistan'ın bağımsızlığını kabul edip etmemekte tereddüt etmiştir. Bu durum ilişkilerin bozulmasına ve üçüncü Afgan-İngiliz savaşına neden olmuştur. Bu savaşta başarılı olamayan İngilizler, 8 Aralık 1919 tarihinde yapılan anlaşmayla Afganistan'ın bağımsızlığını kabul etmiştir.[3]

Afganistan'ın kurulmasından sonra ilk kez 1929 yılında Peştun olmayan Habibullah Kalakani, Amanullah Han'ın reformlarına karşı çıkarak tahta çıkmıştır. Tacik olan Kalakani'nin iktidarı fazla sürmemiş ve yerine Muhammed Nadir Şah geçmiştir. Böylece iktidar tekrar Peştun hâkimiyetine geçmiştir. Soğuk Savaş döneminde iki süper gücün rekabet meydanı haline gelen Afganistan, 1979 yılında SSCB tarafından işgal edilmiştir. İşgal ile beraber Sovyet askerleri ve Moskova yanlısı hükümete karşı direniş başlamıştır.[4]1964 yılında yapılan anayasa ile yıllarca diktatörlük ile yönetilen Afganistan'da bir dizi demokratik reformların geleceği öngörülmüştür.

---

[1] 1747 yılında Horasan olarak bilinen ülkenin başına geçen Peştun kökenli Ahmetşah ülke adini Afganistan olarak değiştirmiştir. Afganistan kelimesi anlam olarak Afgan'lar yanı Peştuların yaşadığı ülke demektir.

[2] Abdul Haliq Lalza, Çigunagi Taşkil-i Devleti Banam Afghanistan(Afganistan olarak bir devletin ortaya çıkışı) Yayınlanmamış makale, 2007,S.2-4.
http://lalzadabdul.blogfa.com/., 12.08.2012.

[3] Abdulhak Mucaddadi – Fazlullah Mucaddadi, Afganistan ez Amir-i Kebir ta Rehber-i Kebir, Kabil, Yay. Y, 2008, s. 445-455.

[4] Müsavi Sayid Ali, Tarihi Tahlili Az Zahir Şah ta Karzai, Balh Afganistan,Balh yayın evi, 2009.s.130.

Bunlardan en önemlisi Anayasa'da siyasi Partilere faaliyet hakki tanımak olmuştur. Bu tarihten itibaren siyasi fikirler siyasi örgütler şeklinde tebarüz etmiştir[5]. Ancak başbakan Şah Mahmut Han'ın daha sonra değişecek politikası ile anayasanın hükümlerine rağmen serbest faaliyetleri engellenmiş ve siyasi liderler cezaevlerine yollanmıştır. [6]1964 yılından önce siyasi Partilere faaliyet izni veren yasaların olmamasına rağmen bazı siyasi oluşumlar yer altında faaliyet sürdürmekteydiler. Rejime karşı solcu ve İslami gruplar faaliyet yapmaktaydılar. Solcu grupların başında Afganistan Demokratik Halk Partisi gibi oluşumlar varken İslami gruplar tek bayrak altında Afganistan İslami Hareketi adı ile siyasi eylemlerde bulunmaktaydılar. Afganistan İslami Hareketi içinde aktif olan Afganistan Müslüman Gençler Hareketi üniversite ve okullarda siyasi eylemler yönetirlerdi.[7]1960'lardan sonra yer altı faaliyetlerde bulunan İslami örgütler 1979-1989 yılları arasında yerüstü faaliyetleri göze görünür derecede ortaya çıkmıştır. Önceleri ülkedeki mevcut rejimlere karşı siyasi faaliyet yapan bu partiler 1979 yılında Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgal edilmesinden hemen sonra Moskova'ya karşı kutsal savaşı (cihadı) ilan etmişlerdir.

Mücahitler çeşitli ülkelerden yardım alarak cihatlarını sürdürmüşlerdir. Mücahitlere destek olan ülkelerin en önemli amacı Afganistan halkını korumak değil kendilerini Moskova ve Komünizmin tehlikesinden korumaktı. Bu ülkeler Sovyetlerin Afganistan'da bulunmasını kendilerine karşı gördükleri için ellerinden gelen yardımı Afganistan mücahitlerine yapmışlardır.[8]1989 yılında Sovyet askerlerinin Afganistan'ı terk etmesiyle birlikte bu kez savaş Moskova yanlısı Nacibullah hâkimiyetine karşı devam etmiştir. 1992 yılında Birleşmiş Milletler Örgütü'nün (BMÖ) de katıldığı bir anlaşmayla Nacibullah iktidarı mücahitlere teslim etmiştir. 1992 yılında Mücahitlerin hükümeti teslim alması ile beraber bu kez kendi aralarında koltuk savaşı başlamıştır. Tekrardan yabancı ülkelerin desteği ile süren iç savaş milyonlarca insanın vatanını terk etmek zorunda bırakmış ve binlerce insanı ölümüne sebep olmuştur.

---

[5] Müsavi ,a.g.e.s., 40.
[6]Tanin Zahir, Afganistan der karn-i Bist karnı Ahir,Tahran, Mohamdad İbrahim Şeriatı Afganistan'ı yayın evi, ,2004.ss.151-156.
[7]Tanin, a.g.e.,ss.159-160.
[8] Müsavi,a.g.e., s.137.

1994 yılında Afganistan Cumhurbaşkanı tarafından desteklenen radikal grup (Taliban) başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Pakistan ve Suudi Arabistan olmak üzere birçok ülkenin desteğini alarak Kandahar kentinde rejim muhaliflerine karşı mücadeleye başlamıştır. Kandahar'ı ele geçirdikten sonra Kabil'e doğru hareket ederek 26 Kasım 1996 tarihinde Kabil'i ele geçirmiş ve İslami kurallara göre Taliban hükümetini kurmuşlardır.

11 Eylül 2001 terör eyleminden sonra ABD ve müttefikleri terörle mücadele bağlamında Taliban rejimine karşı Bin ladini barındırdığı için savaş açmıştır.[9] Böylece iç savaş ve Taliban zulmünden kurtulan Afganistan halkı Amerikan'ın askeri işgaline tanık olmuştur. ABD'nin mevcudiyeti bile akan kanın durmasına sebep olamamıştır. 2001'den günümüze kadar binlerce sivil insanın işgalci askerler tarafından öldürülmesine şahitlik edilmektedir. Bunların hepsi insan hakları, demokrasi ve teröre karşı mücadele uğruna yapılmaktadır. Taliban iktidarının yıkılmasıyla birlikte Almanya'nın Bonn kentinde toplanan Afganistan siyasi elitleri ABD'nin baskısıyla Özbek kökenli Abdulsettar Siret oyların çoğunu almasına rağmen Hamid Karzai'yi geçici cumhurbaşkanı olarak kabul etmişlerdir[10].2003 yılında yapılan yeni anayasa ile ülke tam anlamıyla siyasi partilerin faaliyetlerine şahit olmuştur. Yeni düzenle siyasi arenada birçok parti boy göstermiştir. Günümüzde birçok sorunla boğuşan Afganistan yüz'ü aşkın siyasi partinin varlığını sürdürmektedir[11].

Bu tezin konusu Afganistan'da siyasi partiler 1990-2010" olarak adlandırılan olgu yukarıda özet olarak izah edilen şartlar çerçevesinde incelenecektir. Bu çalışmanın konusu Sovyet işgalinden sonra Afganistan'da boy gösteren siyasi partilerdir. Bu tezde ilkin" Afganistan'daki siyasi partilerin sınıflandırılması yapılacaktır. Çalışmanın tezi bu kadar partinin Afganistan'da boy göstermesinde iç faktörlerin önemli rol oynadığıdır. İç faktörler bağlamında mezhepsel, bölgesel, etnik, siyasi bilincin gelişmemiş olması, ekonomik olarak geri kalmışlığın, Komünist rejiminden sonra iktidarı alan mücahitlerin koltuk sevdası ve bu dönemde ülkenin refahında umulan gelişimin olmaması vb. nedenler sayılabilir.

[9] Müsavi, a.g.e.s., 259.
[10] Nek Pay Mohamad Sena, Şerh-i Ruydad hay tarihi Az 2001-2005, Kanda, 2005,s.18.
[11] Müsavi, Aynı eser, s., 282.

Bu tezde demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan siyasi partilerin Afganistan'daki programları incelenecektir. Çalışmanın yukarıda belirtilen tezinin incelenmesi için aşağıda açıklanan yol takip edilecektir.

Birinci bölümde, tezin teorik çerçevesi kapsamında siyasi partilerin kategorileri ve tipolojileri üzerinde durulacaktır. İkinci bölümde, Afganistan'ın tarihi arka planı bağlamında 1747 yılında kurulması ile başlayacaktır. 1919'da Emanullah Han'ın tahta çıkarak İngilizlerden bağımsızlık kazanmıştır. Ülke de yenilikçi reformlara başlaması, bunun üzerine çıkan ayaklanmaların sonucu olarak iktidara yaklaşık 200 yıl sonra Peştun olmayan bir kişinin gelmesi önemli bir gelişmedir. Afganistan'da 1964 yılından sonra başlayan siyasi örgütlenmeler, Sovyet işgali, iç savaşın başlaması ve iç savaş sürecinde Sovyetlere karşı savaşan mücahitlerin askeri bir güç olarak savaşmaları, yabancı ülkelerden elde edilen askeri ve mali destekler, mücahitlerin ülkeyi ele geçirmeleri ve iç savaş, Taliban grubunun meydana çıkması ve 11 Eylül 2001'den sonra oluşan devlet ele alınacaktır. Afganistan'ın siyasi tarihinden sonra, ülkenin coğrafi konumu ve jeopolitik önemi ele alınacaktır. Bir sonra ki konu başlığında ülkenin etnik yapısı incelenecektir. Afganistan'ın etnik yapısı başlığı altında ülkede kendilerini çoğunluk olarak tanıtan Peştunlar, Afganistan Türkleri, bulundukları coğrafya ve konuştukları ortak dil, kendilerini ari ırktan geldiğini savunan, İran'daki Farslar ve Tacikistan'daki Tacikler ile ortak dilde konuşan Tacikler ve ülkede yaşamakta olan başka etnik gruplar irdelenecektir.

Ülke'nin siyasi tarihi, coğrafyası ve etnisite'si incelendikten sonra, Afganistan'da yıllarca süren iç savaş ve nedenlerinin açıklanması için çalışılacaktır. Bunları müteakiben ülkenin ekonomik durumu, yer altı kaynakları ve dış yardımlara bağlı olan ekonomik durumu açıklanacaktır. Bu bölümde son olarak ise Karzai hâkimiyeti kapsamında son durum ele alınacaktır.

Üçüncü bölümde; Afganistan'da siyasal sistem kapsamında ülkede uygulanmakta olan sistemin nasıl bir sistem olduğu açıklanacaktır. Bu bağlamda cumhurbaşkanı seçimi, seçilme şartları, cumhurbaşkanının görev ve yetkileri, cumhurbaşkanı yardımcıları ve yetkileri ve bakanlardan meydana gelen hükümetin yetki ve görevleri, bakanların seçilme şartları ve kimlere karşı sorumlu olduğu anlatılacaktır.

Dördüncü bölümde Afganistan'da siyasi partilerin tarihçesi başlığı altında 1964'lerden sonra yeni anayasa ile verilen özgürlükler çerçevesinde siyasi partilerin boy göstermesi, Cumhuriyetin 1973 yılında ilan edilmesinden sonra siyasi partilerin faaliyet yapmalarına kısıtlama getirilmesi ve bu bağlamda siyasi elitlerin cezaevlerine gönderilmesinden bahsedilecektir. Yine bu bağlamda o tarihlerde meydana çıkan siyasi partiler sol, Leninist ve Marksist (bunlar SSCB ve Çin halk Cumhuriyeti tarafından finanse ediliyordu) üzerinde durulduktan sonra dinci ve etnik partiler ele alınacaktır. Dini ve etnik partilerin daha iyi anlaşılması için Sünni ve Şii partiler ayrı olarak incelenecektir. Yukarıda bahsi geçen partilerin nasıl ortaya çıktığı ve kimler tarafından desteklendiği incelenecektir.

Beşinci bölümde 2001'den sonra oluşan İslami, etnik ve demokrat siyasi partiler incelenecektir. Bu bölümde önce İslami partilerin programları, tarihçesi ve mali kaynakları üzerinde durulduktan sonra ülke de mevcut İslami partiler teker teker irdelenecektir. İkinci bölümünde etnik partilerin iç ve dış politikaları, hangi ekonomik sistemden yana olduğuna değinildikten sonra yabancı ülkelerin partilere verdiği destekler ve partiler arasındaki ilişkiler incelenecektir. Bunun hemen akabinde demokrat partilerin programları kapsamında iç ve dış politikaları ele alındıktan sonra partilerin ülke siyaseti üzerinde ne kadar etkin olduğu tartışılacaktır. Sonuç bölümünde ise bu siyasi partilerin önerdiği rejimlerin hangisinin Afganistan için çıkış yolu olacağına dair değerlendirmede bulunulacaktır.

1.2. Literatürde Afganistan'da Siyasi Partiler

Afganistan'da siyasal partileri oldukça yeni bir olgu olmasından dolayı bu alanda çalışmalar çok geniş ve kapsamlı değildir. Tam anlamıyla 1979- 2011 yılları arasında ortaya çıkan siyasi partileri anlatan çalışma bulunmamaktadır.

Andeşmend'in" Salhay Tecavüz ve Mukavemet" (İşgal ve Mukavemet Yılları) adlı eserinde 1979 yılında gerçekleşen Sovyet işgalinden, 2001 yılına kadar süreci ele almıştır. Bu eser 1979-89 arasındaki dönemde örgütlenen siyasi partileri ve dış müdahaleleri öğrenmek için değerli katkıda bulunmuştur. Bu eserde genel olarak

Pakistan'da faaliyet gösteren siyasi partiler arasında oluşan ittifaklar ve Pakistan'da yönetilen Cihat konuları işlenmiştir.

Muhammed Akram Andeşmend'in, yazdığı ''Ma ve Pakistan"(Biz ve Pakistan) kitabında Afganistan'da ortaya çıkan iç savaşı ve partilerin kurulmasına Pakistan, ABD ve Suudi Arabistan'ın etkilerini anlatmaktadır. Yine aynı yazarın yazdığı "Amerika Der Afganistan" (Amerika Afganistan'da) eserinde Sovyetlere karşı savaşan mücahitlerin desteklenmesi, Taliban rejiminin ortaya çıkışı ve Afganistan'ın ABD tarafından işgali incelenmiştir.

Sayed Ali Musevi'nin hazırladığı "Tarih Tahlili Afganistan az Zahir Şah ta Karzay"adlı eser, Zahir Şah'tan Hamid Karzai'ye kadar süreç içinde ortaya çıkan rejimleri incelemesi açısından Afganistan siyasi tarihine büyük katkıda bulunmaktadır. Muhammad Sena Nekpay "Şeri zamani ruydadhay mühim siyasi Afganistan az icalas-i bun ta intikhabat–i parlemanı(2000- 2005)"(Bonn Konferasından Parlamenter Seçimlerine Kadar 2002-2005) adlı kitabında 11 Eylül 2001 olayları sonrası, Bunn konferansını, anayasa hazırlanması için kurulan kurumları, 2005 Parlamento seçimlerini ve yeni anayasanın hazırlanmasını ele almıştır.

Meshel Shosud foskı'nın " jang ve jehanı şudan " (Savaş ve Küreelleşme) kitabında Pakistan'daki dini medreselerde eğitim gören Afganistanlı öğrencilerinin Taliban hareketine ettiği yardım, ABD'nin Mücahitlere yaptığı yardım, süper güçlerin Afganistan'ı ele geçirmek için rekabetleri ve Pakistan'ın, Talibana verdiği askeri ve maddi destek ele alınmıştır.

Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan "Ahzab-i Siyasi Afganistan" (Afganistan Siyasi Partileri) Adalet Bakanlığı'nda kayıtlı bulunan siyasi partilerin programları çalışmamız için kullanılacak eserlerin başında gelmektedir.

Zahir Tanin "Afganistan Der Karn-i Bist" (Afganistan 20. Yüz Yılda) adlı eserinde 20. yüzyıl da Afganistan'da meydana gelen kargaşaları ve boy gösteren siyasi partileri ele alarak bilimsel bir çalışma yapmıştır. Tanın daha çok partilerin askeri açıdan ve savaşlarını ele almıştır. Yazarın bu eseri son zamanlarda yazılan siyasi meseleler konusundaki eserlerin en tarafsızıdır. Telmen Rudar hazırladığı "Ahlak-ı

kazayı Afganistan"(Afganistan'da Yargı Ahlakı) isimli eserinde Afganistan'daki yargı organın işleyişini, yetkilerini ve yargıçların görevleri ile ilgili meseleleri açıklamıştır.

BMÖ'ye NDİ (natıonal democratıc instıtut for İnternational Affairs) 2006 yılında hazırladığı " Arzıyabı Ahzabi siyasi Afganistan"(Afganistan Siyasi Partilerinin Denetlemesi) kitabında Afganistan'da siyasi partilerin tarihini ve siyasi arenadaki faaliyetlerini incelemiştir. Kasimşah Şikandari'nin yazdığı"Afganistan, Taliban ve Teşekkül Merakizi Tururısty"(Afganistan, Taliban ve Terör merkezlerinin Oluşması) eserinde özellikle Taliban örgütünün ortaya çıkması, birden bire güç kazanması ve bu örgütün yabancı radikal gruplara ev sahipliği yaptığı cinayetleri incelenmiştir.

Türkçe literatürde, Erıc Jan Zürcher'in "Orta Asya ve İslam Dünyasında Kimlik Politikaları 20. Yüzyılda Milliyetçilik, Etnisite ve Emek" adlı eserinde Afganistan'da milliyetçilik, merkezileşme, Afganistan'daki Özbeklerin devlet ile ilişkileri ve kimlik mücadeleleri gibi konular ele alınmıştır. Bu eser Afganistan'daki Peştun hâkimiyetini ve başka milliyetlerin ezildiğini gösterdiği için bu alanda önemli bir boşluğu doldurmuştur.

Esedullah Oğuz'un "Afganistan "adlı eserinde Afganistan'ın coğrafi ve etnik yapısı, tarihi arka planı özellikle Kral Mohammad Zahir Şah'tan başlayarak cumhuriyetin ilanından, Sovyet işgali ve sonrası, Mücahitler Hükümeti ve koltuk kavgası incelenmiştir. Yazar bu kitapta Afganistan tarihi ile ilgilenmiştir. Yazarın bizzat Afganistan'a gidip araştırdığı konu olduğundan dolayı Türkçe literatürde Afganistan hakkındaki boşluğu doldurmak için değerli katkıda bulunmuştur. Ancak Afganistan gibi istikrarsızlıklar ile dolu bir ülkenin tarihini bu kadar küçük bir eserde anlatmak eksik olacaktır. Bundan dolayı ne kadar bizzat kendisi Afganistan'a gidip araştırarak yazmış olsa da kesinlikle eksikleri çoktur. Bu eksiklik genelde aynı konuları ele almasından doğmaktadır.

Mehmet Saray'ın "Afganistan ve Türkler" adlı eserinde Taliban'ın ortaya çıkışı ve yanlışlıkları, Afganistan'ın coğrafi şartları ve idari bölgeleri, Afganistan'ın etnik yapısı, tarihçesi, Orta Asya'da İngiliz- Rus rekabeti ve Afganistan'a tesirleri, Türkiye –Afganistan ilişkileri, Cemal Paşa'nın Afganistan'ı kuvvetlendirme çabaları,

Türkiye'nin girişimi ile Afganistan'ın Sadabat Paktı'na alınması ve Afganistan'da değişen hükümetlerle birlikte Afganistan Türkiye ilişkilerinde meydana gelen yakınlaşmalar ve uzaklaşmalar, gibi konular ele alınmıştır. Ancak eserde bazı önemli konularda ciddiyet gösterilmediği de meydandadır. Örneğin Afganistan'da milli devletin kuruluşunu Ahmet Şah Dürrani tarafından olduğunu yazmaktadır. Hâlbuki Afganistan bu günkü sınırları ile daha sonra Abdurrahman Han tarafından ortaya çıkmıştır.

Özgür Çınarlı hazırladığı "Afganistan'daki İç savaş ve Dış Müdahale (1989-2001)" doktora tezi ile 1989 yılında Sovyet askerlerinin Afganistan'dan çekilmesinden sonra meydana gelen iktidar mücadelesini, Pakistan'da örgütlenen Taliban rejiminin ülkeyi ele geçirmesini ve Pakistan'da kurulan Afganistan İslami partilerini incelemiştir. Ancak Türkçe ve İngilizce kaynaklardan yararlandığı için eksik bir çalışma olmuştur.

Muhammed Âlem Saee, yüksek lisan tezi olarak ele aldığı "Afganistan'da Siyasi Partiler Tarihçesi" çalışmasında Afganistan'da mevcut yüzü aşkın siyasi partiden sadece bir kaç tanesini incelemiştir. Bu çalışma da Saee siyasi partilerin tarihçesi konusunda katkıda bulunmaktadır. Afganistan'da siyasi fikirlerin oluşumu, ilk demokrasi çağında ortaya çıkan siyasi partiler, cumhuriyetten sonra ortaya çıkan siyasi partiler ve Taliban'dan sonra ortaya çıkan siyasi partileri ele almış olduğu tezde bu başlıkların çok geniş olmasına karşın çok dar bilgiler yer almaktadır. Eğer çalışmada belli süreçler ele alınmış olsaydı çalışma daha verimli olacaktı. Çalışmanın eksikliğini asıl nedeni ise az kaynaktan yararlanmış olmasıdır. Yine de Türkçe literatürde Afganistan ve siyasi fikirleri hakkında bilimsel ve gerçekçi bir çalışmanın olmadığından bu tez büyük bir boşluğu doldurmuştur.

Bu tezde kitaplar, dergi ve gazete makaleleri ve araştırma merkezleri, Afganistan Anayasası, Afganistan seçim yasası, senato iç tüzüğü, parlamento iç tüzüğü, siyasi partilerin iç tüzükleri, devlet organlarının teşekkül ve yetki yasası, il meclislerinin iç tüzüğü ve Afganistan Adalet bakanlığı arşivi gibi çeşitli kurum ve kuruluşlardan yararlanılmıştır. Tezin daha bilimsel ve doğal olabilmesi için yukarıdaki kaynaklar dışında Afganistan'da kaldığım yedi ay boyunca milletvekilleri, siyaset bilimcileri, parti yöneticileri ve aydın insanlar ile yapmış olduğum görüşmeler de büyük

katkı sağlayacaktır. Bilindiği gibi Afganistan'da özellikle siyasi konuları ele almak için uğraşan insanlar ile bildiğini paylaşmak isteyen insanların sayısı yok denilebilecek kadar azdır. Bu nedenden dolayı görüşme teklif ettiğim insanların anacak yüzde 10'u görüşmeye hazır olmuştur. Bu görüşmelerden elde edilen bilgiler çalışmayı Türkçe literatürdeki Afganistan'da siyasi partiler ve siyasi sistem üzerinde ele alınan eserlerdeki boşlukları doldurmak için faydalı olacaktır. Son olarak çalışmada verilen bazı istatistik verilerin uzun süren savaşlar ve devlet otoritesinin zayıf olmasından dolayı güvenilir olmadığını belirtmekte fayda vardır. Bu veriler, Afganistan'ın nüfusu, yüz ölçümü, ekonomik göstergesi ve etnik grupların yüzdesi gibi hususlardır.

1.3. Teorik Çerçeve

"Siyasi iktidarı ele geçirmek ya da en azından ona ortak olmak amacıyla örgütlenmiş insan topluluklarına siyasi parti denir."[12] Siyasi partileri diğer toplumsal örgütlerden ayıran en önemli farklılıklarından biri iktidar yarışması içinde olmalarıdır. Siyasi partiler modern politikanın işleyişinde çok önemli bir yere sahip olmalarına rağmen bu rolleri ve taşıdıkları anlam genelde ciddiye alınmaz. Seçimleri kazanmak ve iktidarı ele geçirmek üzere örgütlenen siyasi bir mekanizma olarak siyasi partiler henüz 19.yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. Şimdilerde ise her yerde görünür durumdadır.[13] Dünyada siyasi partilerin bulunmadığı yerler sadece diktatörlükle ya da militarizmle baskı altında tutulan bölgelerdir. Basit olarak, siyasi partiler modern politikayı düzenleyen ilkeleridir. Partiler otoriter ya da demokratik olabilir, iktidarı seçimler ve devrim yolu ile ele geçirme arayışı içinde olabilir, sol, sağ ya da merkez ideolojilerini savunuyor olabilir, hatta hepsini aynı anda birleştirebilir. Siyasi partilerin gelişimi ve parti sisteminin hayata geçirilmesi, siyasi anlamda modernleşmenin bir işaretidir. 1950'lerin sonları ile birlikte dünya devletlerinin %80'inden fazlası siyasi partiler ile yönetiliyordu. 1960'lar ve 1970'lerin başlarında militarizmin yayılması ile beraber siyasi partiler sayısı ve faaliyetinde gerileme yaşandı. Siyasi partiler ihtilaf yaratmakla, hızla yükselen açlık problemlerini ve etnik sosyal düşmanlıkları çözmede başarısız olmakla suçlandı. 1980'li ve 1990'lı yıllarda demokratik-

[12] Münci Kapanı, Politika Bilimine Giriş, Ankara: Bilgi Kitabevi, s., 160.
[13] Kışlalı Ahmet Taner, Siyaset Bilimi,6. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara,1997,s., 238.

leşmenin artması partilerin yeniden önem kazanmasını sağladı. SSCB'nin çökmesi ve askeri rejimlerin ortadan kalkması ile yeni bağımsızlığını kazanan ülkelerde birçok siyasi parti boy göstermiştir.[14] Bunun sonucu olarak, tek parti iktidarları azalmaya başlamıştır. [15]Modern anlamda ilk siyasi partiler ABD'de ortaya çıkmıştır. Amerikan anayasasının yaratıcıları olan ülkenin kurucu babalarının partilere duydukları nefrete rağmen Federal Parti 1880 yılındaki Amerikan başkanlık seçimlerinde ilk parti olarak sahneye çıkmıştır.[16]

Amerika'daki muhafazakâr ve liberal partiler hayatlarına yasama hizipleri[17] olarak başlamışlardır. Bundan bir süre sonra daha geniş seçmen grubuna seslenmeye zorlanarak, seçim bölgelerinde şubeler, yerel temsilciler gibi parlamento dışında siyasi faaliyetlerini geliştirdiler.[18] Siyasi partiler, bir program çerçevesinde siyasal kararları etkilemek ve bu amaçla siyasal iktidarı ele geçirmek üzere örgütlenmiş kuruluşlardır. Yapısal farklılıkları, aynı zamanda toplumsal tabanlarının ve dolayısı ile de ideolojilerinin farklılığını yansıtır. Farklı siyasal eğilimlerin temsilcileri olarak siyasi partiler, kaba çizgileri ile Eski Yunan'da da vardı. Ama çağdaş anlamda siyasi partiler ilk kez Batı'da ortaya çıkmıştır. Siyasi partiler tam anlamıyla oy hakkının genişlemesi ile gelişti. Aristokrasi (toprak soylular) ile burjuvazi (kentsoylular) mücadelesi sırasında adayları desteklemek ve desteklenen adayın seçim masraflarını karşılamak üzere yerel komiteler oluşturuluyordu. Aynı toplumsal sınıfın çıkarlarını ve dünya görüşünü savunan milletvekilleri arasında meclislerde giderek gruplaşmalar başladı. Böylece ilk siyasi partiler kurulmuş oldular. Bu ilk partileri ve onların uzantılarını "kadro partileri" olarak adlandırabilir. Kadro partileri genellikle ekonomik bakımdan güçlü toplum kesimlerinin temsilcileridir. Bundan dolayı az sayıda ama ekonomik bakımdan güçlü üyelere sahiplerdir. Kadro partileri henüz genel oy hakkının kabul edilmediği, ancak belirli düzeyde vergi verenlerin oy hakkına sahip oldukları bir dönemde doğmuştur.[19]

---

[14] Musevi Seyit Şahabettin, Tabaka Bandi Sistem Hai Hizbi, İslam Yayınevi, Tahran, 2005,s.12.
[15] Andrew Heywood, Siyaset, çev, Zeynep Kopuklu, Ankara; Adres yayınları, 2007,S.356.
[16] Özcan Hüseyin-Yanık Murat, Siyasi Partiler Hukuku, İstanbul,2011,s.16-17.
[17] Esasen hizip ve parti kavramları, birbirlerini yerine kullanılıyordu. Günümüzde ise hizip daha çok büyük bir oluşumun, genelde bir siyasi partinin içindeki grup ve alt grup anlamına gelmektedir. Hizip kavramı Farsça ve Arapça literatürde parti anlamına kullanılmaktadır.
[18] Özcan-Yanık, a.g.e. s.7.
[19] Ahmet Taner Kışlalı, Siyaset Bilimi, Eskişehir: Anadolu Ün. Yayınları, 2001, S.159.

Kadro partilerinde asıl ağırlık meclis gruplarında bulunur, parti disiplini ve genel merkez otoritesi oldukça zayıftır. İşçi sınıfının mücadelesi sonucu, oy hakkının yaygınlaşması ile birlikte ortaya çıkan farklı yapıdaki partiler de genellikle "kitle partileri" ya da" yığın partileri" olarak adlandırılır. Bu partilerin toplumsal tabanlarını daha çok ekonomik bakımdan güçsüz toplum kesimleri oluşturduğu için masraflarını karşılayabilmesi ancak çok sayıda üyenin ödentilerinin bir araya getirilmesiyle gerçekleşmiştir. Mesela İngiliz İşçi Parti'sini başta sendikalar olmak üzere çeşitli kişiler ve örgütler bir araya gelerek oluşturdu ve onların üyeleri de partinin üyesi sayıldı.[20]

Muarico Duverger'in 1951'de yapmış olduğu "kadro partisi" ve "kitle partisi" ayrımı geniş yankı uyandırmış ve bazı yönlerden eleştirilmekle beraber, genellikle benimsenmiştir. Bu iki tip partinin arasındaki farkın üye sayısı ya da hitap ettikleri seçmen kitlesinin büyüklüğü değil, fakat yapı farkı olduğunu belirtmek gerekir. [21]

Kadro partileri, Batı demokrasilerinde iktidar yarışmasında örnekleri ilk görülen partilerdir. Bunlar üye sayısını arttırmak açısından özel bir çaba göstermezler. Genellikle siyasal yelpazenin sağ kanadında yer alan bu partiler için önemli olan nicelik değil niteliktir. Seçim çevrelerinde etki ve servet sahibi olan isim yapmış bulunan kişileri bir araya getirmeye çalışırlar. Burada güdülen başlıca amaç, bu kişilerden yararlanarak parti adaylarına parasal destek ve oy sağlamaktır. Çevrenin ileri gelenlerinden oluşan yerel komitelerin başlıca görevi seçimleri hazırlamak ve kampanyayı yürütmektir. Bundan dolayı bunlara komite partileri de denir.[22]

Kadro partileri sadece seçimden seçime faal olan ve seçim komutlarına dayanan partiler grubunda gevşek yapılı olup, üye sayılarını arttırmaktan kaçınırlar. Genel oy hakkının yaygınlaşması ile bu partiler de kitle partileri gibi üye sayılarını arttırmak için ellerinden geleni yapmışlardır. Bu gelişme sonucunda bugün "saf " kadro parti tipine pek rastlamak mümkün değildir. Kitle veya toplumsal bütünleşme partileri, genel oy ilkesinin yayılması sonucu aidat yoluyla seçim masraflarını ve kendi giderlerini karşılayabilmek amacıyla üyelerin sayısını arttırmak isteyen bu yol-

[20] Kışlalı, a.g.a. s., 239.
[21] Aynı yer.
[22] Çam Esat, Siyasaet Bilimine Giriş,Altıncı baskı, İstanbul,Der yayınları,2005,s., 440.

da geniş halk yığınlarını üye sıfatı ile kazanmayı hedefleyen "kitle partileri" sürekli, düzenli biçimde üye devşirme, idare etme, eylem yapıp dikkat çekme ve mali yapıyı döndürmekle sorumlu merkezi bir teşkilata sahiptirler. Batı Avrupa'da genel oy hakkının yayılmasına vesile olan sendikalara dayanan sosyalist partiler" kitle partileri" kategorisinin tarihsel bir örneğidir.[23]

Kadro ve kitle partileri arasındaki farklılıklar daha önce de değinildiği gibi, siyasal bilimciler arasında oldukça geniş bir açıklık ve kesinliği kabul görmekle beraber bu ayrımın tam bir açıklık ve kesinlik taşıdığı ileri sürülemez. Burada iki net kategori karşısında bulunulduğundan söz edilmez. Gerçekten, bir bakıma kadro partisi niteliğinde olan bazı partiler, başka bir yönden kitle partisininkine benzer özellikler göstermektedir. Örneğin, Amerikan partileri mali yönden (seçmenlerin finansmanı bakımından) açıkça kadro partisi niteliğinde olmakla beraber, taraftarların aktif rol oynadıkları ön seçim sistemi açısından kitle partisi tipine yakındırlar.[24]

Nitekim bu belirsizlik karşısında bizzat Duverger, siyasi partilerle ilgili yeni çalışmalarında kadro partisi- kitle partisi ayrımının **"** *önemini fazla büyütmemek***"** gerektiğini söyleyerek bu iki temel kategori dışında üçüncü bir kategori sayılabilecek ara partilere yer vermektedir. Ara partiler de iki tipe ayırmaktadır: a) Dolaylı partiler, b) Az gelişmiş ülkelerin partileri. Dolaylı partiler kollektif üye temeline dayanan partilerdir. Bunlar bireysel üyelerden çok sendikalar, kooperatifler, fikir kulüpleri gibi topluluklardan oluşurlar (Sendikalarla organik bir ilişki içinde bulunan İngiliz işçi partisi, bu çeşit partilerin tipik örneğidir).[25]

Öte yandan bazı az gelişmiş ülkelerde (özellikle Afrika ülkelerinde) kurulmuş olan partilerde, kadro partileri ile kitle partileri arasında kendilerine özgü ve az çok ülkenin sosyal yapısını yansıtan, orijinal bir yapı gösterirler. Duverger'e göre her iki tip "ara parti" de aslında kadro partisinden çok kitle partisine yakındır.[26]

Duverger'e göre kitle partileri ikiye ayrılmaktadır: *"Totaliter kitle partileri"* ve *"Demokratik kitle partileri"*. Totaliter kitle partilerinin teşkilatı parti çizgilerine göre üyelerinin onlardan izin almaksızın hayatlarına topyekûn müdahale etmeye çalı-

[23] Çam, a.g.e.ss., 440-441.
[24] Özcan-Yanık, a, g, e, s., 41.
[25] Kışlalı, a.g.e.s., 240.
[26] kapani, a.g.e.s., 188.

şırlar. Bunun iyi örnekleri olarak, Almanya eski Komünist Partisi gibi radikal solcu ve Almanya Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi gibi faşist partilerde liderlik prensibi hâkimdir.[27]

Demokratik kitle partilere örnek olarak Almanya Sosyal Demokrat Partisi gibi lider prensibi hâkim olmasına rağmen parti içi demokrasi için ortam yaratmaya çalışılmakta olan partiler verilebilir.[28] Kitle partileri için üyeler sadece mali yönden değil, siyasi yönden de önem taşır. Afganistan'daki eski komünist ve Leninist partiler bu kategoriye girmektedir. Günümüzdeki Afganistan siyasi partileri farklı ayrımlara tabii tutulabilir.

Son dönemlerde partilerden sıkılmaya başlayıp kendi özel hayatlarına geri çekilen kitleler nedeniyle kitle partilerinin neslinin tükeneceğine dair tezler ortaya atılmaya başlandı. *"Modern Kadro Partileri"* olarak adlandırılan sadece seçimlerde partilere ilgi duyan seçmenlerin meydana getirdiği ama üyeliğin önemsiz olduğu **"** *seçmen partileri***"** tipi ortaya çıkmıştır. Milletvekili aday adayları ya açık önseçimlerde ya da merkez ataması ile belirlenirken, seçim kampanyası reklam ajansları, anket araştırma şirketleri, gazeteciler ve televizyon yapımcıları tarafından yürütülmektedir. Söz konusu partilerde seçim masrafları üye aidatlarından ziyade, bağışlar ve kısmen devlet yardımlarından karşılanır. Siyasete atılan bazı iş adamları parti ve seçim masraflarını kendileri ödemektedir. Buna örnek olarak İtalya'nın eski başbakanı Berlusconi'nin 'Forza İtalya Parti'si gösterilebilir.[29]

Öte yandan Afrika'daki siyasi partileri araştırmak için genel bir tipolojinin veya kıtaya özgün koşullara göre yeni bir sınıflandırmanın yapılıp yapılmayacağını tartışan Gero Erdmann, siyasi partileri "seçkinler partisi", "kitle partileri", "etnik partileri", "seçmen partisi" ve "hareket/ akım partileri" diye beş ana kategoriye ve bunları da alt gruplara ayırmıştır.[30] Seçkinler partisi tipolojisi, yerel yandaş eşraflar ile ittifak kuran merkezi liderlerin "müşteri partisi" ve geleneksel olarak birbirinden farklı elitlerin çıkarlarını savunan gevşek yerel elit partilerinden meydana gelir.

---

[27] Kışlalı,a.g.e.s., 242.
[28] Burak Gümüş, Siyasal Güçler, Siyaset Biliminde Kuram-Yöntem-Güncel yaklaşımlar, İstanbul: Kriter Yayınevi,2011,ss., 172-173.
[29] Musevi, Tabaka Bandi Ahzabi Siyasi, a.g.e.s.,17.
[30] Aynı eser, s.,15.

Kitle partileri kendi içinde ideolojik omurgalı kitle partileri ve din omurgalı kitle partileri diye ikiye ayrılırlar. İdeolojik omurgalı kitle partileri de çoğulcu partiler ve hegemonyacı partiler olarak iki alt daldan oluşur. Çoğulcu partiler sınıfsal temele dayalı partilerle milliyetçi partiler olarak ikiye ayrılmaktadır. Hegemonyacı partiler ise kendi içinde Leninist partilerle aşırı milliyetçi partiler diye ikiye ayrılır. Din omurgalı partiler yine kendi içlerinde, muhafazakâr– demokrat, çoğulcu parti ve laik düzeni yıkmak isteyen "köktendinci hegemonyacı parti" şeklinde iki başlık altında kümelendirilir.[31]

Belli bir etnik grubun ayrılıkçı çıkarını savunan "etnik partilerle çeşitli etnik grupların farklı çıkarlarını güç birliği yolu ile uyumsallaştırmaya çalışan "etnik kongre partileri" beraber "etnik parti" modelini oluşturur. Seçmen partileri ideolojik düzeyde tutarsız-elektik "hepsini yakalayan partiler" belirli bir ideolojik parti programını gerçekleştirmeye çalışan programcı partiler" ve kitleleri peşinden sürükleyip yandaşlarına özel ayrıcalıklar veren karizmatik önderin otoritesine dayanan "karizmatik partiler" olarak üç ayrı alt dala ayrılır. [32]Bunların yanı sıra "Akım partileri" ikiye ayrılmaktadır: Aşağıdan yukarıya tabanın sesine örgütlenmeye dayanan demokrasi anlayışını benimseyen herkese açık post – materyalist üye ve seçmenlere sahip "özgürlükçü toplumcu partiler" ilk örnektir.

Tepeden inmeci liderlik sistemini benimseyen, tabanını önemsemeyen sert totaliter veya yabancı düşmanı "aşırı sağcı partiler" ise diğer ana başlığı temsil ederler. Az gelişmiş ülkelerde çağdaşlaşma, sanayileşme, kentleşme, ulaşım ve haberleşmenin artması, okur –yazarlık oranının yükselmesi, kültürün yaygınlaşması ve ulusal gelirin yükselmesi sonucu, yurttaşların iktidara baskı kurma çabasına neden olması, işgal altında bulunan ülkelerde kurtuluş savaşı düzenleyen örgütlerin kurulması, mevcut partilerin bölünüp veya birleşmesi, partilerin kuruluş nedenleri arasındadır.[33] Bunlara örnek olarak, Afganistan'da SSCB işgali döneminde ortaya çıkan siyasal partileri göstermek uygun olacaktır. İlk zamanlarda tek çatı altında Sovyetlere karşı savaşan Mücahitler, dış yardımları daha çok alabilmek için küçük hiziplere bölünmüşlerdir. Partiler ideoloji bakımından farklı kümelere bölünür. Liberaller, sosyalist-

[31] Musevi, Tabaka Bandi Ahzabi Siyasi, a.g.e.s., 20.
[32] Özcan-Yanık, a, g, e, s., 45.
[33]Kapani, a.g.e, ss., 185-189.

ler ve muhafazakârlar mevcut iken milliyetçiler, faşistler, anarşistler, komünistler, feministler, yeşiller ve çevreciler de partileşme süreçlerinin önemli aktörleri olarak ortaya çıkabilirler.

Liberal partiler devlet ve toplumu birbirinden ayrı tutmaya çalışırlar. Buna göre devlet mümkün olduğu topluma karışmazken, sadece yurttaşların temel hak ve hürriyetlerini korumak zorundadır. Böylece bireyler ve işletmelere hareket alanı sağlanması için elverişli koşullar gündeme getirilmelidir. Bireysel özgürlük en yüksek değerdir. Ekonomi, siyaset vb. alanlarındaki bireysel rekabet tüm yurttaşların yararınadır. Sosyalist partiler toplumu devlet aygıtının etkin müdahalesi ile değiştirmek ve yön vermek isterler. Rekabet ve bireysel özgürlük yerine işbirliği, dayanışma, toplumda sınıfsal eşitliği sağlamayı amaçlar. Bu grubun içinde devletçiliğin oranı konusunda büyük farklar ortaya çıkmaktadır. Plan sosyalistleri ekonomik kararları devlete bırakıp özel mülkiyeti kamulaştırmak isterken, kendilerini sosyal demokrat olarak görenler *"Pazar sosyalistleri"* özel mülkiyet ve pazar ekonomisini kaldırmaktan ziyade sadece düzeltmek ve düzenlemek niyetindedirler.[34]

Muhafazakâr partiler ise sosyal piyasa ekonomisini benimser. Fakat onlara göre rekabet devletin yerine sanayici ve işadamları dernekleri, işçi sendikaları ve diğer örgütlerden oluşan sosyal ortaklar eli ile yürütülmelidir. Bu açıdan toplum bir organizma gibidir. Gruplar ve bireyler birbirlerine bağımlı olup işbirliği yapmalıdır. Böylece *" sınıf var ama çatışma yok"* ortamı sağlanır.[35] Paul Lucardie, partilerin amaçlarına göre üç ayrı parti tipine ayırmaktadır: (I) Peygambervari partiler (propheten), (II) İdeoloji muhafızları (ıdeologiehüter) ve (III) Programcı davranan partiler.

Peygambervari partiler ideolojilerini adeta bir peygamber gibi tebliğ edip yaymak isterler. Onlara göre dava ve ideoloji, sadece araç olarak kullanılan partinin kitabından daha önemlidir. Onlara göre parti taviz verebilir, ama ideolojiler ve hareketler asla. Peygambervari partilerin ana amacı, koltuk, oy elde etmek ve iktidara gelmekten öte; insanları tebliğ yoluyla ikna edip kazanmakta yatmaktadır.[36] Üyelik formaliteden öte bir kimlik inşa etmektedir. İdeolojilerini besleyip koruyan, ama şart-

[34] Musevi, Tabaka Bandi Ahzabi Siyasi, s.27.
[35] Gümüş, a.g.e, ss.174-178.
[36] Kapani, a.g.e, ss.,182-183.

lar gerektirirse de değişen koşullara uyum sağlayıp reform görüşlerini açılımlarla "davasına hizmet" eden partiler, ideoloji muhafızı parti kümesinde bulunmaktadır. Bu partiler toplumdaki kurumları değiştirmek veya korumak gibi belirli siyasal amaçlara ulaşmak ister, ama aynı zamanda Parlamento'da koltuk elde etmek veya iktidar olmayı benimserler ama daima uzlaşma ve görüşme için tavizlere hazır bulunurlar, çünkü önemli olan seçmenlerin çıkarıdır. Programcı partilerse, ideolojileri eskimiş bulup gerçekçi ve ciddi politika yapmak istediklerini öne sürerler. Söz konusu partiler demokrasi ve adalet gibi temel değerleri ön planda tutarlar.[37]

Siyasi partilerin tanımladıktan, onların ne olduğunu açıkladıktan sonra sıra partilerin ne yaptıklarına veya fonksiyonlarının ne olduğunu açıklamaya gelir. Demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan siyasi partilerin fonksiyonlarından bir kaç tanesini şöyle belirtebiliriz: Siyasi partilerin en başta gelen fonksiyonlarından biri, toplumdaki çeşitli çıkarların ve istemlerin birleştirilmesini ve analize edilmesini sağlamaktır. Genellikle partiler bazı görüş ve kanıların aksine bölücü ve ayırıcı değil fakat toparlayıcı ve birleştirici bir rol oynarlar. Siyasi partiler, hemen hemen bütün rejimlerde, halk kitleleri ile iktidar arasında bir köprü vazifesi üstlenirler. Günümüzde partiler, siyasal katılımın başlıca kanalları haline gelmişlerdir. Toplumdaki istekler, beklentiler ve bunların gerçekleştirilmesi yolundaki etkileme faaliyetleri çoğunlukla bu kanallardan geçer. Siyasi partilerin önemli fonksiyonlarından biri de siyasal personelin, yönetici kadroların ve liderlerin seçilmelerini sağlamaktır. Bütün modern siyasal sistemlerde demokratik veya totaliter olsun, politik kadrolar ve liderler genellikle partiler içinden çıkarlar. Marksist rejimlerde kesinlikle lider olmak parti basamaklarından geçer. Çoğulcu demokrasilerde de parlamento üyeleri, bakanlar, başbakanlar, devlet başkanları büyük çoğunlukla parti adamlarıdır. Parti amacının da peşinden koşarlar. Siyasi partiler, iktidara geldikleri zaman, devletin siyasal karar alma organları (yasama ve yürütme) içinde temel bir role sahiptir. Onların ana amaçlarının gerçekleşmesi olarak nitelendirebilen bu rol, partilerin "yönetim" veya "hükümet etme" fonksiyonu diyebiliriz.[38]

[37] Aynı yer
[38] Kapani, a.g.e,s.,183.

Amerikalı politika bilimci Sigmund Neumann siyasi partileri "bireysel temsil partileri" ve " sosyal bütünleşme partileri" olarak iki ana kategoriye ayırmaktadır. Sosyal bütünleşme partilerini de "demokratik bütünleşme partileri" ve "toptan (total) bütünleşme partileri" diye ikiye ayırmaktadır.[39]

Bireysel temsil partileri, dar ve sınırlı bir siyasal katılım ortamında işleyen kuruluşlardır. Bunlar, seçildikleri andan itibaren politik bakımdan geniş bir hareket serbestliğine sahiptirler ve sorumlulukları sadece kendi vicdanlarına karşıdır. Günümüzde bireysel temsil partisi tanımına en çok uyan kuruluşlar olarak ABD'deki Cumhuriyetçi ve Demokrat partilerini göstermek doğru olacaktır. Çok gevşek bir örgüte dayanan ve siyasal ideolojileri yönünden faydacı bir nitelik taşıyan bu partilerden seçilenler, Kongre'de oylarını kullanırken geniş bir özgürlüğe sahiptirler. Bu yüzden, Kongre'de Demokrat veya Cumhuriyetçi çoğunluğundan çok "Başkan'ın çoğunluğu" yani yürütmenin başı olan ABD Başkan'ının yasa önerilerini benimseyenlerin sayısı önemlidir.[40]

Sosyal bütünleşme partileri, ise kitle hareketlerinin ve siyasal katılmanın genişlemesi sonucunda ortaya çıkan yeni tip partilerdir. Bunlar öncekilerden farklı olarak sadece siyasal iktidarı ele geçirmek için seçimden seçime faaliyet gösteren seçim makineleri değildir.

Bütünleşme partileri, üyelerini ideolojik ve örgütsel bir çatı altında toplayan, onlarla düzenli ilişkiler kuran, onların sosyal hayatlarıyla yakından ilgilenen topluluklardır. Bu siyasi toplulukların, hızlı endüstrileşme ve kentleşme süreci sonunda kendi ortamlarından koparak büyük merkezlerde kümelenip yalnızlaşan ve yabancılaşan kitleleri toplumla yeniden birleştirme ve bütünleştirme amacını güttükleri söylenebilir. Bu tip partilerde oy desteği daha açık ve seçik olarak belirli bir sosyal sınıf tabanına dayanır. Demokratik bütünleşme partilerinin ilk örnekleri kara Avrupa'daki Sosyalist partilerdir. Daha sonraları sağ kanattaki Katolik partiler de aynı yolu benimsemiştir.[41]

---

[39] Özcan-Yanık, a, g, e,ss.,42-43.
[40] kapani, a.g.e, ss.,189-191.
[41] Özcan-Yanık, a.g.e. s., 42

Toptan bütünleşme partileri (ki bunların örnekleri Komünist ve Faşist partileridir) birçok yandan demokratik bütünleşme partilerinden ayrılırlar. Bunlarda parti ile üyeler arasındaki bağ çok daha sıkıdır ve en alt kademeden başlamak üzere parti örgütü üyelerin davranışları üzerinde geniş bir düzenleme ve kontrol yetkisine sahiptir. Öte yandan, ideoloji faktörü de bu partilerde diğerleriyle kıyaslanmayacak ölçüde önemli rol oynar. Katı ve kapsayıcı nitelikteki parti ideolojisi, bir fikir ve eylem programı olmanın çok daha ötesinde totaliter bir dünya görüşüdür. Bu bakımdan bütün üyelerden bu sistemli dünya görüşüne adeta iman derecesine varan bir bağlılık ve sadakat beklenir, partinin belirlediği ideolojik çizgiden sapma anlamına gelebilecek bağımsız davranışlara göz yumulmaz.[42]

Afganistan'daki partilerin çoğu disiplin bakımından bu tipe çok benzemektedir. Özellikle Pakistan'da kurulan köktendinci İslami partiler katı disiplinlidir. Görüldüğü gibi, Neumann'ın parti tipolojisi ile Duverger'nin tipolojisi arasında oldukça yakın bir benzerlik vardır. Bireysel temsil partileri, kitle partilerini karşılar. Ayrıca her iki yazar da bu sonuncu kategori içinde " demokratik" ve "totaliter" ayrımını yapmışlardır. Yalnız Neumann'ın yaklaşımının sosyolojik açının daha ağır bastığı söylenebilir. Fakat son tahlilde, her iki sınıflandırmanın da tam kapsayıcı olmama ve tek boyutlu olma yönlerinden eleştirilere açık bulunduğunu görüyoruz.[43]

Siyasi partileri sınıflandırmak için çeşitli faktörleri göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bu faktörleri şöyle sıralayabiliriz: Parti içinde iktidar dağılımı ve merkezleşme derecesi, liderlerin veya liderler kadrosunun rolü, parti disiplininin gevşek veya sıkı oluşu, kararların alınmasına katılma olanakları, ideolojinin parti politikasındaki ağırlık ve etkenlik derecesi, partinin parlamento grubu ile diğer parti kurulları (özellikle merkez yönetimi kurulu) arasındaki tutum ve davranış birliği ve üyelerle parti arasındaki ilişkilerin niteliğidir.

Günümüzde siyasi partilerle ilgili araştırmaların yeni yaklaşımlarla sürdüğünü görüyoruz. Bu arada Duverger'in klasikleşen tipolojisindeki eksikleri tamamlamak için yeni kategorilerin ortaya atıldığı görülmektedir. Bunların en ilginç olanı, Otto Kirchheimer'in **"***Catch all party*" olarak adlandırdığı parti tipidir. Kelime anla-

[42] Aynı eser,s., 43.
[43] kapani, a.g.e, ss., 191- 192.

mıyla, *"Hepsini yakala partisi"* ki buna bazı yazarlar *"ömnibüs partisi"* de demektedir.[44] Parti sistemleri, siyasi partiler her ülkede değişik şekil ve şartlarda bir arada bulunurlar. Sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel etkenlere bağlı olarak partilerin sayısı, büyüklüğü, önemi, aralarındaki ilişkiler ve iktidar stratejileri bir ülkeden ötekine değişir. Bu bakımdan, her siyasal rejimde belli bir parti sisteminden söz edilebilir. Parti sistemlerinin sınıflandırılmasında şimdiye kadar genellikle sayı ve kriter esas alınmış ve ülkedeki parti sayısına göre tek parti, iki parti ve çok parti sistemleri olmak üzere üçlü bir ayrım kabul edilmiştir.[45]

Burada parti sistemlerinin sınıflandırılmasında üçlü ayrımı gene esas almakla beraber, bu geniş kategorileri ve bunlar arasındaki farklılıkları da yukarıda değinilen etkenleri göz önünde tutarak belirtme yoluna gidilebilir.

Tek parti sistemlerini, bir bakıma parti sistemleri açısından temel ayrım, tek parti ile birden fazla parti arasındaki ayrımdır şeklinde tanımlamak mümkündür. Zira bu ikisi arasındaki fark, kapalı ve tekelci bir sistemle, açık ve yarışmacı bir sistem arasındaki farkı paylaşılmayan bir iktidar ile paylaşılan bir iktidar arasındaki mesafeyi ifade eder. Bu şüphesiz ki rejim bakımından çok önemlidir. Ancak, tek parti kavramının ilk bakışta sanıldığı kadar basit bir kavram olmadığını, bu geniş kategori altında değişik tiplerin yer aldığını söylemek gerekir. Bu bakımdan tek parti sisteminden değil de sistemlerinden söz etmek ve bunların ayrı ayrı özelliklerini belirtmek yerinde olacaktır.[46]

Gerçek tek parti sisteminde, hukuken ve fiilen sadece bir parti vardır. Onun dışında başka partilerin kurulması ve faaliyeti kesinlikle yasaklanmıştır. Bu tam anlamıyla tekelci (monopolist) iktidar üzerinde her türlü rekabeti, yarışmayı ve paylaşmayı reddeden bir sistemdir. Ancak bu ortak niteliğe rağmen, bütün gerçek tek parti sistemlerini aynı kategoriye sokmak mümkün değildir. Aralarında ideolojik yoğunluk. Yönetim stili ve içyapı yönlerinden kendini gösteren farkları göz önünde tutarak bunları başlıca iki gruba ayırabiliriz.[47]

---

[44] Kapani, a.g.e, ss. 194-198.
[45] Özcan-Yanık, a.g.a. s., 46.
[46] Kışlalı, a.g.e.s., 251.
[47] Kapani, a.g.e.,195.

Totaliter tek parti sisteminin, ayırt edici özelliği kapsayıcı bir ideolojiye, evreni bütünüyle açıklama iddiasında olan sistemli bir dünya görüşüne dayanmasında kendini gösterir. Parti bu temel ideolojinin gereklerine uygun yeni bir toplum modeli yaratma amacındadır. Bu amaçla toplum hayatını tümüyle kontrol altında bulundurur, her türlü ekonomik, sosyal ve siyasal faaliyetlere müdahale eder, bunlara yön verir. Komünist ve faşist partileri bu tip sistemlerin tipik örnekleridir.

Otoriter-pragmatik tek parti sistemleri katı ve kapsayıcı bir ideolojiye dayanmazlar. Bunlar daha çok milli bütünleşmeyi sağlama, ekonomik kalkınmayı ve siyasal modernleşmeyi gerçekleştirme gibi belirli hedeflere yönelmişlerdir. Partinin kontrolü toplumun bütün faaliyet alanlarına yayılmaz. Yönetim stili gibi partinin içyapısı da totaliter tiplere kıyasla çok daha esnektir. Totaliter tek parti sistemine günümüzde Orta Asya ülkelerindeki hâkim partilerin gösterilmesi uygun olacaktır.[48]

Üstün parti sisteminde, birden çok parti meşru olarak vardır ve az çok eşit şartlar altında serbestçe faaliyet gösterirler. Yalnız bunlardan biri gerek seçmen kitlesinden topladığı oy, gerek parlamentoda sağladığı çoğunluk bakımından diğerlerine oranla daha güçlüdür. Bu güçlülük ve üstünlük durumu, üst üste yapılan seçimlerde bir kararlılık ve süreklilik gösterdiği zaman bir üstün parti ortaya çıkar. Hegemonyacı parti sisteminde ise düzen tamamen farklıdır. Burada eşit şartlar altında bir iktidar yarışmasından söz edilemez. Mutlak üstünlüğe ve ülke üzerinde tam kontrole sahip olan parti dışında başka partilerin varlığına izin verilirse de bunlar gerçek anlamda muhalefet partileri değildir, daha çok uydu partiler durumundadırlar. Uydu partilerin hegemonyacı partiler ile rekabete girişmeleri ve iktidarın herhangi bir zamanda el değiştirmesi diye bir şey fiilen mümkün olmadığı gibi, böyle bir ihtimalin düşünülmesi bile sistemin mantığına aykırı düşer. Bu duruma örnek, Özbekistan'da Cumhurbaşkanı tarafından destek alarak kurulan Vatan Terakkiyatı Partisi'dir. Bu Parti Özbekistan Demokratik Halk Partisi'nin politikalarını desteklemekten başka bir şey yapmamaktadır.[49] Bu sistemde en az iki parti mevcut olup güç mücadelesi bu iki parti arasında meydana gelmektedir. İlk model olarak dikkat çeken saf iki parti sisteminde sadece tek bir parti hükümetteyken diğeri de muhalefete bulunmaktadır. Cumhuriyetçiler ve demokratların yarıştığı ABD veya Muhafazakâr parti ile İşçi Par-

[48] Aynı eser. s., 196.
[49] Gümüş, a.g.a, ss., 185-186.

ti'nin rekabette bulunduğu İngiltere bu sistemin temel öncüllerini simgelerler. Bunların haricinde dış destekli iki parti sistemi mevcuttur. Bu sistemde iktidarda kalmak isteyen partinin üçüncü bir partiye ihtiyacı bulunmaktadır. Bu üçüncü parti iktidar partisinin koltuk değneği olarak koalisyonun küçük ortağıdır. Böylece hangi parti büyük ortak olursa olsun daima o küçük koalisyon ortağı olacak partiye gereksinimi vardır. Federal Almanya'da birbirleriyle yarışan Sosyal Demokrat (SPD) ve Hıristiyan Demokrat (CDU), Liberal Hür Demokrat Parti (FDP)ye ihtiyaçları vardır. Almanya benzeri sistemlere iki buçuk parti sistemi denilebilir.[50]

Çok parti sistemi, ikiden fazla partinin siyasal yarışmada birbirlerini az çok yakından izledikleri ve iktidar dengesini etkileme gücüne sahip bulundukları sistem olarak tanımlanabilir. Ancak bu geniş tanımlamanın kapsamına giren modeller arasında bir ayrım gereklidir. İtalyan politika bilimci Satori'nin bu alanda yapmış olduğu ayrıma genel çizgileriyle uyarak, çok parti sistemleri: a) Ilımlı (iki kutuplu), Aşırı (çok kutuplu) olmak üzere iki kategoriye ayırabiliriz. Ilımlı çok parti sisteminde, partilerin iki ana kutup etrafında kümelenme eğiliminde oldukları görülür. Bu kümelenme sürekli bir güç birliği, özellikle ortak bir program ve parlamentoda ortak davranış temeline dayandığı takdirde, sistemin işleyişi iki parti sisteminde olduğu gibi alternatif iki iktidar grubu arasında siyasal denge ve istikrar sağlanmış demektir.[51] Burada kullanılan kutup deyimini ideolojik bir kutuplaşma olarak anlamamak gerekir. Aslında, partilerin etrafında toplandıkları kutuplar (ki bunlara merkez ya odak demek daha doğru olur) arasındaki ideolojik mesafe çok uzak değildir. Rejimin temeli üzerinde anlaşmazlık görülmez, aksine bu konuda parti blokları arasında yüksek bir "oydaşma" mevcuttur. Aşırı çok parti sistemi: bu sistemi belirleyen başlıca özellik, parti sayısının çokluğu değil, fakat siyasal kutupların çokluğu ve bunlar arasındaki ideolojik mesafenin ve temel görüş ayrılıklarının fazlalığıdır. Başka deyişle, partiler arasında tam bir bölünme vardır ve rejim üzerindeki "oydaşma" hayli düşüktür. Bu durum tahmin edilebileceği gibi istikrarsız bir sisteme yol açar. Sağlam çoğunlukların ve sürekli bloklaşmaların yokluğu hükümetlerin kurulmasını güçleştirir. Eğreti koalisyonlar yüzünden sık sık kabine bunalımları baş gösterir. Hükümetler, genellikle sisteme temelden karşı olan iki üç partinin dışında, merkez partilerin koa-

[50] Kapani,a.g.e.s.,197.
[51] M. Duverger, Siyasi Partiler, çev. Ergün Özbudan, Ankara 1993, Bilgi Yayınevi,ss., 302-309.

lisyonları olarak ortaya çıkar. Bu merkez koalisyonunun karşısında gerçek bir iktidar alternatifi yoktur. Bu işleyiş tarzıyla aşırı çok parti sistemi ağır potansiyel sakıncalar taşımaktadır. Her şeyden önce, kronik istikrarsızlık hükümetleri iş göremez hale getirebilir. Uzun vadeli sorunların ele alınması güçleşebilir. Daha da önemlisi, aşırı kutuplaşma eğilimi, istikrarsızlık ve sorumsuzluk giderek rejimi bir çıkmaza götürebilir.[52]

Siyasi partilerde olması gereken, süreklilik, yönetime gelme arzusu, idare, seçmenin desteğini alma ve çalışma programı gibi hususların Afganistan'daki siyasi partilerin çoğunda görünmemesi buradaki siyasi örgütlerin ilkel kalmasına neden olmuştur. Bunun için Afganistan siyasi partilerini modern tipolojilere göre ayırıp incelemek mümkün değildir.

Afganistan'daki siyasi partiler ülkenin kendine has sosyal, ekonomik, etnik ve siyasi yapısından dolayı genel olarak ele alınan siyasi partiler teorik çerçevesinde yer almamaktadır. Yukarıda yapılan sınıflandırmalar genel ve modern dünyada mevcut siyasi partileri kapsamaktadır. Çalışmada üzerinde durulacak Afganistan siyasi partileri bu ülkeye has sınıflandırmaya tabi tutulacaktır.

Afganistan'daki siyasi partilerin sınıflandırmasını yaparken her şeyden önce kabile, etnik ve mezhep bağlarını dikkate almak gerekmektedir. Çünkü Afganistan'da siyasi partilerin örgütlenmesinde bu unsurların önemi inkâr edilemeyecek bir gerçektir. Haluk Halkan'ın "Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Siyasal Hayat ve Kurumlar" adlı eserinde de değinildiği gibi Afganistan'da siyasi partilerin güçlü olamamasının nedeni bütün partilerin merkez kaç yâda bölgesel partiler olmalarıdır. Merkez kaç partilerin mevcut olduğu ülkelerde genel olarak güçlü ve demokratik bir siyasi sistemden bahsetmek imkânsız olacaktır. Afganistan gibi bölgesel ve etnik partilerin var olduğu ülkelerde siyasi sistem her zaman belli grup tarafından yönetilmektedir. Buna örnek olarak Afganistan'da Karzai grubunu gösterilmektedir. Cumhurbaşkanı Karzai iktidarda kalabilmek için hep siyasi partilerin güçlenmesini ve küçük bağlardan vazgeçip milli bağlara bağlanmasını engellemektedir.[53]

---

[52] Kapani, a.g.e, ss., 201-203.
[53] Alkan Haluk, Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Siyasal Hayat ve Kurumlar, Usak Yayınları, Ankara,2011, ss., 236-251.

Bazı gelişmekte olan ve az gelmiş ülkelerde örnekleri görünen müşteri ve müvekkillik bağları ile oluşan siyasi partilerin örneğindeki partilere Afganistan'da rastlamak mümkündür. Bunun asıl nedeni, Afganistan'da siyasi partilerin hala siyasi rüşvet gibi unsurlar yolundan üye kazanma çabası içinde bulunmasıdır. Siyasi rüşvet yolundan kazanılan üyelerin istekleri yerine gelmeyince partiyi terk edip gitmesi artık bir gerçektir. Çünkü bu tip partilerde üyeler ile parti yöneticileri arasındaki bağlar siyasi ve ideolojik bağ değildir.[54]Aşırı çok partili sistemin tipik örnekleri, Afganistan'da karşımıza çıkmaktadır. 2011 Parlamento seçimlerinden sonra sadece meclis başkanını seçmek üç ay sürmüştür. Afganistan'daki siyasi partilerin yukarıdaki teorik çerçevede belirdiğimiz tipolojilerde yer almadığı için aşağıdaki başlıklar altında incelenmesi mümkün olacaktır. Afganistan'da siyasi partilerin bilimsel tipolojilere giremesinin nedeni ise ülkede egemen olan karmaşalar ve aşiret yapısıdır. Yıllarca savaş ve istikrarsızlıkların hâkim olduğu Afganistan'da hala milli kimliğin oluşamadığından dolayı herkes kendi etnik, mezhebini ve bölgesini düşünmektedir. Tam anlamıyla Afganistan'da modern siyasi partilerin olgunlaştığından bahsetmek zordur. Afganistan'da daha çok etnik, mezhepsel ve bölgesel partiler bulunmaktadır.[55] Afganistan'da mevcut yüzü aşkın siyasi partiyi teker teker ele almak ve incelemek mümkün olmadığından çalışmada siyasi arenada söze sahip, parlamentoya milletvekili olan ve siyasi değişimlerde rol oynayan partilerin ele alınması tezin daha verimli olması açısından önem arz etmektedir. Bundan dolayı mevcut siyasi partilerin hepsi ele alınmamaktadır**.**

Aşağıda belirteceğimiz tipoloji için parti yöneticilerinin siyasi görüşü ve üyelerinin hangi etnik gruba ait olduğu ile iç tüzüklerinde belirttiği programlardan yola çıkarak değerlendirmede bulunacağız. Afganistan'daki siyasi partilerinin yukarıda belirttiğimiz hususları göz önüne alınarak üç ana başlık altında incelenmesi yapılacaktır. Bunlar sırasıyla: İslami, etnik ve demokrat partilerdir.

[54] Schüler Harald, Türkiye'de Sosyal Demokrasi Particilik Hemşejricilik Alevilik, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, ss., 99-101.
[55] 10-07-2012. Tarihinde Kabilde, Kabil milletvekili Abdulkayum Sacaddi ile yapılmış görüşme

2. AFGANİSTAN HAKKINDA GENEL BİLGİ

2.1. Afganistan'ın Tarihçesi

Yüzyıllarca Türklerin hüküm sürdüğü toprakların bir parçası olan Afganistan ilk zamanlarda Aryana ve Horasan olarak bilinen büyük devletlerin yıkılmalarından sonra 1747 yılında Meşhur Türkmen imparatoru Nadir Şah öldükten sonra Ahmet Şah Büyük Meclisi[56] (Loya Jırga) Kandahar'da toplayarak yeni kurulacak devletin başına geçmiştir. Ahmet Şah eskiden Horasan olarak bilinen ülkenin adını Afganistan olarak (Peştunistan) değiştirerek bu ülkenin kurucusu olmuştur. Ama Afganistan'ın bugünkü sınırları Abdurrahman Han zamanında 1880–1901 tarihleri arasında Rusya ve İngiltere'nin anlaşması ile belirlenmiştir.[57]

Ahmet Şah'ın kurduğu ve Abdurrahman Han'ın sınırlarını çizdiği Afganistan kuruluşundan 1919 yılına kadar, yıllarca İngilizler tarafından işgal edilerek yönetilmiştir. Her zaman işgalcilere karşı mücadele eden Afganistan halkı üç kez İngilizlere karşı savaşmışlardır. 1919 yılında babası Habibullah Han'ın, ölümünden sonra Tahta çıkan Emanullah, İngilizlere bir mektup yollayarak Afganistan'ın bağımsızlığını talep etmiştir. Bu mektubun cevabını alamayan Emanullah, İngilizlere karşı savaş açarak bağımsızlık rüyasını gerçekleştirmiştir. Emanullah Han, Afganistan'da modern bir devlet oluşturmak için reformlara başvurmuş ve bu reformlar canına mal olmuştur.[58] Reformları bahane eden rakipleri bu reformların İslam dinine karşı olduğunu ve Emanullah Han'ın, dinden çıktığını ilan etmişlerdir. 1929 yılında Emanullah Han, Afganistan'ı terk etmek zorunda bırakılarak yerine kardeşi Enayetullah, geçmiştir. Enayetullah'ın, hükümeti sadece üç gün sürmüştür. Muhalif hareketlerin başı olan Habibullah Kalakani, Afganistan tahtına sahip olmuştur. 1747 yılından 1929 yılına kadar Afganistan tarihinde ilk kez Peştun olmayan bir kişi taht sahibi olmuştur. Habibullah, bütün reform yasalarını iptal ederek İslami kurallara göre hükümet edeceğine dair halka söz vermişti. Tacik kökenli olan Habibullah Han'ın, hükümet ancak

---

[56] Loya Jırga Peştunca bir terim olup büyük meclis anlamını taşımaktadır. Afganistan'ın kuruluşundan günümüze kadar gelenek haline gelen bu meclis Afganistan'da Anayasa değişimi, referandum gibi hayatı konular için cumhurbaşkanı tarafından toplandırılır.

[57] Lalzad, Afganistan Emruzi Der Naqşa hay-i Diruzi,Sahid yayın evi, Kabil , 2011.s.,146.

[58] Farhang, Mir Mohammad Sıdık, Afganistan Der Panc Karnı Ahir, ,Tahran, Mohammad Ebrahim Afganistanı yayın evi.19. baskı, 2008.ss., 544-563.

dokuz ay sürebilmiştir. Taht tekrar Peştunlara geçmiştir.[59] 1929 yılında Nadir Han, hükümeti ele geçirerek 1933 yılına kadar monarşi hâkimiyetini çeşitli zulümler ile sürdürmüştür. 1933 yılında Nadir Han, Kabil'de bulunan bir okulda Hazara bir öğrenci[60] tarafından öldürülmüştür. Nadir Han'ın, varisi oğlu Mohammad Zahir Şah olmuştur. Zahir Şah son zamanlarda ülkede demokrasi ilan ederek siyasi partilerin faaliyet yapabilmeleri için izin vermiş ve ülkede ilk kez siyasi kutuplaşmalar başlamıştır.16 Temmuz 1973 yılına kadar toplam kırk yıl iktidarda olan Zahir Şah, bu tarihte amcasının oğlu ve eniştesi olan Mohammad Davut, tarafından devrilmiştir. Mohammad Davut, 1747 yılından bu tarihe kadar devam etmekte olan krallık ve monarşi hâkimiyetine son vererek cumhuriyeti ilan etmiştir. Cumhuriyetin kurucusu olan Mohammad Davut'un, hâkimiyeti 1978 yılında Komünistlerin yaptığı darbe ile son bulmuştur. Mohammad Zahir Şah, zamanında başlayan muhalif hareketler Mohammad Davut Han, zamanında iyice kendini göstermiş ve 1979 yılında Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgal edilmesi ile beraber silahlı mücadeleye dönüşmüştür. 1979 yılında Sovyet işgaline uğrayan Afganistan çift kutuplu uluslararası sistemin rekabet alanı haline gelmiştir.[61]

Afganistan'da siyasi fikirlerin oluşması İslam âleminin diğer bölgelerinde olduğu gibi 19. yüzyıldan sonra başlamış, bu çağlarda Seyit Cemalettin Afgani'nin, Ortadoğuda ki faaliyetleri Afganistan'ı da kapsamıştır. 20. yüzyılın başlarında başlayan siyasi hareketlere Afganistan'da ancak 1950'lerden sonra faaliyet izni verilmiştir. Soğuk Savaş döneminde çıkan eleştirilere ve muhalif hareketlere karşın Kral Zahir şah, taviz vermek zorunda kalmış ve 1946 yılında şiddet yanlısı Başbakan Mohammad Haşim Meyvanval'ı istifaya zorlamış yerine Şah Mahmut Başbakan olarak atanmıştır. Yeni Başbakan hükümeti kurar kurmaz bir dizi özgürlükler getirmeyi vaat etmiştir. Bu özgürlüklerin içinde İnsan haklarını savunulması, düşünce ve ifade özgürlüğünü desteklemek ve demokrasinin hakim kılınması gibi modern unsurlar yer almaktaydı. Bu sözler Afganistan'daki elit çevre tarafından büyük bir ümitle alkış-

[59] Tanin, Zahir, Afganistan der qarni 20,Tahran, Mohammad Ebrahim Afganistanı yayın evi. ss., 20.49.

[60] Abdul Haliq okulda Nadir Han ödül verirken öğrencilerin arasından öne çıkarak elindeki silah ile ateş ederek Nadir Han'ın öldürmüştür. Bu olaydan dolayı hükümet Abdulhalık'ı ve bütün Akrabalarını feci bir şekilde katl etmiştir. Abdulhalık'ın yıl dönümü her yıl yüzlerce insan tarafından anılmaktadır.

[61] Farhang,a.g.e.ss., 769.859.

lanmıştır. Bununla beraber Afganistan'da mevcut olan siyasi düşünceler birer siyasi parti haline dönüşmüştür.[62]

Afganistan'da ilk demokrasi dönemi olarak bilinen bu zamanda 1960'lı yıllar siyasi oluşumları ile siyasi faaliyetler başlamıştır. Afganistan'ın kuzey komşusu olan Sovyetler bağımsızlık zamanından itibaren bir takım solcu hareketleri desteklemeye ve kendi faaliyet sahasını genişletmeye başlamıştır. Bu solcu hareketlerin örneği olarak Hizbi Demokratik Halk-ı Afganistan (Afganistan Demokratik Halk Partisi, ADHP) olarak bilinen Marksist partiye açık şekilde destek vermiştir. Diğer taraftan Sovyetlere karşı olan Çin Halk Cumhuriyeti de ADHP partisinden ayrılan Parçam fraksiyonunu desteklemeye başlamıştır. Öte yandan eğitim görmek üzere Mısır'da bulunan İslamcı öğrenciler, Mısır'da faaliyet yapan Müslüman Kardeşlerin İslami düşüncelerinden etkilenerek Afganistan'a döner dönmez mevcut hükümete karşı gizli siyasi faaliyetlere başlamışlardır. Bu tarihten sonra Afganistan'da bir birine karşıt siyasi fikirler faaliyet zemini bulmuştu. Ancak sözde demokrasi ve insanhaklarını korumaya söz veren Şah Mahmut, zaman zaman siyasi partilerin faaliyetlerini yasaklamış ve liderlerini hapse atmıştır. Buna rağmen Afganistan hükümeti siyasi faaliyetlerin önüne geçememiş, bu durum yerini zaman zaman silahlı savaşlarabırakmıştır.[63]

İlk zamanlarda Marksist ve İslami partiler olarak ortaya çıkan iki zıt fikir daha sonra kendi aralarında bölünmelere maruz kalmışlardır. Önceleri Sovyetlere bağlı olan Marksist Parti: Halk ve Parçam Olarak iki fraksiyona ayrılmış, Sovyet yanlısı Marksistlerden bir de Pekin yanlısı olarak ayrılırken, Sovyetçiler kişisel sorunlarından dolayı Halk ve Parçam olarak ikiye bölünmüşlerdir. Moskova yanlısı komünistlerin yanında Çin Halk Cumhuriyeti tarafından desteklenen Şüleyi Cavit, (Kalıcı aydınlık) ya da Hizbi Demokratik-i Navin (Yeni Demokratik Partisi), Maoist fikirleri yaygınlaştırmak için faaliyet yapmaktaydı.[64]

İslamcı partiler ise ilk zamanlarda tek bayrak altında birlikte faaliyette bulunurken daha sonra mezhepsel ve etnik çizgiler etrafında gruplaşmaktaydı. Zaman

[62] Devlet Abadi,Basir Ahmed, Şinasnameyi Afganistan, Tahran,Mohamad İbrahim Afganistan-i yayın evi,5.baskı,2008.ss.,430-434.
[63] Devlet Abadi,a.g.e.ss., 450-452.
[64] Misbahzade Seyit Mohammad Bakir, Agaz ve Fercami Cünbiş Hayi Siyasi der Afganistan, Şah Mohammad Kitabevi, Kabil,2006,ss., 260-262.

zaman birleşmeler olmuş ise de bu bütünleşmeler devamlı olamamıştır.[65] Bu ayrışmalar ve gruplaşmalar Afganistan'ı çıkmaz sokağa sokmuştur. Davut Han'ın, Marksistlerce devrilmesi ve Afganistan'ı Sovyetler tarafından işgale uğraması tam anlamıyla felaketin başlangıcı olmuştur.

1978 yılında iktidara gelen Nur Mohammad Taraki Hükümeti, "Halk" ve "Parçam" partilerinden oluşan bir koalisyondur. Kendisi halk fraksiyonunu başkanı olan Taraki yardımcı olarak Parçam fraksiyonu başkanı Babrak Karmal'ı seçmiştir. Yeni kurulan Marksist devletin yol haritası Sovyet Komünist Partisi'nin programlarından farklı değildi. Yeni devlet başkanı ilk açıklamasında Afganistan'ın bir sosyalist devlet olduğunu ve uluslararası arenada Sovyetlerin tarafında kalacağını ilan etmiş buna karşın İslam ülkeleri ile ilişkilerini önemsememiştir.[66] 1979 yılında Hafizullah Emin, bir darbe ile Taraki hâkimiyetine son vererek Afganistan Demokratik Cumhuriyetinin Cumhurbaşkanı olmuştur. Mücahitlere karşı kendisini zayıf hisseden Emin Sovyetlerden Afganistan'a askeri yardım etmelerini isteyerek bu ülkeyi resmen işgalcilerin eline teslim etmiştir. Taraki'nin, Sovyetler 'in isteği olmadan öldüren Emin için ilk konuşmasında Rusların yardımlarını kazanmak için Sovyetler hakkında ve sosyalizmin faydaları hakkında tatlı bir dil ile konuşma yapmıştır. Daha sonra Rusları kendisine karşı isteksiz bulan Emin, Pakistan üzerinden ABD ile irtibata geçmiştir. Bu durumu kabul edemeyen Moskova buna karşı Parçam fraksiyonu başkanı Babrak Karmal'ı desteklemişlerdir[67].

Babrak Karmal, aynı yıl devrim ile Emin'i 100 günlük hâkimiyetine son vererek onun yerine Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturmuştur. Karmal Hükümeti, zamanında Afganistan'ın bütün devlet dairelerinde Rus danışmanlar bulunmaktaydı. Daha sonra Karmal'ın, dediği gibi *:"ben bir istiklali olmayan ve yabancı danışmaların esaretinde olan devlet başkanıydım."* 1973 yılında Komünist rejimin uyguladığı sıkı ve dışlayıcı politikalarından dolayı Pakistan'a kaçmak zorunda kalan İslami hareketler ABD, Suudi Arabistan, İran ve Pakistan gibi ülkelerin yardımıyla güçlü bir askeri güç haline gelmişlerdi.[68] Afganistan'ın hemen hemen her yerinde devlete karşı

[65] Andeşman Mohammad Ekram, Salhay tecavuz ve mükavemet, paiman yayınları. S.27-42.
[66] Andeşmand,a.g.e.ss.,72-74.
[67] Tanin, a,g.e.ss., 277-289.
[68] Müsavi, a.g.e.ss., 97-99.

cihat başlatmışlardı.[69] 1986 yılında Karmal'ın istifa etmesiyle beraber Necibullah Afganistan Demokratik Halk Partisi ve Afganistan Demokratik Halk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlık koltuğuna oturmuştur. 1986 yılından 1992 yılına kadar Cumhurbaşkanı olan Necibullah, ilk konuşmasında devletin siyasi muhaliflerine barış çağırında bulunmuştur. Ancak Necibullah'ın, barış için yaptığı bütün çabaları boşuna gitmiştir. 1989 yılında Sovyet askerlerinin çekilmesi ile zor durumda kalan Nacibullah, 1992 yılında BMÖ'nin de katıldığı bir konferans ile hükümeti resmen mücahitlere devretmiştir.[70]

Pakistan'da komünist rejime karşı örgütlenen Mücahitler geçici cumhurbaşkan olarak Sibgatullah Muceddadi, yi seçmişlerdir. İki aylık cumhurbaşkanlık süresi bittikten sonra Müceddadi Hükümeti, Tacik kökenli Burhanüddin Rabbani'ye görevi devretmiştir. Mücahitlerin hükümetinin kuruluşundan itibaren koltuk kavgası başlamıştır. Rabani'nin, Cumhurbaşkanlığını kabul edemeyen Peştun ve Türk mücahitler kendilerine hükümete iyi koltukların verilmediği gerekçesi ile kabineye katılmamışlardır.[71] Koltuk kavgası ile başlayan iç savaş ve Sovyet yanlısı komünist rejimlerinin uyguladığı şiddet sonucunda iki milyon insan ülkeyi terk etmek zorunda kalmış ve 1,5 milyon insan da şehit ve sakat durumunda düşmüştür[72].

1994 yılında Kandahar kentinden hareket eden Taliban rejimi[73] 1996 yılında Afganistan'ın başkenti Kabil'i ele geçirerek Afganistan İslami Emirliği'ni ilan etmişlerdir. İlk zamanlarda Cumhurbaşkanı Rabbani tarafından barış simgeleri olarak bilinen Taliban rejimi 2000 yılında Afganistan topraklarının %90'nin kontrol altında tutmaktaydı. Pakistan, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri tarafından tanı-

[69] Devlet Abadi,a.g.e.ss., 478.
[70] Andeşmand,a.g.e.ss., 94-113.
[71] Müsavi,a.g.e.ss., 194-196.
[72] Aynı Eser. s., 145.
[73] 1994 yılında Kandahar'da dini imamlarca bir yerel komutan tarafından kaçırılan iki kızı kurtarmak için başlayan girişim ile temelleri atılan bir ideolojik örgüttür. Fakat bu hareket Pakistan, ABD ve Suudi Arabistan'ı yardımı ile askeri güç olarak ortaya çıkan Taliban Kandahar'dan ülkede süren iç savaşları bittirmek üzere savaşa başlamıştır. Taliban grubunun yöneten kadrolar ise eski komünist rejimden kaçan kişiler ve Pakistan'da dini medreselerde eğitim gören imamlardı. Pakistan dini imamlarının yardımı desteği ile Afganistan İslami Cumhuriyetine karşı cihat ilan edildikten sonra ise medreselerdeki öğrenciler ve Pakistan'da mülteci olarak yaşayan, Özbekler, Çeçenler, Uygurlar, Ortadoğulular ve Pakistanlı medrese öğrencileri savaş saflarına katılmıştır. 1996 yılında Kabili ele geçiren Taliban1999-2000 yıllarında Afganistan %90'nı kontrolü altında bulundurmaktaydı. 11 Eylül olaylarından sonra ABD ve NATO güçlerinin yardımı ile Kuzey koalisyonu Taliban hakimiyetini ortadan kaldırmıştır.(Andeşmand,a.g.e.ss., 176-180).

nan Taliban rejimi iç savaş ile boğuşmakta olan ülkeyi eski çağlara geri getirmiştir. Okulların ve televizyon yayınlarını kapatıldığı, kadınların okula ve dışarıya çıkma yasağının bulunduğu, sakalı olmayan gençlerin cezalandırıldığı; uyuşturucu merkezlerinin serbestçe faaliyet yapmaları ve yüzlerce demokrasiye aykırı işlerin işlendiği bir ülke olmuştur. Bunlara rağmen 11 Eylül olaylarına kadar bütün bu olup bitenlere sesiz kalan ve bazen destek çıkan demokrasi savunucusu ABD, 11 Eylül olaylarından sonra Taliban'a karşı savaş ilan etmiştir.[74] 2001 yılında ABD ve müttefikleri tarafından yok edilen Taliban rejiminin yerine Bonn Konferansı ile yeni rejim ortaya çıkmıştır.

Yeni rejimin başına gelecek kışının seçilmesi için yapılan seçimde Hamid Karzai'ye karşı oyların salt çoğunluğunu kazanan Türk kökenli Abdusettar Siret, Türk olduğu gerekçesi ile ABD ve Konferans'a katılan Peştunlar tarafından kabul edilmemiştir. Türk kökenli Siret kabul edilmeyince Cumhurbaşkanlığı Hamid Karzai'ye kalmış ve Karzai'i geçici cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. 2001 yılından günümüze kadar cumhurbaşkanı olan Karzai Afganistan'ı başta ABD olmak üzere dünya kamuoyundan gelen milyonlarca dolar ve askeri yardımlar ile ülkeyi felaketten kurtaramamıştır. 2001-2004 yıları arasında iyi olan siyasi durum şu an tekrar iç savaş dönemindeki felaketleri andırmaktadır.[75] 2001 yılından sonra ülkede yüzlerce siyasi parti oluşmuştur. Afganistan gibi savaşta olan ve aşiret sistemi hakim olan bir ülkede modern anlamda siyasi partilerin gelişmesi oldukça zor hatta imkansız gözükmektedir. Ne kadar çok siyasi oluşum ortaya çıkmış olsa da bunların çoğu etnik, mezhepsel ve bölgesel çerçevede faaliyet yapmaktadır. Afganistan milli bir siyasi partinin bulunması ve tespit edilmesi oldukça kapa karıştırıcı ve zordur.

2.2. Coğrafi konumu

Dağlık bir ülke olan Afganistan, Asya'nın kalbinde yer almakta ve denize çıkışı bulunmamaktadır. Afganistan kuzeyde Tacikistan (1206 km), Özbekistan (137 km) ve Türkmenistan ile 744 km, güney ve güneydoğu'da 2500 (km), Batı'da İran

[74] Andeşmand,a.g.e.ss., 176-266.
[75] Müsavi,a.g.e.ss., 17-21.

İslam Cumhuriyeti ile 900 km, kuzey doğuda ise Doğu Türkistan Özerk Bölgesi ile 100 km ortak sınırı bulunmaktadır[76].

Afganistan'ın yüzölçümü istikrar yüzü göremediğinden dolayı kesin olarak belli değildir. Çeşitli kaynaklarda değişik veriler yer almaktadır. Örneğin: Mir Gulam Mohammad Gubar'ın yazdığı Afganistan der Masiri Tarih'te 800000 km, Mir Mohammad Siddik Farhan'ın yazmış olduğu Afganistan Der Panc karni Ahir'de 650000 km, 1949 yılında yazılan Salnamayi Kabil'de (kabil yıllığı) 700000 km, gösterilmektedir.[77]

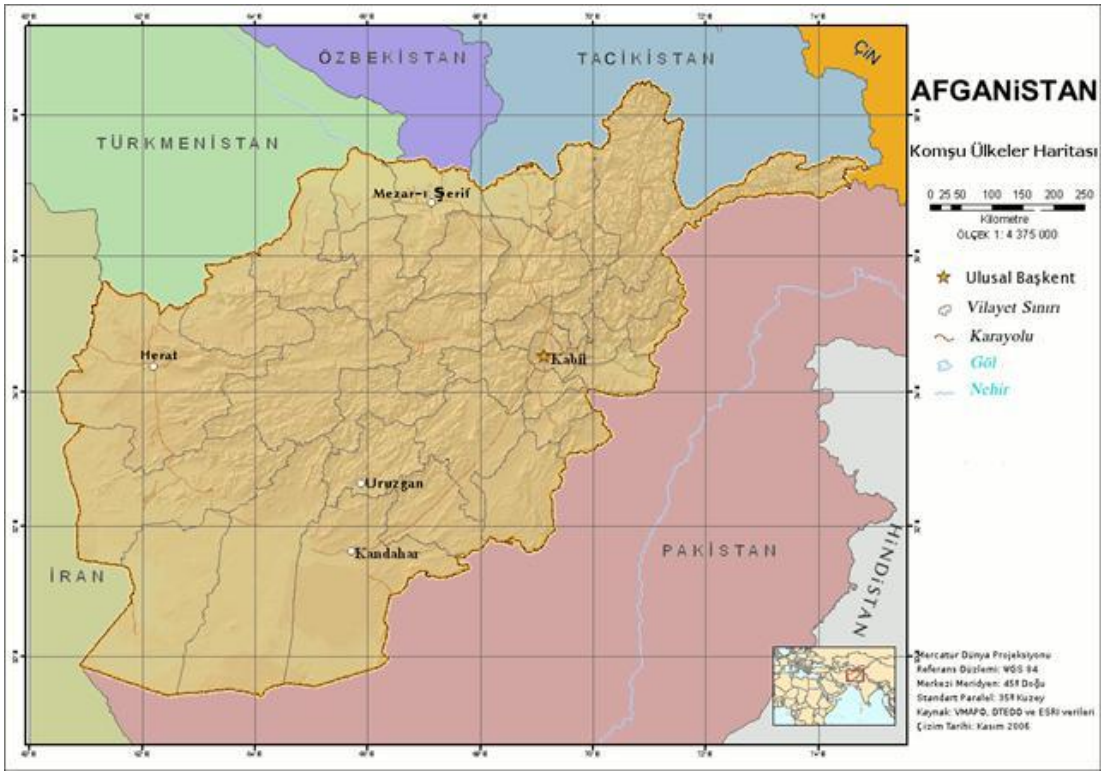
Afganistan genel görünümü itibari ile dağlık bir ülke olup en yüksek dağlarının 7697 m olduğu bilinmektedir. Afganistan'ın en Meşhur dağları şunlardan ibarettir: Hindukuş dağlarıdır. Hindukuş dağlarının en yüksek tepesi deniz seviyesinden 7,697 m. olup ülkenin güneybatısından kuzeydoğusuna uzanarak yükselir ve Pamir dağları ile Himalaya dağlarına kavuşur. Bu dağ silsilelerinin en önemli geçitleri Salang, ġiber, Khavak ve Kuşan geçitleridir. Afganistan'ın diğer önemli dağlarından biri ise Vakhan dağlarıdır. Küçük Pamir ve Büyük Pamir dağlarını birbirine bağlamakta olan Vahan dağları Pamir dağları ile Vahan Vadisini birbirinden ayırmaktadır. Ülkenin bir başka dağ silsilesi de Küçük Pamir adı ile bilinen Pamir dağlarıdır. Bu dağlar Afganistan'daki Vahan vadisi ile Pakistan'ın Sind vadisini birbirinden ayırmaktadır. Doğu Türkistan, kısmen Keşmir, Pakistan'ın Çatral bölgesi ve Afganistan'ın Badahşan bölgelerinin kesişme noktasında yer almaktadır. Pamir dağlarının en önemli geçitleri Akcar (4,922 mmetre.) ve Bargel (3,347 metre.) geçitleridir. Özellikle Bargel geçidi tarihi bir öneme haizdir. Çünkü tarihi ipek yolunun bu geçitten geçtiği bilinmektedir. Bu geçitten da ancak insan yaya olarak geçebilir Araba yolu bulunmamaktadır. Afganistan'ın merkezi kısmında olan bir önemli dağ da Baba Dağ'ıdır. Baba dağları Doğudan Batı'ya doğru devam etmektedir. Bu dağ denizden 5140 m yükseklikte bulunmaktadır. Afganistan'ın doğusunda bulunan Spingar Dağları 150 km uzunluktadır. Spingar Dağının en yüksek tepesi 4755 m'dir. Afganistan'da bahsettiğimiz bu dağlardan başka deniz seviyesinden 1000m ile 500 m arasın-

[76] Farhang,a.g.e.s.,31.
[77] Devlet Abadi,a.g.e.s., 25.

da olan dağların olduğu bilinmektedir. Bu küçük tepelerin eteğinde büyük ovaların yer almasına şahitlik etmekteyiz[78]

Afganistan'da önce de söz ettiğimiz gibi deniz bulunmamaktadır. Büyük ve küçük nehirlerin bulunduğu Afganistan'ı en önemli nehirleri: Amuderya, Kökçe Derya, Pancşer Deryası, Hirman Deryası, Askalan Deryası, Hilmand Deryası, Kunduz Deryası, Balkh Deryası ve Murgab Deryasıdır. Ülke genelinde yer yer geniş ovaların bulunmasına ve kara su açısından dikkate değer zenginliğe sahip olmasına rağmen sulama sisteminin yetersizliği ve su dağılımının düzensizliği sebebi ile ülke toprağını çok az bir kısmından yararlanılmaktadır.[79]

Harita 1: Afganistan'ın Komşuları

2.3. Etnik Yapısı

Afganistan bulunduğu jeopolitik konumundan ve istilacıların geçit yolu halında olmasından dolayı oldukça karışık bir etnik yapıya sahip bir ülkedir. Her zaman bu karışık etnik yapı Afganistan'ı zor durumda bırakmıştır. 1747 yılında kurulmuş

[78] Devlet Abadi,a.g.e.s., 42.
[79] Farhang,a.g.e.s., 32.

olan Afganistan hala bir milli kimliğe sahip olamamaktadır. Ülkede yaklaşık 40 etnik grup yaşamaktadır. Afganistan adını benimsemeyen Peştun'lar dışındaki diğer kavimler ülkenin adını sorun yaratan bir etken olarak görmektedir. Yıllarca monarşi ve zülüm ile yönetilen Afganistan'ın Peştun olmayan halkı 20. yüzyılın başlarına kadar söz sahibi olamamıştır.

Ülkede siyasi gücü elinde bulunduran Peştunlar ise zaman zaman başka etnik grupları göçmen olarak görmektedir. Bunlara göre Tacikler, Tacikistan'a, Özbekler Özbekistan'a gitmelidir. Bundan dolayı Afganistan'da yaşayan diğer kavimler kendilerini Afgan olarak kabul etmemektedirler. Afganistan'da yaşayan önemli etnik gruplar şunlardır; Peştunlar, Türkler (Özbekler, Türkmenler, Hazaralar, Kazaklar, Kırgızlar) ve Taciklerdir. Kuruluşundan günümüze kadar ülke genelinde güvenilir bir nüfus sayımı yapılmadığı için araştırmacılar ve yazarlar tahmini rakamları kullanmaktadırlar.

Tablo 1: Etnik Gruplar

Millet	**Bölge**	**Mezhep**	**Tahmini yüzdesi**
Peştunlar	Güney, güneydoğu, kuzey	Sünni Müslüman, çok az bir kısmı Şii	25-30%
Türkler	Kuzey, kuzeydoğu, Hazaracat bölgesi	Hazara'lar hariç genelde Sünni Müslüman	30-35%
Tacikler	Batı, kuzey ve kuzey doğu	Sünni ve Şii müslüman	20-25%
Diğer etnik gruplar	Kuzey ve kuzeydoğu	Sünni ve Şii mezhebinin İsmailli fırkası	5-10%

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Nüfus sayımı yapılmamasının en önemli nedeninin, siyasi sebeplerden olduğu açıktır. Her zaman kendilerini ağabey ve çoğunlukta gören iktidarda bulunan Peştunlar, çoğunluğu teşkil etmediklerini kanıtlayacak nüfus sayımından kaçınmaktadırlar. Afganistan nüfusu hakkında kesin bir veri bulunmadığı için araştırmacılar etnik grupların yaşadığı bölgenin büyüklüğü ve nüfusunun yoğunluğuna göre tespitte bulunmaktadırlar.[80]

[80] Devlet Abadi.a.g.e.s., 25.

Afganistan nüfusu hakkında hala kesin bir veri bulunmamaktadır. Çeşitli kaynaklarda birbirinden farklı rakamlar kullanılmaktadır. Verilen bilgilere göre Afganistan'ın nüfusu 15-21 milyon arasında değişmektedir. Hâlbuki Afganistan'ın nüfusu günümüzde 30 milyonu kesinlikle aşmış durumdadır. Kaynaklarda verilen rakamların Örnekleri: Afganistan Der Masiri tarih (1962)15.271.687 kişi, Afganistan Der Panc karn-i Ahir (1988)15.000.000 kişi,1971 yılında yapılan tahmini nüfus sayımına göre 17.863.000 kişi, 1981 yılında yapılan tahmini nüfus sayımına göre 15.631.807 kişi, 1990 yılında ABD'li bir istatistik kurumunu yapmış olduğu tahmini sayıma göre 196.904.904 kişi, İtlahat gazetesini 1978 yılında sunduğu verisine göre 17.000.000'dir.[81]

Afganistan devletinin istatistik kurumunun açıklamasına göre 2012 yılında ülkede 27 milyon insan'ın yaşamakta olduğu tahmin edilmektedir. Ancak bu tahminin hangi unsurlara göre yapıldığı belli olmadığından, güvenilirliği düşüktür.[82] Yukarıdaki tahminlerden yola çıkarak Afganistan nüfusu hakkında kesin bir bilgi vermek okuyucuların tatmin edemeyeceğinden bu çalışmada son zamanlarda en uygun sayı olarak medya ve siyasi çevrelerde yansıyan 30 milyon nüfusu kabul etmek daha doğru olacaktır.

2.3.1. Peştunlar (Afganlar)

Türkmen padişahı Nadir Afşar'ın, ölümü ile Afşar ve Babür hanedanının dağılmasından sonra daha önce hiçbir zaman kendi hükümetlerinin kuramayan Peştunlar, 1747 yılında Ahmet Şah liderliğinde yeni bir devlet kurmaya fırsat bulmuş ve giderek Afganistan'ı ele geçirmişlerdir. 19. ve 20. yüzyıllarda hükümetler tarafından sistematik bir şekilde Türklerin ve Taciklerin yaşadıkları bölgelerde zorla Peştunların yerleştirilmesi ve onların arazilerini Peştunlara verilmesi sağlanmıştır Böylece sadece Afganistan'ın güney ve güneydoğusunda yaşamakta olan Peştunlar hemen hemen Afganistan'ı her tarafında yayılmıştırlar. Peştunların anayurtları ve kökenleri hakkında değişik rivayetler bulunmaktadır. İran yazarları bunların arî ırkından geldiğini yazarken son zamanlarda, Afganistan yazarları arasında bunların İsrail oğullarından

[81] Aynı eser,s., 26.
[82] http://ariananews.af/regional-news-2/1.,07.12.2012.

gelindiği yazılmaktadır. Fakat şu açıkça bilinmektedir ki bunların Afganistan'da yaşayan diğer etnik gruplar ile ortak yönü yok denilebilecek kadar azdır. Peştunlar Afganistan tarihinde; Patan, Pathan, Peştun ve Pahtun olarak bilinmektedir.

İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın sözcüsü *"Afganistan ve Pakistan'daki Peştunların Hindistan'da kurduğumuz bir araştırma kurumu vasıtası ile Yahudilerin kaybolan on kabilesinden olduklarını kanıtlamaktayız"* demişti.[83] Ülke nüfusunun sözde çoğunluğunu oluşturan Peştunlar Afganistan'ın doğusunda, güneydoğusunda ve güneyinde yaşamaktadırlar. Peştunların, yaşadıkları bölge tarım için elverişli olmadığından dolayı az bir kısmının tarımla ve çoğunluğunun hayvancılıkla uğraştığı görülmektedir. Çoğunlukta Sünni mezhepte olan Peştunların az bir kısmı de Şii mezhebine bağlıdır. Aşiret bağları oldukça güçlü olan Peştunların, hala aralarında merkezi yönetimden daha çok aşiret liderlerinin emri geçerlidir.[84]

1747 yılından günümüze kadar dokuz aylık Habibullah Kalakani hükümeti, 1992-2001 yılları arasında Rabanni Hükümeti hariç siyasi güç her zaman Peştunların tekelinde bulunmuştur. Bundan dolayı bugün Peştun milliyetçileri kendilerini Afganistan'ı sahibi ve diğer etnik grupları ise göçebe olarak görmektedir. Peştunlar da yaygın olan kanıya göre çoğunlukta olan her zaman iktidarda olacaktır. Fakat unutmamak gerekiyor ki Afganistan coğrafyasında asırlarca Türkler ve Tacikler hüküm sürmüşlerdir.

2.3.2. Türkler

Türkler (Özbekler, Türkmenler, Hazaralar, Kazaklar, Kırgızlar ve Başka Türk boyları) Afganistan'ın nüfusunun büyük bir çoğunluğunu teşkil etmektedir. Türker'in Afganistan'da tarihsel bakımdan dolayı ikiye ayırmak mümkündür. Birincisi ilk zamanlarda Afganistan'da özellikle ülkenin kuzey bölgesinde yaşamış olan Türkler'dir. İkinci kısmı ise milattan önce Doğu Türkistan ve Hatayistan'tan Afganistan'a göç etmiş olan Türkler'dir.[85] Afganistan'da Türkler yoğun olarak kuzey, kuzeydoğu ve merkez kesimlerde yaşamaktadırlar. Afganistan Türkleri, Hazaralar

[83]http://www.afghanpaper.com/nbody.php?id=7204.,15-10-2012.
[84] Devlet Abadi, s. 27–28.
[85]http://turkistanjenubi.wordpress.com.15-10-2012.

hariç kendi aralarında Özbek Türkçesi konuşmaktadırlar. Hazaralar ise Türkçe ile Farsça kelimelerin karışımından oluşan Hazaragi lehçesini konuşmaktadır.

Türklerin yaşadıkları bölgenin tarıma elverişli olduğundan dolayı birçoğu tarımla uğraşmaktadır. Ülkede Türklerin az bir kesimi ise ticaret, el sanatları ile uğraşmaktadırlar. Devlet yönetiminde ise Türk sayısı oldukça azdır. Bunun en önemli nedeni ise Türklerin yaşamakta oldukları bölgeleri, devlet tarafından önemsenmemiş olmasıdır.

Afganistan Türk boylarının içinde kökeni üzerinde en çok tartışılan kavim Hazaralardır. Hazaraların, Türk Moğol Karışımı bir etnik yapıya sahip olduğu söylenmektedir[86]. Son dönemlerde kendilerini Türk kimliğine mensup olduklarını söyleyen Hazara yazarların sayısı oldukça artmıştır.[87] Genelde Hazara Türkleri, hariç Afganistan Türklerinin çoğunlukta Sünni mezhebine bağlı olduğu bilinmektedir. Hazar Türkler'nin çoğunlukta Şii mezhebine inandığı ve diğer Türklerin Özbekçe konuşmalarına karşın bunların Türkçe ve Farsça karışımı bir lehçe olan Hazaragice konuşmaları önemli bir ayrıntıdır.

Hazara Türkleri yoğun olarak ülkenin merkezi kısmında yaşamakta olup ticaret ve tarımla uğraşmaktadırlar. Okuma yazma oranı bütün Afganistan etnik gruplarına göre yüksek olan Hazaralar göçmen olarak gittikleri İran'da yetişmişlerdir. Hazaralar'ın İran'a gitmelerinin asıl nedeni Şii mezhebine mensup olmalarıdır. Bölge de Afganistan Türkleri Hazaralar'a göre çoğunluklalardır.[88]

Bu arada şu noktanın da altını önemle çizmekte fayda vardır: Afganistan Türkleri'nin yoğun olarak yaşadıkları kuzey ve kuzeydoğu bölgelerindeki Türk kavimleri kendi ulusal kimliklerini korumuşlardır, ancak diğer bölgelerde yaşayan Türk kavimleri ise o bölgede çoğunlukta olan etnik gruplar arasında asimile olmuşlardır. Bunların en açık örnekleri Afşarlar, Aymaklar, Bayatlar, Kızılbaşlar'dır. Ancak ülkenin kuzeydoğusunda Pamir Dağları'nda yaşayan Kırgızlar ve Kazaklar kendi lehçelerini korumuşlardır. Bazı Türk gruplar diğer bölgelerde yaşamakta olup o bölgedeki çoğunlukta olan etnik grubun dilini benimsemiştir.

---

[86] Saray, a.g.e.s.15.
[87] Saee Mohammad Aleem. Afganistan'da siyasi Partiler Tarihçesi. Yayınlanmamış yükseklisans tezi. ss.,22.23.
[88] Devlet Abadi, a.g.e. ss., 209-30.

Afganistan'da Şii mezhebine mensup diğer bir grup ise, Avşar Türkleri'nden gelen Kızılbaşlar'dır. Başlarına giydikleri kızıl külahlardan(şafka) dolayı ***"kızılbaş"*** ismiyle anılan bu grup, 18. yüzyılın ortalarında Afganistan'da hâkimiyet kuran Nadir Avşar'ın geride bıraktığı askerlerin torunlarıdır. Kızılbaşlar'ın büyük bir bölümü Kabil'de yaşar. Bunun dışında Hazaracat bölgesi'ndeki Foladi Vadisi'nde de küçük bir Kızılbaş topluluğu bulunmaktadır. Tacik kültürünün yoğun etkisi altında kalan Kızılbaşların bir bölümü, Farsça konuşur, ancak dillerini kaybetmiş olsalar bile, Türk olduklarının bilincindedirler.[89]

Afganistan'da dağınık şekilde yaşayıp ve Tacik kültürünün etkisi altında kalarak Farsça konuşmakta olan Bayatlar kendilerini Türk olarak görmektedirler. 15. yüzyıldan itibaren Herat şehrinde yaşamakta olan Bayatlar ülke de Peştunların hâkim olmasından sonra diğer bölgelere göç ettirilmiştir. Bu göçün amacı; Bayatların devlete karşı durma ihtimalini azaltmaktı. Günümüzde Afganistan her köşesinde bulunan bu Türk boyunun nüfusu hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır.[90]

Aymak kelimesi Türklerin atası olarak bilinen Oğuz Han'ın 12 torununa koyduğu Oymak (boy) adından geldiği bilinmektedir. Oymak kelimesi Farsça edebiyatında değişerek Aymak olmuştur. Bugün herkes oymak yerine Aymak kullanmaktadır. Bayatlar gibi Aymaklar da değişik bölgelerde yaşamaktadırlar. Fakat bunlar hala Özbekçe konuşup Türk olduklarını unutmamıştırlar. Afganistan'daki Aymaklar bugün Çar Aymak yanı dört Aymak olarak bilinmektedir. Bu dört grup ise Camşedi, Zuhuri, Taymani ve Taymuri'dir. Aymaklar genelde Sünni mezhebine mensupturlar.[91]

[89] Selim Yavuz, Afganistan ve Dostum, Hiler yay. Ankara 2004. s., 34
[90] http://www.turktabar.com/Articles/3670-.,05.02.2013.
[91] http://turkistanjenubi.wordpress.com/2010/11/04.,05.02.2013.

2.3.3. Tacikler

Afganistan'ın üçüncü büyük etnik grubu Tacikler ya da Farslardır. Afganistan'ın kuzey, kuzeydoğu ve batısında yoğun olarak yaşayan Tacikler büyük şehirlerde yaşamaktadırlar. Kendilerini ari ırkından geldiklerini iddia eden Tacikler yüzyıllarca Afganistan'da Türkler ile iç içe yaşadıkları için bazı yazarlar Taciklerin Türk olduğunu ve Türklerin Tacik olduklarını yazmaktadır.[92] Bazı yazarlar ise bunların Arap kökenli olduklarını ancak sonradan dillerini kaybettikleri tezini öne sürmektedirler ama Tacik yazarlar kendilerinin ari ırktan olup Fars olduklarını kanıtlamaktadırlar.[93] Ne konuştukları dil de İran'da konuşulan Farsça ve Tacikistan'da konuşulan Tacikçe dil ile aynı olup ancak telaffuzları farklıdır. Afganistan'da yaşayan Tacikler çoğunlukta Sünni mezhebine bağlı olup ziraat, ticaret ve devlet memurluğu ile uğraşmaktadırlar.[94]

2.3.4. Başka Etnik Gruplar

Adı geçen etnik grupların dışında Afganistan'ın değişik bölgelerinde yaşamakta olan azınlıkların da bulunduğu bilinmektedir. Bu azınlıkların bazıları, kendilerine has bölgelerde yaşamalarına karşın bazıları ise büyük şehirlerde yaşamaktadır. Örneğin: Bedehşan'da Şiğniler, Vahiler, Munciler'in kendilerine has özel bölgeleri vardır ki sadece bunlar yaşamaktadırlar. Araplar ve Nuristaniler de bunlar gibi özel bölgelerde yaşarlar.[95]Bu azınlıklar kendi aralarında öz dillerini konuşurken başka etnik gruplar ile konuştukları zaman Farsça'dan yararlanırlar. Farsça Afganistan halkının ortak dilidir. Bedehşan'da yaşayan azınlıkların çoğu Şii mezhebini, İsmaili dalına bağlı iken Nuristan ve kuzeyde yaşayan Nuristan'ı ve Araplar Sünni mezhebine mensupturlar.

---

[92]http://turkistanjenubi.wordpress.com. ,15/10 /2012.
[93] Saray. A.g.e..s.,2002,s., 13.
[94] Devlet Abadi. a.g.e.s., 29.
[95] Devlet Abadi. a.g.e.ss.,30.

2.4. Afganistan'da İç Savaş (1992-2001)

İlk olarak iç savaşın nasıl bir olgu olduğunu tanımlamakta fayda vardır. Bir ülkenin sınırları içinde, siyasi ve askeri grupların birbirlerine karşı silahlı çatışmalarda bulunmalarına iç savaş denir. İç savaşların en belirleyici özelliği ülkede siyasi bir milli kimliğin bulunmamasıdır. İç savaşlar milli kimliğe sahip olmayan ülkelerde mezhepsel, etnik ve bölgesel olarak ortaya çıkmaktadır. İç savaşlarda ülkeler arası savaşlar gibi savaş esirlerine ve milletlere dair herhangi bir güvence bulunmamaktadır.[96]

Bu tanımlardan yola çıkarak 1992-2001 yılları arasında Afganistan'da yüzlerce insanın ölümüne, sakat kalmasına ve binlerce Afganistanlı ailenin anavatanlarını terk edip başta Pakistan ve İran olmak üzere başka ülkelere göç etmelerine sebebiyet veren bu savaşa yabancı yardımları göz önünde alınarak iç savaş ifadesini kullanmanın ne kadar doğru olduğu hususunda şüpheye yer yoktur. Çünkü ülke de iç savaşa neden olan tarafların çoğunun kendi iradeleri ile bu savaşa girmediği açık ve nettir. Ne kadar dış güçlerin desteği ile Afganistan'da iç savaş olmuş ise de bu olayın mezhepsel ve etnik sorunları da içermesi sebebiyle iç savaş olarak algılanması mümkündür. Afganistan'da 14 yıl Ruslara ve Rus yanlısı iktidara karşı direniş sürdüren mücahitlerin 1992 yılında hâkimiyeti teslim almasından hemen bir gün sonra iç savaşın başlamasının sebeplerini açıklamakta yarar vardır.

Yıllarca ABD, Pakistan, İran ve Suudi Arabistan gibi ülkelerin askeri ve maddi desteği ile savaşı yürüten mücahitler SSCB'nin desteği ile ayakta kalan Komünist iktidar ile savaşmak için onların istekleri doğrultusunda hareket etmek zorundaydılar. İç savaşın en başta gelen nedenlerinden biri dış müdahalelerdir. Diğer önemli bir nedeni ise yıllarca savaşan mücahitlerin geleceğe dair bir programlarının olmamasıydı. Mücahitlerin savaşmaktaki en büyük amaçları ülkeden Rus askerlerini çıkarmak ve Rusya yanlısı hükümeti devirmekti. Mücahitler, bunların gerçekleşmesinden sonra ne yapacakları konusunu hiç düşünmemişlerdi. [97] İç savaşın diğer nedenleri ise Afganistan'da hâkim olan aşiret yapısı, siyasi bilincin oluşmaması, milli

[96]http://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%AC%D9%86%DA%AF_%D8%AF%D8%A7%D8%AE%D9%84%DB%8C.,15.11.2012.
[97]Tanin .a.g.e. s.,409.

bir kimliğe sahip olunmaması ve Afganistan'ın kötü komşuları olarak bilinen İran ve Pakistan'ın mezhepsel sorunları kullanarak kargaşa yaratma çabası içinde bulunmalarıdır.[98]

Son olarak Afganistan'da iç savaşın çıkmasının en önemli dış nedeni olarak, Batı'nın lideri konumundaki ABD'nin yıllarca komünist rejim ve Sovyet işgaline karşı mücadele eden mücahitlere askeri ve mali yardımlarda bulunmuştur. Bunun sonucuda Rusların Afganistan'dan çekilmesi ile beraber Moskova yanlısı Necibulah'ın hâkimiyetinin mücahitler tarafından yıkılarak yerine, mücahitler tarafından kurulan Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin tanınmamasıdır.[99]

ABD'nin Rabbani Hükümetini tanımamasının asıl nedeni ise kuruluşundan itibaren, ABD'ye düşmanca tavır takınmaya başlayan İran İslam Cumhuriyeti'nin, Tacik kökenli Cumhurbaşkanı Rabbani ve Ahmet Şah Mesut ile siyasi ilişkilerinin iyi olmasıdır.[100] ABD tarafından mücahitlerce kurulan, Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin tanınmamasının en önemli nedeni ise, kendisine karşı durabilecek en büyük güç olarak Sovyetlerin Afganistan'dan çekilmesi ve 1991 yılında resmen dağılmasıdır. Artık Komünizm tehdidi ortadan kalkmıştır. ABD'nin, Sovyet sonrası Afganistan konusundaki politikasının bu zamana kadar Afganistan halkını korumak ve Afganistan'a demokrasi getirmek değil, çevreleme politikası çerçevesinde Sovyetleri zor durumda bırakmak olduğu anlaşılmaktadır.

İç savaş sinyalleri daha çok önceden mücahitlerin yeni kuracağı hükümetin nasıl olacağı, kimin nereye geleceği konusunda çıkan tartışmalardan belliydi. 13 Nisan 1992'de Cumhurbaşkanı Necibullah iktidarı mücahitlere teslim edeceğini açıklamıştır. Fakat hala mücahitler tarafından kurulacak geçici hükümetten herhangi bir haber yoktu. Mücahitler içinde asıl sorun bu hükümetin başına kimin ve hangi siyasi parti liderinin geçeceğiydi.[101] Aylarca süren tartışmadan sonra, Pakistan ve Suudi Arabistan'ın girişimiyle geçici hükümet Pakistan'da 24 Nisan 1992 tarihinde ancak kurulabilmişti. Geçici hükümetin başına iki aylık süre için Sibgatullah Mujadadi daha sonra ise, 4 aylık süre içinde Burhanuddin Rabbani getirilecekti. Yeni kurulan

[98] 12-07-2012. Tarihinde Abdul HafizMansor ile Kabil'de yapılan görüşme.
[99] Andeşmand Mohammad İkram, Amerika der Afganistan, Maivand yayı n evi, Kabil, 2005,s.58-59.
[100] Aynı eser, ss.,60-61.
[101] Tanin. a.g.e. s. 372.

hükümet daha iktidarı teslim almadan Kabil'e girmek için Kuzey koalisyonu[102] ve Hizbi İslami Partisi arasında savaş başlamıştı.[103]

Necibullah'ı iktidardan çekilmeye mecbur eden en önemli iç neden, Özbek kökenli General Dostum'un hükümete karşı tutumlarıdır. General Dostum, Necibullah tarafından Özbeklere karşı rahatsız edici sözler işitince hemen kuzeye giderek Afganistan milli kahramanı[104] Ahmet Şah Mesut ile irtibata geçip kuzey vilayetlerini ele geçirmiştir. General Dostum, Taliban rejiminin Mezar-ı Şerif vilayetini ele geçirmesine dek kuzey vilayetlerinde kendi hükümetini kurmuş ya da yönetmiş olan ve hala Afganistan'da sözü geçen bir liderdir. Daha sonra Dostum'un bir konuşmasında dediği gibi *" eğer mücahitlere benim yardımım olmasaydı İnkılab-ı İslami'nin başarılı olması ancak rüya olarak kalacaktı."*[105] Kabil, mücahitlerin şehre girmesi ile katliamlara, hırsızlıklara, bombalamalara, roketlerin deneme yeri olmaya ve onlarca insanlık dışı eylemlere şahitlik etmiştir.

Necibullah tarafından iktidarın mücahitlere teslim edilmesiyle beraber ülkede zayıf da olsa var olan merkezi hükümet ortadan kalkmıştır. Her siyasi parti, ken-

---

[102] 1992 yılında General Dostum tarafından. Mezar-i Şerif ele geçirildikten sonra Jabalusseraj Şehrinde Ahmed Şah Mesut, Genral Dostum, Hazara Türkü Abdul Ali Mezari, SayidMansor Nadiri ve bazı mücahitler bir araya gelerek Kuzey Koalisyonunu kurmuşlardır. Bu koalisyona daha sonra başka siyasi partiler de katılmıştır. Her ne kadar 1992-1996 yılları arasında koalisyondaki taraflar kendi aralarında zaman zaman çatışmış olsalar da 1996 yılında Taliban'ın ülkeye hakim olmaya başladığını görünce tekrar bir araya gelerek Taliban'a karşı direnişe başlamışlardır. Bu direnişleri 2001 yılında Taliban'ın ortadan kaldırılmasına kadar sürmüştür. General Dostum Kuzey koalisyonunu oluşumunu şöyle anlatmaktadır:" bütün kuzey komutanlarını bir araya topladık, toplantı yaptık. Ben dedim komutanlar! Mezar-i Şerif alındı, Samangan alındı, Faryab ele geçirilid, Seri Pul fetettik, ŞİbirganEle geçirildi, Mezari Şerif de fetedildi, herkes her partidendi şimidi ne yapacaksınız? Planınız nedir? Mezar-i Şerif'te kalacağız mi ya Kabil Halkının yardımına mı gideceğiz? Her sokakta bir grup ve bir parti bu uyuşmazlık ile Mezar-i Şerif'in emniyeti bozulacaktır bunların daha disiplinli olması için bir ortak kuruluşumuzun olması gerekmektedir. Diye sordum herkese . orada yüzden fazla komutan bulunmaktaydı çoğuAhmed Şah Mesud'un Koalisyonun başkanı beni askeri yardımcısı ve Mezari ise idari yardımcısı olarak kabul edildik. Bundan sonra Kabile Doğru seferberlik konusu kesinleşti hep beraber Kbile doğru yola Çıktık". (Yavuz Esedullah, Afganistan Ve Dostum, Hiler yayınları, Ankara, Ekim 2004, ss.100.105)

[103] Andeşmand, Salhay tecavüz ve mukavemet, s.129.

[104] Tacik kökenli Ahmetşah Mesut İslami grupların örgütlenmeye başladığı zamanlarda Kabil Üniversitesinde mühendislik öğrencisiyken İslami gruplara katılmıştır. Moskova işgaline karşı yıllarca savaşmış, 1992 yılında General Dostum'un yardımı ile Kabil'e girmiş ve mücahitler tarafından kurulan Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin savunma bakanı olarak görev yapmıştır. 1992-1996 yılları arasında cereyan eden iç savaşlarda hükümetin yanında yer almış, 1996 yılında Kabil'in Taliban tarafından işgal edilmesinden sonra Kuzey Afganistan'a giderek 9 Eylül 2011 tarihine kadar Taliban'a karşı savaşmıştır. 9 Eylül 2001 tarihinde gazeteci olarak yanına gelen iki Arap kökenli terörist tarafından gerçekleşen suikasta kurban olmuştur. 2003 yılında hazırlanan anayasada Afganistan'ın Milli Kahramanı olarak kabul edilmiştir. (http://www.massoudhero.blogfa.com/post-11.aspx.,19.03.2013).

[105] Müsavi,a.g.e.s.,198.

dine has bölgeleri merkezden emir komuta zinciri olmadan yönetmeye başlamıştır. Bölgeler de hâkim olan grupların kendilerine has yönetim biçimi de uygulanmaktaydı. Kuzeydoğu vilayetlerinden Tahar ve Bedehşan Cemiyeti İslami tarafından yönetilirken, Kunduz kenti ortak mücahit gruplar tarafından, Baglan vilayeti ise Hizbi İslami Hikmetyar tarafından yönetilmekteydi. Diğer taraftan Bamyan ve Hazaracat Bölgesi de Hizbi Vahdeti İslami'nin kontrolündeydi. Pervan ve Kapisa kentlerinin bazı bölgeleri Ahmet Şah Mesut, bazı bölgeleri de Hizbi İslami Hikmetyar tarafından idare ediliyordu. Batı ve güneydoğu vilayetleri Cemiyet-i İslami'nin meşhur komutanı İsmail Han tarafından yönetiliyordu.[106] Bu bölgede, okullar ve kamuoyuna hizmet veren kurumlar açıktı. Kuzey bölgesi Özbek Kökenli General Dostum 'un yönetiminde bulunmaktaydı. Başka bölgelerden farklı olarak bu bölge de resmi kurumlarda daha çok eski Komünistler çalışıyordu. Askeri yönden oldukça güçlü olan General Dostum yönetimini başka gruplardan ayıran bu özellik; mevcut yönetimin askeri uçaklar, tanklar, toplar ve başka ağır silahları bünyesinde barındırması ve kendine has para bastırması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bölgede üniversiteler ve okullar hep açıktı. Diğer bölgelerde emniyet konusunda halk zorlu zamanlar içinde yaşarken Dostum 'un yönettiği bölge bu açıdan oldukça rahattı. Kabil'de güvenlikte olmayan yüzlerce aile kuzeye göç etmiş ve burada yıllarca ayrım yapılmadan kardeşçe yaşamışlardır.[107]

Ülkenin, doğu bölgesinde çeşitli mücahit gruplar ortaklaşa yönetimde bulunmuşlardır. Bu bölge de hâkim olan siyasi partiler; Hizbi İslami M. Yunun Halis ve Hizbi İslami Hikmetyar'dır. Kendi aralarında Nengarhar Konseyi adı altında koalisyon oluşturmuşlardır. Başka bölgelerde ise değişik grupların bir araya gelerek oluşturdukları koalisyon tarafından yönetilmesi söz konusuydu.[108] İlk geçici cumhurbaşkanı olan Sibgatullah Mujaddadi Pakistan'da yapılan anlaşmaya göre iki aydan sonra cumhurbaşkanlığı koltuğunu Tacik kökenli Burhanuddin Rabbani 'ye teslim etmiştir. Rabbani'nin cumhurbaşkanlık görevine başlamasıyla iç savaş en üst seviyeye ulaşmıştı. Dört aylık bir süre için cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturan Rabbani görev sü-

[106] Aynı eser. s., 24.
[107] Andeşmand, Salhay tecavuz ve mükavemet.s., 143.
[108] Aynı eser, ss., 140-141.

resi bitince hükümetten çekilmeyi reddetti.[109] Cumhurbaşkanı Rabbani tarafından Aralık 1993'te kendi hükümetini meşrulaştırmak için Şurayı Hal ve Akd (Çözüm ve Bağlayıcı Konseyi) adında bir kuruluş inşa edildi. Bu konseyin seçim işleri için çalışacağını iddia ediliyordu. Bu konsey daha sonra 1994 yılında Rabbani'nin cumhurbaşkanlığı süresinin uzatıldığını açıkladı. Bu karara bütün taraflar itiraz ederek ülkede seçimlerin yapılması ve iktidarın adil bir şekilde paylaşılmasını savunmuşlardır. Böylece çok zor durumda olan Afganistan, iç savaşın bitmeyeceğine dair garanti almış oldu.[110] Bu karara karşılık General Dostum ve Mezari eski müttefikleri Rabbani ve onun Komutanı Ahmet Şah Mesut'tan ayrılarak onlara karşı duran Hikmetyar ile Koordinasyon Konseyi adı altında bir koalisyon oluşturarak hükümete karşı savaşa başladılar.[111]

Daha önce Dostum'un mücahitler tarafından kurulan rejimde varlığını bahane ederek başbakan olması halinde Kabil'e gelmeyip Kabil'i roket yağmuruna tutan Hikmetyar'ın şimdi komünist olarak nitelendirdiği bir adamın yanında eski silah ve mevzi arkadaşı Rabbani 'ye karşı savaşması ilginç bir ayrıntıdır.[112]

İç savaş sürencinde taraflara Afganistan'ın komşuları ve Arap ülkeleri de maddi ve askeri destekte bulunmuştur. Hikmetyar, Pakistan'dan yardım alırken, Rabbani ve Ahmet Şah Mesut, İran tarafından yardım alıyordu. Abdurrab Resul Sayyaf, ise Araplardan destek alıyordu. Afganistan'daki Şii partiler İran' dan destek alıyordu. General Dostum ise Özbekistan tarafından desteklenmekteydi. Afganistan iç savaşına en çok müdahil olan ülke Pakistan'dı. Afganistan'da 1992 yılında resmi hükümet kurulmasına rağmen 1993 yılında yeni kabine Pakistan'ın başkenti İslamabat'ta hazırlanmıştı. Bu plana göre Rabbani cumhurbaşkanı, Hikmetyar ise başbakan olacaktı, Cihat zamanından itibaren Pakistan ile arası iyi olmayan Ahmet Şah Mesut bu plandan dolayı kabineden atılacaktı. Hikmetyar başbakan olunca ezeli rakibi, Ahmet Şah Mesut'u kabinede görmek bile istemiyordu. Mesut'ta bu anlaşmaya yanaşmıyordu.1994 yılında Koordinasyon Konseyi Dostum, Mezari ve Hikmetyar ara-

[109] Müsavi,a.g.e.s., 211.
[110] Aynı eser, s, 220.
[111] Tanin, a.g.e.s., 401.
[112] Aynı eser,ss., 400-403.

sında oluşturulunca Pakistan, Rabbani Hükümetini tanımayacağını açıkladı.[113] Pakistan'ın 1994 yılında Rabbani hükümetini tanımadığını açıklaması ile Kabil yönetimi Pakistan'a karşı halkı kışkırtmaya başladı. Kabil'deki Pakistan Büyükelçiliği'ne yapılan saldırıdan sonra Pakistan bu olaya karşılık olarak Rabbani iktidarını yok etmek amacıyla Pakistan'daki dini medreselerde eğitim görmekte olan öğrenciler ve eski Komünist rejimden kaçan Komünistleri Taliban adıyla ortaya çıkarmıştır.[114]

Taliban, 1994 yılında Pakistan'dan geçerek Afganistan'ın, Kandahar kentinde ülke de devam etmekte olan iç savaşı bitirmek amacıyla geldiklerini dile getirmiştir. İlk zamanlarda Afganistan Cumhurbaşkanı Rabbani tarafından barış güvercinleri olarak adlandırılarak kendilerine maddi ve askeri yardımlar yapılmıştır.[115]

Taliban Kandahar kentini ele geçirdikten sonra Hükümetin teknik personeli aracılığıyla Kandahar havaalanındaki bozuk uçakları çalışır hale getirilmiştir. Taliban'ın, Pakistan tarafından kendilerini ortadan kaldırmak için ayarlanmış bir örgüt olduğunu fark etmeyen Rabbani yönetimi bu uçakları bizzat kendilerine karşı hazırlamış oldular.[116] Sadece mali yardım ve teknik destekler ile yetinmeyen Rabbani Hükümeti defalarca Taliban ile görüşmek için Kandahar'a heyet göndermiştir. Taliban, hükümetin desteği ile aktif hale gelen uçaklar aracılığıyla Hikmetyar birliklerini bombalamaya başlamıştır. 1995'de Kandahar kentinden sonra, Gazne şehri Taliban tarafından işgal edilmiştir. Bu işgalden sonra Kabil'e doğru hareket edilmiştir. Eylül 1996'da Gazni'den sonra Taliban, İran sınırında bulunan ve Cemiyet-i İslami Partisi'nin komutanı, İsmail Han tarafından yönetilmekte olan Herat şehrini General Dostum 'un hava yardımıyla ele geçirmiştir.[117]

Herat kentinin Taliban tarafından işgal edilmesiyle Afganistan'ın komşuları olan İran ve Pakistan arasında istihbarat savaşı başlamıştır. İran daha önce Şii gruplara yardım ederken şimdi onların Rabbani Hükümeti ile bir araya gelmesi için elinden geleni yapacaktı. Pakistan daha önce Hikmetyar'ı desteklerken şimdi onun yerine Taliban'a yardım ediyordu. Daha önce Abdul Ali Mezari ve Dostum, Pakistan tara-

[113]Andeşmand Muhammad İkram, Ma Ve Pakistan, paimankitab evi, Kabil, ss.,139-140.
[114] Andeşmand,Ma ve Pakistan, s., 175.
[115] Müsavi. a.g.a. s.,227.
[116] Aynı eser, ss., 141-142.
[117] Müsavi, a.g.e. ss., 238-240.

fından dışlanırken İran'ın oyunlarını bozmak ve Rabbani hükümeti ile Taliban'a karşı birleşmelerini önlemek için Pakistan Hükümeti bunlar ile irtibata geçmişti. [118]

İran her ne kadar Afganistan'da etkili olmak için çaba göstermiş olsa da istihbarat savaşında Pakistan daha başarılı olmuştur. 1995 yılında Rabbani Hükümeti, Taliban rejiminin amacının hükümeti devirmek olduğunu anlayınca Eşgüdüm Konseyi[119] ile birleşme karar almıştır. Ancak bu istek Pakistan'ın araya girmesi ile General Dostum tarafından kabul edilmemiştir. General Dostum ve Abdul Ali Mezari'nin, Taliban ile yakınlaşmasına Pakistan Hükümeti aracılık yapmıştır. Daha sonra Taliban Herat'ı alınca oradaki bozuk uçaklar ve tanklar, Dostum tarafından gönderilen teknisyenlerin yardımları ile çalışır hale getirilmiştir.[120]

1995-96 yılları arasında Afganistan'da tam anlamıyla savaş oyunu cereyan etmekteydi. Kimin kiminle olduğu kesin değildi. Bir taraftan Taliban ile savaşan Rabbani Hükümeti'yle, diğer taraftan Koordinasyon Konseyi ile bazen savaş bazen barış görüşmelerinde bulunulmaktaydı. Hikmetyar daha önce Pakistan'ın desteğini arkasına aldığı için hükümete karşı savaşırken Pakistan desteğini kaybedince ve kendi yerinde Taliban'ı bulunca yıllarca savaştığı Rabbani'nin barış çağrısına uyarak başbakanlık görevini kabul etmiştir. Ancak bu birleşmenin zamanı çoktan geçmişti.

1995 yılında Taliban da iki gruba ayrılmıştı, biri Kabil'in savaş ile alınmasını savunurken diğerleri ise mevcut hükümet ile müzakereden yanaydı. Bu bölünmeyi önlemek için Mart 1996'da Molla Ömer'e yakın radikaller Celalabat kentinde iki binden fazla mollayı toplayarak, Molla Ömer'e Emirül-müminin (Müslümanların Amiri) ünvanını vermişlerdir. Molla Ömer, bu ünvanı alınca müzakereden yana olan taraf da buna itaat etmek zorunda kalmıştır. [121]Böylece Afganistan İslam Cumhuriyeti yerini Afganistan İslam Emirliği'ne bırakmış olacaktı. 27 Eylül 1996 'da on aylık süreden sonra Kabil, Taliban tarafından işgal edilmiştir. Pakistan, artık Afganistan'da kendisine bağlı rejim olarak, Taliban'ı görmekteydi. Bunun için Pakistan Başbakanı Benazir Butto 1996'da ABD'yi ziyaretinde ABD Hükümetine Taliban'a yardım et-

[118] Andeşmand, Salhay tecavuz ve mükavemet, s.,191.
[119] 1994 yılında General Dostum, Hikmetyar ve Mujaddadi tarafından Rabbani rejimini yıkmak üzere oluşturulan ittifaka Eşgüdüm Konseyi adı verilmiştir.
[120]Andeşman, Salhay tecavuz ve mükavemet, ss., 186-189.
[121] Müsavi, a.g.e.s., 244.

mesi için teklifte bulunmuştur. Benazir Butto'ya göre Taliban rejimi Pakistan ve ABD'nin isteğine göre hareket edecekti. Kendi düşüncesini ABD Başkanı Clinton ile paylaşmış ve Taliban rejiminin, ABD'li "Yonical" şirketi tarafından Türkmenistan gaz boru hattını, Afganistan üzerinden Pakistan'a ve buradan da Avrupa pazarlarına ulaştırılmasına yardımcı olacağından bahsedince ABD Başkanı'nın ilgisini Taliban'a çekmeyi başarmıştır. Bundan sonra ise ABD 1999 yılına kadar Taliban'a destek olmuştur.[122]

Taliban'ın Kabil'de yapmış olduğu ilk iş, BMÖ binasında sığınmacı olarak yaşamakta olan eski Cumhurbaşkanı Necibullah'ı BMÖ şubesinden alıp Kabil'de darağacına asmak olmuştur.[123] Taliban, Kabil'i ele geçirdikten sonra Afganistan İslam Emirliği'ni ilan etmiştir.[124] Taliban saflarında sadece Afganistan kökenli radikaller savaşmıyordu. 1979 yılında Afganistan'ın SSCB tarafından işgale uğramasından önce, Orta Asya topraklarından kaçan Orta Asyalılar, Araplar, Uygurlar ve diğer Müslüman gruplar kutsal savaşa katılmak için Afganistan mücahitlerinin yanında savaşa katılmışlardı. Ruslar ülkeden çıkınca ülkede iç savaş başladığı için Pakistan'a yerleşmişlerdir. 1994'de Taliban ortaya çıkınca bu radikal gruplar Pakistan, Suudi Arabistan ve bazı Arap ülkelerinin yardımıyla Taliban'a katılmışlardır. [125]

Pakistanlı gazeteci Ahmet Reşit'in haberine göre *"1982-1992 yılları arasında 43 ülkeden 35 bin yabancı savaşçı Afganistan'a gelmiştir"*.[126]Bu yabancı savaşçılar Taliban'ın 2001 yılında yok olmasına dek onların yanında Kuzey Koalisyonu'na karşı savaşmışlardır. Bu kadar yabancının Afganistan'a akın etmesinin asıl nedeni neydi? İslam mı tehlikede? Yoksa gizli odaklar mı? Yoksa bunları İslam uğuruna kullanmaya mı başlamıştı? Soğuk Savaş dönemini ve iki kutupluluğu dünyanın şartlarını göz önünde bulundurarak yorumlamak daha doğru olacaktır. Vietnam Savaşı'nda ABD başarısız olmuştu ve Sovyetler, Doğu Avrupa'da hâkim durumdaydı. ABD Ruslardan intikam almak ve Rusları çevreleme politikasını uygulamak için Afganistan'a karşı savaşmakta olan mücahitleri seçmişti. Yabancı savaşçıları Afga-

---

[122] ANdeşmand, Amerika Der Afganistan ,s.63-64.
[123]Andeşmand, a.g.e. s., 227.
[124] Afganistan- Taliban ve Teşkil-i, Merakizi Teröristi, İskenderov Kasimşah, çev. Hurami Abdul Vahidi, Duşanbe, y.y.s., 33.
[125] Müsavi,ag.e.s., 227.
[126] Kasin Şah ,a.g.e. s., 37.

nistan'a yönlendiren bir önemli etken ise Suudi Arabistan olmuştur. Suudi Arabistan, İslam dünyasının lideri olarak bilinmekteydi. Suudi Arabistan; Rusların, Afganistan'dan geçerek Ortadoğu kaynaklarına ulaşacağından korktuğu için Afganistan'da Ruslara karşı cihat ilan etmiştir. 1979 yılında İran'da İslam Devrimi gerçekleşince İranlı Mollalar ne Doğulu ne Batılı sloganı ile kendi hükümetlerini kurmuştu. Bu olay üzerine eskiden ABD'nin müttefiki olan İran şimdi bu ülkeyi düşmanı olarak algılamaktaydı. İran'da kurulan Şii radikal hükümet sadece ABD için değil Suudi Arabistan için de bir düşman olarak gözükmekteydi. Bundan dolayı ABD ve Suudi Arabistan'ın ortak savunma noktası Afganistan olmuştur. Suudi Arabistan'ın yardımlarını Pakistan'daki mücahitlere ulaştırma görevi de El kaide lideri Usame bin Ladin'e düşmüştü. Bin Ladin defalarca Pakistan'a gidip geldikten sonra 1982 yılında Pakistan'ın Peşaver kentinde yerleşme kararı almıştır. Bin Ladin daha Sonra Taliban'a da aynı destekleri sağlamıştır.[127]

Taliban Kabil'i ele geçirdikten sonra bütün okullar, üniversiteler ve halka hizmet veren mekânlar kadınlara kapatılmış, televizyon ve radyo kanallarında sadece Kur-an ve ilahi seslerinin çıkmasına izin verilmişti. Kabil'den sonra hedef kuzeydi. Bu amaca ulaşmak için Pakistanlı dini imamlar ve Pakistan İstihbarat Örgütü'nün (ISI) desteği ile medreselerden militan alınmaya başlanmış ve binlerce Pakistanlı ve yabancı uyruklu talebeler Afganistan'a cihada gelmişlerdir.

Taliban'ın iki yıl içinde Afganistan'ın doğu ve batısını ele geçirmesinin en önemli nedeni kendi aralarında anlaşamayan mücahitlerin, iç savaşa başlaması ve bu iç savaştan halkın sıkılmasıdır. Diğer bir önemli etken ise bazı mücahit grupların başta Rabbani Hükümeti olmak üzere Taliban grubuna verdiği yardımlardır. Bunlardan daha çok dış yardımlar etkili olmuştur.[128] Bazı şehirler hiç savaş yapılmadan halk tarafından teslim edilmiştir. 1999-2000 yıllarında Taliban Afganistan'ın %90'ını kontrolü altında bulundurmaktaydı. Sadece Bedehşan, Pencşer (Beş Kurt) ve Tahar vilayetinin az bir kısmı Kuzey Koalisyonunun elinde kalmıştı. Pakistan, Taliban'ın en büyük hamisi olarak Kabil'e kadar gelmesine çeşitli yardım ve destek vermesine

[127]Kasim Şah, a.g.e.ss., 41-45.
[128] Andeşmand, Salhay tecavuz ve mükavemet s., 273.

rağmen Taliban Hükümeti'ni tanımamıştır. [129] Pakistan, Afganistan iç savaşına en çok müdahil olan devlet olarak, ülkede Taliban'ı hâkim kılmak için savaş tarafları ile çeşitli görüşmelerde bulunmuştur. Bu görüşmelerden en önemlisi, Pakistan İçişleri Bakanı Nasrullah Babür ve ISI Yardımcısı'nın Mezar-i Şerif'e General Dostum ile Taliban'ı birleştirmek için gelmesidir. Pakistan ve Taliban yetkililerine göre, Afganistan'da Taliban'a karşı durabilecek askeri güce sahip kişi General Dostum idi. Bu görüşmelerden birinde General Babür, Dostum'a Taliban hükümetine ortaklık vaat ederek önceden İngilizce olarak hazırlanmış olan anlaşma metninin altına Dostum'dan imza atmasını istemişti ancak Dostum İngilizce bilmediği için anlaşmaya imza atmayı kabul etmemişti. Bu olaya karşı General Babür, sinirlenerek toplantı mekânını terk edip Mezar-i Şerif'ten ayrılmıştır. General Dostum, önceden Taliban'a Herat'ı almaları için büyük çaplı askeri yardımlarda bulunarak onlar ile gelecekte kurulacak olan hükümete ortak olmayı düşünüyordu ama Dostum Taliban'ın Kabil'e girişinde Necibullah'ın öldürülmesinden sonra Taliban'a karşı güvenini kaybetmişti. Bundan dolayı Pakistan heyetinin isteklerini reddedip eski müttefiki Ahmet Şah Mesut ile Taliban'a karşı birleşme anlaşmasına imza atmıştır.[130]

General Dostum'u Taliban'a yakınlaştıramayan Pakistan, Dostum 'un yardımcısı Abdulmelik ile görüşmelere başlamıştı. Abdul Malik'in, Faryab'da öldürülen kardeşi Resul Pehlivan'ın, Dostum tarafından öldürüldüğünü öne sürerek Dostum'a, karşı kışkırtmaya ikna etmişlerdir. Melik, ISI ve Taliban ile yaptığı anlaşmadan sonra Mayıs 1997 tarihinde Dostum'un yönetim merkezi olan Şibirgan şehrine saldırıya geçmiştir. Şibirgan'ı ele geçirdikten sonra Taliban ve Malik'in yaptığı saldırı sonucunda Dostum, Mezar-i Şerif'i terk edip Özbekistan'a kaçmıştır.[131] Böylece Afganistan'nın kuzey vilayetleri tamamen Taliban ve Malik'in eline geçmiştir. Taliban Mezar-i Şerif alındıktan sonra Melik'in silahlarını toplama kararı alarak tekrar Kuzey Koalisyonu'na yönlendirmiştir. Melik ve Ahmet Şah Mesut'un ortaklaşa yaptığı saldırı sonucu Mezar-i Şerif tekrar bunların eline geçmiştir. Taliban bu saldırıdan ağır hasar görmüş, yüzlerce militanları öldürülmüş ve yüzlercesi de esir alınmıştır. Pakistanlı gazeteci Ahmet Reşit'in yazdığına göre, 250 Pakistanlı öldürülmüş ve 550 Pa-

[129] 12-07-2012. Tarihinde Abdul HafizMansor ile yapmış olduğum görüşme.
[130] Andeşmand, Salhay tecavuz ve mükavemet s., 147.
[131] Müsavi, a.g.e.ss., 249-250.

kistanlı esir alınmıştır. Daha önce Taliban Hükümeti'ni tanımayan Pakistan, Mezar-i Şerif işgalinden sonra Taliban'ı tanıdığını açıklamıştır. Taliban rejimi Pakistan tarafından tanındıktan sonra Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirliği tarafından da tanınmıştır. [132]

1998 yılında Taliban rejimi, Bin Ladin tarafından yapıldığı zannedilen patlamalardan dolayı BMÖ tarafından uygulanan ambargolara maruz kalmıştır. Başta ABD olmak üzere Batılı ülkelerin Bin Ladin'i Afganistan'dan tecrit etme veya Amerika'ya teslim etme isteklerine Taliban tarafından olumsuz cevap gelince, Afganistan'a karşı yaptırımlarda bulunmuşlardır. Taliban'ın hâkim olduğu bölgelerde tam anlamıyla insanlık dışı uygulamalar yapılmaktaydı. 1997 yılında Mezar-ı Şerif'i alınca, 2000 den fazla sivili katletmiştir. 1999 yılında defalarca saldırıya geçmelerine karşın ele geçiremedikleri Kabil'in kuzeyindeki bazı köyleri ele geçirmişler ve bu köylerde önlerine ne geldi ise yakmışlardır. Hatta bu bölgedeki üzüm bahçelerini dahi yakmışlardır.[133]

1996 yılında Rabbani Hükümeti Kabil'den çıkmış, Hincan şehrinde toplanarak Kabil'den sonra Talikan şehrini başkent olarak seçmiştir.[134] Bundan sonra Taliban'a karşı yapılacak bütün savaşlar Talikan'dan yönetilecekti. Cumhurbaşkanı ve bakanlar ise hemen yeni başkente giderek görevlerine başlamışlardır. 1997 yılında Mezari Şerif ve kuzey vilayetlerinin Taliban tarafından ele geçirilmesinden sonra Kuzey Koalisyonu'nun en önemli liderlerinden olan General Dostum Türkiye'ye gelmişti. Dostum'un yerinde Taliban ile anlaşarak Mezar-i Şerif'i ele geçiren Cünbişi Milli İslami Afganistan Partisi Yardımcısı General Malik bulunmaktaydı. 1997 yılında Pençşer (Beş Kurt) kentinde yapılan toplantıda Dışişleri Bakanlığı görevi General Malik'e verilmişti. 1998 yılında Taliban Mezar-i Şerifi geri almak için Suudi Arabistan ve Pakistan'dan yardım talebinde bulunmuştur. Bu çağrı üzerine Mayıs 1998 tarihinde Suudi Arabistan'ın İstihbarat Başkanı Prens Türkî Al Faisal, Kandahar'a giderek Taliban'a 400 Toyota araba ve 5 milyon dolar yardımda bulunmuştur. Pakistan ise günlük onlarca istihbarat memurunu Kandahar'a yollayarak savaş planı

[132] Andeşmand, Salhay tecavuz ve mükavemet. s., 148.
[133] http://kabulpress.org/my/spip.php?article4737.20-11-2012.
[134] Müsavi, a.g.e.s., 246.

ve savaş tekniklerini öğretmeye yardımcı olmuş ve binlerce Pakistanlı ve Afganistanlı talebelerin savaşa gelmelerine zemin hazırlamıştır.[135]

Afganistan'ın son 30 yıllık siyasi tarihine damgasını vuran en önemli komutan olan Ahmet Şah Mesut, 9 Eylül 2001 tarihinde Tahar şehrinin, Hoca Buhauddin ilçesinde gazeteci olduklarını bildiren iki Arap tarafından yapılan suikast sonucu öldürülmüştür. Kuzey Koalisyonu'nun ana görevini üstlenen komutan Mesut'un ölümü silah arkadaşlarını çöküntüye uğratmıştır. Mesut'un ölümünden oldukça memnun olan Taliban kendilerini Afganistan'ın kayıtsız şartsız sahibi olarak görüyordu ancak Taliban'ın bu rüyası 11 Eylül'de Amerika'ya yapılan terör saldırısı ile son bulmuştur. 2001 yılına kadar Taliban zulmüne katlanmış olan Afganistan halkı gelecek için biraz da olsa umutlanmıştı ama 2001 yılından günümüze dek yapılan işler ve ülkede bir türlü sağlanamayan güvenlik tekrar milleti umutsuzluğa doğru itmiştir.

Son olarak 1992 yılında başlayan iç savaş ve daha önce Ruslara karşı yapılan cihat ve direnişten günümüze kadar hiçbir zaman güler bir yüze sahip olamayan Afganistan halkı hala savaş, ölüm, patlama, intihar ve kargaşa ile baş başadır. Yaklaşık 40 yılı aşkın bir süre devam eden savaşlardan dolayı Afganistan her bakımdan bitişin eşiğine gelmiş bir toprak parçası haline gelmiştir. Bütün bunları sadece iç savaş saymak ve bütün felaketlerin Afganistan'daki siyasi elitlerden kaynaklandığını savunmak oldukça haksız olacaktır. Afganistan savaşı her ne kadar ülkenin sınırları içinde vuku bulmuş ise de dış yardımlar olmaksızın bu kadar devam edemeyeceği de kesin bir gerçektir.[136]

2.5. Afganistan Ekonomisi

Bilindiği gibi Afganistan ekonomik açıdan dünyanın en yoksul ülkelerinden biridir. BMÖ'nin açıkladığı verilerine göre Somali'den sonra dünyanın en fakir ikinci ülkesidir. Afganistan'ın bu kadar geri kalmışlığının ve fakirliğinin en önemli nedeni ülkede süren devamlı savaşlar ve dış müdahalelerdir. Yıllarca devam eden ve hala sürmekte olan savaşlardan sonra ülkede kuraklık ve ziraata uygun arazilerin

[135] Andeşmand Salhay tecavuz ve mükavemet.ss., 237-248.
[136] 12-07-2012. Tarihinde Abdul Hafız Mansor ile yapmış olduğum görüşme.

sulama sisteminden yoksun olması zayıf olan ekonomik durumu daha da güç durumda bırakmıştır. Bunların yanı sıra ülkede hala fabrikaların kurulmaması ve sanayileşmeye önem verilmemesi veya sanayileşme fırsatı bulunmaması ekonomik sıkıntıların başında gelmektedir. [137]

Afganistan, zengin doğal kaynaklara sahip olmasına rağmen; ülkede diğer Orta Asya ve Orta Doğu ülkelerindeki kadar doğal kaynak rezervleri mevcut değildir. Afganistan'da ancak kendi iç ihtiyacını karşılayacak kadar petrol ve doğalgaz rezervleri, ayrıca enerji ve sulama ihtiyacını karşılayacak çok zengin hidroelektrik potansiyel bulunmaktadır. Kömür, bakır, krom, talk, bariton, Altın, sülfür, kurşun, çinko, demir cevheri, tuz, değerli ve yarı değerli taşlar diğer doğal kaynaklarıdır. Son 11 yılda Afganistan ekonomisi iç kaynaklardan daha çok dış yardımlara bağlıdır. Afganistan'da devlet politikaları çerçevesinde pazar ekonomisi uygulanmaktadır ancak devlet kontrolü olmadıkça pazar ekonomisi Afganistan'da tam anlamıyla ticaret mafyalarının isteğine göre gerçekleşmektedir. Ülkede tüccarların arasında rekabet değil, anlaşmalar hâkimdir. Afganistan'da fiyatlar her zaman, para mafyaları tarafından belirlenmektedir. Bundan dolayı ülkede siyasi faaliyette bulunan elitler ve siyasi partilerin çoğu Afganistan için pazar ekonomisini uygun olmadığını savunmaktadır. Bazılarına göre Afganistan gibi savaştan kurtulmuş ve demokrasiye geçmekte olan bir ülke için karma ekonomik sistem daha uygundur.[138]

Afganistan'da geçmişte çimento, termik santraller gibi ciddi fabrika ve sanayi alanları bulunmaktaydı ancak şu anda eskiden kalan bir sanayi tesisi mevcut değildir. İç savaş döneminde hemen hemen tüm sanayi alanları kullanılamaz hale gelmiştir. Kalanlarda ise üretim yapılamaz durumdadır. Savaş sonrasında ise tekrar sanayi alanları inşa edilmeye başlanmıştır.[139]

Tarım uzun zaman Afganistan ekonomisinin dayanağı olmuştur ve halkın % 90'inin toprak üzerinden geçimlerini sağladığı tahmin edilmektedir. Afyon üretimi halen sorun olmakla beraber, altyapı ve güvenliğin iyileştirildiği yerlerde ve alternatif geçim kaynakları programlarının başlatıldığı bölgelerde afyon üretiminde bir dü-

[137] http://dari.irib.ir/political/item.,11-1-2012.
[138] 21-05-2012 Tariinde Afgan Millet partisinin siyasi müşaveri ile yapmış olduğum görüşme.
[139] http://www.avim.org.tr/icerik/afganistan_raporu_nisan.pdf.,09-08-2012.

şüş eğiliminin olduğu söylenebilir.[140]Afganistan tam anlamıyla tarım ve hayvancılık ülkesidir ama yıllarca devam eden ve ülkeyi harabeye çeviren iç savaşlar tarım ve hayvancılık sektörünü felce uğratmıştır. Devlet Abadi'ye göre Afganistan'da 14 milyon hektar tarıma uygun arazi bulunmaktadır. Bu miktardan az bir kısmı sulama imkânlarına sahip ama çoğu kuraklıkta bulunmaktadır. Afganistan topraklarının % 12'si tarım alanı, % 46'si otlak, % 3'ü ormanlık, kalanı dağlık ve bozkırdır. Ülke genelinde sert bir bozkır iklimi hâkimdir.[141]

Afganistan kara ile çevrili bir ülkedir. 15 milyonluk çalışabilir nüfusa sahiptir. İşgücünün sektörlere göre dağılımında tarım %80, endüstri %10, hizmetler sektörü ise %10'luk bir paya sahiptir. Endüstri ağırlıklı olarak küçük çapta tekstil, sabun, mobilya, ayakkabı, gübre, çimento; el yapımı halılar, doğalgaz, yağ, kömür, bakır işletmelerine dayanmaktadır. Afganistan çok zengin bakır rezervine sahiptir. Elektrik üretimi 905 milyon KW/h olarak gerçekleşmektedir. Buna istinaden tüketim 1.042 milyar KW olmuştur. Hiç elektrik ihracatı yapamayan Afganistan, 200 milyon KW elektrik ithalatı yapmaktadır. Tarım ve hayvancılık ürünleri, haşhaş, buğday, meyveler, fındık; yün ve deridir. İhracat tutarı 2009'da 547 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İhracat ürünleri, haşhaş, meyve ve fındık, el yapımı halılar, yün, pamuk, deri, değerli taş ve mücevherlerdir. İhracat yapılan ülkeler ise Pakistan, İran, Almanya, Hindistan, Birleşmiş Krallıklar, Belçika, Lüksemburg, Çek Cumhuriyetidir. İthalat tutarı, 2005 verileriyle $3.87 milyar dolar olan Afganistan'ın ithalat ürünleri yabancı sermaye, yiyecek ve petrol ürünleri, çok sayıda tüketim malıdır. İthalat yapılan ülkeler ise Pakistan, İran, Japonya, Singapur, Türkiye, Hindistan, Güney Kore ve Almanya'dır. Para birimi Afgani'dir.[142] Yıllarca devam eden savaşlar ile yok olan Afganistan ekonomisi son 11 yılda yabancı devletler ve uluslararası kuruluşların desteği ile iyileşmeye doğru gitmektedir.

Afganistan'da bankacılık sektörü 2001 yılından beri devlet ve özel bankalar olarak faaliyet göstermektedir. Devlet bankaları, Paştanai Bank, Afgan Milli Bankası ve Afganistan Merkez Bankasıdır. Özel bankalar 2004 yılından sonra açılmış ve şunlardan ibarettir. Azizi Bank, New Kabil Bank, Gazamfar Bank, Yunaited Bank, Bank

[140]http://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/afganbesyil.pdf.,09-08-2012.
[141] Devlet Abadi, a.g.e.ss., 647-650.
[142]http://www.maxicep.com/dunya-ulkeleri/afganistan-400113.html.,10-09-2012.

Bainulmilali Afganistan, Aryan Bank, Bahtar Bank, Alfalah Bank, Barak Bank, Habib Bank, Maivand Bank, National Bank, Panjab National Bank, Standart Çartrd Bank, Fırst Micro Finans Bank'tır. Bunlardan son beş tanesi yabancı bankaların şubeleridir. [143]

Son olarak ekonomik açıdan oldukça zayıf olan Afganistan 2001'den sonra kurulan yeni düzen ve devlete dünya kamuoyu ile uluslararası kuruluşların yapmış olduğu 69 milyar dolar yardım sayesinde bazı sektörlerde az da olsa gelişme kaydetmiştir. Yapılan yardımların yarıdan fazlasının talep olduğu da açıktır.

2.6. Afganistan'da Karzai Hükümeti ve Mevcut Durum

Son kırk yıldır dünya gündemini sürekli işgal eden Afganistan bulunduğu coğrafi konum ve jeopolitik öneminden dolayı her zaman sömürgeci ve büyük güçlerin dikkatini çekmiştir. Bir taraftan ABD ile Rusya rekabeti diğer taraftan Çin, Pakistan, Hindistan ve İran arasındaki bölgesel güç olma yarışı ve bazı İslam ülkelerin mezhepsel rekabet alanı halinde olan Afganistan hiçbir zaman gerçek anlamda refah seviyesine ulaşamamıştır. SSCB'nin işgali ile başlayan felaket Sovyetlerin, Afganistan'ı terk etmelerinden sonra devam etmiştir. Bu dönemde; Sovyetlere karşı direniş, iç savaş ve Taliban rejiminin hakim olmasının sonucu iki milyonu aşkın insan ülkeyi terk etmiş, 2 milyona yakın insan şehit olmuş ve 1,5 milyon insan ise sakat durumda kalmıştır. Mücahitlerin hükümeti barış yolu ile teslim almaları ve kendi aralarında koltuk kavgası başlatmaları zor olan durumu, oldukça sıkıntılı bir duruma sokmuştur. Bununla birlikte Pakistan, Suudi Arabistan ve ABD'nin ortaklaşa ürettiği bir bela olan Taliban, Afganistan halkının kaderine hâkim olmuştur.11 Eylül terör saldırısından sonra başta ABD olmak üzere dünya kamuoyu gözlerini Afganistan'ı çevirmiştir. Bu süreç Taliban rejiminin ortadan kaldırılması ne kadar Afganistan halkını geleceğe dair ümitlendirmiş olsa da uygulanan yanlış politikalar ümitsizliğe doğru gittiğini göstermektedir. İlk dört yılda iyi olan ülke istikrarı son dönemlerde Afganistan halkına iç savaş zamanlarını hatırlatmaktadır.

[143] http://fa.wikipedia.org/wiki.,22/09/2012.

ABD ve NATO üyeleri Afganistan'da terör ve uyuşturucuya karşı mücadeleye, demokrasi ve insan haklarını korumak sloganı ile gelmiş olsalar da hala Afganistan'da terör, insan hakları ihlali, uyuşturucu kaçakçılığı ve demokrasinin hiçbir değerini hâkim olmadığı açıktır. Afganistan'da asıl insan haklarının ihlalini başta ABD olmak üzere Batılı ülkelerin askerleri yapmaktadır. Ülke de yapılmış olan cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimlerine hile karıştığı bilinmektedir. Son cumhurbaşkanlık seçimlerinde Hamit Karzai'nin oyların %51'ni alarak cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturması gerekirken, %47'i oyla cumhurbaşkanı olmuştur.[144]

Ülke'nin %35'i hala Taliban'ın hâkimiyetinde bulunmaktadır. Hala bu bölgelerde kızlar okula gidemiyor, kadınların dışarıya çıkmaları suç sayılmakta, gençlerin üniversite okumalarını dinsizlik simgesidir ki bunun cezası sokak ortasında boyun kesmekten başka bir şey değildir. Tüm bu acı gerçeklere rağmen NATO Genel Sekreteri ve ABD Savunma Bakanı, Afganistan'da büyük başarı elde ettiklerini dile getirmektedirler.[145]

Yabancı askerlerin çekilmesinin ve dünya kamuoyunun yardımlarını kısmasının 2014 yılından sonra Afganistan devletini zor ve başarabilmesi güç olacak duruma sokma ihtimali oldukça yüksektir. Çoğu siyaset bilimci Afganistan'ın 2014 yılından sonra devam edemeyeceğine inanmaktadırlar. Eğer 2014 yılından sonra başta ABD olmak üzere yabancı ülkeler Afganistan hükümetine yardımlarını azaltırlarsa yine Afganistan'ın El Kaide ve Taliban'ın eline düşmesi yadsınamaz bir gerçektir. Dünya kamuoyu eğer bu sorunu Afganistan'da çözemezlerse kendi ülkelerinde çözemeyecekleri kesindir.[146]

Uluslararası kriz grubunun son yayınladığı rapora göre Afganistan devleti 2014 yılından sonra ayakta kalması pekte mümkün görünmemektedir. Bu tahminin gerçekleşmesi ile 1992–2001 yılların arasında olduğu gibi ülke iç savaşa sürüklenecektir.[147] İşsizlik, güvensizlik ve yolsuzluğun en üst seviyeye çıktığı Afgantstan'da 11 yıl ABD ve yabancı ülkelerin yardımı ile Taliban'dan sonra hiçbir şeyin umut

[144]http://www.afghan-german.com.,10-09-2012.
[145] http://www.bakhtarnews.com.af/dari/security/item/3914-.,05.02.2013.
[146] 14–06 2012 tarihinde Faizullah Jalal ile yapmış olduğum görüşme.
[147]http://www.crisisgroup.org/en/other-languages/dari-translations/talking-about-talks-toward-a-political-settlement-in-afghanistan.aspx.,12.10.2012.

edildiği gibi olmadığını, ülkenin geleceğinin de iyi olamayacağını göstermektedir. Hamit Karzai hâkimiyetin de devlet, başkentte bile kendi güvenliğini sağlayamaz durumdadır. Defalarca bakanlılarda, Mecliste ve cumhurbaşkanlık sarayının yakınlarında Taliban ve başka radikal gruplar bombalı saldırı düzenlemiş ve ya da silahlı çatışmalara girmişlerdir. Bütün bu olup bitenlere rağmen Afganistan'ın hala Taliban'a karşı bir politikasının olmaması dünya kamuoyunu ve Afganistan halkını en çok umutsuzluğa düşüren nedenlerdendir. Taliban her gün öğrencileri, öğretmenleri, polisleri ve sivil halkı haksızca öldürürken veya okulları, hastaneleri ve kamu hizmeti gören binaları yakarken Cumhurbaşkanı Karzai, Taliban'a kardeş demektedir.[148]

İşsizlik oranı resmen 30% denilse de en az yüzde 50 olduğu tahmin edilmektedir. Daha önce İran ve Pakistan'a göç eden mültecilerin önemli bir kısmı geri dönmüştür. Kabil'in çevresinde ağır kış şartlarına rağmen çadırlarda yaşayan binlerce kişi vardır. Durumları gerçekten acı vericidir. Bu insanlar çamur deryasında hayata tutunmaya çalışmaktadırlar. Afganistan da BMÖ istatistiklerine göre ortalama yaşam süresi 42 yıldır. Doğan her beş çocuktan biri henüz beş yaşına gelmeden ölmektedir. Yaşayanlar ise savaş, salgın hastalıklar ve açlıkla mücadele etmek zorundalar. 36 yıldır süren savaş; eğitim, sağlık ve ulaşım altyapısını neredeyse yok etmiştir. Son on yılda yabancı ülkelerin de yardımıyla şehrin altyapısı yeniden inşa edilmeye çalışılmaktadır ama sokaklarda yazın toz bulutundan, kışın ise çamurdan zorlukla yürünmektedir. Şehirlerde hala su şebekesi ve kanalizasyon sistemi bulunmamaktadır. İçme ve kullanma suyu çoğunlukla kuyulardan sağlanmaktadır. Onun için de dünyadaki tıp literatüründen kaybolmuş bazı hastalıklara bu ülkede hala rastlanabilmektedir.[149]

Afganistan'da eğitim sistemi de çökmüş durumdadır. Okullarda iyi yetişen öğretmenlerin olmaması ve varolan öğretmenlerin maaşlarının az olması ve buna rağmen zamanında maaşların verilmemesi eğitim sistemini oldukça zor durumda sokmaktadır. Binlerce lise mezunu gencin üniversitelere girememesi ve bunların bir kısmını işsizlikten dolayı dağlara çıkıp devlete karşı savaşmaları ve okulları yakmaları zor durumda olan eğitim sistemini daha da güç konuma düşürmektedir. Taliban

[148] http://da.azadiradio.org/content/article/24934635.html., 04.04.2013.
[149]http://www.sde.org.tr/tr/kose-yazilari/792/afganistan-izlenimleri.aspx.16.10.2012.

rejiminin devrilmesinin ardından 11 yılı aşkın süre zarfında sağlık, eğitim ve istihdam gibi alanlarda ilerlemenin sağlanamaması ve Afganistan halkının yaşam kalitesinin artırılamamış olması Afgan halkının ABD, NATO güçlerine ve ABD destekli Karzai Hükümeti'ne olan güvenini zaman içinde azaltmıştır.

Afganistan'da sağlanamayan otorite başta güvenlik konusunda önemli sıkıntılar yaratırken ülke bir yandan da illegal faaliyetlerin merkezi haline gelmiştir. Afganistan dünya afyon üretiminin % 90'ını tek başına gerçekleştirir durumdadır. Uyuşturucu üretimi ve ticareti Afganistan'da içinde hükümet yetkililerin, aşiretlerin, Taliban ve koalisyon güçlerinin de yer aldığı geniş bir çıkar gurubu oluşturmuştur.[150]

[150] 14.06.2012 tarihinde Faizullah Jalal ile yapılmış görüşmeden bir bölüm.

3. AFGANİSTAN'DA SİYASİ SİSTEM

Afganistan kuruluşundan 1973 yılına kadar hep krallık sistemi ile yönetilmiştir. 1973 yılında kırk yıllık Zahir Şah hâkimiyeti amcasının Oğlu Mohammad Davut Han, tarafından gerçekleşen bir darbe neticesinde son bulmuş ve yerine cumhuriyet ilan edilmiştir. Bu değişim kansız bir darbe ile gerçekleşmiştir. Ne yazı ki cumhuriyet Afganistan'ın kemikleşmiş sorunlarını çözmeye yetememiştir.

1978 yılında Moskova yanlısı Komünistler tarafından Cumhurbaşkanlık Sarayı'nda ailesi ile beraber honharca öldürülen kurucu Cumhurbaşkanı Mohammad Davut Han'dan sonra ülkenin yeni oturmakta olan düzeni berbat olmuştur.[151]

Komünistler Afganistan Cumhuriyeti yerine Afganistan Demokratik Cumhuriyeti ismini kullanmıştırlar. Yeni hükümet Moskova'daki Komünist Parti'nin programlarını Afganistan'da uygulamaya çalışmıştır. Afganistan Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin ana çizgileri tam anlamı ile Sovyet Komünist Partisi'nin programların kopyasıydı. Halk ve Parçam olarak iki fraksiyona bölünmüş olan Komünistler kendi aralarında koltukları paylaşamayınca tekrar bir darbe ile Taraki öldürülerek yerine Hafizullah Emin geçmiştir. Emin ülkede tam anlamı ile kâbus ortamı yaratmıştır. Emin'in diktatörlüğü de fazla sürmemiştir.

3 ay süren bu iktidardan sonra yerine Parçam Fraksiyonu Başkanı Babrak Karmal geçmiştir. 1980'dan 1987 yılına kadar iktidarda kalan Karmal, Sovyetler'in emrinden hiçbir zaman çıkamamıştır. 1987 yılında Karmal istifa ettikten sonra Nacibullah, Afganistan Demokratik Halk Partisi'nin başına geçerek cumhurbaşkanı olmuştur. Geçmişlerinden biraz demokratik olan Nacibullah ülkede barışın gelmesi için ne kadar çaba harcamış olsa da ülkede düzeni sağlayamamıştır.1992 yılında hükümeti teslim alan mücahitler ülkenin ismini Afganistan İslam Cumhuriyeti olarak değiştirerek ülkede İslami yasalara uygun hüküm edeceklerine söz vermiştirler ancak kendi aralarında başlayan çatışmalar hiçbir şeye fırsat vermemiştir. Afganistan İslam Cumhuriyeti 1996 yılında Taliban tarafından Afganistan İslam Emirliği olarak değişmiştir. 1996–2001 yılları arasında ülke de hüküm süren Taliban rejimi hiçbir ya-

[151] Tanin, a.g.e. s.231-242.

saya bağlı değildi. Taliban'ın anayasası Pakistan ve Suudi Arabistan gibi radikal dinci ülkelerin isteklerinden başka bir şey değildi.[152]

Yeni siyasi sistem 11 Eylül olaylarından sonra ortaya çıkmıştır. Bu sistem Taliban rejiminin yıkılışından hemen sonra Almanya'nın Bonn kentinde BMÖ, Afganistan konusunda hassas olan Batılı ülkelerin ve Afganistan'daki Siyasi çevrelerin katılımı ile gerçekleşmiştir. Bonn Konferansı'nda Afganistan'da gelecekte kurulacak olan devlet için şu kararlar alınmıştır. Geçici bir hükümet kurmak, demokrasi değerlerine göre bir anayasa yapılması ve iki yıllık geçici hükümetten sonra cumhurbaşkanlığı ve milletvekilliği seçimlerini yapılması tasarlanmıştı. Yeni sistemde bütün etnik grupların katılması ve insan haklarının korunması ön planda tutulacaktı. Maalesef 11 yıldan sonra bunların hiçbirini gerçek anlamda görünmemektedir. Ne kadar seçimlerin yapıldığı, etnik grupların hükümete katılımını sağlanması, insan haklarının korunması, demokratik değerlerinin yaygınlaştırılması, Taliban'ın yok edildiği, Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasının sağlandığı ve yolsuzluğa karşı savaş açıldığı hükümet tarafına söylenmekte olsa da hepsi aldatıcı ve göstermelidir.[153]

Taliban rejiminin iktidardan uzaklaştırılmasından sonra oluşan siyasal sistem Montesquieu'nun güçler ayrılığı teorisine göre tasarlanmıştır. Demokratik rejimlerde yürütme, yasama ve yargı erklerinin monarşiye gitmemeleri için güçlerinin görev ve yetkilerinin belli olması esas alınmaktadır.[154] Afganistan'da ne kadar yasalara göre güçler ayrılığı mevcut ise de uygulamada tek kişi hâkimiyeti yürümektedir. Afganistan'ın 2003 yılında yapılmış olan anayasasına göre siyasal sistemi başkanlık sistemi olarak nitelendirilebilir. Ancak cumhurbaşkanı ve parlamentonun yetkilerine bakıldığı zaman bu sistemin başkanlık sistemi olduğu söylenebilir. Başkanlık sistemi olarak adlandıramadığımız Afganistan'daki sistemin yerine parlamenter sistem diyebilmemiz de mümkün değildir. Çünkü parlamenter sistemlerde bakanlar meclis tarafından seçilmektedir. Afganistan Anayasasının 64. maddesine göre bakanlar Cum-

[152] Devlet Abadi, a.g.e.ss., 466-534.
[153]http://www.rasekhoon.net/article/show-13532.aspx.,15/10/2012.
[154]http://tr.wikipedia.org/wiki/Kuvvetler_ayr%C4%B1l%C4%B1%C4%9F%C4%B1.,18/10/2012.

hurbaşkanı tarafından meclisin güvenoyuyla seçilirler.[155] Bu bakanların kabul ya reddetmek meclisin görevidir.[156]

3.1. Parlamento

Afganistan İslam Cumhuriyeti iki kanatlı bir yasama organından oluşmaktadır. Afganistan'ın yasama erki Wulisi Jirga (meclis) ve Muşranu Jirga (senato) olarak bilinmektedir. Wulisi Jirga, Afganistan'da en üst düzey yasama organı sayılmaktadır. Yasama organlarından biri olan Wulisi Jirga 249 milletvekilinden meydana gelmektedir. Milletvekilleri her bölgenin nüfusuna göre seçilmektedir. Afganistan seçim bölgeleri 34 vilayetten ibarettir. Afganistan'da meclis beş yıllık bir süre için görev yapmaktadır ki bu sürenin sona ermesinden iki ay önce seçimler yapılmalıdır.[157] Wulisi Jirga oturumları üyelerin üçte ikisinin mevcut olması ile yapılabilir. Parlamentonun açılışını Cumhurbaşkanı yapar ve parlamento ilk oturumunda kendi aralarından en yaşlı olan kişinin geçici meclis başkanı olarak seçmektedir. Meclisin geçici başkanı seçim yolu ile yeni başkan seçilinceye kadar meclisi idare etme görevini yerine getirmektedir.[158] Geçici meclis başkanı resmi başkan seçilinceye dek başkanlık eder. Meclis başkanı, yardımcıları ve kâtipleri gizli seçim yolu ile seçilirler. Seçimlerin ilk turunda adayların hiçbiri oyları salt çoğunluğunu kazanamazsa seçimler ikinci tura gider ikinci turda katılan adayların oyların %51'ni alamazsa seçim üçüncü tura gider ve üçüncü turda en çok oy alan aday meclis başkanı olarak beş yıllık bir süre için seçilir. Meclis başkanının görevi meclis oturumlarını yönetmek, alınan kararları ilan etmek, ulusal ve uluslararası konferans ve etkinliklerde meclisi temsil etmek, meclisten geçen antlaşmaları imzalamak, meclis bütçesini denetlemek, meclis komisyonlarından rapor almak ve mecliste görev yapan memurların atamak ve görevden almaktan ibarettir.[159] Meclis başkanının oturumlarda bulunmaması durumunda onun görevlerini birinci yardımcısı yapmaktadır.

---

[155] Afganistan Anayasası. Kabil,2003. 64.madde, s., 22.
[156] Afganistan Anayasası. Kabil.2003, 77.madde, s., 29.
[157] Afganistan Anayasaı.2003. 81-83.maddesi,ss., 31-32.
[158] Meclisin İç Tüzüğ,4. Madde. . wj.parliament.af/pvd/page.aspx?Cat=4/,20/07/2012
[159] Meclis iç tüzü.13..madde.wj.parliament.af/pvd/page.aspx?Cat=4/,20/07/2012.

Afganistan Parlamentosu 17 komisyondan oluşmaktadır. Komisyonlar şu görevleri yapmakla hükümlü bulunmaktadırlar: Meclis başkanı tarafından verilen yasayı incelemek, önerilen yasa teklifine değişim önermek, meclise rapor sunmak ve gerektiğinde devleti ve özel sektör yöneticilerini meclise çağırmak ile onlardan bilgi almaktır.[160]Meclisin oturumları medyaya açık olacaktır ancak meclis başkanı veya on milletvekilinin isteği ile oturumlar kapalı olabilmektedir. 249 milletvekilinden %25'i bayanlar ve on kişi de göçmenlerden olmalıdır.

Wulisi Jirga'ya seçilebilmek için adayların aşağıdaki özelliklere sahip olmaları gerekmektedir: Afganistan vatandaşı olmak ve ya on yıl önce Afganistan vatandaşlığını almış olmak, herhangi bir mahkeme tarafından insanlık suçundan dolayı, medeni hak mahrumiyeti cezası almamış olmak, aday olduğu gün 25 yaşını doldurmuş olmak.

Anayasaya göre parlamentonun görevi şöyle belirlenmiştir: Yasa önerisi vermek, Yasa yapmak ve yasaları değiştirmek, devletin kalkınma, kültürel ve ekonomik programlarını onaylamak, devlet bütçesinin kabul ve ya reddetmek ve borç alınması ile verilmesine izin vermek, Yeni idari kurumlar açmak ve değiştirmek, Uluslararası antlaşmaları onaylamak veya feshetmek, Bakanlara güvenoyu vermek,

Gensoru hazırlamak ve bakanların verdiği cevaplar uygun bulunmayınca güven oyu-vermeyerek görevden almak ile Meclisin üçte ikisinin isteği ile cumhurbaşkanın yargılanmasını istemektir.[161]

3.1.1. Muşranu Jirga (Senato)

Muşranu Jirga veya senato Afganistan Devleti'nin iki kanatlı yasama organından biridir. Senato 102 senatörden meydana gelmektedir. Senatörlerin üçte biri vilayet konseylerinden[162] üçte biri ilçe konseylerin seçimle gelirken kalan üçte biri ise cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Cumhurbaşkanı tarafından atanacak senatörlerin %50'si kadınlardan olmalıdır. Vilayet konseylerinden gelenler dört yıl için

[160] Meclis iç tüzüğü,26.madde.wj.parliament.af/pvd/page.aspx?Cat=4/,20/07/2012.
[161] Afganistan Anayasası,2003.110- 111.maddesi, s., 42.
[162] Afganistan'ın her şehirde seçim yolu ile o şehrin nüfusuna göre seçilen vekillerden oluşan vilayet konseyi bulunmaktadır. Vilayet konseyleri mahalli idarelere danışma görevini yapmaktadır.

ve ilçe konseylerinden gelen senatörler ise üç yıl için cumhurbaşkanı tarafından atanacaklar ise beş yıllık bir süre için seçilirler[163].

Wulisi Jirga ve Muşranu Jirga'nın her yasama döneminde ortak oturumda cumhurbaşkanı tarafından açılışı yapılmaktadır. İki meclisin ortak oturumları Wulisi Jirga başkanı tarafından idare edilmektir. Afganistan Senatosu ilk oturumunda mevcut senatörlerden en yaşlısını geçici Senato Başkanı olarak ve en genç olan iki senatörün de yardımcı olarak seçerler. Geçici başkan başkanlık seçimleri yapılıncaya dek senatonun oturumlarının yönetir ve seçim sonuçlarını açıklar. Başkanlık seçimleri gizli şekilde yapılır, oyların %51'ni kazanan aday senato başkanı olarak seçilir. Eğer adayların hiçbiri geçerli oylarının %51'ni kazanamazsa seçimler ikinci tura gider. İkinci turda oyların çoğunu kazanan kişi senato başkanı olarak seçilir. Senato başkanının görevi; senato'nun oturumlarını yönetmek, alınan kararları ilan etmek, ulusal ve uluslararası konferans ve etkinliklerde senatoyu temsil etmek, senatodan geçen antlaşmaları imzalamak, senato bütçesini denetlemek, senato komisyonlarından rapor almak, senatoda görev yapan memurların atamak ve görevden almaktan ibarettir.[164]

Senatoya aday olabilmek için adayların şu özelliklere sahip olmaları gerekmektedir: Afganistan vatandaşı olmak ve ya on yıl önce Afganistan vatandaşlığını kazanmış olmak, herhangi bir mahkeme tarafından, medeni hak mahrumiyeti cezası almamış olmak, aday olduğu gün 35 yaşını doldurmuş olmak.[165]

Senato'nun yetki alanları şunlardan ibarettir.

Yasa yapmak, yasa önerisi vermek ve yasaları Parlamento'nun onayı ile değiştirmek, devletin kalkınma, kültürel ve ekonomik programlarını onaylamak, yeni idari kurumları açmak veya feshetmek, uluslararası anlaşmaları onaylamak veya reddetmek ve Anayasa'da öngörülen bazı yetkilerdir.[166]

---

[163] Rasoli Mohammad Ashraf, Tahlil ve Nakadi kanun Asasi Afganistan,Kabil,Sayed yayinevi,2010.ss.,170-172.
[164] Afganistan Senatosunun İç Tüzüğü, 12.madde, 2009, s., 9.
[165] Afganistan Anayasası,2003. 88.maddesi, s., 34.
[166] Aynı Yer.

3.1.2. Vilayet Konseyleri

Afganistan'da vilayet konseyleri il idarelerinin iyi işlemesi için danışma görevi yürütmektedir. Her ilin nüfusuna göre, seçim yolu ile göreve gelen vilayet vekilleri bulunmaktadır. Vilayet konseyleri ilk oturumlarında kendi aralarından başkanlarını seçerek denetleme ve danışma işlerine başlarlar. Vilayet konseyine aday olacakların 25 yaşını doldurmuş olmaları ve Afganistan vatandaşı olmaları gerekmektedir.[167]

3.2.Yürütme Erki

Afganistan'da 11 Eylül olaylarından sonra oluşan yönetim sistemi Montesquieu'nun öngördüğü erkler ayrılığı prensibine göre tasarlanmış bir yönetim sistemidir. Ancak ülkede uygulanmakta olan siyasi sistemin başkanlık, parlamenter veya yarı başkanlık olduğu oldukça tartışılan bir sistemdir. Afganistan'daki siyaset bilimciler ve siyasetçilerin mevcut sistemin siyaset biliminde tanımlanmış siyasal sistemlerinden hangisine daha yakın olduğu konusunda ortak bir noktada buluşamamaktadırlar.

2003 yılında hazırlanan Anayasa'da cumhurbaşkanına verilen yetkilerden dolayı bu sistemi, başkanlık sistemi olarak bilenlere karşı yürütme erkinin yasamaya karşı sorumluluğundan dolayı yarı başkanlık sistemi olarak adlandıranlar bulunmaktadır. Afganistan'ın mevcut anayasasının birçok maddesinin Fransa Anayasası'ndan alınmasından dolayı ülkede uygulanmakta olan siyasal sistemin yarı başkanlık sistemi demek daha doğru olacaktır.[168]

3.2.1. Cumhurbaşkanı

Afganistan'da yürütme erkinin başında cumhurbaşkanı bulunmaktadır. Hem hükümet, hem de devlet başkanı olan cumhurbaşkanı siyaset sistemin başını temsil etmektedir. Anayasanın 60. maddesine göre Cumhurbaşkanı Afganistan Devleti'nin

[167] Vilayet Konseyleri İç Tüzüğü,1.-4. Maddeleri.s., 13.
[168] 10.07.2012 tarihinde Kabil üniversitesi Hukuk fakültesinin öğretim üyesi Prof. Dr Tahir Haşimi ile yapmış olduğum görüşme.

başıdır. Cumhurbaşkanının iki yardımcısı vardır. Afganistan'da cumhurbaşkanlık için aday olanların adaylık ile beraber yardımcılarını da belli etmesi gerekmektedir. Cumhurbaşkanı ülkede bulunmadığı zaman veya görev yapamadığı zaman birinci yardımcısı anayasanın öngördüğü gibi yetkilerini üstlenir. Cumhurbaşkanı ve birinci yardımcı görevde olmadığında, ikinci yardımcı onların görevlerini üstlenir. Afganistan cumhurbaşkanı 5 yıllık bir süre için seçilir. Seçimler genel oy esasına göre halk tarafından tur esasına göre yapılır. Cumhurbaşkanlığı seçimi dönem sonundan 30 ya 60 gün önce yapılır. Eğer birinci turda adaylardan hiçbiri gerçek oyların %51'ni kazanamazsa seçimler ikinci tura gider. İkinci tur seçimleri normal seçimlerden iki hafta sonra yapılacaktır. İkinci tur seçimlerine en çok oy alan iki aday katılıp oyların çoğunluğunu alan cumhurbaşkanlık koltuğuna oturur.[169]Seçimi kazanan cumhurbaşkanı göreve başlayabilmek için Anayasanın 63. maddesine yazılmış olan yemin metnini okuyarak yemin etmelidir. Hiç kimse iki dönemden fazla cumhurbaşkanı olamaz. Cumhurbaşkanı parlamento ve millete karşı sorumludur. Cumhurbaşkanı görev süresi bittikten sonra hayatı boyunca görev döneminde yararlandığı maddi imkânlardan yararlanacaktır.

Afganistan'da cumhurbaşkanı olabilmek için aşağıdaki şartlara uygun olmak gerekmektedir: Afganistan vatandaşı olmak, çifte vatandaşlığa sahip olmamak Müslüman anne babadan doğmuş olmak, aday olduğu gün 40 yaşından gün almış olmak, herhangi bir mahkeme tarafından medeni hak mahrumiyet cezası almamış olmak. Afganistan cumhurbaşkanının anayasal yetkileri şunlardan ibarettir: Anayasa ve başka kanunları gözetmek, ülkenin iç ve dış siyasetini yasama organının onayı ile belirtmek, Afganistan silahlı kuvvetlerine başkanlık etmek, yasama organının onayı ile savaş ve mütareke ilan etmek, Afganistan toprak bütünlüğünü korumak, yasama organının onayı ile yurt dışına asker yollamak, anayasada öngörülen şartlar dışında Loya Jirga'yı (büyük meclisi) toplamak, yasama organının onayı ile olan üstü durum ilan etmek ve sona erdirmek, yardımcılarının istifalarını kabul veya reddetmek, yasama organının yıllık oturumlarını açılışını yapmak, bakanlar, merkez bankası başkanını, emniyet genel başkanını ve bağımsız seçim komisyonu başkanını; parlamentonun onayı ile atamak ve istifalarını kabul etmek veya görevden almak, Yüksek

[169] Afganistan Anayasası,2003,60–61.maddesi,s.,19.

Mahkeme (Estra Mahkeme) Başkanı ve üyelerini parlamentonun onayı ile atamak, yüksek düzey polis memurları, yargıçlar, kuvvet komutanları ve istihbarat birimlerindeki memurları atamak, emekliliklerini kabul ve ya reddetmek ve görevden almak, Afganistan'ı temsil edecek diplomatik memurların uluslararası kuruluşlara ve yabancı ülkelere atamak, yabancı ülkelerin temsilcilerini kabul ve ya reddetmek, meclisten geçen kanunların yasalaştırmak, Afganistan'ı uluslararası anlaşmalarda temsil edecek kişilere güven mektubu vermek, suçluları af ve ya cezalarını hafifletmek, hükümet işlerini iyi yapılması için özel komisyonlar kurmak, fahri ödül ve kupa vermek, önemli konularda yasaları göz önüne alarak referanduma gitmek ve İstifasını yasama organına bildirmek.[170]

Cumhurbaşkanın yardımcıları cumhurbaşkanı ülkede bulunmadığı veya görev yapamadığı durumlarda yardımcıları bazı görev ve yetkileri kullanmak hakkına sahiptirler. Cumhurbaşkanın istifa, görevden alınma ve tedavisi olmayan hastalığa yakalanması durumunda, cumhurbaşkanın birinci yardımcısı görevlerini anayasaya göre üstlenecektir. Cumhurbaşkanı böyle bir durumda karşı karşıya geldiği zaman üç aydan sonra seçimler yapılmalıdır. Birinci yardımcı, üç ay boyunca referandum, bakanları görevden alma ve anayasanın değişmesi için girişimde bulunamayacaktır. Bunlar hariç anayasanın cumhurbaşkanına verdiği bütün yetkileri kullanabilmektedir.

Cumhurbaşkanı yardımcıları yasalara göre başkanlık için aday olabilirler. Cumhurbaşkanı yurt dışında bulunduğu müddet istediği görev ve yetkileri birinci yardımcısına devredebilmektedir. Cumhurbaşkanı yardımcılarının istifa veya ölümünden sonra cumhurbaşkanı parlamentonun onayı ile başka yardımcı seçebilir. Cumhurbaşkanı ve birinci yardımcısının birlikte istifa ettikleri veya öldükleri zaman sırasıyla ikinci yardımcı, Senato başkanı, Parlamento başkanı ve Dışişleri bakanı anayasanın 67. maddesinde öngörüldüğü gibi cumhurbaşkanın görevlerini yerine getirecektirler.[171]Afganistan'da yürürlükte olan hükümet sisteminde başbakanın olmaması ve bakanlar kurulunu cumhurbaşkanı tarafından yönetilmesinden dolayı başkanlık sistemi anlaşılmaktadır ancak bakanların cumhurbaşkanı ve yasama organına karşı sorumlu olmaları ve parlamentonun istediği zaman bakanlara güvenoyu verme-

[170] Afganistan Anayasası, 2003,64- 65. maddesi, s., 22-23.
[171] Afganistan anayasası,2003, 67.maddesi. s., 24.

yerek görevden uzaklaştırması sistemin tam başkanlık sistemi olmadığının göstergesidir. Sistemde başbakanın bulunmaması ve cumhurbaşkanın parlamentoya karşı siyasi sorumluluğunun olmaması sistemin yarı başkanlık ve yarı parlamenter olmadığını göstermektedir. Hâlbuki bakanların parlamentodan güvenoyu alarak göreve başlamaları ve parlamentonun oyu ile görevden alınmaları ve bakanların cumhurbaşkanı tarafından parlamentoya takdim edilmesi sistemin yarı başkanlık ve yarı parlamenter olduğunu göstergesidir. Yukarıdaki bilgilere göre Afganistan'ın siyasi sistemini başkanlık ve parlamenter sisteminin karışımı olarak adlandırmak daha doğru olacaktır.[172]

Afganistan mevcut hükümeti çerçevesinde 25 bakanlık, 12 genel başkanlık ve 4 serbest komisyon bulunmaktadır. Bu kadar bakanlığın ve genel başkanlıkların bulunmasına karşın yolsuzluk, rüşvet ve yasadışı işler en yüksek dereceye ulaşmış durumdadır çünkü sorumluların zamanı görevleri paylaşmak ve kimi göreve getirip kimi görevden atmakla geçmektedir. Eğer Afganistan'ın ihtiyacına göre bakanlık ve idareler tasarlanmış olsaydı 11 yıldan sonra bazı alanlarda gelişme kaydetmek mümkün olacaktı.

Hükümet ya da bakanlar kurulunun Afganistan'da aşağıdaki görevleri yapmaları esas sorumluluklarındandır: Anayasa ve diğer yasaların yürürlüğe kalmasını sağlamak, Afganistan toprak bütünlüğünü ve sınırlarını korumak ve uluslararası alanda Afganistan'ı temsil etmek, ülke çapında güvenliği sağlamak ve yolsuzlukları yok etmek, bütçe planının hazırlamak ve parlamentoya sunmak, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeleri yönlendirmek, her yılın sonunda yasama organına yapılan işlerden ve gelecek yıl için hazırlanmış planlardan haberdar etmek, Parlamentonun tatilde olduğu zaman gerektiğinde bütçe hariç olmak üzere yasa yapmak ve parlamento göreve başladıktan sonra 30 gün içinde parlamentoya sunmaktır.[173]

Hükümet yanı kabine bakanlardan oluşup cumhurbaşkanı tarafından idare edilecektir. Bakanlar cumhurbaşkanı tarafından atanır ve bu atamalar parlamentonun onayıyla kesinleşir. Bakanlar parlamento ve Cumhurbaşkanı'na karşı sorumludur. Afganistan yasalarına göre bir kişinin bakan olabilmesi için aşağıdaki şartlara sahip

[172] Rasuli Aşraf, a.g.e.ss.,144-146.
[173] Afganistan anayasası, 2003. 75.-79. maddesi, ss., 29-30.

olması gerekmektedir. Sadece Afganistan vatandaşı olmak, iyi şöhrete, devlet çerçevesinde deneyimi olmak ve yüksek öğrenim görmüş olmak, aday olduğu gün 35 yaşını ikmal etmiş olmak, herhangi bir mahkeme tarafından insanlık suçundan dolayı, medeni hak mahrumiyeti cezası almamış olmak.[174]

3.3. Yargı Erki

Afganistan'da mevcut sistem içinde yargı özgür ve bağımsız bir güç olarak tanımlanmaktadır. Anayasa ve devlet teşkilatında yargı ne kadar özgür ve bağımsız görünüyor ise de Yüksek Mahkeme (Estra Mahkeme) ve İl mahkemelerinin üyeleri Cumhurbaşkanı tarafından aday olduğu için bağımsız ve özgür bir yargıdan bahsetmek kesinlikle gerçek dışıdır.

Afganistan'daki mevcut siyasi sistemde bütün alanlarda cumhurbaşkanı söz sahibidir. Sadece yargı erki değil yasama erki de cumhurbaşkanı komutası altında bulunmuş durumdadır. Afganistan'da 2009 yılında yapılacak seçimlerden önce Cumhurbaşkanı Karzai'nin istifa etmesi gereken Yüksek Mahkeme tarafından Seçimler yapılıncaya dek kalmasına karar verilmiştir. 2009 yılında Parlamento tarafından güvensizlik oyu aldıktan sonra görevden çekilmeyen Dışişleri bakanı Rengin Dadfer İspenta, cumhurbaşkanı baskısıyla yüksek mahkeme tarafından görevine kalmasına ilişkin karar çıkmıştır.[175] Afganistan'da yargı erki yüksek mahkeme, il mahkemeleri ve ilçe mahkemelerinden meydana gelmektedir. Yüksek mahkeme yargı erkinin en üst düzey organıdır. İl mahkemeleri başkent dâhil bütün illerde ve ilçe mahkemeleri ise bütün ilçelerde faaliyet yapmaktadır. Afganistan anayasasının 116. Maddesinde yargı erki tarif edilmiştir. Yargı Afganistan devletinin bağımsız bir organıdır". [176]

---

[174] Afganistan Anayasası, 2003. 72. maddesi, s,.27.
[175]http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2011/01/110125_l09_parliament_jujment_afghanistan.shtml.20/09/2012.
[176]Rasuli, a.g.e. ss., 311-312.

3.3.1. Yüksek Mahkeme

Yüksek Mahkeme 9 üyeden oluşmaktadır. Üyeler Cumhurbaşkanı tarafından Parlamentonun onayı ile atanır. Bunlardan biri devlet başkanı tarafından başkan olarak seçilir. Yüksek mahkeme üyelerinin görev süreleri: 3 kişi 4 yıl için, 3 kişi 7 yıl için ve 3 kişi de 10 yıl içindir. Bir sonraki atamalar 10 yıllık olmaktadır. Yüksek mahkeme üyeleri parlamento üyelerinin üçte ikisinin isteği hariç görev süresi bitmeden görevden alınamazlar.[177] Yüksek mahkeme üyeleri görev süresi sona erdikten sonra başka resmi göreve başlamamak koşulu ile görev zamanındaki maaştan faydalanacaktırlar. Üyeler sadece bir dönem için görevde bulunabilirler.[178] Yüksek mahkemeye üye olabilmek için aşağıdaki şartlar aranmaktadır: 40 yaşını ikmal etmiş olmak, Afganistan vatandaşı olmak, hukuki ve fıkhı konularda yükseköğrenime sahip olmak, iyi şöhrete sahip olmak, hiçbir siyasi partiye üye olmamak, herhangi bir mahkeme tarafından medeni haklardan mahrum edilmemiş olmak ve yargı alanında yeterli tecrübeye sahip olmaktır. [179] Mahkeme kararlarında Hanefi fıkhına göre karar verilecektir. Ancak dava tarafları Şii olunca kararlar Şii fıkhına göre verilecektir.[180] Yüksek Mahkeme bünyeesinde beş alt mahkeme görev yapmaktadır. Bunlar, Genel Ceza Mahkemesi, Kamu Güvenlik Mahkemesi, Kamu Hukuku ve Medeni Mahkeme ve Ticaret Mahkemesi'dir. Alt mahkemelere sırasıyla Yüksek mahkeme başkanı tarafından üyeler arasından seçilen kişiler başkanlık edilecektir. Alt Mahkemelerde 36 müsteşar görev yapmaktadır. Bu müsteşarlar yüksek mahkeme başkanı tarafından atanır. [181]

Yüksek mahkeme yasaların yorumunda, adli meselelerde ve idari işlerinde şu görevler ve yetkilere sahiptir: Uluslararası anlaşmaların yasalara uygun olup olmadığını denetlemek, parlamentoya kendi sahalarına ait yasa önerisi vermek, mahkeme kararlarını gözden geçirmek, davaların bir mahkemeden diğer mahkemeye geçmesine Savcılığın isteği ile izin vermek veya vermemek, suçluların yabancı devletlere teslimi için karar vermek, yargı bütçesini tertip etmek, yargıç ve müsteşarların göreve gelmesi ve görevden alınması konularını Cumhurbaşkanı'na sunmaktır. Yük-

[177]Afganistan Anayasası,2003,127.maddesi, s., 49
[178]Aynı yer.
[179]Afganistan Anayasası,2003,118. maddesi, s., 46.
[180]Afganistan Anayasası,2003, 118.maddesi, s., 46.
[181]Rasuli, a.g.e.ss., 335-336.

sek mahkeme toplantıları her 15 günde bir yapılır ve olağanüstü hallerde Başsavcının isteği ve üyelerin üçte birinin isteği ile yapılabilmektedir. [182]Yüksek mahkeme başkanı ve üyelerinin herhangi bir suçtan dolayı yargılanması ancak Parlamentonun üçte ikisinin isteği üzerinde yapılabilmektedir. Bunların yargılanması için özel mahkeme kurulacaktır.

İl mahkemeleri Afganistan idari yapısında bulunmakta olan 34 vilayette adli işler ile ilgilenmektedir. İl mahkemeleri ilçe mahkemelerinde karara bağlanan davaların yasalara uygun olup olmadığını inceler ve karar verme yetkisine sahiptir. İl mahkemelerinde görüşülecek davalar bazı davalar hariç açık olacaktır. Ancak mahkeme üyelerinin Üçte ikisinin isteği üzere görüşmeler kapalı olacaktır.

İlçe Mahkemeleri ise her vilayette bulunan ilçelerde o vilayetin ilçe sayısına göre bulunmaktadır. İlçe mahkemeleri ilçede ortaya çıkan davalara bakıp onlar hakkında karar alamadığında il mahkemelerine bildirme görevini yürütmektedir. [183]İlçe mahkemeleri il mahkemelerine ve il mahkemeleri ise yüksek mahkemeye rapor vermek zorundadır. Yüksek mahkeme, il mahkemeleri ve ilçe mahkemelerinde görev yapacak olan kişiler görevlerine başlamadan önce yemin etmek zorundadırlar. Yüksek mahkeme üyeleri Parlamentoda ant içerken il ve ilçe mahkeme üyeleri yüksek mahkeme başkanı ve il mahkemeler başkanının huzurunda ant içerler. [184]

[182]Afganistan yargı ve yargıçların görev ve yetki yasası,,Kabil.2007.24-26. Maddeleri.s.11-13.
[183]Rasuli , a.g.e.ss., 338-339.
[184]Aynı yer.

4. AFGANİSTAN'DA SİYASİ PARTİLERİN TARİHÇESİ (1964-2001)

4.1.Siyasi fikirlerin oluşumu

Afganistan'da siyasi fikirlerin oluşumu 19.yüzyıla kadar uzanmaktadır. 19.yüzyılda Seyit Cemalettin Afgani[185], İslam dünyasında olduğu gibi

[185] Seyit Cemaleddin Afganî, Kasım 1838 yılında Afganistan'ın Konar vilayetinin Esedâbâd köyünde doğdu. Bölgede seyid olarak bilinen ve sevilen bir aileye mensuptur. İlk eğitimini Kazvin Medresesi'de önemli bir alim olan babası Safdar'dan aldı. Afganî 1849 yılında ailesi ile birlikte Tahran'a geçerek burada da ünlü Şii kelâmcısı Akâsid Sadık'tan ders aldı. Buradan Şii öğretim merkezlerinden olan Irak'ın Necef kentine geçen Afganî, dört yıla yakın bir süre Şeyh Murtaza el Ensarî'den tefsir, hadis, felsefe, kelam, mantık ve usul dersleri aldı. 1854 yılında Hindistan'a geçerek, önce Bombay sonra Kalküta'da pozitif bilimler üzerine öğrenim gördü. 1857 yılında hac maksadıyla çıktığı seyahatte Hicaz, Mısır, Yemen, Türkiye, Rusya, İngiltere ve Fransa gibi birçok ülkeyi gezdi. Bir yıl süren bu seyahatten sonra Afganistan'a geri döndü. Bu seyahat boyunca bir yandan zihninde taşıdığı ıslahat düşüncesini netleştirirken, diğer yandan Batı'nın sömürgeci yüzünün çirkinliğine şahit oldu. Bu sırada Afganistan'da, vefat eden Dost Muhammed Han'ın yerine Muhammed A'zam Han geçince başbakan oldu. İngilizlerin entrikasıyla Muhammed A'zam'ın iktidarı 1868 yılında Şir Ali Han'a geçince Afganî Hindistan'a geçti. Burada kendisine gösterilen büyük teveccühten ve faaliyetlerinden rahatsız olan İngilizler Afganî'yi Hindistan'ı terke zorladılar. 1870 yılı başlarında Mısır'a geçip burada kırk gün kaldıktan sonra İstanbul'a hareket etti. İstanbul'da büyük bir hürmet ve ikram ile karşılandı. Osmanlı sultanı Abdulaziz, Sadrazamlar Ali Paşa, Fuat Paşa ve diğer üst kademe siyasetçilerle tanıştı. Afganca, Arapça, Farsça, Urduca ve Fransızcadan sonra İstanbul'da Türkçe de öğrendi. Afganî, burada kaldığı süre içerisinde Yüksek Maarif Şurası'na üyelik yaptı ve halka açık konferanslar verdi. Aynı yıl Daru'l Fünun açılışında, müdür Tahsin Efendi'nin daveti üzerine sanat üzerine bir konferans verdi. Başta dönemin Şeyhülislamı Hasan Fehmi Efendi olma üzere Afganî'nin muhalifleri, bu konuşmadaki misalleri çarpıtıp bir yaygara çıkarınca, sultanın ricası üzerine 1871 yılında tekrar Mısır'a gitti. Burada ikamet ettiği sekiz yıl içerisinde Mısır uleması üzerinde büyük fikrî ve siyasî etkisi oldu. Bununla birlikte onun en büyük talebesi ve aynı zamanda arkadaşı, bu bölgedeki İslamî hareketin önemli bir şahsiyeti olan Muhammed Abduh'tur. Cemalettin Afganî, Mısır'da kaldığı sürece, Hidiv İsmail Paşa'yı, zulmünden ve israfından dolayı uyardı, ülkenin bağımsızlığını tehlikeye soktuğu için ona muhalefet etti. Afganî'nin, fikirlerini daha etkin bir şekilde yaymak için ortaya koyduğu faaliyetleri Hidiv İsmail Paşa'nın oğlu ve ondan sonra da Hidiv olan Tevfik Paşa'nın hoşuna gitmeyince; müteakip aylarda kendisinin faaliyetlerinden rahatsız olan İngilizlerin de telkinleriyle Mısır'ı terk etmesi istendi. Böylece Afganî'nin hayatının Mısır dönemi, arkasında önemli izler ve talebeler bırakarak sona erdi. 1879 yılında Mısır'dan tekrar Hindistan'a geçen Afganî, İslâm âleminde büyük bir tehlike halinde yayılan materyalizm fikrine karşı Haydarabad'da Materyalizm'e Reddiye isimli bir risale yazdı. 1882 yılında Mısır'da patlak veren Urabî kıyamının başarılı olması için Hindistan halkının sömürgecilere karşı isyana çağırdığı istihbaratını alan İngilizler Afganî'yi gözetim altına aldılar. Bilahare isyan bastırıldıktan sonra Afganî de Paris'e geçti. Burada, Mağrib'ten Hindistan'a kadar uzanan El-Urvetü'l-Vüska isimli bir cemiyet kuran Afganî, Mısır'dan talebesi ve dostu olan, o sıralarda Beyrut'ta sürgünde bulunan Muhammed Abduh ve Mirza Muhammed Bâkır'ı Paris'e davet etti. 1883 yılında Abduh'la birlikte bu cemiyetin ismi altında bir de gazete çıkarmaya başladılar. Gayeleri ise müslümanların uyanmasını, Doğu'nun kendisine gelip sömürgecilerden kurtulmasını, İslâm ülkelerinde gerekli ıslahatların yapılmasını ve hilafetin canlanmasını sağlamaktı. Bir süre sonra İngiltere gazetenin neşriyatının ve yaydığı fikirlerin kendi sömürge politikasına aykırı olduğuna karar vererek söz konusu gazetenin Mısır, Hindistan ve Osmanlı ülkesinde yasaklanması için girişimlerde bulundu. Böylece ancak 18 sayı çıkan gazete kapanmak zorunda kaldı.

ana vatanı Afganistan'da da siyasi fikirlerin ve aydınlık hareketlerinin önderi olmuştur. Ancak bu yeni fikirlerin ülkede hâkim olan monarşi hükümetler ve sıkıyönetimlerden dolayı özgürce hareket etme şansı asla olmamıştır. 31 Ocak 1868 tarihinde ülkeden çıkmaya mecbur edilen büyük düşünür Cemalettin Afgan İstanbul'a gelmiş on bir yıl İstanbul'da bulunduktan sonra 1879 yılında tekrar Kabil'e giderek siyasi faaliyetlerde bulumuştur. Anadolu topraklarında siyasi fikirlerini olgunlaştıran Cemalettin Afgani, İngiliz karşıtı düşüncesinden dolayı tekrar Afganistan'dan İngilizlerin baskısıyla sınır dışı edilecekti. Emir Şir Ali Han'ın yanında yerleşen Sayid Cemalüddin Emire Afganistan'ın ilk gazetesi olan Şemsü‟n Nehar'ı (Gün ışığı) çıkarmış ancak bu gazete sadece tek sayı basıldıktan sonra iptal edilmiştir. Yine aynı yılda sarayda Encümen-i Ulema (Ulema Topluluğu) adı altında bir aydınlar hareketi kurulmuştur. Fakat bütün bu faaliyetleri sarayı içinde kendi menfaatlerine karşı bulan İngilizler Afganistan amirine baskı yaparak Cemalettin Afgani'nin ülkeden çıkartılmasını talep etmiştir. Bu baskılar üzerinde 1879 yılında Cemalettin Afganistan yönetimi tarafından İran'a sınır dışı edilmiştir. [186] Bu hareketin lideri sınır dışı edildikten sonra ülkede 20.yüzyıla kadar siyasi hareketler oluşmamıştır. 1901 yılında babası Abdurrahman Han'ın ölümün-

---

Afganî, 1885 yılında İran Şahı Nasıruddin'den aldığı davet üzerine bu ülkeye gitti. Ancak Şah'tan ülkede ıslahat yapmasını isteyince Şah'la ters düşen Afganî bilahare bu ülkeden ayrılarak 1886-1889 yılları arasında Rusya'da kaldı. Burada kalırken, emperyalizme karşı durmanın tek yolunun İslam Birliği olduğu tezini savunan bir gazete çıkardı. 1889'da ise Şah Nasıruddin'in daveti üzerine tekrar İran'a gitti ise de tenkit ve ıslahat düşüncelerinde ısrar edince Şah'la yine ters düştü. Bunun sonucu olarak 1890 yılının çetin kış aylarında kuvvet zoruyla İran'dan sınırdışı edildi. Osmanlı yöneticileri tarafından Basra'ya nakledildi. Burada sürgün olan Caferi Müctahid eş-Şirazi'yi, İngilizlerin İran'daki tütün sömürgesine son verdiren ve ünlü 'tömbeki' kıyamını hazırlayan fetvayı yayınlamaya teşvik etti. Afganî, dinlenmek ve kendisine gelmek için bir süre Londra'da kaldı. Londra'da şah aleyhine makaleler yazıp Ziyau'l Hafikîyn gazetesinde yayınlamaya başladı. Osmanlı sultanı II. Abdülhamid'in de daveti üzerine 1892'de ikinci defa İstanbul'a geldi. Hayatının bu ikinci İstanbul döneminde Afganî, geniş bir ilmî ve siyasî çevre edindi, II. Abdülhamid'in de teşvikiyle Sünni-Şii diyalogu ve yakınlaşması için çaba sarf etti. Lakin İran şahına yapılan suikast sonucu, Sultan Abdulhamid, Cemaleddin Afganî'nin manevra alanını son sınırına kadar daraltı. İslam Birliği düşüncesini, "Lider halife, merkez Mekke" ana sütunları üzerine kuran Cemaleddin Afganî, modern çağda İslamiyet'in yeni bir düşünce ve proje olarak ortaya konulmasında büyük çaba ortaya koydu. O, hürriyet, milliyet, kendine güven ve hak-adalet konularında önemli tespitlerde bulundu. İslam coğrafyasının değişik bölgesindeki diriliş hareketlerini ve bir çok önemli ismi etkiledi. Bunlar arasında Yeni Osmanlılar, Jön Türkler, Mehmet Emin Yurdakul, Yusuf Akçura gibi Türkçüler, Muhammed Abduh, Reşit Rıza, Muhammed İkbal, Seyyit Bey, Mehmet Akif, Said Nursi gibi mütefekkirler var. II. Abdülhamit ise, zamanının ve ülkenin bir takım şartları gereği, fiilen olmasa da fikir planında Afgani'den etkilendi; kendisine daima hürmet etti.(http://www.islamvehayat.com/609_Islami-uyanisin-cilekes-onculerinden:-Cemaleddin-Afgani.html)

[186] Farhang, a.g.e.s.,322.

den sonra tahta çıkan Emir Habibullah zamanında saray içinden bazı aydınlar Emir'in hoşça vakit geçirmesinden faydalanarak gizli hareketlere başlamışlardır.

Bu aydınlar kralın dünya işlerine düşkün olmasından yararlanarak ona bir okul açmayı kabul ettirmişlerdir. 1903 yılında Emir'in adının verildiği Habibiye Okulu açılmıştır. Habibiye okulunda sözü geçen aydınların bazıları öğretmenlik yaparak siyasi faaliyetlerde bulunmuşlardır.[187] Bu dönemde sarayda bulunan aydınların ısrarıyla Sirac-ül Ahbar (Aydınlık Haberi) gazetesi yayınlanmaya başlanmıştır. Ancak bilinmeyen nedenden dolayı tek sayı neşir ettikten sonra Emir tarafından kapatılmıştır. Bu sıralara önceden ülkeyi terk edenler ülkeye dönmeye başlamışlardır. Bunların başında da İstanbul'da yaşamış olan Mahmut Tarzi gelmekteydi. Tarzi, Afganistan'a gelir gelmez iki kızını Emir'in oğulları Prens Enayetullah ve Prens Emanullah ile evlendirerek saray ile yakın ilişki kurmuştur. Tarzi, 1911 yılında damadı Prens Enayetullah'ın yardımıyla önceden kapatılmış olan Sirac-ül Ahbar gazetesini haftalık olarak 1918 yılına kadar yayınlamıştır.[188] Sirac-ül Ahbar gazetesi gençlerin ve kamuoyunun siyasi düşüncelerini olgunlaştırmak adına önemli katkılarda bulunmuştur.

Bu gazetede genellikle Jön Türker'in düşünceleri yayınlanmaktaydı.[189] Tarzi, esasen İttihat ve Terraki'nin siyasi fikirlerini önemsemekteydi. Tarzi tarafından başlatılan hareketin fikir merkezi İngiliz sömürgeciliğine karşı mücadele edip ülkede Parlamenter meşrutiyet kurmaktı. 1903 yılında açılan Habibiye okulunda öğretmenlik görevi yapan hocalar 1909 yılında gizli şekilde Cemiyeti Sırrı Milli (Milli sır Topluluğu) adı altında bir siyasi örgüt kurmuşlardır. Bu kuruluşta öğretmenlerin yanı sıra saraydaki aydınlar ve askeriyede görev yapanlar ile bazı meslek grupları da yer almaktaydı.[190]. Afganistan siyasi tarihinde bu siyasi örgütlenmelere birinci meşrutiyet[191] adı

[187] Habibi Abdul Hai , jünbişi Meşrutiyet Der Afganistan, kum 1993,s., 25.
[188] Farhang, a.g.e. s., 510.
[189] Devlet Abadi, a.g.e.ss., 382-388.
[190] Farhang, a.g.e.ss., 511-514.
[191] Afganistan tarihinde birinci meşrutiyet olarak bilinen dönem 1903 yılında Abdurrahman Han'ın ölümünden sonra tahta çıkan Emir Habibullah zamanında başlamıştır. Aynı yılda açılan Habibiye

verilmektedir. Birinci meşrutiyet'in kurucuları Emir tarafından ya hapse maruz kalmış veya idam edilerek yok edilmiştir. Böylece Afganistan'da başlayan ilk siyasi fikir hareketleri de bastırılmıştı. Ancak siyasi fikirlerin oluşumunu engellemek mümkün olamamıştır. Daha sonra bu akım Tarzi'nin yumuşak tutumuyla devam etmiştir. Tarzi makalelerinde devlete karşı tutumlarını geçmişteki gibi açık olmadan örtülü bir biçimde açıklayacaktı. 1919 yılında babası Habibullah Han'ın ölümünden sonra tahta çıkan Emanullah Han, ülkede büyük çaplı reformlara başlamış, ülkede okulların sayısını artırmış ve babasının zamanında yayınlanan gazetelerin de sayısını çoğaltarak ülkeyi ilerletmek adına başarılı işlere imza atmıştır.[192]

1919 yılında Afganistan'ın istiklalini kazanmasını sağlayan Emanullah Han'ın 9 yıllık krallık döneminde ülkede yeni reformların yapılmasını istemesine rağmen siyasi partilerin faaliyetlerine fırsat tanımamıştır.[193] Meşrutiyetten sonra Afganistan'da 1946 yılına kadar siyasi fikirlerin faaliyette bulunmasına kesinlikle izin verilmemiştir.

4.2.Siyasi Partilerin Ortaya Çıkışının Tarihçesi

Afganistan tarihinde ilk kez 1946 anayasasında siyasi partilere faaliyet hakkı verilmiştir. Bu tarihten önce siyasi faaliyetler ve siyasi oluşumlar meydana çıkmış olsa da gözle görünür derecede hareketlere başvurulamamıştır. İkinci Dünya savaşından sonra değişen şartlar ile dünya kamuoyunun ısrarı ve Afganistan'daki yıllarca süren Mohammad Haşim Han'ın zulmünden dolayı halk ayaklanmalarının başlaması ve entelektüellerin baskısıyla Kral Mohammad Zahir Şah, büyük amcası Mohammad Haşim Han'ı istifaya mecbur bırakarak küçük amcası Şah Mahmut Han'ı daha yumuşak tutumlu

---

Okulunda, görev yapan öğretmenler ve öğrenciler birinci meşrutiyetin başlamasına öncülük etmişlerdir. Fakat bu hareket fazla devam etmeden 1909 yılında hareketin liderini hapsa atılması veya öldürülmesi ile son bulmuştur.(Farhang, a.g.e. ss.,511-515)

[192] Tanin, a.g.e. ss., 32-46.

[193] Aynı eser. Ss., 46-48.

ve demokrat zihniyete sahip olmasından dolayı başbakanlık görevine getirmiştir. [194]

Farhang'a göre Şah Mahmut Han, halkın nefreti ve kinini kraliyet ailesine karşı güvene dönüştürmek için demokrasi senaryosu sergilemişti.[195] Şah Mahmut Han 1946 yılında başbakanlık koltuğuna oturunca ilk iş olarak hapishanede bulunan siyasi hükümlüleri serbest bırakarak, Belediye seçimleri ve Parlamento seçimlerinde devletin etkisi olmayacağını açıklamış, buna bağlı olarak da siyasi partilerin faaliyetine izin vereceğine dair söz vermiştir. Bunun için Şah Mahmut Han Afganistan demokrasisinin babası olarak bilinmektedir. Şah Mahmut Han'ın bu yaptıklarına karşılık, Afganistan Eylül 1946 yılında BMÖ üyeliğine resmen kabul edilmiştir. Bu açıklama ve değişikliklerden sonra Afganistan'da yeraltı faaliyetlerinde bulunan yeni bir örgüt, açıkça siyasi eylemlere başlamıştır. 1949 yılında yapılan parlamento seçimlerinde devlet tarafsız kalarak bu sözünü tutmuştu. Bu tarihte yapılan seçimlere Afganistan Demokratik Halk Partisi, Afgan Millet Partisi ve Vahdeti Milli Partisi katılarak parlamentoya girme şansı bulmuştur. Her ne kadar seçimler şeffaf bir ortamda gerçekleşmişse de mecliste saraya bağlı milletvekillerinin sayısı oldukça kalabalıktı. Seçimlerden sonra oluşan mecliste 3 siyasi grup bulunmaktaydı.[196]

Bunlardan ilki özgürlükçü ve liberal gruplardı ki bunlar, meclisin demokratik ülkelerde olduğu gibi olmasını isterken, ikinci grup ise muhafazakâr şahsiyetlerden oluşmaktaydı. Muhafazakârlar çoğu zaman hükümetin yanında yer alırken eski devlet memurlarından meydana gelen üçüncü grup ise liberaller ve başbakan ile iyi geçinememekteydi. Bunların asıl amacı Şah Mahmut Han'ı zayıflatarak yerine Savunma bakanı Mohammad Davut Han'ı başbakanlık görevine getirmekti. Bu meclisin en önemli işlerinden birisi de 1950 yılında basın yasasını uygulayarak, partiler ve özel kişiler tarafından yayınlanacak gazetelere faaliyet zemini hazırlamasıdır. Afganistan'daki siyasi partilerin tarihi bakımdan en eskisi Vaişi Zalmiyan (Uyanık Gençler)

[194] Devlet Abadi, a.g.e. ss., 430-431.
[195] Müsavi Sayid Ali, Tarih-i Tahlili Az Zahir Şah Ta Karzai, Balh Yayın Evi, Mezari Şerif,2009,s.42.
[196] Farhang ,a.g.e.ss., 791-796.

partisidir.[197] Bu dönemde Afganistan'ın tarihinde ilk kez yasama organı yürütme organından ayrılmış oluyordu. Yürütme hep yasama organından çıkan kararlara bakıyordu. Yine Afganistan tarihinde ilk kez milli bütçe üzerinde mecliste görüşme yapılmaktaydı.[198] 1950 yılında Kabil üniversitesinde öğrenciler arasında kutuplaşmalar ve kamplaşmalar başlamıştır.

1946 yılından sonra teşkil edilen siyasi partiler ise: Vaişi zalmiyan Partisi (Uyanık Gençler), Hizbi Halk (Halk Partisi) Hizbi Vatan (Vatan partisi), Şii mezhebine ait partiler ve Sünni mezhebine ait radikal partilerdir.[199] İlk demokrasi çağında kurulan siyasi partilerden Hizbi İttihat (Birlik Partisi) partisi 1946 yılında Kabil polis komutanının desteği ile Seyit İsmail Balhi tarafından kurulmuştur. Bu partinin üyelerinin çoğu polisler ve askerlerden oluşuyordu. 1949 yılında Savunma Bakanı Mohammad Davut Han, halkın güvenini kazanmak ve Şah Mahmut Han'ı ortadan kaldırmak amacıyla Hizbi Demokratik-i Milli (Afganistan Milli Demokratik) Partisini kurmuştur. Bu dönemdeki siyasi hareketler Afganistan tarihinde II. Meşrutiyet olarak anılmaktadır. Ancak Kral ve başbakan, bu siyasi kutuplaşmalar ve hareketlerden dolayı büyük sıkıntılarla karşılaşmıştır. Bundan dolayı siyasi liderler çeşitli zulümlere maruz kalmış ve siyasi partilere bağlı yayın organları da yasaklanmıştır. Önce demokrasi değerlerine önem verip bazı özgürlükler getiren Şah Mahmut Han, sonrasında ise 1951 yılında bu hareketlerin iktidarının sonu olacağı endişesinden dolayı verdiği sözlerden vazgeçerek siyasi faaliyetleri sınırlamıştır.[200] Bu olay üzerine ise Afganistan'da ilk kez devlete karşı yürüyüş yapılmıştır. Asıl sorun başbakan Şah Mahmut Han ve parti yöneticilerinin arasında olan demokrasi anlayışından kaynaklanmaktaydı. Siyasi partilerin asıl isteği ise, güçlerin tam ayrılığı ve hükümetin halk tarafından seçilmesiydi. Ancak başbakan böyle bir demokrasiye inanmamaktaydı.[201]

---

[197] Farhang, a.g.e. ss., 720-721.
[198] Aynı eser, ss., 44-45.
[199] Tanin, a.g.e.ss., 84-87.
[200] Müsavi, a.g.e.ss., 48-50.
[201] Tanin, a.g.e.ss., 89-94.

1946 yılında verilen özgürlükler, 1951 yılında yapılan parlamento seçimlerinde ortadan kaldırılmıştı. Bu seçimlerde hükümetin istediği kişiler parlamentoya girebilmiştir. Siyasi partilerin yöneticileri veya siyasi partiler tarafından aday olan kişilerin hükümet tarafından uygulanan sınırlamalar ve yasaklamalar neticesinde parlamentoya girmeleri engellenmiştir. Her ne kadar siyasilerin meclise girmesi engellenmiş olsa da yine de karşıt gruplar meclise girme imkânı bulmuştur. Vatan partisinin lideri tarihçi Mir Gulam Mohammad Gubar ve Abdurrahman Mahmudi, Vaişi Zalmiyan partisi ile Halk partisinin adayları ve yöneticileri tutuklanmıştır. Bu tutuklamalar üzerine seçim günü başta üniversite öğrencileri olmak üzere başkentte yürüyüşler başlamış ancak bir sonuç vermemiştir.[202]

Az da olsa demokrasi yanlısı olan Şah Mahmut Han 1950 yılında tekrar Başbakanlık görevine getirilmişti. Ancak ilk döneminde verdiği sözlerin hiçbirinin arkasında durmamış ve kraliyet ailesi içinde Şah Mahmut Han'ın yumuşak tutumu tartışma konusu olmuştur. Artık Kral Mohammad Zahir Şah, amcalarının elinde bulundurduğu yetkiyi kaldırmak istiyordu. Bu nedenlerden dolayı 1953 yılında Kral Başbakan Şah Mahmut Han'ı istifaya zorlayarak yerine diktatörce tutumu ile bilinen Savunma bakanı Mohammad Davut Han'ı getirmişti. Mohammad Davut Han hükümeti kurduktan sonra ilk konuşmasında siyasi partilerin faaliyetlerini ülkede huzursuzluk ve kargaşaya neden olduğu gerekçesiyle ortadan kaldırmıştı. Afganistan tarihinde 1960'lı yıllar siyasi partilerin ortaya çıkması açısından oldukça önemli sayılmaktadır.[203] Bu yıllar Afganistan siyasi literatüründe demokrasi dönemi olarak bilinmektedir. 1963 yılında eski başbakan Mohammad Davut Han, izlediği Peştunistan[204] politikası ve ülkede yaratığı diktatörlükten dolayı

---

[202] Farhang, a.g.e.ss.,731-733.
[203] Aynı eser,s., 738.
[204] Peştunisistan Afganistan ve Pakistan'da yaşayan Peştun milliyetçilerin hayal ettikleri bir coğrafiyedir. Bu iddiaya göre Pakistan'ın Sint nehrinin kenarında bulunan Atabek Kalesi, Multan, Keşmir, Dira Gazi Han, Dira İsmail Han, Peşaver, Sint, Bacavur, Çetral, Belucistan, Puşanj, Landı Kotal, Suat, Arnevi, Veziri, Daver Çaki ve Çemen Vilayetleri ile Afganistan'daki Peştuların yaşadığı vilayetler birleşerek Loy Peştunistan(Büyük Peştunistan) devleti kurulmalıdır. Peştunistan politikası her zaman Afganistan için baş belası olmuştur. Afganistan ve Pakistan arasındaki sorunlar da bu hayâlı iddiadan ortaya çıkmaktadır.

Kral tarafından istifaya davet edildi. İzlediği politikaların ülkede kâbus yarattığını anlayan başbakan istifa etmeye razı oldu. Davut Han'ın istifasından sonra Mart 1963 tarihinde Almanya'da öğrenim görmüş ve kraliyet ailesine mensup olmayan Mohammad Yusuf başbakanlık koltuğuna oturmuştur. Yeni hükümetin ilk işi yeni bir anayasa yapmak olmuştur. Yeni yapılacak anayasanın yüzü aşkın İslam devleti ve diğer ülkelerin anayasasının okumasından sonra hazırlanması Afganistan gibi monarşik rejimle yönetilen bir ülke için oldukça sevindiriciydi.

1964 yılında büyükler meclisi (loya Jırga) Kral tarafından başkente çağırılmış ve yeni yapılacak anayasanın taslağı üzerinde son karar alınması istenmişti. Büyükler Meclisi on gün boyunca anayasadaki bazı sorunlu maddeler üzerinde tartışmıştır. Üzerinde durulan maddeler, güçler ayrılığı ilkesine göre hükümet kurmak ve milli kimlik ile alakalıdır. Milli kimlikle ilgili uzun tartışmalardan sonra "Afgan" kelimesinin tanımı yapılmış ve Afganistan'da yaşamakta olan herkese "Afgan" kelimesinin kullanılması yasalaşmıştır. [205]

Tartışma yaratan diğer önemli konular ise dil ve yargı sistemiydi. Yeni anayasaya göre 1965 yılında yapılan seçimlerden daha demokratik bir sonuç elde edilmişti. Mecliste her gruptan milletvekili bulunuyordu. Artık siyasi partiler mecliste hükümete karşı siyaset yapmaktan çekinmiyordu. Bu parlamentoda en çok solcu siyasi partilerin vekili bulunmaktaydı.[206] Bu tarihten itibaren ülkede siyasi arenada kutuplaşmalar başlamış bulunuyordu. Afganistan'da genellikle siyasi partiler iki gruptan ibaretti. Bunlardan biri sol ve Marksist partiler diğeri ise İslami partiler idi.[207]

(http://afghanistanhistory.net/home/index.php?option=com_content&task=view&id=223&Itemid=3,19.03.2013)

[205] Farhang, a.g.e. ss., 581-585.

[206] Tanin,a.g.e.ss.,141-148.

[207] Farhang, a.g.e. ss.,586-589.

4.2.1. Sol, Marksist Leninist ve Demokrat Partiler

20. yüzyılın başlarında oluşan ve Afganistan tarihinde I.Meşrutiyet (1903-1909) olarak bilinen dönem siyasi fikirlerin oluşumu açısından önemli bir başlangıçtır. 1903-1909 yılları arasında Emir Habibullah Han'ın eğlenmeye düşkün olmasını fırsat bilen saraydaki aydınlar tarafından Hizbi Sırrı Milli (Milli Sır Partisi) adında bir parti kurulmuştur.[208] Hizbi Sırrı Mili'nin temelini atanlar arasında, sarayda görevli aydınların yanı sıra Habibiye okulunda öğretmenlik görevi yapan hocalar ve öğrenim görmekte olan öğrenciler ile meslek sahibi insanlar yer almaktaydı.[209] Bu örgütün lideri ve programı konusunda kesin bilgi bulunmamaktadır. Hareketin önde gelenleri 1909 yılında hükümet tarafından tutuklanmış ve hareket böylece son bulmuştur.[210]

Afganistan'ın ilk resmi siyasi partisi olan Vaişi Zalmiyan(Uyanık Gençler) partisi 1948 yılında Kandahar kentinde Peştun milliyetçileri tarafından kurulmuştur. Bu partinin kim tarafından kurulduğu konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Afganistan Demokratik Halk Hartisinin (ADHP) görüşüne göre Uyanık Gençler partisinin kurucu lideri Nur Mohammad Taraki'ydi. Bazı araştırmacılar ise partinin Mohammad Resul Peştun ve arkadaşları tarafından kurulduğunu yazmaktadır. Bazı yazarlar bu partinin Davut Han'ın mali desteği ile kurulduğuna inanmaktadır. Davut Han'ın amacı bu partiyi kurmaktan çok başbakan Şah Mahmut Han'ı ortadan kaldırmaktı[211] Uyanık Gençler Partisi Afganistan'ın (1947-1953) 7. ve 8. Dönem parlamentosunda beş milletvekili çıkarabilmiştir. Bir süre geçtikten sonra Peştun Milliyetçileri partinin adını "Uyanık Peştunlar" olarak değiştirmişlerdir. 1951 yılında bu partinin Kandahar kolu partiden ayrılarak Uyanık gençler yerine "Uhuvet" (kardeşlik) adını benimsemişlerdir. Bu parti Davut Han'ın

[208]Aynı eser, ss., 26-27.
[209] Aynı eser.s., 30.
[210] Farhang, a.g.e.ss., 510-511.
[211]Misbahzade Sayid Mohammad Bakır , Agaz ve FArjanm JUnbiş hay Siyasi Der Afganistan, y.y . ss.148-159.

Başbakanlık döneminde kapatılmıştır.[212] Partinin yayın organları Ulus (Halk) ve İngar (Gerek) gazeteleriydi. Bu gazeteler genelde Peştunca yayın yapmaktaydı.[213] Bu partinin programında eğitimin yaygınlaştırılması, zulüm ve zalime karşı mücadele, kötü gelenekleri düzeltmek ve milli birliği oluşturmak yer almaktaydı.[214] Vaişi Zalmiyan Partisinin siyasi programı hakkında bilgilerin bulunmaması bu partinin Peştun milliyetçiliği dışında neleri savunduğunu açıklanamamasına neden olacaktır.

1950'li yılların başında Vatan gazetesinin yayın yönetmeni tarihçi Mir Gulam Mohammad Gubar ve arkadaşları tarafından Hizbi Vatan (Vatan Partisi) kurulmuştur. Vatan partisinin liderinin düşüncesine göre ülkede diktatörce krallık yerine Meşrutiyet rejimi getirilmeliydi.[215] Bu partinin liderleri genellikle Afganistan Taciklerinden oluşmaktaydı. Vatan Partisinin lideri Afganistan 8. ve 7. (1947-1953) dönem meclislerinde milletvekili olarak görev yapmıştır.[216]

Afganistan'da ortaya çıkan ilk siyasi kuruluşlardan biri de 1950 yılında Doktor Abdurrahman Mahmudi Tarafından gizli olarak kurulan Halk Partisidir. Halk partisinin siyasi hedefleri Vaişi Zalmiyan ve Vatan partisine benzemekteydi. Ancak Vaişi Zalmiyan gibi etnik bir yapıya sahip olmayıp daha kucaklayıcı ve geniş bir yapıya sahipti. Bu partinin kuruluşunun amacı, milletin hakkını savunmak, demokrasi değerlerini yaygınlaştırmak, siyasi partilerin kurulmasını savunmak, dil, din, ırk ayrımı yapmamak, ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğünü savunmak, hükümetin güçler ayrılığı ilkesine göre tasarlanmasını savunmak, Afganistan'daki bütün etnik grupların aynı haklara sahip olmalarını amaçlamak ve Afganistan ile Pakistan arasında sorun olan Durand Hattının[217] ortadan kalkmasıydı. Bu partinin yayın organı

---

[212]http://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%AD%D8%B2%D8%A8_%D9%88%DB%8C%D8%B4_%D8%B2%D9%84%D9%85%DB%8C%D8%A7%D9%86.11-11-2012.,21.12.2012.
[213] Farhang, a.g.e.s.,721.
[214] http://www.payam-aftab.com/fa/print/465/.,29/11/2012.
[215] Farhang,a.g.e.ss.,721-722.
[216] Tanin,a.g.e.s., 85.
[217] 1893 yılında Afganistan Kralı Abdurrahman Han ve Büyük Britanya'nin Hindistan dışişleri bakanı Sir Henry Mortimer Durand arasında 100 yıllık bir süre için yapılan bir anlaşmadır. Bu anlaşma ile Afganistan 2640 km toprak parçasını Hindistan'a vermiştir. Zaman zaman Afganistan kralları tarafında kabul edilen bu anlaşma 1947 yılında Pakistan Hindistan'dan ayrılıp bağımsız devlet haline gelmesinden sonra Afganistan ile Pakistan arasında hep sorun olmuştur. Her ne kadar Afganistan'ın

olan Nidayı Halk (Halk Sesi) gazetesinin ilk sayısında yukarıda belirtilen değerler partinin siyasi amacı olarak yazılmıştı. Nidayı Halk (Halk Sesi), 1951 yılında Partinin programının yayınlanması gerekçe gösterilerek hükümet tarafından kapatılmıştır. Halk Partisi Afganistan'da sorunları ancak demokratik ve şeffaf seçim yoluyla gelen hükümetlerin çözebileceğini savunmaktaydı[218]

Şah Mahmut Han'ın ilk başbakanlık döneminde eski başbakan Mohammad Davut Han, kral'a başbakanın görevden alınması için başvurmuş ve görevden alınma gerekçesi olarak da başbakanın yumuşak tutumunu ve ülkede faaliyete başlayan siyasi partilerin ülkeyi kargaşaya sürüklemesini göstermiştir. Kral tarafından tam anlamıyla destek alamadığını gören Davut Han siyasi parti kurmaya karar vermiştir. Bunun için 1949 yılında Hizbi Demokratik Milli Partisini kurmuştur. Partinin kuruluş amacı, başbakanı zor duruma düşürüp istifaya zorlamak ve ülkeye tekrar diktatörlük rejimini getirmekti. Davut Han tarafından kurulan bu Parti, Ekonomi Bakanı Abdulmecit Han Zabuli tarafından mali destek görmekteydi. 1950 yılında başbakan ile Ekonomi bakanı arasında çıkan anlaşmazlıktan sonra istifa ederek yurt dışına giden Zabuli'den sonra Parti ekonomik sıkıntılardan dolayı faaliyetlerine son vermek zorunda kalmıştır.[219] Şamsüddin Macru kendisinin Hizbi Demokratik Milli Partisinin genel başkanı olduğu iddia etmekteydi. Macru'ya göre "*Bu parti ilk zamanlarında Başbakan Şah Mahmut Han tarafından çok büyük ilgi görmüş ve başbakan bu partiye üye olmuştur. Ancak daha sonra Mohammad Davut Han'ın partiye girmesiyle başbakan partiden çıkmıştır*".[220] Partinin kurucusu Mohammad Davut Han 1953 yılında kral tarafın-

---

bazı hükümetleri tarafından bu anlaşma kabul edilmiş olsa da zaman zaman Peştun milliyetçileri ve Peştunistan Politikalarını savuna krallar ve Cumhurbaşkanları tarafında geri alınması istenmiştir. Bütün bu iddialara rağmen Pakistan devleti bu hattın haledilmiş ve bu toprakların Pakistan'ın parçası olduğunu iddia etmektedir. Afganistan'da yıllarca devam eden iç savaşlar ve kargaşaların Pakistan tarafından desteklenmesinin altında da bu sorun yatmaktadır.(http://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%AE%D8%B7_%D8%AF%DB%8C%D9%88%D8%B1%D9%86%D8%AF, 20.03.2013).

[218] http://islamworld2020.persianblog.ir/post/145.12.07.2012.

[219] Farhang,a.g.e.ss.,722-724.

[220] Tanin,a.g.e. ss., 87-88.

dan başbakanlık görevine getirilmiştir. Davut Han'ın başbakan olduğu dönemde Demokratik Milli partisi, faaliyetlerine çok öncesinden son vermişti.

Afganistan'da ilk demokrasi dönemi olarak bilinen bu dönem siyasi partilerin modern anlamda ortaya çıktığı en önemli yılları teşkil etmiştir. Siyasi partilerin yasası Kral tarafından meclise gönderilmemiş olsa da hükümet, partilerin varlığına katlanmak zorunda kalmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan siyasi partilerden biri de Moskova yanlısı Marksist, Leninist, Hizbi Demokratik-i Halk Afganistan (Afganistan Demokratik Halk) Partisidir. ADHP, Aralık 1965 tarihinde 25 solcu elitin, Nur Mohammad Taraki'nin Kabil'deki evinde bir araya gelmesi neticesinde kurulmuştur.[221] Bu meclisi partinin ilk kongresi olarak adlandırmışlardır. Önceden hazırlanmış olan partinin iç tüzüğü ve programı bu kongrede kabul edilmiştir. Bu iç tüzük Moskova'daki komünist partinin programından farklı değildi.[222] Yine aynı mecliste hazır bulunan delegelerden sekizi merkez yönetimine seçilmiştir. Bu kadro içinde Afganistan'da bulunan etnik gruplardan da temsilci bulunmaktaydı. Merkez yönetim kurulu ise şu siyasetçilerden ibaretti: Bunlar, Nur Mohammad Taraki, Babrak karmal, Mohammad Tahir Bedehşi, Sahij Mohammad Zeray, Sultan Ali Kiştmand, Şahrullah Şahper ve Dastgir Pancşeri idi. Partinin yayın organı olan Nidayı Halk, Afganistan'da Marksist fikirlerin yayılması için önemli katkıda bulunmuştur. Bu dönemde Moskova'dan ülkeye getirilen bazı Marksist ve Leninist yazarların eserleri Farsça ve Peştuncaya çevrilmiştir. Hizbi Demokratik-i Halk Partisi, kuruluşundan itibaren İslam ülkesi ve aşiret yapısına sahip olan Afganistan'da komünist olduklarını partinin yayın organı olan Halk gazetesine yazmıştır. Kurucularının iddiasına göre bu parti ülkedeki anti demokratik rejime karşı Afganistan aydınları tarafından kurulmuştur. Ancak iç tüzüğündeki Marksist ve Leninist yaklaşımlar ve daha sonraki Moskova yanlısı eylemleri Partinin Moskova Tarafından ülkeye dahil edildiğini göstermektedir. ADHP Sovyet istih-

[221] Andeşmand, Salhay Tecavüz ve Mukavemet, s., 11.
[222] Devlet abadi,a.g.e.ss., 450-451.

barat örgütü KGB ve Kabil'deki Sovyet elçiliği tarafından yönetilmekteydi. Partinin yöneticileri KGB tarafından maddi yardım ve maaş almakta idi.[223]

ADHP 1965 yılında yöneticilerin kendi aralarındaki anlaşmazlıklarından dolayı bölünmeye başlamıştır. Bazı yazarlara göre ise partide ortaya çıkan bu bölünme, Sovyetler tarafından Peştun olmayanların Çin yanlısı komünist Partiye gitmemesi ve saraya daha yakın yumuşak tutumlu kendilerine bağlı komünist bir parti oluşturmak istemelerinden dolayı ortaya çıkmıştır. Parçam adıyla ayrılacak fraksiyonun başına gelecek Babrak Karmal kral'a yakın bir generalin oğluydu. Bu dönemde Afganistan hükümeti iki süper güçten birinin desteğini almak zorunda olduğuna inanmıştı. Afganistan' a daha yakın ve etkili olduğu için Sovyetler seçilmişti. Sovyetler yapılacak yardımların ülkede Marksist ve Leninist hareketlere izin verilmesi şartıyla yapılacağını açıklamıştı. Bundan dolayı Afganistan hükümeti ülkede cereyan eden sol hareketlerin faaliyetlerini hükümete karşı risk olarak görmemekteydi. Hükümet ve kral'ın asıl korkusu İslami gruplardandı.[224]

Eski Başbakan ve Savunma Bakanı Mohammad Davut Han tarafından Haziran 1973 tarihinde yapılan darbe ile ülkede tekrar diktatörlük hâkim olmuştu. Bu darbe sonucunda Afganistan krallığı yerini Afganistan Cumhuriyetine bırakmış, ancak bu Cumhuriyet siyasi partiler ve demokrasi değerleri açısından krallıktan daha sıkıntılıydı. Yine de darbeden sonra kendisini Afganistan cumhurbaşkanı ilan eden Davut Han'ın Marksist ve Leninist partilerin faaliyetlerinden çekinmeyip İslami hareketlerden endişelenmekte idi. Bazı yazarlara göre darbenin gerçekleşmesine ADHP'nin desteği bulunmaktaydı. Darbenin askeriyedeki komünist subaylar ve askerlerin yardımı ile yapılmasına rağmen bir süre sonra yeni Cumhurbaşkanı doğu bloğundan Batı bloğuna kaymıştı. Böylece önceden Afganistan ile göze görünür seviyede ilişkisi olmayan İslam ülkeleri ve ABD ile irtibat kurulmuştur. Kendisini batı bloğunda bulan Cumhurbaşkanı ülkede faaliyet yapan Marksist ve Leninist hareketlerin faaliyetlerini yasaklamıştır. Bütün bu olup bitenler Moskova'yı rahatsız etmişti. Moskova Afganistan'ı tekrar yanına ala-

[223] Andeşman, Salhay Tecavüz ve Mukavemet, s., 12.
[224] Tanin, a.g.e.s., 160.

bilmek için tek yol olarak ADHP ülkede hâkim kılmayı görmekteydi. Sovyetler, bunun için rejimin içinde bulunan Moskova yanlısı üst rütbeli askerleri ve üst makamdaki memurları Davut Han'a karşı yapılacak darbeye hazırlamak için elinden geleni yapmıştır.[225]

Moskova Davut Han'ın ortadan kaldırmak için ilk başvurduğu yol ise daha önce ikiye ayırdığı Afganistan Demokratik Halk Partisinin Halk ve Parçam Fraksiyonlarını bir araya getirmek olmuştur. 1976 yılında Halk ve Parçam fraksiyonları tekrar ADHP çatısı altında birleşerek Davut Han'a karşı mücadeleye başlamışlardır. Halk ve Parçamı bir araya getirme görevi ise, Moskova'nın Kabil'deki büyük elçiliğinde çalışan Rus diplomat Nugruş Nekov'a verilmiştir. [226] Bu birleşme için Halk fraksiyonunun isteksizliğine karşın Parçam fraksiyonu daha istekli davranmıştır. Parçam grubunun asıl amacı Sovyetlerin daha fazla güvenini kazanmaktı.

Moskova'nın bütün bu çabaları Temmuz 1978 yılında yapılan darbe ile sonuç vermişti. Bu tarihte yapılan darbe ile hükümet ADHP ve bu partiden ayrılmış olan Parçam fraksiyonunun eline geçmiştir.[227] Nisan 1967 yılında ortaya çıkan bölünme ile ADHP, Halk ve Parçam olarak ikiye ayrılmıştır. Halk Fraksiyonunun başında Partinin genel sekreteri ya da lideri konumunda olan Nur Mohammad Taraki kalırken, Parçam fraksiyonunun başına ise saraya yakınlığı ile bilinen Babrak Karmal geçmişti. Daha önce belirtildiği gibi Parçam partisi sarayın ve ADHP politikalarından dolayı Komünizm'den uzak kalan solcuların Çin yanlısı Komünist partilere geçmesini engellemek için kurulmuştur. Parçam Partisi ayrıldıktan sonra Parçam gazetesini yayınlamaya başlamış ve bu gazetenin birinci sayısında Parçam fraksiyonunu, Afganistan Demokratik Halk Partisi olarak tanıtmışlardır. Ancak Halk fraksiyonunun başkan, Taraki partisinin yayın organı olan Afgan gazetesinin 50. sayısında Parçam'ın ADHP ile hiçbir siyasi alakası olmadığını açıklamıştır.[228]

---

[225] Farhang. a.g.e. ss., 906-907.
[226] Aynı eser. ss., 908-911.
[227] Tanin,a.g.e.ss., 193-210.
[228] Andeşmand, Salhay Tecavüz ve Mukavemet, ss., 12-13.

Parçam gazetesi iki yıla kadar yayına devam etmiştir. Gazetede komünizmin düşünceleri, Sovyetlerin dış politikası ve Sovyetler ile dostluğun gerekliliği anlatılmıştır. Karmal ve bazı arkadaşları milletvekili olarak seçilip parlamentoya girme şansı bulmuştur. Parlamentonun bazı oturumları bu milletvekillerinin karşıt tutumlarından dolayı kargaşa alanına dönüşmüştür. Bunlar, Sovyetlerle yapılacak siyasi, ekonomik ve kültürel anlaşmaların meclis'ten geçmesi için ellerinden geleni yaparlardı. Parçam fraksiyonunun başkanı Babrak Karmal ve arkadaşları bunlar ile yetinmeyip yaptıkları bütün konuşmalarında Sovyetlerin öneminden ve Komünizmin gerekli olduğundan bahsederlerdi. Bu dönem Afganistan iç politikasında Sovyetlerin oldukça etkili olduğu dönemlerden biri olarak gösterilmektedir. Sovyetlerden silah alınması, Rusya'ya eğitim amacıyla öğrenci gönderilmesi ve ikili görüşmeler sonucunda Afganistan'da daha sonra kurulacak olan hükümetler Sovyetlere bağlı durumda kalacaktı. Nitekim 1970'li yıllardan 1992'ye kadar Afganistan'da kurulan hükümetler Moskova'ya bağlı kalmıştır.[229]

ADHP, Halk ve Parçam olarak ikiye ayrıldıktan sonra Halk fraksiyonunda kalan Özbek kökenli Siyasetçi Mohammad Tahir Bedehşi daha sonra etnik grupların beraberliği konusunda Taraki ile arasında çıkan anlaşmazlıktan dolayı ADHP'den ayrılarak Mahfili İntizar'ı kurmuştur.[230] Bedehşi, ülkede bütün sorunların kimlik meselesinden kaynaklandığını ve bu meselenin çözülmesi neticesinde bütün sorunların birer birer ortadan kalkacağını savunuyordu. Bunlara göre Afganistan'da 1747 yılından itibaren diğer halkların bütün hakları Peştunlar tarafından gasp edilmiş ve başka vatandaşlar ülkede ikinci derece vatandaş muamelesi görmüştür. Bedehşi'nin bu politikasına karşı olanlar ise bunları Sitemiler[231] olarak tanıtıp, amaçlarının ülkeyi bölmek olduğunu ortaya atmışlardır. Mahfili İntizar partisi bazı gruplar tarafından Sitemi Milli olarak bilinmektedir.[232]

---

[229] Andeşman, Salhay Tecavüz ve Mukavemet,.s., 14.
[230] Farhang, a.g.e. s., 910.
[231] Sitemi kelimesi Peştunlar tarafından zülüm eden olarak anlatılırken diğer milletler tarafında zulme karşı duran anlamını taşımaktadır. Bazı çevrelerce sitemi kelimesi komünist ile aynı ifadeyi taşımaktadır. Fakat bunu bir karalama olduğu son zamanlarda herkes tarafından fark edilmektedir.
[232] Andeşman, Salhay Tecavüz ve Mukavemet,.s., 17.

Bu partinin üç önemli politikası bulunmaktaydı. Bunlar; yabancı devletlerin peşinden gitmemek, İslam dininin Afganistan halkının dini olarak kalacağını savunmak ve ülkede yaşamakta olan bütün etnik grupların aynı haklardan yararlanabilmesi için mücadele etmekti. Diğer siyasi partilerde olduğu gibi 1981 yılında Parti ikiye ayrılmıştır. Ayrılan gruplar kendilerini, *Saza*" "*Saziman-i İnkılâbı Zahmetkaşanı Afganistan"*(Afganistan Çalışanlar İnkılabı Hareketi) ve *Sefza*" "*Sazman-i Fidahiyan-i Zahmetkası Afganistan*" (Afganistan Fedayılar Çalışanlar Hareketi) olarak adlandırmışlardır. Safza, aynı yıl ADHP'ye katılmış ve Saza bağımsız parti olarak kalmıştır. Bu partinin liderleri ülkede haksızlıklara karşı mücadele yöntemi olarak Ernesto Che Guevara gibi gerilla savaşlarını savunmaktaydı. Bunlara göre başarı ancak savaşla elde edilecekti. Partinin lideri ve önde gelen kadrosu daha sonra Komünist rejim tarafından yakalanarak belli olmayan bir zamanda ve mekânda idam edilmişlerdir. [233]

1978 yılında Moskova yanlısı komünistler tarafından cumhurbaşkanlık sarayında ailesi ile beraber hunharca öldürülen kurucu Cumhurbaşkanı Mohammad Davut Han'dan sonra ülkenin yeni oturmakta olan düzeni berbat olmuştur.[234] Komünistler Afganistan Cumhuriyeti yerine Afganistan Demokratik Cumhuriyeti ismini kullanmışlardır. Yeni hükümet Moskova'daki komünist partinin programlarını Afganistan'da uygulamaya başlamıştır.[235] Afganistan Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin ana çizgileri tam anlamı ile Sovyet Komünist Partisinin programlarının kopyasıydı. Halk ve Parçam olarak iki fraksiyona bölünmüş olan Komünistlerin kendi aralarındaki koltuk sevdasından dolayı tekrar bir darbe yapılmış ve Cumhurbaşkanı Taraki öldürülerek yerine Hafizullah Emin geçirilmiştir.[236] Hafizullah Emin başa geçince ülkede tam anlamı ile kaos ortamı oluşturmuştur. Emin'in diktatörlüğü de fazla sürmemiştir. 3 ay geçtikten sonra yerine Parçam fraksiyonu başkanı Babrak Karmal geçmiştir.[237]

[233] http://www.sholajawid.org/farsi/barnama/barnama.html.20.09.2012.
[234] Tanin, a.g.e. s.231-242.
[235] Farhang. a.g.e. s.943-944.
[236] Aynı eser, s.1006.
[237] Tanin, a.g.e. s.289.

1980'den 1987 yılına kadar iktidarda kalan Karmal Sovyetlerin isteğinden hiçbir zaman çıkamamıştır. 1987 yılında Karmal istifa ettikten sonra Nacibullah, Afganistan Demokratik Halk partisinin başına geçerek Cumhurbaşkanı olmuştur. Geçmişteki liderlerden biraz daha demokratik bir anlayışa sahip olan Nacibullah, ülkede barış ortamının oluşması için ne kadar çaba harcamışsa da ülkede düzeni sağlayamamıştır.1990 yılında Necibullah, Afganistan Demokratik Halk partisinin programını daha ılımlı hale getirerek partinin adını Hizbi Vatan(Vatan Partisi) olarak değiştirmiştir. Necibullah'ın amacı bu yumuşamayı kullanarak kendisinin de katılabileceği bir seçim için muhalifleri ikna etmekti. Ancak bütün bu barış çağrılarına ve Cumhurbaşkanın yumuşak tutumu rağmen mücahitler savaştan vazgeçmemiştir.[238] 1992 yılında hükümeti teslim alan Mücahitler, ülke'nin ismini Afganistan İslam Cumhuriyeti olarak değiştirerek ülkede İslami yasalara uygun bir yönetim oluşturacaklarına dair söz vermişlerdir. Ancak kendi aralarında başlayan çatışmalar bu düzenin kurulmasına fırsat vermemiştir.[239]

Afganistan'da siyasi faaliyet yapan komünistler iki ayrı grup olarak birbirlerine zıt, iç ve dış politikalarıyla bilinmektedir. 1960'lı yılların ortasında Moskova yanlısı Hizbi Demokratik Halk Afganistan Partisinin yanında Maoist ve Çin yanlısı Şuleyi Cavid (Kalıcı Işık) adıyla bilinen ve bazen Hizbi Demokratik-i Navin (Yeni Demokratik Partisi) "YDP" olarak da kayda geçen parti ortaya çıkmıştır. Bu partinin lideri konusunda kesin bilgiler bulunmamakla birlikte bazı yazarlar partinin Akram Yâri ve bazıları ise Abdurrahman Mahmudi tarafından kurulduğunu iddia etmektedir.[240] Bu partinin yayın organı Şuleyi Cavid gazetesi 1968 yılından 1989 yılına kadar Çin komünist partisinin politikalarına uygun yazılar ile yayın yapmıştır. Bunlara göre ADHP Komünizm çizgilerinden sapmıştı ve emperyalizme hizmet ediyordu. Ancak bunların bütün Propagandaları ADHP tarafından aynı şekilde reddediliyordu. Bunların siyasi anlayışına göre Sosyalizm kesinlikle şiddetle başarılı olabilirdi ve şiddet olmaksızın sosyalizmin bekası mümkün değildi. Bunları Moskova yanlısı Komünistlerden ayıran en önemli özellik, Moskovacıların değişimci tutumlarına kar-

[238] Tanin, a.g.e. s., 343.
[239]http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/story/2008/04/080424_s-afghan-coup-pdpa.shtml.,20/09/2012.
[240] http://horiatsiasat.blogspot.com/2011/05/normal-0-21-false-false-false-da-x-none.html.,20/09/2012.

şı durmalarıdır. Başka partilerde olduğu gibi daha sonra 1964'te bu partinin yöneticilerinin her biri kendine has bir parti kurarak partiden ayrılmışlardır.[241]

Demokrasi döneminde kurulan ve siyasi faaliyetlerini sürdüremeyen bazı partiler de bulunmakta idi. Başbakan Mohammad Haşim Maivandval tarafından 1966 yılında kurulan Cemiyeti Demokrat Mütaraki (Gelişmiş Demokrat Cemiyeti) Partisi demokrasi değerlerinin yanında sosyalizmi de savunmaktaydı. Bu partinin yayın organı ise Müsavat gazetesidir. Başka cemiyetler ve kuruluşların da bir süre sonra yayın organları adıyla anılması gibi bu parti de daha sonra Müsavat Partisi olarak meşhur olmuştur. Kısa sürede oldukça kalabalık taraftara sahip olan Müsavat Partisi[242] 1967 yılında başbakanın ölümünden sonra siyasi arenadan silinmiştir.[243] Bu partinin ilk açılışında partinin lideri tarafından açıklanan en önemli amaç, ekonomik, sosyal ve kültürel reformların yapılmasıydı. Daha sonra Vaişi Zalmiyan Partisinden ayrılan bazı isimlerin Müsavat partisine girmesi ile Parti içinde iki grup oluşmuştur. Bu gruplar ise; Maivandval başkanlığında parlamenter demokrasiyi isteyenler ve Abdul Rauf Benava başkanlığında parlamenter demokrasinin meşruti krallık çerçevesinde uygulanmasını isteyenlerden oluşmaktaydı.[244]

Bu dönemde boy gösteren siyasi partilerden biri de şair ve yazar Halilullah Halili tarafından 1963 yılında kurulan Hizbi Vahdet-i Milli partisidir. Partinin liderinin daha sonra Afganistan büyük elçisi olarak yurt dışına gitmesinden sonra bu parti de siyasi arenadan kaybolmuştur.[245] Bu partinin üyeleri daha sonra Pakistan'da mülteci olarak bulunmuş ve sonrasında cemiyet İslami Afganistan partisine katılmıştır.[246]

Bu dönemde ortaya çıkan siyasi partilerden bir diğeri ise Cemiyeti Avam ya da Saday Avam (Halk sesi) partisiydi. Daha önce sözü geçen partiler gibi bu hareke-

---

[241] Andeşman Salhay Tecavüz ve Mukavemet, ss.,15-16.
[242] Afganistan'da kurulmuş olan Müsavat Partisinin, Azerbaycan'da kurulan Müsavat Parti ile karıştırılmaması için Azerbaycan Müsavat Partisine değinmekte fayda vardır. MP Azerbaycan'ın bağımsızlığı için katkıda örgütlenen Azerbaycan Halk Cephesinin içinde yer alarak ülkenin bağımsızlığını alınmasına önemli katkıda bulunmuştur. Bağımsızlık kazanıldıktan sonra Kasım 1992 yılında Bakü'de kurulmuştur. Afganistan Müsavat Partisi gibi Azerbaycan Müsavat Partisi de Müsavat adında bir gazeteye sahiptir.
[243] Andeşman, Salhay Tecavüz ve Mukavemet,, s.,20.
[244] Aynı yer.
[245] http://afghan-information.mihanblog.com/post/24.,09.08.2012.
[246] Farhang, a.g.e.s.,796.

tin de ismi yayın organı olan Sadayı Avam gazetesinden gelmektedir. [247]Bu partinin ülkede iktidarı ele geçirebilmek veya iktidara ortak olabilmek için öngördüğü plan, halk arasında devlete karşı ayaklanmalara öncülük etmenin yanı sıra Sosyalizmin ön gördüğü ekonomik politikalardan yana tavır almaktı. Bu partinin inancı konusunda karar verilebilecek kanıtlar bulunmamaktadır. [248]

Afganistan gibi aşiret kültürüne sıkı sıkıya bağlı olan bir ülkede kadınların, erkeklerin yanında ya da karşısında durarak siyasi faaliyette bulunmaları imkânsız olarak görülüyordu. Ancak bu imkânsız sayılan hareket, 1977 yılında gizli olarak Cemiyeti İnkılâbı Zanan-i Afganistan (Afganistan İnkılâpçı Kadınlar Cemiyeti) nin kuruluşu ile mümkün olmuştur. Bu hareketin bağlı olduğu fikir ise Maoist düşünce tarzıydı. Komünistlerin darbe ile ülkede hâkim olmaları ile başlayan tutuklamalardan dolayı Pakistan'a kaçmak zorunda kalan hareketin lideri Mina Kişvar Kemal ve yöneticileri Pakistan'da faaliyetlerine devam etmişlerdir.[249]

Payami Zan dergisi 1980 yılından itibaren Pakistan'da Farsça ve Urduca olarak yayın yapmaktadır. Bu hareketin yayın organı olan Payamı Zan dergisinde her zaman Maoist düşünceye, Komünistlere ve mücahitlere karşı söylemler bulunmaktadır. Bundan dolayı batılıların dikkatini çekmiş ve batılıların maddi yardımlarından yararlanma şansı bulmuştur.[250]

4.2.2. Dinci ve Etnik Partiler

Demokrasi dönemi olarak bilinen dönemden başlayarak ülkede oluşan siyasi Partilerin bazıları dini amaçlar peşindeyken bazıları ise etnik, sol ve liberal görüşlerden yola çıkarak siyasi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Çalışmanın bu bölümünde 1960'lı yıllardan itibaren meydana çıkan dinci ve etnik partiler incelenmeye çalışılacaktır.

---

[247] Andeşman, Salhay Tecavüz ve Mukavemet, s., 20.
[248] http://afghan-information.mihanblog.com/post/24. .09.08.2012.
[249] Mibahzade, a.g.e. ss.281-282.
[250] http://www.payam-aftab.com/fa/news/5092.20.10.2012.

4.2.2.1. Sünni, Dinci ve Etnik partiler

Afganistan halkı Hazreti Osman zamanında İslamiyeti kabul etmiştir. Bu tarihten sonra İslamiyet Afganistan'da hükümetlerin ayakta kalabilmesi için önemli role sahip olmuştur. Devletler veya hükümetler her zaman İslam'a önem vererek, İslam'ın emirlerine uygun hareket etmek zorunda kalmıştır. Afganistan'da yaşayan halkın %99'u Müslüman olup Şii ve Sünni mezheplerine bağlılardır. Bundan dolayı Afganistan'da faaliyet yapmış olan İslami Partilerin Sünni partiler ve Şii partiler olarak ele alınması gerekmektedir.

4.2.2.1.1. Afgan Sosyal Demokrat (Afgan Millet) Partisi(AMP)

1966 yılında Peştun Milliyetçileri tarafından kurulan Afgan Sosyal Demokrat(Afgan Millet) partisi Peştunların üstünlüğünü savunmaktaydı. Bu partinin kurucusu ve lideri Gulam Mohammad Farhad bu yıllarda Afgan Millet gazetesini yayınlamaya başlamıştır. Gazetede genellikle Peştun kavminin üstünlüğünden ve ülkenin Peştunların ülkesi olduğundan söz edilmekteydi. Bu gazetenin Afgan Millet adıyla yayına başlamasından dolayı daha sonra partinin adı da Afgan Millet partisi olarak kullanılmaya başlamıştı.[251]

Partinin lideri Gulam Mohammad Farhad'ın 1969 yılında milletvekili olarak parlamentoya girmesiyle beraber yaptığı konuşmalarından dolayı partide ayrılıklar meydana gelmiştir. Partiden ayrılanların başında Fida Mohammad Fidayi bulunmaktaydı. Bunlar 1971 yılında Millet gazetesini yayınlamaya başlamışlardır. Bu partinin bazı aydınlarına göre AMP Afganistan'da Komünizme karşı Afgan milliyetçiliğini savunmak için kurulmuştur.[252] Ancak partinin eylemlerinde Afganistan milli kimliğini değil Peştun milliyetçiliğini savunduğu açıktır.

Başka partilerin liderleri ve yöneticileri gibi bu partinin siyasi kadrosu Afganistan'da (ADHP) iktidara gelmesinden sonra çeşitli baskılara maruz kalmıştır. Bu partiden ayrılan grupların bazıları Taliban hükümeti zamanında Avrupa ve Ameri-

[251] Farhang, a.g.e.s.,796.
[252] Afgan Millet partisinin iç tüzüğü.s., 6.

ka'dan Afganistan'a gelerek Taliban hükümetine müşavirlik yapmıştır. Bunlar Taliban hükümetinde geçmişte olduğu gibi Peştunları kuzey ve kuzeydoğuya gönderip orada yaşayan halkın arazisini ve mülkünü Peştunlara vermeyi önermiştir. Bu önerilerin temel amacı; Peştun hâkimiyetini ülkede pekiştirmek ve başka milletleri yurt dışına göç etmeye zorlamaktan başka bir şey değildi.[253]

4.2.2.1.2. Nuhzat-i İslami Afganistan(Afganistan İslami Hareketi)(AİH)

Afganistan İslami hareketlerinin sol hareketlerden esinlenmesi ve genellikle Cumhuriyetten sonra ortaya çıkmasının asıl nedeni ülkede faaliyet yapmakta olan komünist hareketlerini engellemek olmuştur. 1960'lı yıllarda ortaya çıkan sol hareketlerinde üniversite ve okullarda bulunan gençleri komünizme çekme tehlikesinden koruyabilmek için Kabil Üniversitesindeki ilahiyat hocaları ve öğrencileri bir araya gelerek AİH'nin temelini atmışlardır. Bu hareketin ilham kaynağı ise Mısır'daki Müslüman Kardeşlerin[254] siyasi düşüncesidir. Bu hareketin amacı; Afganistan'daki Komünist akımları ortadan kaldırmak ve mevcut olan rejime karşı durarak ülkede İslam dininin emirlerine uygun hükümet kurmaktı. Afganistan İslami Hareketinin liderleri özellikle Mısır'da eğitim gören din imamları ve ülkedeki dini âlimlerden ibaretti.[255]

Afganistan İslami Hareketinin kuruluşu ve kurucusu konusunda İslami Partiler özellikle de bu hareketin varisi olarak kalan, Hizbi İslami Hikmetyar ve Cemiyeti İslami Afganistan Partisi farklı söylemlerde bulunmaktadır. Hizbi İslami Afganistan Partisinin lideri Gülbettin Hikmetyar'a göre" Afganistan İslami Hareketinin kurucusu olan 11 kişiden sadece kendisi hayatta kalmış ve diğer arkadaşları şehit olmuştur. Yine Hikmetyar'a göre bu hareketin kurulduğu zamanlarda İslami akımların

---

[253] Andeşman, Salhay Tecavüz ve Mukavemet, ss.,18-19.

[254] Müslüman Kardeşler (İhvanü'l-Müslimin), Hasanel-Benna'nın 1928'de Mısır'ın İsmailiye kentinde kurduğu dinsel siyasi örgüt. Modern bir İslam toplumu kurulabilmesi için Kur'an-i Kerim ve Sünnet'in kılavuzluğuna dönülmesini savunan hareket Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da geniş taban bulmuştur. Halk içinde güçlü bir yere sahiptir. Özellikle Arap Baharı döneminde İslam dünyasının en önemli hareketi haline gelmiş ve güçlenmiş ve Müslümanların yaşadığı hemen her ülkede örgütlenmiştir.*(http://www.turkcebilgi.com/ansiklopedi/m%C3%BCsl%C3%BCman_karde%C5%9Fler_cemiyeti. 21.03.2013)*

[255] 21.06.2012. tarihinde Cemiyet İslami Partisinin Siyasi Konsey başkanı Mohammad Nesim Fakiri İle yapmış olduğum görüşme.

diğer sol akımlara göre yoğun bir şekilde faaliyet yapmaları hükümetçe daha fazla baskıya maruz kalmalarına sebebiyet vermekteydi. Hikmetyar bu hareketin 1965 yılında Kabil'in Şekerdere ilçesinde kurulduğunu ve kendisinin de hareketin kurucusu olduğunu iddia etmektedir. [256]

Hikmetyar'ın bu konudaki bütün iddiaları Cemiyeti İslami Afganistan Partisi (CİAP) tarafında yalanlanmaktadır. Cemiyeti İslami Afganistan partisine göre Afganistan İslami Hareketi 1957 yılında Kabil üniversitesinin İlahiyat bölümünde hocalık yapan Gulam Mohammad Niyazi tarafından kurulmuştur. CİAP lideri Burhanüddin Rabbani'nin düşüncesine göre kendisinin de bulunduğu kurucuların arasında Hikmetyar bulunmamaktadır. AİH'nin lideri Gulam Mohammad Niyazi 1972 yılında güvenlik sorunlarını gerekçe göstererek İstifa etmiştir. Yine CİAP'nin iddiasına göre aynı mecliste AİH'nin adı CİAP olarak değiştirilerek başına Burhanüddin Rabbani getirilmiş ve Niyazi ise perde arkasında manevi lider olarak kalmıştır. [257]

Afganistan tarihçileri ve bilim adamları arasında CİAP'nin iddiası daha çok doğrulanmaktadır. Bazı yazarlar ise bu hareketin daha öncesinde hatta sol hareketlerden önce yeraltı faaliyetleri ile başladığını iddia etmektedir. Bunlara göre Afganistan İslami hareketi, Mısır'daki Müslüman Kardeşler ile tanışıp onlara ait kitaplar ve dergileri Farsça ve Peştunca'ya çevirerek ülkeye dönen İlahiyat hocaları ve öğrencilerinin aracılığı başlamıştır. Sol partiler gibi Afganistan İslami Hareketi kendinde has yayın organına sahip değildi. Çünkü devlet sol gruplara tanıdığı özgürlükleri İslami hareketlere tanımıyordu. Devlete göre kırmızı bayraklar değil yeşil bayraklar ülke ve iktidar için kâbus yaratacak güce sahipti. Ancak Gahic (Doğuş) Adıyla bilinen ve Munhacüddin Gahic tarafından yayınlanan gazetede genellikle İslami Hareketlerin savunduğu İslami değerler yayınlanıyordu.[258] 1973 yılında yapılan darbeden sonra kurulan Cumhuriyet ve Davut Han'ın diktatörlüğü yönetiminde hareketin liderleri hükümet tarafından tutuklamalara ve hapse maruz kalmışlardır. Bu tutuklamalardan kurtulanlar ise Pakistan'a kaçmıştır. Pakistan'da bulunan İslami Hareket liderleri daha sonra Batılı devletler ve İslam ülkelerinden gelen yardımların paylaşılması konusunda çıkan anlaşmazlıklardan dolayı herbiri kendine has siyasi parti kurmuştur.

[256] Andeşman Salhay Tecavüz ve Mukavemet, s.20-21.
[257] Aynı eser, s., 22.
[258] Tanin, a.g.e.ss., 134.138.

Bu ayrışmalar ve anlaşmazlıklar daha sonra 1992 yılında ortaya çıkan iç savaşların asıl nedenlerinden biri olmuştur. Mülteci mücahitler, Sovyet askerlerinin Afganistan'da bulunmasını kendisine karşı bir tehdit oluşturacağını zanneden Pakistan Devleti ve İslam cemaatleri tarafından hoşgörü ile karşılanmıştır.[259]

Pakistan devleti burada bulunan gruplara savaş dersleri ve silah vermeye başlamıştır. Daha önce siyasi hareketler halinde faaliyette olan Afganistan İslami Hareketi Pakistan, ABD, Suudi Arabistan, İran ve bazı İslam ülkelerinin maddi ve askeri destekleri ile silahlı bir örgüt haline gelmiştir. Bu hareketin rejime karşı ilk askeri mücadelesi 1975 yılının yaz aylarında Ahmet Şah Mesut ve Hikmetyar'ın başkanlığında Pancşer ve Lagman vilayetinde vuku bulmuştur.[260] Ancak bu savaşın sonucu olarak savaşa katılan onlarca üniversite öğrencisi ve mücahit şehit olmuş ve hareket ikiye ayrılmıştır. Hareketin radikal liderlerinden biri olan Hikmetyar Hizbi İslami Afganistan'ı kurmuş ve ılımlı politikaları ile bilinen Burhanüddin Rabbani CİAP'nin başında kalmıştır. [261]

4.2.2.1.3. Cemiyeti İslami Afganistan Partisi(CİAP)

Daha önce de söz edildiği gibi CİAP, Afganistan İslam Hareketinin varisi olarak, Gulam Mohammad Niyazi'nin 1972 yılında istifa etmesiyle ortaya çıkmıştır. Cemiyeti İslami Afganistan partisinin kurucularından olan Musa Tavan'ın söylemine göre bu partinin ilk toplantısı 1973 yılında Kabil'deki Burhanettin Rabbani'nin evinde olmuştur.[262] Bu toplantıda Rabbani Partinin lideri, Abdurrab Resul Sayyaf hareketin yardımcısı, Mühendis Habib Rahman sekreter ve askeriyede bulunan partiye ait askeri ilişkilerin sorumlusu, Saifüddin Nesratyar gençlerin örgütleme sorumlusu, Mevlana Habib Rahman ulemadan sorumlu, Sayid Abdurrahman Mali işler sorumlusu, Mevlana Abdulbari çiftçi ve işçiler sorumlusu, Musa Tavana Kültürel işler ve eğitimden sorumlu, Sayid Nurullah Himad Herat vilayet sorumlusu ve

[259] Andeşmand, Salhay Tecavüz ve Mukavemet, s., 24.
[260] http://aliarshad.blogfa.com/post-9.aspx.05.,12.2012.
[261] Andeşman, Ma Ve Pakistan,. s.,136.
[262] [262] 21.06.2012. tarihinde Cemiyet İslami Partisinin Siyasi Konsey başkanı Mohammad Nesim Fakiri İle yapmış olduğum görüşme.

eski lider Gulam Mohammad Niyazi siyasi işler sorumlusu olarak seçilmiştir.[263] Partide daha çok Tacik kökenli kadrolar ve üyeler bulunmaktaydı. Bunun asıl nedeni ise Burhanüddin Rabbani ve efsanevi Komutanı Ahmet Şah Mesut'un Tacik kökenli olmasıdır. CİAP 1975 yılında Pakistan hükümeti ve Suudi Arabistan'ın arabuluculuğu ile Hareketi İnkılâbı İslami Afganistan (Afganistan İslami İnkılâp Hareketi) adı altında birleşmiş ve koalisyonun başına Mevlana Mohammad Nabi getirilmiştir. Ancak aralarında bulunan anlaşmazlıktan dolayı bu koalisyon fazla sürmemiş ve Mevlana Mohammad Nabi başkanlığında Hareketi İnkılâbı İslami Afganistan partisi olarak kalmıştır.

CİAP daha sonra Pakistan'ın Peşaver kentinde kurulan Cephe Necat-i Milli Afganistan koalisyonun kurulmasına katkı sağlamıştır. Ancak bir süre sonra 1978'de bu koalisyondaki siyasi partilerin ayrılmasıyla koalisyon yerine Sİbgatullah Mucaddadi başkanlığında Cephe Necat-i Milli (Milli kurtuluş Cephesi) partisi ortaya çıkmıştır. Cemiyeti İslami Afganistan başka koalisyonlara da katılmış ancak hiçbiri uzun süre görevde kalmamıştır. 1992 yılında mücahitlerin hükümeti teslim almasıyla bu Parti iktidara sahip olmuştur.[264] 1992-2001 yılları arasında devam eden iç savaşa neden olan taraflardan birisi olan Cemiyeti İslami 1996 yılında Taliban'ın başkenti ele geçirmesiyle Kuzey koalisyonunun en önemli askeri güçlerinden biri olmuştur. 2001 yılında Taliban rejiminin yıkılışından sonra ortaya çıkan düzen içinde CİAP'nin lideri Cumhurbaşkanı Burhanuddin Rabbani Bon anlaşması gereği hükümeti demokratik bir şekilde geçici Cumhurbaşkanı Hamid Karzai'ye teslim etmiştir. Böylece Afganistan tarihinde ilk kez savaşsız, darbesiz ve kansız şekilde hükümet teslimi yaşanmıştır. Hamid Karzai başkanlığında kurulan düzen içinde yeni anayasaya uygun olarak CİAP tekrar siyasi faaliyetlerine başlamıştır.[265] Bu parti diğer İslami partilere göre daha radikal ve

[263] http://www.asnoor.ir/Public/Parties/ViewParties.aspx?Code=102244.,20.09.2012.
[264] Tanin, a.g.e. ss., 310-311.
[265] 21.06.2012. tarihinde Cemiyet İslami Partisinin Siyasi Konsey başkanı Mohammad Nesim Fakiri İle yapmış olduğum görüşme.

demokrat olanıdır. CİAP her zaman ılımlı politikaları ile İslami gruplar içinde önemli role sahip olmuştur.

4.2.2.1.4. Hizbi İslami Afganistan Partisi(HİAP)

Daha önce söz edildiği gibi Gülbettin Hikmetyar Afganistan İslami Hareketinin kurucusu olduğunu ve hareketin ilk kuruluş toplantısında Burhanüddin Rabbani'nin bulunmadığını iddia etmektedir. Hikmetyar'ın partisi Afganistan'da kurulan ilk İslami Sünni Partilerdendir. Bu Parti Komünistlerin 1970 yılında Kuran Kerim'e saygısızlık ve Vladimir İliç Uliyanof Lenin'in doğum günün kutlamasına karşı yapılan yürüyüş neticesinde ortaya çıkmıştır. Hikmetyar'a göre 1971 yılında Kabil Teknik Üniversitesinde yapılan toplantı ile HİAP'nin temeli atılmıştır. Ancak bu iddia çoğu tarihçiler ve yazarlar tarafından kabul görmemektedir.[266] Davut'un darbe ile krallığı yıkarak kurduğu Cumhuriyet rejiminin baskısından Pakistan'a kaçmak Zorunda Kalan Hikmetyar, 1975 yılında Afganistan hükümetine yapılan saldırıdan sonra Ahmet Şah Mesut ile arasında çıkan anlaşmazlıktan dolayı HİAP'dan ayrılarak Hizbi İslami Afganistan'ı kurmuştur. HİAP, Pakistan'da kurulan ve faaliyet yapan İslami partilerin en radikalı ve savaş taraftarı olanıdır. Bundan dolayı Pakistan Devleti ve ABD yardımlarını en çok alan parti olmuştur. [267]

1980 yılında Mevlana Mohammad Yunus Halis Hizbi İslami Afganistan'dan ayrılarak kendi adıyla bilinen Hizbi İslami Mevlana Halisi Partisini kurmuştur. Yine 1980 yılında Suudi Arabistan ve Pakistan'ın çabasıyla Pakistan'da bulunan Afganistan siyasi hareketlerinin arasında Abdurrab Resul Sayyaf'ın Başkanlığında İttihad-i İslami Mücahidin-i Afganistan (Afganistan Mücahitlerinin İslami İttihadı) adı altında bir koalisyon oluşturulmuştur. Geçmişte olduğu gibi siyasi partilerin anlaşmazlıklarından dolayı ortadan kalkan koalisyon yerine tek bir siyasi Parti olarak İttihad-i İslami Mücahidin-i Afganistan (Afganistan Mücahitlerinin İslami İttihadı) partisi kalmış-

[266] Misbahzade, a.g.e.ss., 382-383.
[267] Andeşmand, Salhay Tecavüz ve Mukavemet,ss.,25-26.

tır. HİAP'nin üyelerinin çoğu hareketin lideri Hikmetyar'ın soyundan olan Peştunlardan meydana gelmektedir. Ancak bu partiyi tam anlamıyla etnik bir hareket olarak tanıtmak yanlıştır. Bu hareketi başka partilerden ayıran en önemli özelliği; alınacak kararların parti içi yasalarına uygun yönetim merkezi tarafından alınmasıydı. Bu özellik başka İslami partilerde bulunmamaktaydı. Hikmetyar'ı başka parti liderlerinden ayıran özellik ise sıkı tutumu ve yönetim tarzıydı. Pakistan tarafından mücahitlere dağıtılacak yabancı silah ve maddi yardımlardan Pakistan istihbarat servisi "İSİ" ile ilişkisi daha iyiyi olduğu için en çok yararlanan parti yine HİAP idi. Hikmetyar, Komünistlerden sonra kurulacak hükümet için en uygun lider olarak Pakistan istihbarat servisi (İSİ) tarafından seçilmişti. Pakistan'ın asıl amacı, Afganistan'da kurulacak hükümetin kendisine bağlı kalması ve Afganistan ile Pakistan'ın Peştunları'nın birleşmesi neticesinde Durand sorunundan sonsuza kadar kurtulmaktı.[268] Bu partinin düşüncesi Hikmetyarın şu meşhur sözünden "ya mükemmel İslam ya da hiç" anlaşılmaktadır. Bu partinin asıl amacı bağımsız bir Afganistan Cumhuriyet kurmak ve bütün işlemlerin şeriat yasalarına göre uygulamaktı.

1992 yılında mücahitlerin iktidara gelmesi ve Tacik kökenli Burhanüddin Rabbani'nin Cumhurbaşkanı olmasına karşı çıkan Hizbi İslami Hikmetyar partisi ilk zamanlarda Özbek kökenli General Dostum'un komünist olmasına rağmen hükümetin ortağı olduğunu ve komünistler ile aynı hükümette olamayacağını bahane ederek savaşırken daha sonrasında da Dostum ile anlaşarak eski silah arkadaşları Rabbani ve Ahmet Şah Mesuda karşı da savaşmıştır. Hikmetyar, Taliban'ın 1996 yılında Kabil'i ele geçirmesiyle tekrar Rabbani ve Mesut ile bir araya gelerek Taliban'a karşı savaşmıştır. Ancak Hikmetyar, Afganistan'da Taliban sonrası ABD tarafından terörist olarak ilan edilmesinden dolayı kurulacak hükümette pay alamamıştır.[269]

Hikmetyar, hala zaman zaman ülkede mevcut olan Amerikan ve NATO askerlerine karşı saldırılarda bulunmakta ve Afganistan devletinin

[268] Andeşmand, Ma Ve Pakistan, ss.,121-122.
[269] Aynı eser, s., 144.

barış çağırısına Amerikan ve yabancı askerleri bahane göstererek katılmamaktadır. Yeni düzen ile ülkede siyasi partilere faaliyet hakkı verilmesinden sonra Hikmetyar'ın eski taraftarları tarafından Hizbi İslami Afganistan partisi kurulmuştur. Bunlara göre 2003 yılında kurulan Hizbi İslami Afganistan partisinin Hikmetyar ile alakası bulunmamaktadır.[270]

4.2.2.1.5. Hizbi İttihad İslami Afganistan Partisi (HİİAP)

1980 yılında Suudi Arabistan ve Pakistan'ın çabasıyla Pakistan'da bulunan Afganistan siyasi hareketlerinin arasında Abdurrab Resul Sayyaf'ın başkanlığında İttihad-i İslami Mücahidin-i Afganistan (Afganistan Mücahitlerinin İslami İttihadı) adı altında koalisyon oluşturulmuştur. Geçmişte olduğu gibi siyasi partilerin anlaşmazlıklarından dolayı ortadan kalkan koalisyon yerine tek bir siyasi Parti olarak İttihad-i İslami Mücahidin-i Afganistan (Afganistan Mücahitlerinin İslami İttihadı) partisi kalmıştır.[271] Partinin lideri Sayyaf 1974 yılında Davut Han hükümeti tarafından hapse atılmış ve komünistlerin iktidarı döneminde hayatının önemli bir kısmını hapishanede geçirmiş ancak Hafizullah Emin ile akrabalık bağı olduğundan dolayı idam edilmekten kurtulup Pakistan'a kaçmıştır. Sayyaf, Pakistan'da mücahitler tarafından İttihadı İslami Afganistan koalisyonunun başına getirilmiştir. Sayyaf, en radikal İslami liderlerden biri olarak yaptığı bir konuşmasında "*Afganistan'ın başkenti Kabil'in pis olduğunu ve bunun için tahrip edilerek toprağının çuval ile başka yerlere taşınıp Kabil'in yeniden inşa edilmesi"*[272] gerektiğini söylemiştir. Kendisi Peştun olmasına rağmen başka Peştun mücahitlerine karşı hep Tacik olan Burhanüddin Rabbani'nin yanında kalmıştır. İttihad-i İslami Afganistan iç savaşlarda olduğu gibi Taliban rejimine karşı savaşmakta olan Taciklerin yanında yer almıştır. Afganistan siyasi literatüründe partiden daha çok Sayyaf'ın şahsiyeti önemli olmuştur.[273]

---

[270] 09.08.2012 tarihinde Hizbi İslami partisinin Siyasi konsey başkanı Doktor Enver ile yapmış olduğum görüşme.
[271] Andeşmand, Salhay Tecavüz ve Mukavemet, s.,32.
[270] Aynı eser,s.33.
[273] Andeşmand, Salhay Tecavüz ve Mukavemet, s.,33.

2001 yılında Taliban'ın yıkılmasından sonra ülkede siyasi partilerin faaliyetlerine zemin hazırlanmış ve bu hareketin lideri Tanzim-i Daveti İslami Afganistan Partisini kurmuştur.

4.2.2.1.6. Afganistan Milli Kurtuluş Cephesi(AMKC)

Daha önce de söz edildiği gibi Pakistan'da ortaya çıkan İslami siyasi partilerin çoğu kurulan koalisyonların kalıntısıdır. Afganistan Milli Kurtuluş Cephesinin (Cebhe-i Necat-i Milli' Afganistan) kuruluşu da onlar gibi olmuştur. Bu parti 1978 yılında Suudi Arabistan'ın Mekke kentinde kurulan AMKC koalisyonun dağılmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu koalisyonun başkanı Sibgatullah Mucaddadi ise koalisyon dağıldıktan sonra Partinin lideri olarak kalmıştır. Avrupa'da yaşamakta olan Mucaddadi, 1978 yılında mücahitlerin daveti üzerine Pakistan'a gelmiş ve mücahitler tarafından kurulan birliğin başına seçilmiştir. [274] Bu parti daha sonra mücahitler arasında kurulacak koalisyonlarda yer almış, ancak kurulan koalisyonların hiçbiri Afganistan ve mücahitlerin bir arada kalması için fayda sağlayamamıştır. Partinin lideri 1988 yılında Pakistan'ın Realpindi kentinde yapılan anlaşma neticesinde mücahitler tarafından ilk geçici Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Daha sonra 1992 yılında Cumhurbaşkanı Necibullah tarafından kabul edilen iktidar teslimi anlaşmasıyla ilk geçici Cumhurbaşkanı olarak Kabil'e gelmiş, Pakistan ve İran'da bulunan siyasi partilerin katılımıyla yeni kurulacak koalisyon hükümetini kurma çabasında bulunmuştur.[275]

Fakat kendi aralarında Kabil'e girmek için anlaşamayan ve girdikten sonraki süreçte ise güç paylaşımında bulunamayan mücahitler seçtikleri Cumhurbaşkanı' Mücaddidi'ye yaptıkları iç savaşlardan dolayı istediği gibi bir hükümet kurma ve ülkede yasalar çerçevesinde hareket etme fırsatı vermemişlerdir.[276] İlk geçici Cumhurbaşkanı daha önce Pakistan'da yapılan anlaşma gereği iki aydan sonra hükümeti Burhanüddin Rabbani'ye teslim

[274] Ayni eser, ss., 27-28.
[275] Tanin, a.g.e.s., 378.
[276] http://www.payam-aftab.com/fa/print/450/.20.,06.2012.

etmiştir. Rabbani'nin Cumhurbaşkanı olmasıyla ülkede iç savaş en yüksek seviyeye ulaşmıştır.[277] Pakistan tarafından dağıtılacak yabancı yardımlardan en az payı alan siyasi partilerden biri de Cebhe-i Necati Milli Afganistan partisidir. Partinin üyelerinin çoğunu Nakşibendî tarikatının üyeleri ve Peştunlar oluşturmaktadır. Nakşibendî tarikatının üyelerinin bu partiye üye olmasının asıl nedeni ise Partinin lideri Mucaddadi'nin ülkede bu Tarikatın lideri olmasıdır. [278]

Mucaddadi, Taliban'ın ülkede hâkim olması ile Pakistan'a giderek Pakistan devleti tarafından eski müttefikleri General Dostum ve Mezari ile Taliban'ı görüştürmek için görevlendirilmiştir. Taliban ile Mezari ve Dostum'un yakınlaşması, Taliban'a Herat şehrinin alabilmeleri için yapılan hava yardımı Mücaddadi'nin arabuluculuğu ile olmuştur.[279] AMKC Pakistan'da kurulmuş olan İslami partilerin en ılımlısı olduğu için her zaman Pakistan ve Suudi Arabistan tarafından dışlanmıştır.

4.2.2.1.7. Afganistan Milli ve İslami Karşılık Partisi(AMİKP)

Pakistan'da kurulan mücahit partilerinden en Peştun milliyetçisi eğilimlere sahip ve eski rejime en yakın olanı Mahaz-i Milli İslami Afganistan Partisi(AMİKP)'dir. Lideri Pir Seyit Ahmed Geylani Afganistan'daki Kadiriye (Sufi) tarikatının şeyhi, aynı zamanda eski Emir Habibullah'ın damadıdır. Geylani'nin kraliyet ailesi ile bu evlilik bağı eski yönetici elit ile yakın ilişkiler kurmasını sağlamış ve kendisi bundan dolayı önemli ekonomik avantajlar elde etmiştir. Partiyi başka İslami partilerden ayıran en önemli özelliği kendi programında Komünizme karşı olması ve bunun yanı sıra bazı İslami Partilerin savunduğu radikal İslamcılığa da karşı olduğunu açıkça belirtmesidir. Partinin çekirdek yöneticileri büyük ölçüde Batı üniversitelerinde veya ülkedeki eğitim seviyesi en yüksek olan okullarda eğitim

[277] Tanin, a.g.e. s,.401.
[278] Afganistan'daki İç Savaş Ve Dış Müdahale (1989-2001), Özgür Çınarlı, yayınlanmamış doktora tezi. ss.,71-72.
[279] Andeşmand, Salhay Tecavüz ve Mukavemet, ss.,145-147.

görmüş olan Peştunlardandır. Bu partiyi fazla milliyetçi ve İslâmcılık konusunda yetersiz bulan İslâmcı Araplar, yardım sağlamayı reddetmişlerdir.[280]

4.2.2.1.8. Erkin Türkistan Partisi(ETP)

1960'lı yıllarda kurulan Partilerin Solcuları Moskova ve Çin tarafından, dinci ve Sağcı partiler ise; Pakistan, Suudi Arabistan, ABD, İslam ülkeleri ve İran'dan yardım alırken, diğer taraftan sadece milletinden yardım alan bir parti olarak, Turancı ve Türk birliğini savunan Erkin Türkistan[281] partisi kurulmuştur. ETP 1971 yılında Afganistan'ın kuzeyinde yaşayan Özbek ve Türkmenlerin bir araya gelmeleri ile ortaya çıkmıştır. Güney Türkistan'da[282] her konuda çok zor durumda yaşamakta olan Türkleri tek çatı altında toplamak ve tek ses oluşturmak için kurulan bu parti, çok ciddi zorluklar ile karşı karşıya kalmasına rağmen faaliyetini sürdürme-

[280] Çınarlı, a.g.e. s.,70.

[281] "Türkistan kelimesi Güney Kazakistan'da bulunan Türkistan (Yesi) şehrinin adından gelmektedir. Türkistan kavramı 1867'den itibaren Rusya'nın Orta Asya'da ele geçirdiği toprakları ifade etmek için kullanılmaya başlamıştır. Aynı kavrama 1885 yılından sonra da Hazar Denizi ile Tanrı Dağları arasındaki bölgeyi tanımlayıcı bir anlam yüklenmiştir. Doğu ve Batı Türkistan ayrımını ilk kez ünlü Çek coğrafyacı Fritz Machatschek yapmıştır. Bu kavramlardan ilki Sincan Uygur Bölgesi'ni ikincisi ise Rusya Türkistan'ını belirtmek için kullanılmıştır. Bu ayrım 19. yüzyılda İngiliz araştırmacılarına kadar geri gitmektedir. 19. yüzyıldan önceleri ise Türkistan, merkezi Buhara olan Büyük Buhara ve merkezi Kaşgar olan Küçük Buhara olarak adlandırılmaktaydı. Doğal olarak bu ayrım o zamanın güç dengesini yansıtmaktaydı. Rus Harbiye Nazırı Suchosanet 1857'de yaptığı yazışmalarda dahi Kaşgar'ı Türkistan ve buranın Müslüman ahalisini de Türkistanlılar olarak nitelendirmiştir. Fakat Machatschek Afganistan ve İran Türkistan'ından bahsetmemektedir. Esasında Afganistan ve İran Türkistan'ı Rusya ve Çin Türkistan'ı ile birlikte jeopolitik anlamda Türkistan'ı oluşturmaktadır. Buhara ve Hive hanlıklarının kuruluşundan sonra yani 1500'lü yıllardan itibaren Türkistan kavramı Afganistan'ın Herat Bölgesi'ni belirtmek için kullanılmaya başlamıştır. Musketov'unTürkistan kelimesini etnografik düşüncelerle salt coğrafyayı esas alarak Tanrı Dağları, Hazar Havzası, İran Platosu ve Buz Denizi arasındaki bölgeyi kapsayacak şekilde kullanması literatürde pek taraftar bulmamıştır. Bolşevikler Türklerin ülkesi anlamına gelen Türkistan tabirinin yerli halk arasında 1919'da olduğu gibi bölgede muhtariyet düşüncesini canlandırma ihtimalinden korktuklarından Türkistan kelimesini kullanmaktan özellikle kaçınmışlardır. Yani Orta Asya kavramı Türkistan kavramına göre SSCB'nin politik amaçlarına daha uygun düşmüştür. Bartold'a göre, Rusya'nın Türkistan kelimesini resmi yazışmalarda kullanmaktan özenle kaçınmasının nedeni etnografiktir. Jeopolitik Türkistan kavramı, Afganistan'da Hindukuş Dağları'nın kuzeyinden Tanrı Dağları'na kadar olan bölge ve İskender Dağları'ndan Balkaş Gölü'ne ve Hazar Denizi'nin güneyinden geçerek Gobi Çölü'ne kadar olan alanı içine almaktadır. Jeopolitik Türkistan günümüzde aşağıdaki bölgeleri kapsamaktadır: İran Türkistan'ı (Gorgan ve Horasan) Afganistan Türkistan'ı (Hindukuş Dağları'nın kuzeyindeki iller ve Herat Bölgesi), Çin Türkistan'ı (Sincan Otonom Bölgesi) ve Batı Türkistan (Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Türkmenistan)."(Fahri Türk "*Azerbaycan ve Orta Asya'da Değişim Sürecinde Ortaya Çıkan Turancı Siyasi Hareketler"*1989-2007)",51,205-230,s.207.2009.)

[282] Güney Türkistan ya da Afganistan Türkistan'ı, Afganistan'daki Türklerin yoğun olarak yaşadığı, Bedehşan, Tahar, Kunduz, Baglan, Samangan, Mezari Şerif, Faryab, Juzican ve Seri Pul vilayetlerini kapsamaktadır. Bu coğrafiye Afganistan'ın kuzey ve kuzeydoğusu olarak da bilinmektedir.

ye devam etmiştir. Türkistan Milli mücadelesi sırasında basmacılar olarak anılan özgürlükçü hareketin ruhunu canlandırmak bu hareketin ilk hedeflerinden idi. İlk olarak Abdülkerim Mahdum tarafından kurulan Kümitey-i Farhangi Türkhayi Afganistan (Afganistan Türklerinin kültürel komitesi) adıyla başlatılan kültürel faaliyetlerden ortaya çıkan bir siyasi oluşumdur. 1971 yılında yapılan Parlamento seçimleri ile parlamentoya giren Abdülkerim Mahdum'un çabası ve bazı Türk kökenli Milletvekillerinin desteği ile Afganistan radyosunda Özbekçe ve Türkmence yayın hakkı elde edilmiştir. Abdülkerim Mahdum ve arkadaşları tarafından, bu hakların elde edildiği 1971 yılının yaz aylarında Kümitey-i Farhangi Türkhayi Afganistan teşkilatı ETP'ye dönüştürülerek resmen bir siyasi parti oluşturulmuştur. Afganistan'ın 1979 yılında Ruslar tarafından işgal edilmesine kadar ülkede faaliyet gösteren bu parti liderleri İşgalden sonra Pakistan'a hicret ederek burada faaliyetlerine devam etmişlerdir. Partinin lideri Abdülkerim Mahdum, Turancılık faaliyetlerinde bulunduğu gerekçesiyle hükümet tarafından tutuklanarak 14 yıl boyunca Şıbırgan hapishanesinde çeşitli işkencelere maruz kalmış ve çıkarıldığı mahkemeler tarafından üç kez idama mahkûm edilmiştir. Ancak 22 Aralık 1979 yılında iktidara gelen Babrak Karmal'ın genel af ilan etmesiyle serbest bırakılmıştır.[283]

12 Eylül 1980 tarihinde Pakistan'a kaçan Mahdum, daha önce Pakistan'a giden mücahitler tarafından hoşgörü ile karşılanmış ve burada bulunan siyasiler tarafından partilerine katılma teklifi almıştır. Bütün ısrarlar ve teklifleri reddeden Mahdum siyasetten çekileceğini ve bundan sonra ailesi ile Türkiye'de yaşayacağını açıklamıştır.

Bir süre siyasetten uzaklaşan Mahdum'u Pakistan'da mülteci olarak yaşamakta olan Güney Türkistanlıların sıkıntıları tekrar Partisinin başına dönmeye mecbur etmiştir. Mahdum'un şu sözleri *"Siyaset yüzünden başıma gelmeyen kalmadı. İki kardeşimi şehit verdim. Kalan ömrüm Türklere feda olsun."* ne için mücadele ettiğini ve Partisinin neden kurulduğunu açıkça anlatmaktadır. Pakistan'da resmi parti kurabilmek için Afganistan rejimine karşı yürütülen cihada, mücahit gönderebilmek şartı aranıyordu. Bunun üzerine Güney Türkistan'ın önde gelenleri ile yaptığı anlaşmadan

[283] http://guneyturkistan.wordpress.com/2010/12/21/erkin-turkistan-partisi/.,09.12.2012.

sonra 1980 yılında Pakistan'ın Peşaver kentinde Erkin Türkistan partisi yerine İttihad-i İslâmi-i Velâyât -i Şimâli-i Afganistan(Kuzey Vilayetlerinin İslami İttihadı) partisini kurmuşlardır. Daha sonra Abdulkerim Mahdum'un ailesi ile Türkiye'ye göç etmesiyle partinin başına Azad Beg Kerimi geçmiştir.[284]

4.2.2.1.9. İttihad-i İslâmi-i Velayet -i Şimâli-i Afganistan (Kuzey Vilayetlerinin İslami İttihadı)

İslami patilerin çoğu gibi bu parti Türkmenler ve Özbekler tarafından, Pakistan'ın Peşâver kentinde, 1980 yılında kurulmuştur. Partinin kurucu lideri Abdülkerim Mahdum, 1982 yılında Türkiye'den davet alması ve Türkiye'ye göç eden Afganistan Türklerinin yanına gitmesi üzerine partinin liderliğini Azad Beg'e devretmiştir. Azad Beg, 1920'li yıllarda Buhara'dan Pakistan'a göç eden Özbek bir ailenin çocuğudur ve Pakistan vatandaşıdır. Pakistan devleti tarafından mücahitlere dağıtılan, yabancı güçlere ait olan silahlardan ve maddi yardımlardan en az pay alan parti, İttihad-iİslami Vilayat_i Şimali Afganistan partisiydi. Ancak bu yardımlar Cemiyeti İslami Afganistan Partisinin araya girmesi ile durdurulmuştur. Partinin amacı bağımsız ve demokratik Güney Türkistan devleti kurmaktı. Bu fikirden rahatsızlık duyan Peştun milliyetçileri ve Tacik milliyetçileri Azad Beg'in partisini içinden dağıtmaya çalışmıştır. Ancak Azat Beg bütün bunların üstesinden gelmiştir. Azad Beg sadece komünist resjime karşı yapılan mücadele ile kalmayıp, Komünist rejimin içinde sözü geçen Türk komutanı Dostum ile irtibata geçmiştir. Azat Beg yanında savaşan mücahitlerini çoğunu Dostum'a yollamasıyla, komünist rejimin içinde Dostum'un gün geçtikçe daha güçlenmesine yardımcı olmuştur.[285] Afganistan Türklerinin sesini ilk dunya kamuoyuna duyuran Azat Beg Kerimi İran istihbarat örgütnün yardımıyla Bamyan'da şehit edilmiştir.[286] İran istihbarat örgütünü Azat Beg Kerimi öldürmesine sürükleyen etken ise Kerimi'nin Özbekler ve Türkmenler ile Hazara'ların tek çatı altında birleştirmeye başladığı çalışmaları olmuştur. Hazara Türklerinin Özbekler ve Türkmenler ile birleşmesi Afganistan'da Şii oldukları için Hazaraları kullanan İran

[284] http://guneyturkistan.wordpress.com/2010/12/21/erkin-turkistan-partisi/.,09.12.2012.
[285] Yavuz Esedullah, Afganistan Ve Dostum, Hiler yayınları, Ankara, Ekim 2004, ss.,153-156.
[286] Aynı eser. s.,157.

Devletinin hiç hoşuna gitmeyecekti. Bu birleşmenin önlemek için Kerimi'yi yok etmişlerdir. Bu parti, diğer mücahit partiler arasındaki çekişmelere karışmamış ve Komünist rejime karşı birlik olunması çağrısında bulunmuştur. Parti Afganistan'ın özellikle Türklerin yaşadığı kuzey bölgelerinde oldukça etkili bir duruma gelmiştir. En sıcak çatışmaların da bu bölgede yaşanmasından dolayı, partinin komutanları oldukça tecrübeli kimselerdir. Parti, etnik yapısından dolayı ne Pakistan, ne de İran tarafından yardım almıştır.[287]

4.2.2.1.10. Cünbiş-i Mill-i İslami Afganistan Partisi(CMİAP)

Afganistan'ın son otuz yıllık tarihinde oldukça önemli bir şahsiyet olan General Dostum,[288] 1992 yılında Afganistan'ın Cumhurbaşkanı Necibullah ile arasında çıkan anlaşmazlıktan sonra mücahitler ile irtibata geçerek Mezari Şerifi ele geçirdikten sonra Cünbişi Milli İslami Afganistan partisini kurmuştur[289]. Daha önce Vatan partisinin üyesi olan Partinin lideri General Dostum, 1992 yılında Ahmet Şah Mesut, Abdul Ali Mezari ve İsmaili Mezhebinin lideri Seyit Mensur Nadiri İle yaptığı anlaşma ile Kuzey vilayetlerinin askeri meselelerinden sorumlu koalisyon başkanı olmuştur[290]. Mezari Şerif'i ele geçirdikten sonra müttefikleri ile Kabil'e doğru yola çıkan Gene-

[287] Çınarlı,a.g.e.s.,73.

[288] 1953 yılında Afganistan'ın kuzeyindeki Şibergan şehrinde doğdu. 26 yaşındayken Sovyetler'in Afganistan'da açtığı bir doğalgaz tesisinde işçi olarak çalışmaya başladı. Kısa sürede tesis içinde örgütlü bulunan işçi sendikasının başkanı oldu. Dostum daha sonra Komünist rejime asker olarak katıldı. Yaptığı faaliyetlerden dolayı kısa sürede Cumhurbaşkanı Necibullah'ı ilgisini çekerek General rütbesini kazandi. 1992 yılında Necibullah'tan desteğini çekince başkent Kabil, mücahit grupların eline geçti. 1992 yılında diğer İslami Grupların katılımı ile Cünbişi Milli İslami Afganistan partisini kurdu ve Partinin lideri olarak seçildi. Kendi arlarında anlaşamayan mücahitler hükümeti zamanında Kuzeyde kendine has bir yönetim kurdu. Dostum yönetiminin başkenti Mezar-ı Şerif kısa zamanda eğitim, ticaret ve ziraat başta olmak üzere her alanda gelişti. Türkiye ile ilişkiler kuran Raşit Dostum, devrin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın açtığı imkânlarla bütün dünyada tanındı. Turgut Özal bir dönem kullandığı makam arabasını, Raşit Dostum'a hediye etti. İç savaşlar çıkınca Raşit Dostum, Yüksek Askeri Şura Başkanı sıfatıyla başkent Kabil'i terk etti. Birbiriyle çatışan mücahit gruplardan ümidini kesen Pakistan ve Suudi Arabistan, Afganistan'ı ele geçirmek için Pakistan'ın medreselerinde eğitim gören gençleri, Taliban yani talebeler adıyla örgütledi.Taliban Mezari Şerif ve Dostum'un idaresindeki şehirleri ele geçirince Türkiye'ye gelmek Zorunda Kalan Dostum 2001 yılında Taliban'a karşı açılan savaşa katılarak Afganistan'ı Taliban'dan temizlenmesine önemli katkıda bulunmuştur. 2001 yılından Sonra ortaya çıkan rejimde,Cumhurbaşkanı askeri müşaviri, Genel Kurmay başkanı, Kuzey Vilayetlerinin askeri sorumlusu olarak görev yaptı. (*http://www.junbesh.net/?cat=15*)

[289] Tanin, a.g.e. ss.,360-366.

[290] Devlet Abadi, a.g.e. ss.,504-505.

ral Dostum, Kabil'in alınması adına büyük katkıda bulunmuştur. Dostum'un bütün bu desteklerine karşılık olarak Mezari Şerif'e gelen ilk geçici Cumhurbaşkanı Sibgatullah Mucaddadi Kendisine Afganistan'ın Milli Kahramanı ve büyük mücahit lakabını vermiştir. [291]

CMİAP'nin ilk kongresi, 1992 yılında başka siyasi partilerin liderlerinin de içinde bulunduğu 500 kişilik bir grubun bir araya gelerek Dostum'u, Cünbişi Milli İslami Afganistan partisinin lideri olarak seçmeleri ile gerçekleşmiştir.[292] Bu kongrede CİAP'den Ata Moahammad Nur, Hizbi Vahdet İslami Partisinden Hacı Mohammad Nuhakkık ve HİAP'den Nesim Mehdi General Dostum'un yardımcılığına getirilmiştir. Bu partinin kurulmasıyla Güney Türkistan'da yaşamakta olan Türklerin bir çatı altında birleşme imkânı sağlanmıştır.[293] İlk kongrede partinin programı çerçevesinde Afganistan'da İslami devlet kurmak, Afganistan'ın toprak bütünlüğünü savunmak, sosyal adaletin yaygınlaşması, bütün etnik grupların aynı haklara sahip olmaları, ifade özgürlüğünü savunmak, insan hakları sözleşmelerine uygun hareket etmek ve ülkede Federal sistem çerçevesinde yönetim kurmak gibi kararlar alınmıştı. Kongrede alınan karara göre 32 kişiden oluşan partinin merkez yönetim kurulu Hizbi Vahdet-i İslami Afganistan, Cemiyeti İslami Afganistan, Hareketi İslami Afganistan ve Hizbi İslami Afganistan Partileri'nin önde gelenlerinden oluşmaktaydı.[294]

İç savaşların başlaması ile General Dostum Güney Türkistan'da kendi hakimiyetini kurmuş, yönetimin başkenti olarak Doğu Türkistan'ın kalbı konumunda olan Mezari Şerif Şehri seçilmiştir. Bu bölgedeki Komünist rejiminden kalan bütün silahlar General Dostum'un olmuştur. 270 yıl Peştun hakimiyetinden sonra ilk kez Afganistan Türkleri kendilerine has bir yönetime ve güçlü bir askeri güce sahip olmuşlardı. Böylece 200 tank, 25 MIG savaş, binlerce uzun ve kısa menzilli top ve hafif silahlara sahip olan CMİAP Güney Türkistan bölgesini demokratik yasalar ile yönetmekteydi.

[291] Müsavi, a.g.e. s.,215.
[292] Misbahzadah, a.g.e. s.,347.
[293] Yavuz, a.g.e. s.,158.
[294] http://www.asnoor.ir/Public/Parties/ViewParties.aspx?Code=102258.10.12.2012.

Cünbişi Milli İslami yönetimi sadece içişleri ile kalmayıp uluslararası ilişkilere de önem vermiş, Pakistan, İran, Özbekistan ve Türkmenistan'da diplomatik temsilcilik açmıştır[295]

Komünist rejimin yıkılmasında önemli katkısı olan General Dostum, Burhanüddin Rabbani başkanlığında kurulan hükümete başlangıçta müttefik olarak katılırken daha sonra Afganistan'daki Türk halkının haklarının hak ettikleri şekilde verilmediğini gerekçe göstererek Hikmetyar, Abdul Ali Mezari ve Sibgatullah Mucaddadi ile birleşerek Rabbani hükümetine karşı savaşmıştır.[296] İç savaşlar sırasında ilk zamanlarda Rabbani rejimi ile Hikmetyar'a karşı savaşan General Dostum, daha sonra Hikmetyar ile aynı safta bulunmakla kalmayıp 1994-1996 yılları arasında Taliban'ın Kabil ve Herat şehrini ele geçirmesine yardımda bulunmuştur. General Dostum ve Abdul Ali Mezari'nin hükümete karşı Hikmetyar ile birleşmesinin asıl nedeni ise Rabbani ve Ahmet Şah Mesut tarafından, Afganistan Türklerini hükümetten uzaklaştırma çabası olmuştur. 270 yıllık Peştun hakimiyetinden sonra Tacik hakimiyeti kurma çabası ülkeyi iç savaşa iten nedenlerin en önemlisi olmuştur.[297]

Afganistan siyasi partilerinin hemen hemen hepsinde olduğu gibi CMİAP'da da daha sonraki süreçte ortaya çıkan anlaşmazlıklardan dolayı bazı ayrılıklar meydana gelmiştir. İlk olarak Hizbi İslami Afganistan partisinin komutanlarından olan ve General Dostum'un parti kurmasından sonra buna katılan Nesim Mehdi 1996 yılında CMİAP'den ayrılıp Taliban'a katılmıştır. 1997 yılında Dostum'un yardımcısı General Abdulmelik Pakistan İstihbaratı Örgütü (İSİ) tarafından ikna edilerek partiden ayrılıp Taliban'ın Mezari Şerif'i almasına yardımcı olmuş ve daha sonra kendisinin Cünbişi Milli İslami Afganistan partisinin lideri olduğunu açıklamıştır.[298] Bu olaydan sonra Türkiye'ye gelen Dostum, 11 Eylül olaylarından sonra Amerika'nın Taliban rejimine karşı açtığı savaşa katılmış ve Taliban'ın yıkılma-

[295] Selim, a.g.e. ss., 159-160.
[296] Andeşmand, Salhay Tecavüz ve Mukavemet, s., 48-53.
[297] Devlet Abadi, a.g.e. ss., 525-530.
[298] Andeşmand, Salhay Tecavüz ve Mukavemet, ss.,237-238.

sında en önemli etkenlerden biri olmuştur. Taliban'dan sonra kurulan yeni düzen çerçevesinde 2004 yılında gerçekleşen Cumhurbaşkanlık seçimlerinde, Cumhurbaşkanlık için adaylığını koymuştur.[299]

11 Eylül 2001 tarihindeki olaylardan sonra, Afganistan'da yaşanan yeni gelişmeler çerçevesinde yapılan silahsızlandırma projesinde rol alan ilk liderlerden biri de kuşkusuz yine General Dostum olmuştur. Bu çerçevede silahlarını bırakarak siyasi platformda mücadeleye pek yanaşmayan gruplar arasında General Dostum adeta bir öncü olmuştur. Komutanlarını silahsızlanmaya teşvik eden ilk lider konumunu kazanmıştır.[300]

General Dostum, sadece Afganistan Özbeklerinin değil, Güney Türkistan'da yaşayan Kızılbaşlardan Aymaklara ve Kırgızlardan Türkmenlere kadar tek birleştirici unsur olarak görülmektedir. Bu nedenle ülkedeki siyasi dinamiklerde belirleyici bir rolü bulunmaktadır. Öte yandan Afganistan Türkleri General Dostumu ülkedeki siyasal hareketlilikler bağlamında savunduğu fikirler ve siyasal platformda temsil yeteneği çerçevesinde bir kişiden ziyade bir fikir ve bir düşünce hareketi olarak görmektedirler. Çünkü Afganistan'ın yakın tarihinde, sadece Afganistan Türkleri değil, aynı zamanda diğer azınlık gruplar da ikinci ve üçüncü vatandaş muamelesi görmekle beraber, herhangi bir siyasal ve kültürel haklara sahip değillerdi. General Dostum bu ezilen halkın sesi olmuş ve onları temsil etmiştir. Hatta konuştukları dil ve yaşam tarzları ile alay edilerek bir nevi psikolojik baskı uygulanmaktaydı. General Dostum, siyasal ve kültürel sahada tüm grupların eşitliğini savunması ile bütün etnik grupların dikkatlerini üzerine çekmiştir. Dolayısı ile General Dostum ülkenin şimdiki siyasal sürecinde belirleyici bir yere sahiptir.[301] CMİAP'nin kuruluşundan itibaren Afganistan'da ortaya çıkan üç önemli değişim olan, Komünist rejimin yıkılmasına, Taliban hükümetini devrilmesine ve 2001 yılında kurulan yeni düzenin ayakta kalabilmesine dair ana motor rolü üstlenmiştir.

---

[299] Misbah Zadah, a.g.e.s., 347.
[300] Aynı eser, s., 349.
[301] http://guneyturkistan.wordpress.com/2011/04/04/afganistan%E2%80%99in-yeni-siyasal-surecinde-general-dostum%E2%80%99un-yeri/.,20.11.2012.

4.2.2.1.11. Afganistan İslami Hareket Partisi(AİHP)

Mücahitler arasında oluşturulan AMKC koalisyonundan sonra yine Suudi Arabistan ve Pakistan'ın girişimiyle 1979 yılında, Cemiyeti İslami Afganistan, Hizbi İslami Afganistan ve bazı İslami partilerin bir araya gelmesi neticesinde oluşan Hareketi İnkılab-i İslami Afganistan birliği oluşmuştur. Hareketin başına getirilen Peştun asıllı Mevlana Mohammad Nebi, altı ay sonra dağılan koalisyonu Pakistan'ın yardımı ile aynı isimde bir siyasi parti olarak ayakta kalmasını sağlamıştır.[302] Peştun Milliyetçiliği eylemine sahip olan bu hareketin en etkin olduğu bölgeler ise Paktiya ve Paktika gibi Peştunların yoğunlukta yaşadığı bölgeler olmuştur. Bu hareketin lideri İslami grupların başında bulunan liderlerin arasında idare bakımından en zayıf olanıdır. Partinin liderini zaafından dolayı daha sonra Çin yanlısı komünistlerin de bu partiye sızdığı bilinmektedir. Yine parti liderinin zaafından dolayı gün geçtikçe partiden ayrılan komutanların sayısı artmaktaydı. [303]

Bu hareket'in lideri mücahitler tarafından kurulan hükümette Cumhurbaşkanı yardımcısı olmasına rağmen, 1994 yılında Taliban'ın ortaya çıkması ve ülkede etkin olmaya başlamasıyla Taliban'a katılarak Cumhurbaşkanı Rabbani'yi istifaya davet etmiştir. Sözü geçen hareketin yayın organı Sıratal Müstakim(Doğru Yol) gazetesiydi.[304] Pakistan'da kurulan siyasi partilerin çoğunun savaş şartları neticesinde ortaya çıkmasından dolayı düzenli bir siyasi fikri ve programı bulunmamaktadır. Bu dönemde kurulan siyasi hareketlerin en önemli hedefi Afganistan'ı komünist rejimden kurtarmak ve İslami bir sistem oluşturmaktı. Fakat bu İslami sistemin nasıl kurulacağı konusunda hiçbir planları bulunmamaktaydı. AİHP de bu programsız partilerden biridir.

---

[302] Tanin, a.g.e. s., 310.
[303] Andeşmand, Salhay Tecavüz ve Mukavemet, s., 33.
[304] http://www.payam-aftab.com/fa/news/5277/.,21.12.2012.

4.2.2.1.12. Hizbi İslami-i "Halis"("Halis" İslami Partisi)

1979 yılında HİAP lideri Hikmetyar ve Mevlana Mohammad Yunus Halis arasında çıkan anlaşmazlık neticesinde, Mevlana Mohammad Yunus Halis Partiden ayrılarak halk arasında kendi adıyla bilinen Hizbi İslami Afganistan (Halis) partisini kurmuştur.[305] Peştun asıllı Halis diğer siyasi liderlere göre daha Peştun milliyetçisi ve radikal olup Şiilere karşı tavrı oldukça sert idi. Bu partinin liderine göre Afganistan'da bulunmakta olan Şiiler asla Müslüman değillerdi, bunlara karşı savaşmak gerekmekteydi. HİHP'nin etkin olduğu bölgeler Halis'in memleketi olan Kandahar Vilayeti ve çevresindeki Celalabat Vilayetiydi. İç savaş döneminde tarafsız kalan bu parti de Taliban grubunun ortaya çıkmasıyla onlara katılmış ve Taliban'ın 2001 yılında ortadan kaldırılmasına dek Celal Abat'ta Taliban'ın yanında kalmıştır.[306] İslami partilerden ayrılarak kurulan yeni partilerin Pakistan devleti tarafından tanınmayıp, yapılan askeri ve maddi yardımlardan yaralanamamasına karşın bu hareket Pakistan istihbarat örgütü ile yakın ilişkilerde bulunduğundan hemen tanınmış ve yardımlardan yararlanma hakkı bulmuştur. Bu hareketin lideri aşırı radikal olduğundan seçime, kadınların okumasına ve dışarıda çalışmasına kesinlikle karşı durmaktaydı.[307]

4.2.3. Şii Siyasi Partiler

Evvelki bölümlerde de belirtildiği gibi Afganistan'ın siyasi tarihinde sadece Sünniler değil aynı zamanda Şii mezhebine bağlı elitler de siyasi faaliyetlerde bulunmuştur ve ülkede var olan diktatörlük rejimine karşı kendi haklarını koruyabilmek amacıyla siyasi parti ve örgütler kurma girişiminde bulunmalarına da tanıklık edilmiştir. Şii grupların bir araya gelip siyasi fikirlerini ortaya koyabilmeleri ancak kendilerine ait ibadethanelerde mümkün olmuştur.[308] Afganistan Şii'lerinin çoğunluğunu teşkil eden Hazara Türkleri, Afganistan tarihi boyunca en fazla zulme maruz kalan etnik grup olmuştur. Bunların Hazara olmaları ve Şii mezhebine bağlı bulunmaları

[305] Tanin, a.g.e. s., 311.
[306] Andeşmand, Salhay Tecavüz ve Mukavemet, s., 34.
[307] Andeşmand, Salhay Tecavüz ve Mukavemet, ss., 31-32.
[308] Tanin, a.g.e. s.,136.

nedeni ile Peştunlarca yürütülen hükümetler özellikle Abdurrahman Han ve Taliban rejimi tarafından uygulanan Katliamlara maruz kalmışlardır. Bu nedenlerden dolayı Şii'lerin arasında siyasi fikirlerin oluşup olgunlaşması diğer etnik gruplardan daha sonra olmuştur.[309]

Daha sonrasında ise, uygulanan baskıcı politikalardan dolayı yurt dışına kaçmak zorunda kalan siyasi partilerin Sünnileri Pakistan'a, Şii mezhebinin mensupları ise İran'a yerleşmişlerdir. Pakistan'da yerleşip kurulan siyasi hareketler, Pakistan devletinin yanı sıra Avrupa ülkeleri, ABD, Suudi Arabistan ve bazı İslami devletlerden destek alırken, Şii partiler sadece İran devletinin desteğini alabilmişlerdir. [310]

4.2.3.1. İttihat Partisi(İP)

Afganistan'da Şii Müslümanların siyasi faaliyette bulunmaları 1948 yılında Irak'ın Necef Kentinde dini eğitimini bitirip ülkeye dönen Seyit İsmail Balhi'nin öncülüğünde başlamıştır.[311] Seyit İsmail Balhi 1950 yılında gizli şekilde İttihat Partisini (Hizbi İttihad) kurmuştur. Partinin lideri her şeyden öne etkileyici bir hatip olduğu için kısa sürede oldukça kalabalık taraftara sahip olmuştur. Bu partinin kurulmasında Kabil Şehrinin polis amiri Mohammad Naim Han'ın payı da çok önemlidir.[312] Bunlara göre iki asır boyunca Kraliyet ailesinin zulmüne Maruz kalan Afganistan halkının kurtulabilmesi ancak rejime karşı yapılacak darbeden sonra kurulacak Cumhuriyet rejimi ile mümkün olacaktı.[313] Bunun için Mart 1950 tarihinde planladıkları darbe ile önce başbakan Şah Mahmut Han öldürülecek, sonra ise Dehmazang hapishanesi ele geçirilerek buradaki siyasi tutuklular serbest bırakılacaktı. Ancak darbeyi gerçekleştirmeden önce kendi aralarından olduğu bilinen bir kişi tarafından ihbar edildiği için partinin lideri ve önde gelenleri hükümet tarafından tutuklanarak 15 yıllık hapis cezasına çarptırıltmışlardır. Bu partinin siyasi faaliyetleri Seyit İsmail Balhi ve arkadaşlarının tutuklanması ile son bulmuştur. İP'nin liderleri ancak 1964 yılında

[309] Farhang, a.g.e. ss., 882-885.
[310] 10.07.2012 tarihinde Kabil'de Hizbi Vahdeti Mardumi Afganistan partisinin yardımcısı Mohammad NAteki ile yapmış olduğum görüşme.
[311] Müsevi Sayid Ali, Az Zahir Şah Ta Karzai,Balh yayın evi, Balh Afganistan, 2009.s., 50.
[312] Farhang, a.g.e. s., 731.
[313] Devlet Abadi, a.g.e. ss., 436-437.

serbest bırakılmıştır.[314] İP Afganistan'da demokratik bir rejimin kurulmasını ve sosyal adaletin uygulanmasını çözüm olarak görmekteydi. Bunun gerçekleştirmek için rejime karşı darbe planı almıştı. Balhı'nın savunduğu siyasi ideoloji ise İslamiyet'e uygun bir demokratik İslam Cumhuriyeti kurmaktı.[315]

4.2.3.2. Afganistan İslami Cihadını Savunanlar Partisi(AİCSP)

Afganistan Şiileri arasında oluşan ikinci siyasi oluşum ise 1961 yılında Kabil'de kurulan Afganistan İslami Cihadını Savunanlar Partisi(Hizbi Pasdaran-i Cihad-i İslami Afganistan) olmuştur. Bu hareketin önde gelenlerini Hazara, üniversite ve lise öğrencilerinin yanı sıra Hazara siyasetçileri oluşturmaktaydı.[316] Bu hareketin devlet tarafından uygulanan baskılardan uzak kalması için diğer partiler gibi devamlı lideri bulunmamaktaydı, hareketin başkanı her altı ayda bir seçim yolu ile seçilirdi. Bu hareketin aynı zamanda 14 askeri kolu bulunmaktaydı. Bu askeri kollar, değişik vilayetlerde devlete karşı ve daha sonrasında da Rus askerlerine karşı savaşmaktaydı. [317] Hareketin kuruluşundaki asıl amaç yıllarca zulme uğrayan Hazaraların haklarını savunmaktı.

4.2.3.3. Yardım Hareketi (YH)

Yardım Hareketi (Sazaman-i Nasr) ya da Gruhi Mustezafin(Zayıflar grubu) 1974 yılında İran ve İrak'taki Şii merkezlerinde dini eğitim gören Şiiler tarafından İran'ın Meşet kentinde kurulmuştur. Sözü geçen hareketin kurucuları, Sayid Hüseyin Hüseini, Zamin Ali Vahidi, Abdül Ali Mezari, Mir Hüsein Sadiki Türkmeni, Kurban Ali Urfani, Yusuf Vahizi, Abdülhüseyin Natiki ve Azizullah Şafak'tan ibaretti. Bu hareket siyasi eylemlerden daha çok askeri ve kültürel işler ile uğraşmaktaydı. Hareketin askeri faaliyetlerinin en etkin olduğu bölgeler ise Hazaracat ve Kuzey

[314] http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/story/2008/07/080714_s-balkhi-anniversary.shtml.,20.10.2012.
[315] Misbahzade, a.g.e. ss., 220-224.
[316] Tanin , a.g.e.s., 136.
[317] 10.07.2012 tarihinde Kabil'de Hizbi Vahdeti Mardumi Afganistan partisinin yardımcısı Mohammad NAteki ile yapmış olduğum görüşme.

vilayetlerindeki Şiilerin yaşamakta olduğu bölgelerdi. Hareketin ilk kuruluşu gizli olduğu için harekete katılanlar birbirlerini tanımamaktaydı. Partinin devlet tarafından baskıya maruz kalmaması için liderinin kim olduğu gizli idi.[318]

Bu hareketin önde gelenleri İran'da bulunduğu için Afganistan devletine karşı, ilk açıklamalarında İran'ın Mollaları "ne Batılı ne Doğulu, İslam Cumhuriyetinin bağımsızlığı" sloganı ile ortaya çıkmışlardır. Bu hareket daha sonra 1987 yılında İran devletinin girişimi ve diğer Şii gruplar ile Hizbi Vahdeti İslami Afganistan Partisinin oluşmasına zemin hazırlamıştır.[319]

4.2.3.4. Afganistan İslami Hareketi(AİH)

Hizbi Hareketi İslami Afganistan partisi(Afganistan İslami Hareketi) Afganistan'ın Ruslar tarafından işgale uğraması ve İran'da Mollaların iktidarı ele almalarından sonra 1979 yılında kurulmuştur. Hareketin lideri Peştun kökenli Şii din âlimi Şeyh Muhsini, ilk açıklamasında amaçlarının; "*Komünist rejime karşı cihat etmek, İslamiyet'i savunmak, Afganistan'ın bağımsızlığını kazanmak için savaşmak, Ülkenin toprak bütünlüğünü korumak, sosyal adaleti yaygınlaştırmak, İslamiyet'in yasalarına uygun bir hükümet kurmak, ifade ve basın özgürlüğünü savunmak, hükümetlerin seçim yolu ile seçilmesine zemin hazırlamak ve eğitimi yaygınlaştırmak"* olduğunu açıklamıştır.[320]

Söz konusu hareketin İran'daki yayın organları, Hareket, İstikamet(Dayanak), Payam-i Şüheda(Şehitler Sesi), Fecr-i Ümid(Ümit Doğuşu) ve Mukavemet gibi dergi ve gazetelerden ibaretti. Bu hareketin belli başlı hedefleri şu hususlarda özetlenmektedir. Siyasi sahalarda ulusal egemenliğin temini, Şii – Sünni mezheplerine siyaset ve hükümette eşit hakların verilmesi ve uluslararası platformda daha güçlü bir İslâmi devletin kurulması için ulusal alanda bu iki mezhebin birleşmesi-

[318] http://shahidsajjadi.blogfa.com/post-16.aspx.21.,08.2012.
[319] 10.07.2012 tarihinde Kabil'de Hizbi Vahdeti Mardumi Afganistan partisinin yardımcısı Mohammad NAteki ile yapmış olduğum görüşme.
[320] http://kavsar.org/index.php?option=com_content&task=view&id=101&Itemid=12.21.,08.2012.

nin sağlanması, yobazlığa karşı mücadele, idari ve siyasi yolsuzluklara karşı mücadele ve ekonomik sahada İslâm usulününe göre beytülmal (İslami sistemin mali hazinesi) ve zekât gibi hususların uygulanması.[321] Bu hareket, 2001 yılında kurulan yeni düzen çerçevesinde siyasi partilere verilen faaliyet hakkından yararlanarak Afganistan'ın siyasi ortamında kurucu lider Şeyh Muhsini'nin İstifa etmesiyle Mohammad Ali Javid başkanlığında faaliyete başlamıştır. [322]

4.2.3.5. Hizbullah-i Afganistan(HA)

Afganistan Şiilerinin önemli İslami gruplarından olan Hizbullah partisi (HA) 1979 yılında ilk olarak Cebhe-i Allah ismiyle ülkenin batı bölgesinde, Ali Pehlivan, Halil Habibi, Gulam Resul Haşimi ve Halil Şeyhzade, Mustafa Ferahi, Mohammad Ali Rejayi, Hacı Nevruz ve Hafız Ahmet, tarafından kurulmuş, ancak 1980 yılında Herat'ta resmi olarak siyasi faaliyetlerine başlamıştır. Sözü geçen hareket içinde alınacak kararlarda en etkili isim Hafız Ahmet olduğundan başkalarının fazla söz sahibi olmasına fırsat verilmemekte idi. Fakat parti içinde idarenin zayıf olması ve daha sonra ortaya çıkan rekabetler neticesinde ayrılmalar meydana gelmiştir. Bu hareketin belli başlı amaçları şöyle sıralanabilir: ülkede bütün vatandaşların iradesi ile güçlü ve merkezi yönetimin kurulması, ayrımcılığa karşı mücadele etmek, din, dil, ırk ve cinsiyet ayrımına karşı durmak. İnsan haklarını savunmak, ifade ve basın özgürlüğüne saygı göstermek, siyasi partiler, vakıflar ve sivil toplum kuruluşlarının açılmasına zemin hazırlamak ve teröre karşı savaşmaktır. Partinin en etkin olduğu vilayetler, Herat, Faryab, Bamyan, Gur ve Nimruz'dur. Hizbullah partisinin mücahitleri ülkenin batısında, komünist rejime karşı yapılan çatışmalarda diğer mücahit grupların yanında yer almıştır.

Bu parti 1992 yılında, Abdul Ali Mezari liderliğindeki Şii Partilerin birleşmesi neticesinde oluşan Hizbi Vahdet İslami partisine katılmıştır. Bu hareketin açıklamasına göre, Hizbi Vahdeti İslami Afganistan partisine katılmanın amacı güçlü bir İslam devletinin kurulmasına zemin hazırlamaktır. Ancak 1994 yılında Hizbi Vahdeti İslami Afganistan partisinde, Mezari ve Ekberi taraftarları arasında patlak veren sa-

[321] Saee, a.g.e. s.83.
[322] Afganistan Adalet Bakanlığı, Ahzabi Siyasi Afganistan,kabil,2005.s., 197.

vaş neticesinde çıkan Ekberi ve Mezarı ayrılmasından sonra Hizbullah partisinin lideri konumunda bulunan Hafız Ahmet bu partiden ayrılarak tekrardan Hizbullah partisini inşa etmiştir. Afganistan siyasi ortamında partiden daha fazla Hafız Ahmet'in Komünist rejim ve Ruslara karşı yürüttüğü mücadelesi ön plana çıkmaktadır.[323]

4.2.3.6. Afganistan İslami Birlik Partisi(AİBP)

Daha önce belirtildiği gibi Demokratik ve Sünni partilerde olduğu gibi İslami Şii partiler de ilk zamanlarda komünist rejime ve daha sonra Sovyet askerlerine karşı mücadele etmek için küçük gruplar halinde faaliyette bulunmuşlardır. Küçük grupların rejime karşı yürüttüğü mücadelenin başarılı olmasını imkânsız gören Şii siyasetçiler, İran devletinin desteği ile 1988 yılında Bamyan'da yapılan toplantı neticesinde Afganistan İsalmi Birlik Partisini (Hizbi Vahdeti İslami Afganistan Partisi) kurmuşlardır.[324] Bu çatı altında Peştun Kökenli, Şeyh Muhsini'nin Hareketi İslami Afganistan partisi hariç diğer Şii partiler birleşmişlerdir.[325] Bu toplantıda oybirliği ile Mohammad Ekberi bir yıllık süre için hareketin başına getirilmiş ve önceki hareketleri sonlandırıp, bundan sonra tek Parti bayrağı altında birleşeceklerine dair Kuran-ı Kerim üzerine yemin etmişlerdir. Kuruluşundan bir yıl sonra yapılan, AİBP'nin ilk kongresinde Abdul Ali Mezari hareketin lideri olarak seçilmiştir.[326] Daha önce küçük gruplar halinde faaliyet yapan grupların birleşmesinden sonra Afganistan'da komünist rejim ve Sovyet askerlerine karşı yürütülen mücadelede daha güçlü ve etkin hale gelinmiştir. Bu hareketin asıl amacı Afganistan'da yaşamakta olan Hazara, Şii'lerinin diğer etnik gruplar ile aynı haklardan yararlanmasını sağlamak idi. Farklı fikirlere sahip insanların Partiye girmesi sonucu ortaya çıkan anlaşmazlıklardan dolayı 1993 yılında Mezari taraftarları ile Mohammad Ekberi taraftarları ara-

[323] http://www.payam-aftab.com/fa/print/595/.20.10.2012.
[324] 10.07.2012 tarihinde Kabil'de Hizbi Vahdeti Mardumi Afganistan partisinin genel başkan yardımcısı Mohammad NAteki ile yapmış olduğum görüşme.

[325] Müsavi, a.g.e. s., 191.
[326] Hizbi Vahdeti İslami MArdumı Afganistan Partisinin iç tüzüğü ,s., 8.

sında patlak veren savaşta binlerce kişinin ölmesi neticesinde, Mohammad Ekberi Partiden ayrılarak Hizbi Vahdeti Milli İslami Afganistan partisini kurmuştur. Mohammad Ekberi, Mezari'den ayrıldıktan sonra Ahmet Şah Mesut ve Rabbani hükümetinin yanında Mezari'ye karşı yapılan savaşlara da katılmıştır. Hizbi Vahdeti İslami Afganistan Partisi, mücahitlerin iktidarı teslim almasıyla çıkan iş savaş döneminde askeri bir güç olarak Taliban rejiminin 1996 yılında Kabil'i işgal etmesine dek Rabbani hükümetine karşı savaşmıştır.

1994 yılında Abdul Ali Mezari'nin Taliban tarafından öldürülmesinden sonra Partinin başına Mohammad Kerim Halili geçmiştir. [327] 2001 yılında ortaya çıkan yeni düzen ile kendi aralarında çıkan anlaşmazlıklardan dolayı 2004 yılında Mohammad Muhakik ve Kurban Ali Urfani Hizbi Vahdeti İslami Afganistan partisinden ayrılarak, birincisi Hizbi Vahdet-i İslami Mardumi Afganistan, ikincisi ise Hizbi Vahdet İslami Milleti Afganistan adıyla yeni partiler kurmuşlardır. Bunların her biri kendisini Hizbi Vahdeti İslami Afganistan partisinin varisi olarak görmektedir. Fakat mevcut siyasi kamplaşmalarda bunların içinden Hacı Mohammad Muhakkik başkanlığındaki Hizbi Vahdet İslami Mardumi Afganistan Şii Hazaraların çoğunun rızasını kazanmış durumdadır.[328]

4.3. Afganistan Halkının Siyasi Partilere Bakışı

Afganistan kendine has coğrafi ve kültürel şartlarından dolayı diğer ülkelerden daha sonra siyasi partileri ile tanışmıştır. Fakat bir modern değer olarak siyasi partilerin Afganistan'a getirdiği ele alındığı zaman olumlu yönü olumsuz yönünden daha çoktur. Bu ülkede siyasi Parti denilince hemen SSCB işgali, komünistlerin Afganistan halkının dini ve kültürel değerlerine

[327] http://www.payam-aftab.com/fa/news/473/.,20.08.2012.

[328] 10.07.2012 tarihinde Kabil'de Hizbi Vahdeti Mardumi Afganistan partisinin yardımcısı Mohammad NAteki ile yapılan görüşme.

karşı uyguladığı politikalar, Pakistan, İran, Suudi Arabistan, ABD ve diğer ülkelerin müdahalesi, dört milyon insanın şehit olması, evinden ve ailesinden olması, yoksulluk, işsizlik ve buna benzen olumsuz şeyler gelmektedir. Çünkü bunların hepsi siyasi partilerin getirdiği felaketlerdir.

Her ne kadar siyasi parti olgusunun olumsuz yönü fazla olsa da olumlu yönleri de vardır. Yıllarca hakları Peştun'lar tarafından ihlal edilen ve hep ikinci insan muamelesi gören Afganistan'daki diğer milliyetlere artık eskisi gibi haksızlık edilememektedir. Bu gün eğer bir Özbek, Türkmen, Hazara, Tacik ve diğer etnik gruba mensup kişinin okuma, yazma, siyaset yapma, seçme ve seçilme hakkı bulunuyorsa bunlar siyasi partilerin ortaya çıkması ile kazanılan haklardır. Afganistan'da siyasi partilerin faaliyete başlaması ile beraber siyasi gruplar ikiye ayrılmıştır. Bunlardan biri komünizm düşüncesini savunan ve bütün iyilikleri ona görenler, diğeri ise İslami fikrin savunan insanlardı. Başlangıçtan itibaren bu iki grup arasında çatışmalar yaşanmıştır. İlginç olanı ise bütün olumsuzlukları kimsenin üstlenmemesidir. Sol gruplar bu ülkede olan büten her şeyden mücahitleri sorumlu tutarken, mücahitler ve İslami fikri savunanlar ise sol grupların felaketin başlangıcı olarak görmektedir.

5. 2001 -2010 YILLARI ARASINDA OLUŞAN SİYASİ PARTİLER

Dünya ve Afganistan tarihine son yıllarda damgası vuran en önemli olay, 11 Eylül 2001 yılında Amerika'da bulunan İkiz kulelerin El kaide tarafından vurulması olayıdır. 1990'lı yıllar ile başlayan Amerika ve El Kaide rekabeti 11 Eylül olayları ile Amerika'yı askeri harekete mecbur bırakmıştır. ABD devleti, El kaide lideri Bin Ladin'in Afganistan'daki Taliban rejiminin hâkimiyeti altında bulunan topraklarda yaşadığını ve Amerika'ya karşı yapılan saldırıların buradan yönetildiğini iddia ederek, Taliban'dan Bin Ladin'in teslim edilmesini istemiştir.

Taliban tarafından olumsuz cevap alan ABD, El Kaide örgütünü yok etmek için bu örgüte karşı savaş açmıştır. Amerika ve Kuzey koalisyo-

nunun birlikte yaptığı saldırılar neticesinde 5 yıl boyunca Afganistan'a ortaçağı yaşatan Taliban rejimi yok olmuş ve yerine başta ABD ve NATO örgütünün üyeleri tarafından desteklenen yeni bir hükümet kurulmuştur. Yeni hükümet kurulmadan önce Almanya'nın Bonn Kentinde, Afganistan'daki Kuzey koalisyonu ve eski Kral Mohammad Zahir Şah'ın temsilcileri ile Avrupa ve Amerika'da yaşamakta olan siyasilerin BM'nin başkanlığında bir araya gelmeleri neticesinde demokrasi değerlerine uygun bir rejimin kurulması öngörülmüştür.

Bonn anlaşması gereği 2004 yılında yapılan anayasanın 35.maddesinde siyasi partilerin iç tüzüklerinde; İslam dinine zıt ifadelerin yer almaması, partilerin mali kaynağının belli olması, askeri amaçlarının olmaması, yabancı partilere ve devletlere bağlı olmamak ve herhangi bir etnik gruba ya da mezhebe bağlı olmamak şartı ile siyasi parti kurma izni verilmiştir.[329] Yeni anayasada verilen özgürlüklerden dolayı 2004 yılından itibaren ülkede yüze yakın siyasi partinin ortaya çıkmasına şahitlik edilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde bu tarihten başlayarak boy gösteren siyasi partilerin içinden Afganistan siyasi ortamında daha fazla ön plana çıkan ve mecliste milletvekili bulundurabilen siyasi partiler incelenecektir. Daha önce söz edildiği gibi ülkede mevcut olan yüz'e yakın siyasi partinin incelenmesinden çıkan sonucun verimli olamayacağından yola çıkılarak en önemlilerini seçmek zorunlu olmuştur. Çalışmanın giriş kısmında da belirtildiği gibi Afganistan'da 2001 yılından sonra ortaya çıkan siyasi partiler, İslami partiler, demokrat-liberal partiler ve etnik partiler olarak üç kategoride incelenecektir.

Demokrasinin Afganistan'a gelmesinden 11 yıl geçmesine rağmen ülkede siyasi partilerin zayıf kalması, kendi varlığını tespit edememesi, modern anlamda bir siyasi partinin oluşmaması ve hala partilerin din, dil, bölge ve mezhep bağlarına bağlı kalması da tartışma konusudur. Afganistan'da siyasi partilerin zayıf ve etnik bağlara mahsur kalmasında ülkenin kendine has etnik yapısı ve mevcut rejimin anti siyasi parti politikaları etkin olmak-

[329] Afganistan Anayasası, 2004. 35.madde, s.,11.

tadır. Bütün demokrasiye geçiş sürecinde olan ülkelerde olduğu gibi Afganistan'da da partilerin geleneksel halden modern hale gelmesi zamana bağlıdır. Fakat mevut siyasi rejimin uyguladığı seçim sistemi ve partisiz parlamento politikaları partilerin kimlik ve mezhep bağlarına bürünmek zorunda bırakmıştır.[330]

Çalışmanın bu kısmında Afganistan'da uygulanmakta olan seçim sistemine değinmek faydalı olacaktır. Bu gün siyasi partiler ve siyasi şahsiyetler tarafından demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan siyasi partilerin gerektiği gibi ön planda olmamasının nedeni olarak mevcut seçim sistemi gösterilmektedir. 2006 yılında yapılan parlamento seçimlerinden itibaren Afganistan'da Çoğunluk sistemi yürürlüktedir. Bu sistemde seçim bölgeleri olarak vilayetler gösterilmekte ve partilere aday gösterme hakkı tanınmamaktadır. Bu sisteme göre sadece kişiler aday olabilir.[331] Seçim bölgeleri olan vilayetlerde milletvekili sayısı o vilayettin nüfusuna göre olacaktır. Seçim yasasının 21.maddesinin birinci fıkrasına göre her seçim bölgesinden en çok oy alan adaylar milletvekili olarak seçilir.[332] Siyasi partiler ve siyasi şahsiyetler çoğunluk sistemi yerine nispi çoğunluk sistemini önermekle birlikte siyasi partilere seçimlere katılma imkân sağlanmasını ve seçim bölgelerini vilayetler yerine nüfusa göre tasarlanmasını savunmaktadırlar.

Seçim sistemi kadar tartışılan bir diğer konu da seçim işlerinden sorumlu Serbest Seçim Komisyonudur. Seçim komisyonunun altı üyeden müteşekkil olup bunlar Cumhurbaşkanı tarafından seçilmektedir. Bu üyelerin Cumhurbaşkanı tarafından seçilmesi siyasi partiler tarafından seçim komisyonunun güvenilir olmadığını göstergesi olarak kabul edilmektedir. Siyasi partiler, komisyon üyelerinin cumhurbaşkanı yerine siyasi partilerin önerisi üzerine parlamentonun güveni oyunu alarak iş başına gelmesini önermektedir.

[330] 10-07-2012. Tarihinde Kabilde, Kabil milletvekili Abdulkayum Sacaddi ile yapmış olduğum görüşme.
[331] Afganistan seçim yasası,9.madde 2.fıkra, Kabil,2010.
[332] Aynı eser, 21.madde,2.fikra.

5. 1. İslami Partiler

5.1.1. Cemiyeti İslami Afganistan partisi(CİAP)

Cemiyeti İslami Afganistan partisinin tarihçesi konusunda bu çalışmanın 4.bölümün(4.2.1.3) kısmında detaylı olarak bahsedildiği için bu bölümde bahsedilen partinin tarihi arka planına değinilmeyecektir. CİAP, 2005 yılında eski Cumhurbaşkanı Burhanuddin Rabbani'nin başkanlığında Afganistan adalet bakanlığınca resmi bir siyasi parti olarak kaydedilmiştir. Partinin lideri Rabbani daha sonra Cumhurbaşkanı Karzai tarafından Taliban ve Hikmetyar grubu ile barış görüşmeleri yapmak üzere açılan Yüksek Barış Konseyi'nin başına getirilmiş, Eylül 2011 tarihinde Taliban tarafından düzenlenen bir suikast sonucu hayatını kaybetmiştir. Rabbani'nin hayatını kaybetmesinden sonra barış konseyi ve CİAP'nin başına büyük oğlu Selahattin Rabbani geçmiştir.[333]

Bu hareketin parti içi idaresi çok zayıf olduğundan her zaman partiden kopmalar meydana gelmektedir. CİAP'nin üyelerinin çoğu Taciklerden oluşmasına rağmen diğer etnik gruplardan da partiye katılanların sayısı oldukça kalabalıktır ve bu partiyi milli bir parti olarak tanımlamak da doğru olacaktır. Bu bölümde İslami bir siyasi kimliğe sahip olan CİAP'nin siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal politikaları ele alınacaktır. CMİA'nin iç politikasının temelini, Afganistan devletinin toprak bütünlüğünü savunmak, milli birliği oluşturmak, İslam kimliği ve kültürünün Afganistan halkının milli kimliği olarak kalmasını savunmak gibi önemli meseleler teşkil etmektedir.

Bu partinin düşüncesine göre hâkimiyet ancak Allah'ındır. Bu düşüncenin gerçekleşmesinin en önemli şartı, Allah'ın kitabı ve Müslümanların yol haritası olan Kuran-ı Kerim'deki emirlere uygun hükümet tarzı oluşturmaktır. İslami demokrasiyi savunan bu parti, hükümetlerin halk tarafından seçilmesinin İslam dinine uygun olmasından dolayı parlamenter sistem-

[333] 21.06.2012. tarihinde Cemiyet İslami Partisinin Siyasi Konsey başkanı Mohammad Nesim Fakiri İle yapmış olduğum görüşme.

den yanadır. Sözü geçen parti, bireysel ve toplumsal özgürlüklerle ilgili hakları İslami yasalara göre savunmayı ve İslam dinine aykırı hareketlere karşı durmayı en önemli iç politikalarından biri olarak belirtmektedir. Çoğulculuğu savunan CİAP tek kişi hâkimiyeti ve monarşiye karşıdır.[334] Bu partiye göre ülkede yaşayan bütün etnik grupların eşit haklara sahip olmaları gerekmektedir. Yine CİAP'ye göre kadın ve erkeğin eşit haklara erişmesine zemin hazırlamak devletin görevidir. Basın ve ifade özgürlüğü demokrasinin ilkelerinden olduğu için hiçbir zaman hiçbir kurum tarafından kısıtlanmamalıdır.[335] Sözü geçen partinin eğitim ile ilgili politikalarında Afganistan'ın azınlıklar ülkesi olmasından dolayı bütün etnik grupların kültürleri, dilleri ve mezheplerinin gelişmesi için eğitim programlarından yararlanmaları gerekmektedir.[336] İslam dininin eğitim programlarında öncülüğü sağlanmalıdır.

Afganistan devletinin Taliban ile yürüttüğü günümüzdeki barış görüşmeleri çoğu partiler tarafından kabul görmezken Cemiyeti İslami Afganistan savaşın bitmesi ve kanların durması için bu görüşmeleri gerekli görmektedir. Bu partiye göre Afganistan'da uygulanmakta olan seçim sistemi siyasi partilerin gelişmesini engelleyen en önemli etkendir. Bu hareket ülkede Parlamenter sistemi önerdiği için seçim sisteminde bireylerden daha çok siyasi partilerin ön plana çıkmasından yana durmaktadır.[337]

Sözü geçen partinin dış politikalarında ülkenin milli menfaatleri ve toprak bütünlüğü göz önünde tutulacaktır. Bu parti, devletlerarası ilişkilerde, devletlerin birbirlerinin iç işlerine karışmaması, birbirlerinin bağımsızlığına saygı göstermesi ve güven içinde beraber yaşaması gerektiğini savunurken bu ilişkiler kapsamında öncelikli mesele olarak Afganistan'ın komşuları ve İslam devletleriyle ilgili iyi ilişkiler ile devamlı dostluk konusu gelmektedir. Cemiyeti İslami Afganistan Partisinin uluslararası teröre karşı tutumu, açık ve nettir. Bu partiye göre öncelikle BMÖ tarafından terörün tanımı yapılmalı ve daha sonra bireysel ve devlet çapında olan terörlere karşı birlikte mücade-

[334] Adalet bakanlığı, a.g.e.s., 832.
[335] Ayni eser. ss., 825-829.
[336] 21.06.2012. tarihinde Cemiyet İslami Partisinin Siyasi Konsey başkanı Mohammad Nesim Fakiri İle yapmış olduğum görüşme.
[337] Aynı görüşme.

le edilmelidir. Cemiyeti İslami Afganistan Partisine göre Afganistan ile Pakistan arasında yıllarca sıkıntı oluşturan Durand sınır hattı sorununun, sınırın iki tarafında yaşayan halklarla yapılacak referandumda verecekleri oyların göz önüne alınarak çözülmesi en demokratik yoldur.[338] Yine bu parti, dış politika kapsamında ABD'nin Afganistan'da kurulacak olan, kalıcı askeri üssüne karşı çıkmasına rağmen, ABD ile yapılan stratejik anlaşmayı 2014 yılında yabancı askerlerin ülkeden çekilmesiyle ortaya çıkabilecek kargaşaların bastırılması için uygun görmüştür.[339]

Bu partiye göre ülkede karma ve devlet kontrollü ekonomik programlar uygulanmalıdır. Partinin öngördüğü karma ekonomik siyaset ise, ekonomik kurumlar, özel kurumlar, devlet kurumları ve yarı özel-yarı devlet kurumları olarak faaliyet yapmasıdır. Milli gelirin adilce dağıtılması ve illerin ayrım yapılmaksızın ihtiyaçlarına göre kalkınmasına dikkat edilmesi sözü geçen partinin en önemli amacıdır. Yabancı yatırımcıların ülkeye gelebilmesi için bütün engellerin ve sorunların ortadan kaldırılması, ülkede fabrikaların inşa edilmesi, yerel girişimcilere faaliyet fırsatı verilmesi ve yardım edilmesi de sözü geçen partinin ekonomik politikalarındandır. Cemiyeti İslami Afganistan partisine göre ülke nüfusunun %90'ı tarım ve hayvancılık ile geçimini sağladığı için tarım ve hayvancılık sektörüne önem verilmesi gerekmektedir. Yine bu harekete göre yer altı kaynaklarının milli menfaatler göz önüne alınarak istihraç edilmesi ve buradan elde edilen gelirin adilce dağıtılması gerekmektedir.[340] CİAP'ye göre ülkenin toprak bütünlüğünü savunmak için Afganistan askeriyesinde modern silahlar ve eğitilmiş askerlerin bulunması gerekmektedir. Bu partiye göre askerler ve polisler siyaseti öğrenmeli ancak siyaset yapmamalıdır.[341]

CİAP'nin fikirlerini yaymak üzere partinin yayın organı Payamı Mücahid, gazetesi ve Nur TV faaliyet yürütmektedir.

---

[338] Cemiyet İslami Afganistan Partisinin iç Tüzüğü, s., 6.

[339] 21.06.2012. tarihinde Cemiyet İslami Partisinin Siyasi Konsey başkanı Mohammad Nesim Fakiri İle yapmış olduğum görüşme.

[340] Adalet bakanlığı, a.g.e. ss., 835-836.

[341] Cemiyet İslami Afganistan Partisinin iç Tüzüğü, s., 10.

5.1.2. Hizbi İslami Afganistan Partisi (HİAP)

Afganistan İslami Partilerinin öncülerinden olan Hizbi İslami Afganistan partisinin kuruluşundan 2001 yılına kadar gerçekleştirdiği politikalar ve savunduğu tezler konusu 4.bölümün (4.2.1.4) kısmında bahsedildiği için, şimdiki bölümde 2001 yılında oluşan yeni düzen ile partideki, ayrılık neticesinde partinin eski lideri Hikmetyar'dan bağımsız olarak ortaya çıktığı iddia edilen yeni HİAP'den bahsedilecektir. 2001 yılında Hikmetyar başkanlığında gerçekleşen toplantıda bundan sonra hükümete karşı "*silahlı mücadele mi"* yoksa "*siyasi mücadele mi*" yapılacağı konusundaki anlaşmazlıktan dolayı siyasi mücadeleden yana olanlar Afganistan'a dönüp bu partiyi kurmuş olmakla birlikte, silahlı mücadeleden yana olanlar da, başta Hikmetyar olmak üzere hala devlete karşı silahlı eylemlerine devam etmektedirler. 2001 yılında başlangıçta, Halid Faruki partinin başındayken daha sonra 2005 yılında gerçekleşen partinin ilk kongresinde Afganistan devletinin ekonomi bakanı Abdulhadi Argandeval partinin genel başkanı olarak seçilmiş ve bu tarihten sonra adalet bakanlığında siyasi bir parti olarak kaydedilmiştir.[342]

Bu grubu eski liderlerinden ayıran neden ise, bunların silahlı mücadeleye karşı olmalarıdır. Hizbi İslami Afganistan partisi geçmişte olduğu gibi günümüzde de Afganistan siyasi partilerinin en radikal İslami partisi olarak, ülkede mevcut bütün sorunların İslam dininin emirlerinin uygulanmaması sonucunda doğduğunu, sorunların çözüme kavuşturulmasının ve ülkedeki refah seviyesinin artmasının ancak İslamiyet'in en iyi şekilde yaşanması ile gerçekleşeceği fikrini savunmaktadır. Yine bu partiye göre İslam dininin emirlerine göre hareket etmeyen İslam devletleri asla refaha kavuşamayacaktır.[343] Genel olarak Partinin amacı şöyle sıralanabilir: İslam dinine uymak ve İslami devlet kurmak için İslam halifelerinin hükümet tarzından istifade etmek, zulüm, sömürgecilik ve yolsuzluğa karşı mücadele etmek, iyiliklerin yaygınlaşması ve kötülüklerin yok edilmesi için çalışmak,

[342] 09.08.2012 tarihinde Hizbi İslami partisinin Siyasi konsey başkanı Doktor Enver ile yapmış olduğum görüşme.
[343] Hizbi İslami Afganistan Partisinin iç tüzüğü, Kabil, s.1.

halka hizmet etmek, İslam dinine Afganistan milletinin resmi dini olarak saygı göstermek ve İslami düşüncenin yayılması için mücadele etmektir.[344]

Yine bu harekete göre, Afganistan halkının %99'u Müslüman olduğu için ülkede İslami rejim kurulmalı, buna karşı duranlar vatan haini olarak görülmeli ve İslamiyet'e aykırı olan düşüncelere karşı savaşmak, Afganistan vatandaşlarının milli ve dini vazifesi olmalıdır. Sözü geçen partiye göre Afganistan, bütün vatandaşların ortak evidir. Kimsenin Afganistan vatandaşlarını seçme ve seçilme hakkından mahrum etme hakkı yoktur. Ülkeyi yönetenler, İslam yasalarına uygun olarak halk tarafından seçilmiş milletvekillerince ya da direk halk tarafından seçilmelidir. Hizbi İslami Afganistan partisine göre yukarıda belirtilen hususlara sahip olmayan hükümetler ülkede refah ve güvenliği sağlayamayacaktır.[345]

HİAP, ülkede uygulanmakta olan başkanlık sisteminin, yıllarca devam eden savaş neticesinde ortadan kalkan merkezi otoritenin tekrar sağlanması için devam etmesini gerektiğini, merkezi otorite ve milli devlet düzeni oluşuncaya kadar bu düzenlemenin faydalı olacağını ve daha sonra bu sistemin yerine Parlamenter sistemin getirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu partiye göre başkanlık sisteminin daha fazla devam etmesi rejimi oligarşiye sürükleyecektir. Bu partinin ön gördüğü sisteme göre valiler, belediye başkanları ve bazı yerel yönetimdeki yüksek memurlar cumhurbaşkanı yerine halk tarafından seçilmelidir.[346]

Sözü geçen partiye göre, bağımsız bir Afganistan için, bağımsız bir ekonomiye sahip olmak gereklidir ve bağımsız ekonomi için ülkede var olan yer altı kaynaklarının adil bir şekilde kullanılması, tarım sektöründe modern reformların yapılması, Afganistan sularının komşulara gitmesini önlemek için sulama kanallarının inşa edilmesi ve bu suları kullanarak tarımın daha verimli hale getirilmesi gerekmektedir. Ülkede uygulanmakta olan Pazar ekonomisi, Afganistan şartlarına uygun olmadığı için bu sistem yerine İsla-

[344] Aynı eser, s., 3.
[345] Ayni eser, ss., 6-7.
[346] 09.08.2012 tarihinde Hizbi İslami partisinin Siyasi konsey başkanı Doktor Enver ile yapmış olduğum görüşme.

mi ekonomik sistem uygulanmalıdır. Ekonomiyi geliştirmek için tarımdan sonra Afganistan halkının geçim kaynağını oluşturan en önemli sektör ise hayvancılık sektörüdür. Bunun için hayvancılık sektörüne de dikkat edilmelidir[347]

HİAP devletin Taliban ve diğer silahlı muhalifler ile yapacağı barış görüşmelerini desteklemektedir. Bu partiye göre savaş ve çatışma ülkede yaşanan sorunların çözümü değildir. Ülkede mevcut siyasi partilerin mevcut siyasal sistem içinde zayıf durumda kalmasının en önemli nedeni ise hükümetin partilere karşı izlediği politikalar ve ülkede uygulanmakta olan seçim sistemidir. Seçim işleri ile ilgilenen Yüksek Seçim Konseyinin üyeleri ve başkanı, Cumhurbaşkanı tarafından atandığı için yapılan cumhurbaşkanlığı ve Parlamento seçimlerinde hep sorunlar ve yolsuzluklar boy göstermiştir. Bu partiye göre, seçim konseyinin bağımsız ve güvenilir olabilmesi için Konsey Başkanı ve üyelerinin siyasi partiler tarafından belirlenerek, Parlamento tarafından kabul görme şartıyla seçilmesi gerekmektedir.[348]

HİAP'nin dış politika konusunda da iç politikada olduğu gibi İslam dinine öncülük etmesi istenmektedir. Bu parti, Terör, sömürgecilik ve yayılmacı politikalara karşı olmakla beraber, bütün milletlerin bir arada barış içinde yaşamalarını, devletlerin içişlerine karışmamayı, ülkelerin toprak bütünlüğünün korunması gibi ilkeleri savunmaktadır. Devlet arası ilişkilerde komşular ve İslam devletleri ile dostane ilişkileri olan bu parti, İslam âlemini birleştirmek ve İslam alemiyle beraber hareket etmek için elinden geleni yapacaktır.

Ayrıca bu parti, uluslararası alanda İslam dini kurallarına karşıt olan anlaşmalar ve paktlara katılmayacağını belirtmektedir. İnsan hakları sözleşmesine İslam'a aykırı olmadığı takdirde saygı gösterilmesi ve İslam devletleri arasında çıkan sorunları çözmek amacıyla uluslararası İslam örgü-

[347] 09.08.2012 tarihinde Hizbi İslami partisinin Siyasi konsey başkanı Doktor Enver ile yapmış olduğum görüşme.

[348] Aynı görüşme.

tünün kurulmasına öncülük etmek bu partinin dış politikadaki amaçlarındandır[349]

Pakistan devletinin 1947 yılındaki kuruluşundan itibaren Afganistan ile arasında sorun yaratan Durand konusunun çözülmesi için HİAP'nin belirlediği siyaset ise meselenin sınırın iki tarafında yaşayan halk oylaması ile çözülmesidir. Yine bu parti, Afganistan devletinin ABD ve Batılı devletler ile yaptığı stratejik ortaklık anlaşmasının, 2014 yılında yabancı kuvvetlerin ülkeden çekilmesinden sonra, başta İran ve Pakistan olmak üzere komşulardan gelebilecek tehditlerden korunabilmek için ülkenin menfaatine yarar sağlaması sebebiyle devamından yana tavır takınırken, başta ABD olmak üzere yabancı güçlerin Afganistan'da askeri üsler bulundurmasına kesinlikle karşı çıkmaktadır.

Yine bu partiye göre, başta ABD olmak üzere yabancı devletler, teröre karşı savaşmak için Afganistan'ı değil, terörün beşiği olan ve uluslar arası anlamda teröristlere yataklık eden Pakistan'ı seçmelidir. Ayrıca, Afganistan'da düzeni sağlamak için Türkiye, Endonezya ve bazı İslami devletlerden oluşan askeri bir birlik görevlendirilmelidir. Çünkü Müslüman olmayan askere Afganistan halkının güvenemeyeceği ve bu güvensizlikten dolayı ülkeye barışın gelmeyeceği kesindir.[350]

5.1.3. Afganistan İslami Davet Partisi (AİDP)

Hizbi Daveti İslami Afganistan partisinin (Afganistan İslami Davet Partisi) tarihçesi konusunda 4.bölümün (4.2.1.5.) kısmında bahsedildiği gibi bu parti, 1980 yılında Pakistan'da bulunan Afganistan İslami partilerinin oluşturduğu İttihadı İslami Mücahidin-i Afganistan koalisyonunun parçalanması neticesinde ortaya çıkan bir siyasi partidir. 2001 yılında ortaya çıkan düzen çerçevesinde 2005 yılında Abdurrab Resul Sayyaf liderliğinde Hizbi

[349] Hizbi İslami Afganistan Partisinin İç tüzüğü, ss,, 20-21.

[350] 09.08.2012 tarihinde Hizbi İslami partisinin Siyasi konsey başkanı Doktor Enver ile yapmış olduğum görüşme.

Daveti İslami Afganistan partisi, Afganistan İslam Cumhuriyetinin adalet bakanlığı tarafından resmen kabul edilmiştir. Partinin lideri Peştun olmasına rağmen hep Taciklerin yanında yer almıştır. Bunun için Peştun siyasetçiler ve siyasi partilerinin yöneticileri tarafından benimsenmemektedir. 2005 ve 2010 yılında yapılan parlamento seçimlerinde Kabil milletvekili olarak seçilen Sayyaf, Taliban ve intiharcılara karşı sert tutumundan dolayı defalarca suikasta uğramış ve hepsinden sağ kurtulmuştur. Bu parti, Afganistan devletinin Taliban ile yürüttüğü görüşmelerin yine Taliban tarafından kanlı saldırılar neticesinde kesilmesi sebebiyle, Taliban'a karşı savaş yapılmasından yanadır. Sayyaf'a göre yakalanan intiharcıların serbest bırakılması yerine diğerlerine ibret olması ve intihar saldırılarının önüne geçilmesi için Kabil'in dört tarafındaki darağacına asılması gerekmektedir.[351] İslami bir kimliğe sahip olan AİDP'nin ön gördüğü politikalar siyasi, ekonomik ve kültürel olmak üzere şöyle sıralanabilir. Milli birlik ve ülkenin toprak bütünlüğünü korumak, bütün etnik grupların aynı haklardan yararlanmaları ve barış içinde kardeşçe yaşayabilmeleri için çalışmak, İfade özgürlüğü ve basın özgürlüğünü savunmak, hükümete yasaların uygulanabilmesi ve ülkede emniyetin getirilmesi için yardımcı olmak, devleti İslam devletleri ile iyi ilişkiler kurmaya ve diğer devletler ile karşılıklı saygı ilkesine göre ilişki içerisinde bulunmaya teşvik etmek, Afganistan'da milli değer olarak İslam kimliğini savunmak, yetimlere ve savaşta sakat kalanlara yardım etmek için vakıflar ve hayır müesseseleri kurmak, kötü geleneklerin ortadan kaldırılması için çalışmak, terörün, intiharın ve uyuşturucu maddeleri kullanmanın haram olduğunu bildirmek ve bütün bu yanlışları ortadan kaldırmak için İslam'ın emirlerinden yola çıkarak mücadele etmektir.[352] Yine de geçmişte olduğu gibi siyasi ortamda ve halk içinde partiden daha çok partinin lideri Sayyaf'ın şahsiyeti önemlidir. İslamiyet'in Selefilik[353] fikrini savunan Sayyaf, Arap

[351]21 Eylül 2012 tarihinde Rabbani'nin 1.yıl dönümünde yaptığı konuşmadan bir bölüm. http://www.youtube.com/watch?v=U6bz9MATjRk.10.11.2012.

[352] Adalet bakanlığı, a.g.e.1.c,s.850-853.

[353] Selef Arapça bir kelime olup geçmiş manasına gelmektedir. Selefilik İslamiyet'in Hanbelilik Mezhebine bağlı bir akımdır. Selefiler kendilerini Hanbelî Mezhebinin imamı Abu Abdurrahman Ahmet bini Hanbel'e mensup olduklarını söylemektedirler. Selefiler'e göre bunlar sadece Kuran-i Kerim ve Hz Mohammad'ın sünnetine göre amel edeceklerdir. Selefilere göre Müslümanlar ancak Kuran-i

devletleri tarafından, özellikle de Suudi Arabistan ve Mısır'daki Müslüman Kardeşler teşkilatı tarafından desteklenmektedir. Pakistan'da kurduğu Davet Üniversitesinin yanı sıra Davet TV'de bu partinin düşüncelerini yaymak üzere 2001 yılından sonra Kabil'de faaliyete başlamıştır. 1996 yılından sonra kuzey koalisyonunun yanında yer alan Sayyaf, 2004 ve 2009 yılında yapılan Cumhurbaşkanlık seçimlerinde eski müttefiklerine karşı Hamit Karzai'yi desteklemiştir. Diğer siyasi partiler, hükümetin birçok politikasına karşı çıkarken, AİDP hükümetin politikalarına destek vermektedir.

5.1.4. Afganistan İslami ve Milli Karşılık Partisi(AİMKP)

Afganistan İslami ve Milli Karşılık Partisinin (Mahaz-i Milli–i İslami Afganistan partisi) ilk kuruluşu ve tarihçesi konusunda 4.bölümünün (4.2.1.7.) kısmında değinildiği için bu bölümde 2001 yılından sonra izlediği politikalar ve faaliyetleri ele alınacaktır. Afganistan'daki Kadiriye tarikatının lideri Sayid Ahmed Geylani liderliğinde 2005 yılında Afganistan adalet bakanlığı tarafından bir siyasi parti olarak kaydedilmiştir. Sözü geçen harekete göre Afganistan'da İslam dininin ön plana alınması, ülkenin bağımsızlığının ve bölünmezliğinin savunulması, ayrıca bunlardan başka; yıllarca devam eden savaşların neticesinde ortadan kalkan milli birliğin yeniden inşa edilmesi, devletin halk tarafından demokratik yollardan seçilen hükümetler ile yönetilmesi, ülkede mevcut yasa dışı silahların toplanması ve silahlı örgütlerin yok olması gerekmektedir. Çünkü Afganistan'da mevcut sıkıntıların yukarıda belirtilen nedenlerin ortadan kaldırmadan çözülmesi imkansızdır.[354]

AİMKP'ye göre; Afganistan merkezi bir sistem ile yönetilmeli, devlet memuru olmak için kişilik ve bilim göz önüne alınarak atama yapıl-

---

Kerim ve Hz Mohmmad'ın sünnetindeki emirleri uyguladıkça başarılı olacaklardır. Bunların Selefiyenin ikinci dönemi, 'sonraki selefîler' (müteahhirûn) olarak bilinmektedir. İbni Teymiyye (1328) tarafından başlatılıp, öğrencisi İbni Kayyım el-Cevziyye (1350) tarafından sürdürülen hareket, geniş ölçüde eski selefîleri takip etmiştir. İbni Teymiyye Ahmed b. Hanbel'den beş asır kadar sonra yaşamış, onun sıkı bir takipçisidir. Öncekilerin, dalmayı uygun bulmadıkları için icmalen zikrettikleri konular bunlar tarafından tafsilatlı olarak işlenmiş, böylece selefîlik sistemleşmiştir. en yoğun olduğu ülkeler Suudi Arabistan, Pakistan, Hindistan ve Arap ülkeleridir.

[354] Adalet bakanlığı, a.g.e.ss., 136-137.

malı, bireysel özgürlükler, seçme ve seçilme hakkı, ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü İslam dinine uygun olarak savunulmalı, siyasi işler ve sosyal konularda kadın ile erkek arasında ayrım yapılmamalı ve köyler ile şehirler arasındaki kalkınma farkları ortadan kaldırılmalıdır. AİMKP'nin ekonomik politikası Pazar ekonomik sistemine dayanmaktadır. Ticaretin gelişmesi için ülkedeki yolların yeniden yapılması, tüccarların dış pazarlara gidebilmeleri ve yurtdışından mal ithal edebilmeleri için teşvik edilmesi gerekmektedir.[355] Tarım ve hayvancılık ülke nüfusunun %90'dan fazlasının geçim kaynağı olduğu için devletin bu sektörlerin modernleştirilmesi amacıyla yaptırım yapması gerekmektedir. Bu partiye göre Afganistan ekonomisini geliştirmek için özel sektörün serbestçe faaliyet yapması gereklidir.[356]

Yabancı ve yerel yatırımcıların ülkede faaliyet yapabilmeleri için her şeyden evvel bunların güvenliği devlet tarafından sağlanmalıdır. AİMKP, tarihi eserlerin ülkenin milli sermayesi olmasından dolayı, savaş zamanında kaçak olarak yabancı devletlere götürülen tarihi eserlerin geri getirilmesinin devletin önemli bir görevi olduğunu ifade etmektedir.[357]

Sözü geçen partinin öngördüğü dış politikaya göre, iyi komşuluk ve birbirinin iç işlerine karışmama ilkesine göre hareket edilmeli, İran ve Pakistan ile daha dostane ilişkileri kurulmalıdır. Bu parti devletlerarası ilişkilerde karşılıklı saygı ilkesi göz önünde tutulmasını benimsemekle beraber, Afganistan'ın taraf olduğu, BMÖ bünyesinde yapılan bütün sözleşmelere uygun hareket etmeyi gerekli görmektedir.[358]

5.1.5. Afganistan Milli kurtuluş cephesi (AMKC)

1987 yılında mücahit grupların bir araya gelerek oluşturdukları Cepheyi Necat-ı Milli-i Afganistan (Afganistan Milli kurtuluş cephesi) koalisyonunun dağılması neticesinde ortaya çıkan bu partinin tarihçesi ve 2001

[355] Mahaz-i Milli-i İslami-i Afgansiatan partisinin, iç tüzüğü,2005.s., 3.
[356] Adalet bakanlığı, a.g.e.s., 139-140.
[357] Mahaz-i Milli-i İslami-i Afgansiatan partisinin, iç tüzüğü,2005.s., 5.
[358] Adalet bakanlığı, a.g.a.ss., 141-143.

yılına kadar izlediği devlet siyaseti hakkına çalışmanın 4.bölümünün (4.2.1.6.) kısmında detaylı bahsedildiğinden dolayı bu bölümde 2004 yılında partinin Afganistan Milli kurtuluş cephesi adıyla ortaya çıkmasından sonra izlediği politikalar ve programlar ele alınacaktır. Bu hareket, 2004 yılında yeni anayasada öngörülen şartlara uygun olarak eski Cumhurbaşkanı Sibgatullah Mucaddadi başkanlığında adalet bakanlığınca resmi faaliyet hakkı kazanmıştır.

Afganistan'ın hemen hemen tüm mevcut partilerinin programlarında belirtildiği gibi İslamiyet'in Afganistan devletinin resmi dini olması ve anayasanın Hanefi mezhebinin fıkhına göre yapılmasının yanı sıra Şii'lerin hukuki davalarında kendi mezheplerine göre işlem yapılmasının savunulması ve ülkenin bölünmezliğini desteklemek de bu hareketin amaçlarındandır. İnsan hakları ve erkekler ile kadınların eşit haklara sahip olması, ifade ve basın özgürlüğünün İslam dinine aykırı olmamak şartıyla savunulması Cepheyi Milli Necati Afganistan partisinin programında yer almaktadır.[359] Şura meselesinin İslamiyet'in temel unsurlarından biri olması sebebiyle ülkede iş başına gelecek hükümetlerin, serbest ve demokratik rekabet neticesinde meydana gelen Şura (meclis) tarafından oluşturulması hareketin savunduğu siyasi bir yoldur.[360]

AMKC'nin dış politikası; tüm dünyada barışı, devletlerin birbirlerinin içişlerine karışmamasını, Afganistan devletinin tarafsız bir devlet statüsüne kavuşmasını, Afganistan devletinin imzaladığı uluslararası anlaşmalara uygun hareket etmesi, İslam devletleri ve özellikle de komşular ile iyiyi ilişkilerde bulunmayı, İslam Konferansı Örgütünün İslami devletlerarasındaki siyasi, ekonomik, kültürel ilişkilerin güçlenmesi için daha aktif rol oynamasını savunmak, ülkede mevcut yabancı askerlerin Afganistan'da merkezi otoritenin kurulmasından sonra ülkelerine dönmelerini ve Filistin bağımsız devletinin kurulmasına destek çıkmaktır.[361]

---

[359] Cepheyi Milli Necati Afganistan partisinin, iç tüzüğü, s., 5.
[360] Adalet bakanlığı, a.g.a. ss., 715-717.
[361] Cebheyi Milli Necati Afganistan partisinin, iç tüzüğü, ss., 6-7.

Sözü geçen partinin ekonomik siyasetleri, İslami ekonomik sistemin uygulanması, ülkenin gelişmesi için yabancı yatırımcıların çalışmasına kolaylık sağlaması, yerel işçiler ve yatırımcılara destek olmak, tarım ve hayvancılık sektörünü gelişmesi için çiftçilerin eğitilmesi, yer altı kaynaklarının yasal yollardan istihraç edilmesi, savaşlardan dolayı tahrip edilen fabrikalar ve yolların yeniden yapılması, ülkede mevcut nehirlerden yabancı ülkelere olan bağımlılığı bertaraf etmek için hidroelektrik santrallerin inşa edilmesi yurtdışından dönen yoksul vatandaşlara oturma tesisleri inşa etmektir.[362]

Bu partinin eğitim ve sosyal politikaları; vatandaşların arasında dil, ırk, cinsiyet ayrımı yapmamak, kadın haklarını İslamiyet'e uygun olarak savunmak, Arapça'nın İslam dili olarak okullarda öğretilmesine çaba göstermek, okuma ve yazması olmayan vatandaşlara kurslar açmak, dini medreseler, özel ve devlet okullarını çoğaltmak, dini medreselerde din eğitiminin yanında modern ilimlerin ve diğer okullarda da dini derslerin verilmesine zemin hazırlamak, lisans düzeyine kadar eğitimin ücretsiz olmasını sağlamak, tarihi eserlere sahip çıkmak, çevre kirliliğine karşı mücadele etmek, radyo televizyon ve gazeteler gibi kuruluşları halkı bilinçlendirmek üzere kullanmak ve sağlık hizmetlerinin vatandaşlara ücretsiz olarak ulaşmasını sağlamaktır.[363]

Partinin lideri Sibgatullah Mucaddadi, Nakşibendî tarikatının lideri olduğundan üyelerinin çoğunu sözü geçen tarikatın mensupları oluşturmaktadır. İslami partiler içinde en ılımlı olan Cepheyi Milli Necati Afganistan partisinin lideri "tutarsız politikaları" ile tanınmaktadır. Partinin lideri, 2005 yılında Afganistan parlamentosunun Muşaranu Jırga (Senato) kanadına Cumhurbaşkanı tarafından atanmış, Muşranu Jırga'da yapılan seçim netice-

[362] Adalet bakanlığı, a.g.a.ss., 717-718.
[363] Cepheyi Milli Necati Afganistan partisinin, iç tüzüğü, ss., 8-12.

sinde bu meclisin başkanı olmuş ve Cumhurbaşkanlık seçimlerinde ise Hamit Karzai'yi desteklemiştir.[364]

5.1.6. Afganistan İslami Hareket partisi(AİHP)

Hizbi Hareketi İslami Afganistan Partisinin (Afganistan İslami Hareket partisi) Cihat ve İç savaş döneminde izlediği politikalar ve tarihçesi üzerinde 4.bölümün (4.2.2.4.) kısmında durulmasından dolayı gelecek kısımda partinin 2001 yılında meydana gelen şartlara göre yeniden tasarlanması ve sonraki süreci ele alınacaktır. Bu parti, Şeyh Muhsini liderliğinde 2004 yılında Afganistan Adalet bakanlığı tarafından tekrar kaydedilmiştir. Fakat kısa bir süre sonra Şeyh Muhsini'nin İstifa etmesiyle Sayid Ali Javid Partinin liderliğine seçilmiştir. Bu partinin mensuplarını genellikle Şii mezhebine bağlı Peştunlar ve Hazara'lar oluşturmaktadır. Muhsini, Parti liderliğinden istifa etmesine rağmen bu hareketin ayakta kalması amacıyla kendisine ait olan Temaddün TV ve Hatimünnebiyin Üniversitesini partinin yayın organı olarak göstermektedir. Şii mezhebinin mensuplarının çoğu için Muhsini dini bir liderdir ve bundan dolayı AİHP onlar tarafından desteklenmektedir.[365] Hareketin belli başlı politikaları şu noktalardan ibarettir.

Yapılacak yasaların İslamiyet'e uygun olması, milli birliğin oluşması için siyasi fikirlerin daha ciddi şekilde ortaya atılması, halk iradesi ile Parlamenter İslam Cumhuriyeti rejimini oluşturmak, okuma-yazma bilmeyenlerin oranını sıfırlamak ve yoksulluğu yok etmek için mücadele etmek, ırkçılığa karşı durmak, bireysel özgürlükleri İslamiyet'in ilkelerine uygun şekilde savunmak, liseler ve üniversitelerde eğitim düzeyini yükseltmek için çalışmak, iller ve ilçeleri nüfus sayısına göre tasarlamak ve mevcut idari yapıyı değiştirmek, milli gelirin adilce paylaşmasını sağlamak, Şii ve Sünniler arasında mevcut olan anlaşmazlıkların çözülmesini sağlamak ve bu iki mezhebin mensuplarının kardeşçe yaşamasına zemin hazırlamak, dini azın-

[364]http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2009.07.090712_ram_profile_mojadadi.shtml. 12.12.2012.
http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2009.07.090712_ram_profile_mojadadi.shtml.20.12.2012.
[365] http://www.afghanpaper.com/info/saran%20siasi/mohsni.htm.20.12.2012.

lıklara ibadetlerini yapmaları için yasalar aracılığı ile hak tanımak, bağımsız ve siyasetten uzak bir milli ordu kurmak, kadınların okuma, çalışma, siyaset yapma haklarını elde etmeleri için mücadele etmek ve ilköğretimde herkesin anadilde eğitim görmesini sağlamak sözü geçen partinin iç politikasıdır.[366]

Bu hareketin ekonomik politikaları ise İslami iktisat usulüne göredir. Bu harekete göre özel sermaye, milli sermaye ve bireysel sermayeler İslam dini fıkhına göre uygundur. Ülke ekonomisinin belirli insanların kontrolünde bulunmasını engellemek devletin görevidir. Yine sözü geçen partiye göre, ülkenin küresel güçlerden bağımsız hareket edebilmesi için uluslararası kuruluşlar ve yabancı devlerden büyük borçlar alınmamalıdır. Bu hareket tarım sektörünü geliştirmekten yana olmakla beraber ticaretin gelişmesi için ihracatın artırılmasını ve yer altı kaynaklarından titiz bir şekilde yararlanılması gerektiğini savunmaktadır.[367] Yine bu hareket ekonomik politikalar çerçevesinde işçiler ve yatırımcıların gelişmesi ve kendi haklarını daha iyi savunabilmesi için sendika ve vakıfların kurulmasını öngörmektedir.

Sözü geçen hareketin dış politikasında; uluslararası ilişkilerde devletlerin bağımsızlığına saygı göstermek, dış siyasette milli menfaatler ilkesini göz önünde tutmak, birbirlerinin iç işlerine karşımama ilkesine önem vermek, İslam devletleri, özellikle de komşular ile dostane ilişkiler içinde bulunmak ve BMÖ ile İKÖ'ye ülkedeki sorunların çözülmesi için yardımcı olmaktır. Sözü geçen partinin üzerinde en çok durduğu konu ise, yargı organın bağımsızlığı ve işleyiş tarzıydı. Bu partiye göre yargı organını feshetme hakkı hiçbir kuruma verilmemelidir. Bunlara göre yüksek mahkeme üyelerinden kesinlikle 2 tanesi Şii mezhebine mensup olmalıdır. Yine bu partiye göre yargı organı adil olmalı ve vatandaşlar arasında ayrımcılık yapmamalı, Cumhurbaşkanı ile normal vatandaşın yargı önünde eşitliğini sağlamalıdır.[368]

---

[366] Adalet bakanlığı, a.g.e. s., 178.
[367] Hareketi İslami Afganistan Partisinin İç tüzüğü, s., 6.
[368] Adalet bakanlığı, a.g. ss., 199-200.

Tablo 2: İslami Partiler

Parti Adı	**Mezhep**	**Bölge**	**Etnik**	**Siyasi görüşü**
Cemiyeti İslami Afganistan	Sünni	Kuzey, kuzeydoğu,	Tacik, Peştun ve Özbek	İslami
Hizbi İslami Afganistan	Sünni	Kuzeydoğu, güney ve güneydoğu	Peştun, Tacik ve Özbek	İslami
Afganistan İslami Davet Partisi	Sünni,	Merkez	Peştun ve Tacik	İslami
Afganistan İslami ve Milli Karşılık Partisi	Sünni	Güney	Peştun	Peştun milliyetçiliği
Afganistan Milli kurtuluş Cephesi	Nakşı tarikatı	Merkez	Tacik ve Peştun	Ilımlı İslami görüş
Hizbi Hareketi İslami Afganistan	Şii	Güney ve Hazaracat	Peştun ve Hazara	İslami

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

5.2. Etnik Partiler

Afganistan'da her ne kadar siyasi partilerin oluşumu yeni ise de ortaya çıkış aşaması daha eskiye dayanmaktadır. Ülkedeki partilerin çok öncesinden bu yana siyasi örgütlemelerinin başlamasına rağmen hala milli ve modern siyasi partilerin oluşmamasının asıl nedeni, Afganistan'ın kendine has aşiret yapısı, geçmiş hükümetlerce uygulanan baskıcı usul, tek etnik grubun hâkimiyeti ve dış müdahalelerdir. Yukarıda belirtilen sıkıntıların hala ülkede mevcut olmasından dolayı 2001 yılından sonra ortaya çıkan siyasi partilerde de etnik bağlara göre faaliyetlerde bulunan partiler mevcuttur.

5.2.1. Afgan Sosyal Demokrat (Afgan Millet) Partisi

Halk arasında Afgan millet olarak bilinmekte olan bu partinin ortaya çıkışı ve 2001 yılına kadar yapmış olduğu siyasi faaliyetler hakkında 4.bölümün (4.2.1.1.) kısmında bahsedilmesinden dolayı bu bölümde partinin 2004 yılında yeni anayasada öngörülen şartlara göre Enverulhak Ahadi başkanlığında adalet bakanlığınca kaydedilmesinden sonraki siyasi programları ve savunduğu siyasi fikri üzerinde durulacaktır. Partinin kurucu lideri Gulam Mohammad Farhad'ın ölümünden sonra 1995 yılında gerçekleşen kongre neticesinde Enverulhak Ahadi, partinin lideri olarak seçilmiştir[369]. 1995 yılından itibaren AMP'ni yöneten Ahadi, Kasım 2012 tarihinde yapılan kongre ile başkanlık koltuğunu Partinin siyasi konsey müşaviri olarak görevde bulunan Sıtana Gül Şirzad'a devretmiştir. Peştun'ların üstünlüğünü ve ülkede Peştunların Çoğunluğunu savunan Afgan Millet partisinin üyelerini sol görüşlü ve milliyetçi Peştun'lar oluşturmaktadır. Bu hareketin lideri Afganistan devletinin ticaret bakanı, Enverulhak Ahadi yazdığı makalelerde Peştu dili ve Peştun milleti hakkında özellikle 20. ve 21.yüzyılda haksızlıkların had safhada olduğunu ve diğer milletlerin daha geniş haklara sahip olduğunu öne sürmektedir. Abadi'ye göre ülkede 270 yıl gibi uzun bir süre güçlü ve çoğunlukta olduğu için hüküm süren Peştun milleti ve onların dili iç savaşların başlamasıyla hep ikinci planda tutulmuştur.[370] AMP'nin kuruluşundan itibaren en büyük amacı büyük Afganistan (loy Afganistan) kurmak, Peştunistan fikrini savunmak ve Peştuca'yı milli dil haline getirmek olmuştur. Bunların hayal ettikleri büyük Afganistan, İran'ın Meşhet, Nişabur, Sistan vilayetinin bir kısmı, Pakistan'ın Sint nehrinin kenarında bulunan Atabek Kalesi, Multan, Keşmir, Dira Gazi Han, Dira İsmail Han, Peşaver, Sint, Bacavur, Çetral, Belucistan, Puşanj, Landı Kotal, Suat, Arnevi, Veziri, Daver Çaki ve Çemen Vilayetleri, Türkmenistan'ın ise Merv, Serahs ve Pencde vilayetlerini kapsamaktaydı.[371]

---

[369] Ahadi Enverulhaq,Çev, Masayılı Milli,kakar yayınevi, Kabil,2011,s., 1.
[370] Misbahzadeh, a.g.a. s., 335.
[371] Aynı eser, ss., 335-336.

Bu hareketin Programında bulunan siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal politikalar oldukça milli ve demokratiktir. Ancak partinin yöneticilerinin savunduğu görüşler ve tutumları demokratik ve milli bir siyasi parti olmaktan ziyade etnik bir hareket olduğunu göstermektedir. Bu hareketin liderine göre Afganistan'daki 1992-2001 yılları arasındaki iç savaşın çıkmasına Cumhurbaşkanı Rabbani ve Ahmet Şah Mesut'un iktidar hırsı sebep olmuştur. Bunlara göre Rabbani ve Mesut, İran ile anlaşarak Peştunları zayıflatmak peşindeydi.[372]

AMP'nin iç politikası, Afganistan'ın bağımsızlığını savunmak, toprak bütünlüğün, İslam dinini, milli hâkimiyeti korumak, milli kimlik oluşturmak, demokrasi ile milli birliği inşa etmek ve sosyal adaletin yaygınlaştırılması için çalışmaktır.[373] Bu partiye göre ülkede milli kimlik Afganı ve İslami olmalıdır. Parti, ülkede merkezi devlet sistemini savunurken, federal yapıya ülkeyi bölebileceği endişesinden dolayı karşı çıkmaktadır. Bu hareketin düşüncesine göre Afganistan, Parlamenter siyasi sistem çerçevesinde tek bir merkezden yönetilmelidir.[374] Bu hareket yargı erkinin İslami yasaların Hanefilik mezhebinin fıkhına göre davranmasını savunmaktadır. Yine bu parti sadece halk tarafından seçilerek iş başına gelen hükümetleri meşru görmekle beraber miras yolu ile iş başına gelen yönetime kesinlikle karşı olduğunu ifade etmektedir. Bu hareket ülkede demokrasinin işler hale gelebilmesi ve Afganistan'ın gelişmesi için ekonomik, siyasi ve sosyal örgütlerin faaliyet yapmalarını önemli bulmaktadır.[375] Bu harekete göre Afganistan hükümetleri Şeriata göre hareket etmelidir. Çünkü İslamiyet ve demokrasinin arasında herhangi bir çelişki bulunmamaktadır. Bu hareket bireysel özgürlüklerin kısıtlanmasına ve azınlıkların haklarının çoğunluk tarafından gasp edilmesine karşı durulması gerektiğini savunmaktadır.[376] Sovyet İşgali ile başlayıp iç savaş döneminde de devam eden güvenlik sorunundan dolayı

[372] Ahadi, a.g. e. ss., 13-19.
[373] Aynı eser, s., 2.
[374] Afgan Millet Partisinin İç Tüzüğü, s., 5.
[375] 12.05.2012. tarihinde Kabil'de Afganistan Millet partisinin genel başkanı, Sıtane Gül Şirzad ile yapmış olduğum görüşme.
[376] Adalet bakanlığı, a.g.e.ss., 166-168.

ülkeyi terk etmek zorunda bırakılan ve yurtdışında bulunan Afganistanlı göçmenlerin geri getirilmesi için devlet tarafından kapsamlı projeler uygulanması, Afgan Millet Partisinin politikalarındandır.[377] Ülkede eğitim seviyesini yükseltmek ve eğitimin üniversite düzeyine kadar ücretsiz olmasını sağlamak bu partinin arzusudur. Yine bu hareket, ülkede mevcut bütün etnik grupların dillerinin gelişmesini, Farsça ve Peştunca'nın resmi dil olmasını ve Afganistan'ın milli dili olarak kabul edilmesi gerektiğinin savunulmasını kendisine amaç olarak belirlemiştir.[378]

AMP, Afganistan'ın ekonomik açıdan gelişmesi için karma ekonomik sistemi savunmaktadır. Bu partiye göre bu karma sistem iki sektörden, Özel sektör ve Devlet sektöründen meydana gelmektedir. Bu siyasete göre özel sektör tarafından yapılamayan yatırımların devlet tarafından gerçekleşmesi gerekmektedir. Çünkü Afganistan gibi fakir bir ülkede özel sektör ülkenin alt yapısını değiştirmek için yeterli güce sahip olmadığından büyük projeler devlet tarafından gerçekleşmelidir.[379]

Afganistan'ı ekonomik açıdan gelişmesi için devletin her beş yılda ekonomik plan hazırlaması ve bu plana göre özel sektörü teşvik etmesi gereklidir. Ülke nüfusunun en önemli geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılık alanına önem verilmesi, ülkede mevcut doğal kaynakların devlet veya büyük şirketler tarafından istihraç edilmesi ve bu kaynaklar istihraç edilirken çevrenin korunmasına da önem verilmesi, yabancı yatırımcıların ülkeye gelmesi ve bunların güvenliğinin sağlanması Afgan Millet Partisinin ekonomik politikalarındandır.[380]

AMP, dış politikada, Afganistan'ın toprak bütünlüğünü, bağımsızlığını ve milli menfaatlerini göz önünde tutarak, yabancı devletler, İslam âlemi, özellikle Afganistan'ın komşuları ile dostane ilişkiler kurmayı, birbirinin iç işlerine karışmama ve bağımsızlığına saygı gösterme ilkesini sa-

[377] Afgan Millet Partisinin İç Tüzüğü, s., 7.
[378] Aynı eser, s., 8.
[379] Adalet bakanlığı, a.g.e.ss., 172-173.
[380] 12.05.2012. tarihinde Kabil'de Afganistan Millet partisinin genel başkanı, Sıtane Gül Şirzad ile yapmış olduğum görüşme.

vunmaktadır. Bu partiye göre İran ve Pakistan, Sovyet işgali döneminde her ne kadar Afganistan halkına yardımda bulunmuş ise de Sovyetlerin bölgeden çıkmasından sonra ülkede ortaya çıkan iç savaşın en önemli dış faktörü sayılmaktadır. Bunlara göre İran ve Pakistan ile Afganistan'ın iç işlerine karışmaktan uzak duruncaya kadar dostane ilişkilerde bulunmak imkânsızdır. AMP, Afganistan devletinin taraf oluğu uluslararası anlaşmalar ve sözleşmelere uygun hareket etmenin gerekli olduğunu savunmaktadır.[381] Afgan Millet Partisi, Afganistan ve Pakistan arasında yıllardır çözülemeyen Durand sorununun demokratik olarak çözülmesi için sınırın etrafında yaşayan halkın oyuna başvurulmasını gerekli görmektedir.[382] Bu hareket ABD ve Batılı devlet ile yapılan stratejik anlaşmaları Afganistan'ın yararına görmekle beraber ABD'nin sürekli askeri üssüne karşıdır. Sözü geçen partinin programında da belirtildiği gibi sorunlar ancak barış ve müzakere yolu ile çözülmelidir. Taliban ile Afganistan devletinin arasında mevcut sorunlar da bu kapsamda çözülmelidir.[383]

5.2.2. Afganistan İslami Vahdet Partisi(AİVP)

Afganistan İslami Vahdet Partisi (Hizbi Vahdeti İslami Afganistan Partisinin tarihçesi hakkında çalışmanın 4.bölümünün (4.2.2.5.) kısmında da söz edildiği gibi 1989 yılında Şii siyasi grupların birleşmesi neticesinde ortaya çıkan bu parti kuruluşundan 1994 yılına kadar Abdul Ali Mezari tarafından yönetilirken, 1994 yılında partinin lideri Taliban tarafından öldürüldükten sonra yardımcısı konumunda bulunan Mohammad Kerim Halili partinin başına getirilmiş, 1992 yılında Mohammad Ekberi ve Mezari taraftarları arasında çıkan savaştan sonra, Ekberi partiden ayrılarak Hizbi Vahdeti Milli İslami Afganistan Partisini kurmuştur. 2001 yılında Taliban rejiminin yıkılması ile oluşan düzen içinde tekrar 2004 yılında Mohammad Kerim Halili liderliğinde Afganistan adalet bakanlığınca resmen siyasi parti olarak

[381] Aynı görüşme.
[382] Aynı görüşme; Afgan Millet partisinin İç Tüzüğü, s., 8.
[383] Afgan Millet partisinin iç tüzüğü, s., 10.

faaliyet izni alan bu partinin yöneticileri arasında çıkan anlaşmazlıktan sonra Hacı Mohammad Muhakkik partiden ayrılarak Hizbi Vahdeti İslami Mardumi Afganistan Partisini kurmuş ve Hizbi Vahdeti İslami Afganistan Partisinin başında Cumhurbaşkanı yardımcısı, Mohammad Kerim Halili Kalmıştır.[384] Partinin lideri diğer Hazaralara karşın hep Cumhurbaşkanı karzai'nin yanında kalmıştır. AİVP'nin en etkin olduğu bölgeler Hazaracat bölgesi ve Kabil'dir. Bu partinin üyeleri de Hazara Şiilerinden oluşmaktadır. Sözü geçen partiye göre, Allah insanı özgür ve kendi kaderini seçme hakkına sahip bir varlık olarak yarattığı için hükümetler direk veya dolaylı olarak halk tarafından seçilmelidir. Yine bu partiye göre yasalar önünde kadın ve erkek eşit haklara sahiptir. Bu eşitliğin gerçekleşmesi için devletler bireysel hak ve özgürlükleri korumak zorundadır.[385]

Bu hareket 2004 yılında yapılan anayasadan yana olduğunu ve bütün siyasi ve sivil toplum örgütlerinin bu anayasadan yana tavır almasını istemekle beraber, bunların faaliyetlerinin yasalar çerçevesinde olması gerektiğini savunmaktadır. Bu hareket silahlı çatışmalar ve zorbacılığa karşı olduğunu belirtirken, yasal olmayan silahlı grupların silahlarını bırakmasını ve uyuşturucu kaçakçılığının önüne geçilmesini istemektedir. Devletin idarelerinde mevcut olan yolsuzluklara karşı devletin mücadele etmesini gerekli gören bu parti bunun ancak güçlü bir irade ile olacağına inanmaktadır.[386] AİVP'ye göre Afganistan halkının resmi dini İslam'dır. Sünni ve Şii Müslümanlar bu harekete göre aynı haklara sahip olmalı ve başka dini azınlıklar da kendi dini merasimlerini yapma hakkına sahip olmalıdır. Bu partiye göre ülkede iş başına gelecek yönetimlerde bütün kavimler kendilerini görmelidir. Bu eşitlik ise ülkede yıllarca oluşamayan milli kimliğin oluşmasına katkı sağlayacaktır.[387] Ülkede mevcut idari yapıyı coğrafi şartların, nüfus ve bölgelerin kültürel değerlerine göre tasarlanması ve yıllardır belli olmayan etnik grupların yüzdesi, yaş ortalaması, okuryazar ve erkek kadın oranının idari

[384] 10.07.2012 tarihinde Kabil'de Hizbi Vahdeti Mardumi Afganistan partisinin yardımcısı Mohammad NAteki ile yapmış olduğum görüşme.
[385] Hizbi Vahdeti İslami Afganistan partisinin iç tüzüğü, s., 7.
[386] Adalet bakanlığı, a.g.a. s.419-420.
[387] Hizbi Vahdeti İslami Afganistan partisinin iç tüzüğü, s., 9.

yapısının ve siyasal işlerinin bunlara göre ayarlanması için ülkede adıl şekilde nüfus sayımının gerçekleşmesi AİVP'nin partisinin iç politikasındandır.[388]

Bu hareket, Afganistan'daki bütün etnik grupların kendi kimlikleri ile tanınmasını, bu çerçevede milli birliğin oluşturulmasını ve ırkçılığa karşı mücadeleyi savunmaktadır. İfade özgürlüğü, basın özgürlüğü, eğitimin yaygınlaştırılması, iç savaş zamanında çalınan tarihi eserlerin tekrar ülkeye getirilmesi de sözü geçen partinin kültürel amacıdır. Genelde Peştun'lardan oluşan göçebe olarak yaşayan ve yazın Hazaracat bölgesine giderek yerel halk ile çatışmalara giren göçebelerin sorununu, bu grubu göçebelik durumdan çıkarmak suretiyle çözmek partinin planlarından biridir. Bu partiye göre kadınlara bütün alanlarda hakları verilmelidir, çünkü ülke nüfusunun yarısı bayanlardan meydana gelmektedir. Gençlerin kız ve erkek ayrımı yapılmaksızın gelişmelerine zemin hazırlamak devletin görevi olduğu gibi bu partinin düşüncesidir.[389]

AİVP, dış siyasette, BMÖ'nin insan hakları sözleşmesine ve Afganistan'ın taraf olduğu uluslararası anlaşmalara sadık kalacağını ve bütün devletlerinde bu anlaşmalara sadık kalmasını talep etmektedir. Bu parti, Milletlerin kendi kaderini belirleme hakkını, devletlerin birbirlerinin iç işlerine karışmama, karşılıklı saygı, devletlerin uluslararası arenada eşit haklara sahip olma ilkelerini savunmakla beraber Afganistan'ın devletlerarası ilişkilerde bütün ülkelerle özellikle İslam âlemi ve komşuları ile milli menfaatler çerçevesinde dostane ilişkiler kurması fikrini savunmaktadır.[390] NATO ve yabancı askerlerin Afganistan'da bulunması, güvenlik ve emniyete karşı olan tehditlerin ortadan kalkması da bu parti tarafından savunulmaktadır. Sözü geçen partiye göre ülkede güvenliği sağlamak ve refahı getirmek için başta BMÖ ve ABD'nin Afganistan'ın milli polis ve ordusunu güçlendirmeye yardımda bulunması gerekmektedir.[391]

---

[388] Adalet bakanlığı, a.g.a. s., 421.
[389] Adalet Bakanlığı,
[390] Hizbi Vahdeti İslami Afganistan partisinin iç tüzüğü, s., 11.
[391] Adalet Bakanlığı, a.g.a. s., 422.

Sözü geçen parti ekonomik politikalarında Pazar ekonomisinden yanadır. Bu parti yerel ve yabancı yatırımcıların ülkede serbest ticaret yasalarına uygun olarak faaliyet yapabilmelerine zemin hazırlanmasını Afganistan'ın gelişmesi için gerekli görmektedir. Modern banka sistemini Afganistan'da yaygınlaştırmak, tarım sektörünün daha verimli hale gelmesi için sulama kanallarını inşa etmek, ülkede üretimi ziyadeleştirmek için özel sektörü sanayileşmeye teşvik etmek, uygun şekilde yer altı ve yer üstü kaynaklardan istifade etmek bu hareketin savunduğu ekonomik politikalardandır. Yabancı ülkeler ve uluslararası kuruluşlar tarafından yapılan yardımları ülkenin altyapısının inşa edilmesi için harcamak, masrafların şeffaf şekilde Parlamentoya rapor olarak sunulmasının gerekliliği, işsizliğin en alt seviyeye düşürülmesi ve yurtdışından dönen göçmenlere oturma tesislerinin hazırlanması bu parti tarafından savunulmaktadır.[392]

5.2.3. Cünbiş-i Mill-i İslami Afganistan Partisi(CMİAP)

1992 yılında Komünist rejimin yıkılmasından hemen sonra Özbek asıllı, General Dostum'un gayreti ve bazı İslami grupların da katılımı ile kurulan Cünbişi Milli İslami Afganistan partisi hakkında 4.bölümde de bahsedildiği gibi bu parti, kısa sürede ülke çapında en güçlü parti olarak Afganistan Türklerinin temsilcisi olmuştur. 2001 yılında başlayan süreçte ve yeni yasalar çerçevesinde 2003 yılında Partinin İkinci kongresi toplanmış, General Dostum'un partinin lideri olarak kalması şartıyla Seyit Nurullah Sedat'ı genel başkan olarak seçmişlerdir. 2004 yılında siyasi partiler yasası çıkması ile birlikte Cünbişi Milli İslami Afganistan partisi tekrar Seyit Nurullah Sadat'ın genel başkanlığında Afganistan İslam Cumhuriyetinin Adalet bakanlığı tarafından siyasi parti olarak kayda geçmiştir. Bu hareketin en fazla etkin olduğu bölgeler ise Özbek ve Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı ülkenin kuzeyi ve kuzeydoğusu (Güney Türkistan) bölgesidir. CMİAP, her zaman Afganistan'ı bir bütün olarak görmüş ve ülkenin federal sistem çerçeve-

[392] Hizbi Vahdeti İslami Afganistan Partisinin İç Tüzüğü, s., 11.

sinde eyaletler halinde yönetilmesini savunmuştur.[393] Sözü geçen hareket kuruluşundan itibaren daha güçlü olmak için değişik ittifaklara girmiş ve bazı ittifakların da ortaya çıkmasında başrol oynamıştır. Bu hareket, 2008 yılında genelde Taliban'a karşı savaşan kuzey koalisyonu liderlerinden oluşan Cebheyi Mütahidi Milli (Milli Birlik Cephesinin) önemli unsurlarından biri olmuştur. Ancak bu ittifak daha önce yaşanmış sorunlardan dolayı fazla devam edememiştir.[394] 2011 yılında ise Hizbi Vahdeti Mardumi Afganistan partisi ve Cemiyeti İslami Afganistan partisinin bazı yüksek düzey üyeleri Cepheyi Milli (Milli Cephe) birliğini kurmuşlardır. Cebheyi Milli Afganistan İttifakı Afganistan'da başkanlık ve merkezi yönetim yerine Federal ve yerinden yönetilen sistemin hâkim olması fikrindedir.[395]

Sözü geçen partiye göre Afganistan'da milli birliğin oluşması için herkesin aynı haklara sahip olması gerekmektedir. Bu hareket kesinlikle eşitlikten yana olup, ülkede hiçbir milliyetin çoğunlukta olmadığını ve Afganistan'ın da azınlıkların diyarı olduğunu savunmaktadır

CMİAP iç politikasında, Afganistan'ın toprak bütünlüğünün ve bağımsızlığının savunulmasını, demokrasi değerlerinin yaygınlaştırılmasını, siyasi plüralizmin savunulması, barışın getirilmesi için girişimde bulunulmasını, federal sistemin yararlarının konferanslar yolu ile anlatılmasını ve federal sistem ile yönetilen ülkelerin tecrübelerinden istifade edilmesi, şeffaf ve özgür seçimlerin desteklenerek emniyet ve güvenliğin sağlanması için devlete yardımcı olunmasını, terör ve şiddete karşı mücadele edilmesini, milli kimlik sorununun bütün etnik grupların rızası ile çözülmesini, yargı organının İslam yasalarına uygun olarak hareket etmesini ve İslami yasalar çerçevesinde karar vermesinin desteklenmesi, milli polis ve milli orduyu güçlendirerek bütün yasal olmayan silahlı grupların silah bırakması, sivil toplum kuruşlarının ve İfade özgürlüğünün himaye altına alınmasını amaçlanmaktadır.[396] Yine bu parti kadın haklarını korunarak ve kadınların her

[393] Yavuz, a.g.a. s., 198.
[394] http://www.youtube.com/watch?v=gCesJFbwZbk.,11.01.2013.
[395] http://www.dailyafghanistan.com/latest_detail.php?post_id=122946.,11.01.2013.
[396] Adalet Bakanlığı, a.g.e. ss., 746-749.

alanda erkekler ile aynı haklara sahip olmasını, bütün etnik grupların eşit olmasını, etnik grupların kendi anadillerinde öğrenim görmesini, uyuşturucu üretim ve ticaretinin son bulmasını savunmaktadır.[397] Sözü geçen partinin lideri General Dostum'a göre ABD ve NATO askerleri Taliban ve El Kaide militanlarını ortadan kaldırmak niyetinde değildir, yoksa bunları bittirmek üç aydan fazla sürmeyecektir. Dostum'a göre, Afganistan Devleti ve NATO kendisine Taliban'a karşı sürdürülen savaşın kumandasını verirse bu örgütü bir yıl içinde ortadan kaldırması uzun sürmeyecektir.[398]

Sözü geçen parti ekonomik politikalarında; Afganistan'ın yıkılmış olan alt yapısının yerel ve yabancı devletlerden gelen yardımlar ile inşa edilmesini, yabancı yatırımcıların ülkenin gelişmesi için Afganistan'a gelmesinin teşvik edilmesini, yer altı ve yer üstü zenginliklerin istihraç edilmesini, tarım ve hayvancılık sektörünün geliştirilmesini savunmaktadır.[399] CMİAP, dış siyasette Afganistan devletinin taraf olduğu anlaşmalarda milli menfaatlere dayalı olarak uygun hareket etmesini, Afganistan'ın toprak bütünlüğü ve bağımsızlığının korunmasını, devletlerarası ilişkilerde komşular ile dostane ilişkiler kurulmasını ve devletlerin birbirlerinin iç işlerine karışmamasını savunmaktadır. Yabancı askerlerin ülkede bulunmasını Afganistan devletini kendi ayakları üstünde durabilecek güce sahip olana dek olumlu gören bu parti Batılı devletler olarak başta ABD ile yapılan stratejik ortaklık anlaşmasını desteklemektedir. Ancak ABD veya başka bir yabancı devletin daimi askeri üssüne kesinlikle karşıdır. Sözü geçen partiye göre Durand sınır hattı sorunu Afganistan padişahları tarafından kabul edildiği için bitmiştir. Bunun iki ülke arasında sorun olarak algılanması sadece bir ırkçılık meselesidir.[400]

[397] Cünbişi Milli İslami Afganistan Partisinin iç tüzüğü. s., 11.
[398] http://www.darivoa.com/content/will-afghanistan-turn-to-chaos-beyond-2014/1448767.html.11.,01.2013.
[399] Aynı eser, s., 5.
[400]Cünbişi Milli İslami Afganistan Partisinin iç tüzüğü, s., 9.

5.2.4. Afganistan Halkının İslami Vahdet partisi (AHİVP)

Hizbi Vahdeti İslami Afganistan partisi daha önce de bahsedildiği gibi 1989 yılında Şii mezhebine mensup Hazara siyasi grupların bir araya gelmeleri ile ortaya çıkan AHİVP'nin fraksiyonlarından biridir. Taliban rejiminin son bulmasından sonra Afganistan'da oluşan yeni anayasal düzen içinde AHİVP, askeri faaliyetlerini bırakarak siyasi faaliyete başlamıştır. Ancak Parti İçinde liderlik konusunda boy gösteren anlaşmazlıktan dolayı 2004 yılında Hacı Mohammad Muhakkik partiden ayrılarak Hizbi Vahdeti İslami Mardumi Afganistan Partisini (Afganistan Halkının İslami Vahdet Partisi) kurmuştur.[401] Diğer Hazara partilerinde olduğu gibi bu partinin en etkin olduğu bölgeler Hazaracat, Kuzey ve Kabil bölgesidir. Bu hareketin liderleri kendilerini Afganistan'da yaşayan Hazara'ların temsilcisi olarak görmektedir. Bu partinin en önemli amacı yıllarca her şeyden mahrum kalan Hazara'ların hakkını korumak ve diğer etnik gruplar ile eşit haklara sahip olmalarını sağlamaktı.

Bu partiye göre, Afganistan'da iş başına gelecek hükümetler halkoyu ile meşruiyet kazanabilirler. Sözü geçen partiye göre Afganistan'da azınlıkların da bulunmasından dolayı bütün etnik grupların iktidarda bulunabilmeleri için ülkede başkanlık sistemi yerine Parlamenter sistem uygulanmalıdır.[402] Bu parti etnik gruplar ve dini azınlıklara kendi dil ve dinlerinde yazma, okuma ve konuşma hakkının verilmesini savunmaktadır. Yine bu hareket milli birliğin oluşması için azınlıklara devlet tarafından kendi din, dil ve değerlerini yaşama ve geliştirme hakkını verilmesini gerekli görmektedir.[403] Sözü geçen parti eğitimin herkesin hakkı olduğunu ve erkek kadın ayrımı yapılmaksızın bu haktan herkesin yararlanma zemini hazırlamanın devletin görevi olduğunu ifade etmektedir. Devlet okulları ve üniversitelerinin yanında özel okullar ve üniversitelerin faaliyette bulunması bu parti tarafından desteklenmektedir.[404] Bu parti, Afganistan'ın toprak bütünlüğünü, milli birliğini ve bağımsızlığını

[401] 10.07.2012 tarihinde Kabil'de Hizbi Vahdeti Mardumi Afganistan partisinin yardımcısı Mohammad NAteki ile yapmış olduğum görüşme.
[402] Hizbi Vahdet İslami Mardumi Afganistan Partisinin İç Tüzüğü, s., 2.
[403] 10.07.2012 tarihinde Kabil'de Hizbi Vahdeti Mardumi Afganistan partisinin yardımcısı Mohammad NAteki ile yapmış olduğum görüşme.
[404] Adalet Bakanlığı, a.g.e. s., 436.

savunmayı, barışın hâkim olmasını, sosyal adaletin yaygınlaşmasını, uyuşturucuya karşı mücadeleyi, yargının bağımsızlığını, ayrım yapılmaksızın ülke alt yapısını inşa etmeyi, yıllarca siyasi nedenlerden dolayı yapılmayan nüfus sayımının yapılmasını ve nüfus sayımından çıkan neticeye göre ülkedeki idari yapının revize edilmesini savunmaktadır.[405]

AHİVP, ekonomik politikalarında Pazar ekonomik sistemini benimsemektedir. Bu parti özel sektörün Pazar ekonomisi ve İslami yasalara uygun olarak faaliyet yapmasını savunmaktadır. Sözü geçen parti milli gelirin dil ve bölge ayrımı yapmaksızın adilce dağıtılmasını ve ekonomik faaliyetlerin yoksulluğu yok etmeye yönelik olarak yürütülmesini savunmaktadır.[406]

Hizbi Vahdeti İslami Mardumi Afganistan partisi'nin dış politikası, Afganistan'ın bulunduğu jeopolitik konumu ile beraber komşularının değişik siyasi sistemlere sahip olmasından dolayı uluslararası kutuplaşmalarda tarafsız olmayı ve tarafsızlık statüsünde bütün devletlerle özelikle de İslam âlemi ve komşular ile dostane ilişkiler içinde bulunmayı desteklemektedir. Bu parti, Afganistan'da mevcut olan karışıklık ve savaşların çoğunun Afganistan ve Pakistan arasındaki Durand sınır hattının belli olmaması sebebiyle vuku bulduğunu ve bu kargaşaların ancak sınırın belli olması ile son bulacağı fikrindedir. [407] Bu parti Afganistan devleti ve başta ABD olmak üzere başka devletler ile yapılan stratejik ortaklık anlaşmasını, Afganistan'ın komşularından gelebilecek tehditlerden dolayı faydalı görmektedir. Ancak ABD'nin daimi asker üssüne karşı durmaktadır.[408]

5.2.5. Afganistan Milli Hareketi(AMH)

Bu hareketin temeli Ahmet Şah Mesud'un 2001 yılında Fransa'ya gerçekleştirdiği gezi ile atılmıştır. Mesut Paris'teki toplantıda, Avrupa'da yaşayan Afganistanlı aydınlar ile bir araya gelerek onların Taliban'a karşı savaşmakta olan Kuzey koalisyonunu desteklemelerini istemiştir. Bunun üzerine genelde Taciklerden oluşan

[405] Hizbi Vahdet İslami Mardumi Afganistan Partisinin İç Tüzüğü, ss., 3-4.
[406] Adalet Bakanlığı, a.g.e. ss. 437-438.
[407] Hizbi Vahdet İslami Mardumi Afganistan Partisinin İç Tüzüğü, ss., 1-2.
[408] 10.07.2012 tarihinde Kabil'de Hizbi Vahdeti Mardumi Afganistan partisinin yardımcısı Mohammad NAteki ile yapmış olduğum görüşme.

aydınlar ılımlı bir İslami Parti kurmaya karar vermişlerdir. 2001 yılında bu kuruluşun ilk istişare meclisi Londra'da gerçekleşmiştir. Bu mecliste konuşmacılar İslam'ın radikallik ile alakası olmadığını ve İslam'ın ılımlı bir din olduğu üzerine durmuşlardır.[409]

2002 yılında partinin ikinci meclisinde Mohammad Yunus Kanuni parti başkanı, Nadiye Fazl ve Amanulmülk ise başkan yardımcısı olarak seçilmiştir. Bu mecliste partinin siyasi programının, Bunn anlaşmasının sonucu olarak kurulan geçici hükümeti, seçim yolu ile iş başına gelecek hükümetleri, çoğulculuğı, ifade ve basın özgürlüğünü açıkça savunduğu bilinmektedir. [410] 2004 yılında gerçekleşen Cumhurbaşkanlık seçimlerinde Ahmet Şah Mesut'un kardeşlerinin Hamid Karzai'nin yanında yer alarak, ilk parti meclisinde başkan olarak seçilen Mohammad Yunus Kanuni'ye karşı durmalarından dolayı Kanuni ve bazı kurucular partiden ayrılmıştır. Bundan sonra Ahmet Veli Mesut parti lideri olarak kabul edilmiştir. Ahmet Şah Mesut'un kardeşi Ahmet Veli Mesut, partinin amacının Ahmet Şah Mesut'un siyasi fikirlerini yaşatmak olduğunu açıklamıştır. Ahmet Veli Mesut konuşmalarında hep ılımlı İslam ve cihat değerlerinden bahsederken laikliğe karşı olduğunu belirtmektedir.[411]

Sözü geçen parti bağımsızlık, kanun hâkimiyeti, demokrasi ve kalkınmayı partinin ana çizgisi olarak göstermektedir. Cihat ve mukavemet[412] değerlerini savunmak, demokrasi, basın ve ifade özgürlüğünü desteklemek, darbeci ve zorba hükümetlere karşı mücadele etmek, milli birliğin oluşması için her türlü ayrımcılığa karşı durmak, şehit ve gazi ailelerine yardımcı olmak, erkek ve kadının eşit olması için çalışmak, dinin siyasi amaçlar için kullanılmasına karşı durmak, tarihi eserlerin yasal olmayan yollar ile dünya pazarlarında satılmasına karşı mücadele etmek ve

[409] Misbahzade, a.g.e. s., 350.
[410] http://www.payam-aftab.com/fa/news/510/.,16.01.2013.
[411] Misbahzade, a.g.e. ss., 352.353.
[412] Cihat, Çalışmak, uğraşmak, çabalamak, gayret sarf etmek. İslâm'ın yükselmesi, korunması ve yayılması için her türlü çalışmada bulunmak. İslamiyet'e göre dini, namusu, vatanı koruma için düşmanlara yapılan savaştır. Mukavemet kelimesi Afganistan siyasi edebiyatında bir siyasi terim olarak Taliban'a karşı yapılan savaşı anlatmaktadır. 1979-1992 Ruslar ve komünist rejime karşı yapılan savaşlara cihat denirken 1994 yılından 2001 yılına kadar Taliban rejimine karşı kuzey koalisyonu tarafından sürdürülen savaşa mukavemet denmektedir.

eğitimin lisans seviyesine kadar ücretsiz olmasını sağlamak bu partinin iç politikalarındandır.[413]

AMH, ekonomik planlarında Pazar ekonomisini benimsemektedir. Bu partiye göre, ekonomik kaynaklardan bütün vatandaşların din, dil ve ırk ayrımı yapılmaksızın yararlanması, yoksulluk ve fakirliği yok etmek için mücadele edilmesi, milli geliri yükseltmek için gümrük tarifelerine önem verilmesi ve aynı zamanda adil şekilde vergi toplamak ile beraber ihracatın geliştirilmesi gerekmektedir. Bütün bölgelerin adil şekilde kalkınmasına zemin hazırlamak, fakir ailelere yaşama tesisleri inşa etmek, sanayileşmeye zemin hazırlamak, yabancı ve yerel yatırımcıları Afganistan'da yatırım yapmaları için teşvik etmek ve yer altı kaynaklarından milli menfaatlere bağlı olarak istifade etmek, AMH'nin savunduğu ekonomik fikirlerdir.[414]

Sözü geçen partiye göre Afganistan halkının %90'nı tarım ve hayvancılıktan geçim kaynağını sağladığı için her şeyden önce tarım ve hayvancılık sektörüne önem vermek gerekmektedir. Tarımın daha verimli hale gelmesi için, sulama kanalları ile beraber modern makinelerin çiftçilerin hizmetine sunulması ve çiftçiye devlet tarafından destek kredileri verilmesi gereklidir.[415]

Hayvancılık sektörünü geliştirmek için devletin desteği şarttır. Otlak arazilerinin ve hayvan ürünlerinin yerel ve yabancı pazarlara ulaşabilmesi için bu sektörün devlet tarafından desteklenmesi de partinin savunduğu bir fikirdir.[416]

AMH'nin, dış politikada amaç olarak benimsediği prensipler ise; Afganistan devletinin bağımsız ve aktif bir dış politikaya sahip olmasının sağlamak, karşılıklı saygı ve birbirlerinin iç işlerine karışmama ilkesine göre bütün devletler özellikle komşular ile iyi ilişkiler içinde olmak, dünyada barışın hâkim olması için çalışmak, devletlerarası sorunları barışçıl yollar ile çözüme kavuşturmak, Afganistan devletinin taraf olduğu BMÖ sözleşmelerine saygılı olmak, medeniyetler görüşmesini destek-

[413] Adalet bakanlığı, a.g.e.ss., 493-494.
[414] Nuhzat-i Milli Afganistan partisinin İç Tüzüğü, s. ,8.
[415] Adalet bakanlığı, a.g.e.s., 496.
[416] Nuhzat-i Milli Afganistan partisinin İç Tüzüğü, s.,9.

lemek ve komşu devletler ile ekonomik, kültürel, ticari ve gümrük birliği anlaşmaları içinde bulunmaktır.[417]

5.2.6. Afganistan milli Vahdet partisi (AMİVP)

Afganistan milli İslami Vahdet partisi **(**Hizbi Vahdeti Milli İslami Afganistan) partisi daha önce de bahsedildiği gibi 1989 yılında Hazara erkinin Şii Mezhebine mensup olan siyasi gruplarının birleşmesi sonucunda ortaya çıkmış bir partidir. AMİVP'nin lideri, 1993 yılında Abdul Ali Mezari ile arasında çıkan anlaşmazlıktan dolayı, patlak veren parti içi savaştan sonra AİVP'den ayrılarak AMİVP'ni kurmuş ve Mezari'nin muhalif cephesinde iç savaşlara katılmıştır.[418] Bu parti aynı zamanda da Taliban'a karşı yürütülen savaşlarda her zaman Ahmet Şah Mesut ve Kuzey koalisyonunun yanında yer almıştır. Yine bu parti, Taliban yıkıldıktan sonra başlayan demokrasi süreci ile beraber 2004 yılında Mohammad Ekberi liderliğinde, Afganistan devletinin adalet bakanlığı tarafından siyasi parti olarak kabul edilmiştir.[419] Parti lideri 2001 yılında oluşan geçici hükümette Cumhurbaşkanı müşaviri olarak görev yapmıştır. 2006 ve 2010 yıllarında yapılan parlamento seçimlerinde milletvekili olarak parlamentoya girmiştir.

Bu partide, adından da anlaşılacağı gibi milliyet İslamiyet'ten önce gelmektedir. Hareketin fikirleri daha çok laikliğe yakındır ve İslamiyet ikinci planda gelmektedir. Bu partinin iç tüzüğündeki milliyet tanımında insanlık ve vatandaşlık (kavramları ön plana çıkarılmıştır. Hâlbuki en başta İslami partilerin her şeyden önce İslam kimliğine önem verdiği açıkça görülmektedir.[420] Bunların milliyet tanımına göre Afganistan coğrafiyasinde yaşayan herkes dil, din, mezhep ve bölge ayrımı yapılmadan aynı haklara sahiptir. Bu hareketin etkin olduğu bölgeler ise Kabil'in bazı bölgeleri ve Bamyan vilayetinin Yakavulang İlçesidir. Sözü geçen parti halk tarafından seçilmiş olan kişiler tarafından demokratik anayasa yapılmasını, seçimlerin adil olması

[417] Adalet Bakanlığı, a.g.e.s., 497.
[418] Misbahzade, a.g.e. s.,398.
[419] Adalet Bakanlığı, a.g.e. s.,725.
[420] http://www.payam-aftab.com/fa/news/468/.,16.01.2013.

için seçim yasalarının demokratik şekilde hazırlanmasını, sosyal adaletin yaygınlaşmasını, Afganistan vatandaşlarının ayrım yapılmadan aynı haklardan yararlanmasını, milli kültürün geliştirilmesini, eğitimin ortaokula kadar zorunlu ve lisans seviyesine kadar ücretsiz olmasını savunmaktadır.[421]

AMİVP, pazar ekonomisini savunmaktadır. Bu partiye göre Afganistan'da Pazar ekonomisi çerçevesinde yapılacak özelleştirme planları Afganistan'ın şartlarına uygun olmalıdır. Bu parti Afganistan'ın ekonomik açıdan bağımsız olması için her şeyden önce tarım ve hayvancılığa önem verilmesi fikrini savunmaktadır. Yine bu parti yabancı yatırımcıların ülkede yatırım yapabilmeleri için devletin kolaylık sağlamasını önemli görmektedir.[422] Sözü geçen parti dış politikada ise, BMÖ bünyesinde yapılan uluslararası sözleşmelere beşeriyete faydalı olduğu müddetçe saygılı olunmasını gerekli görmektedir.[423]

5.2.7. Afganistan Gençler milli birlik partisi(AGMBP)

Hizbi Hambastagi Milli Cavanan Afganistan partisi (Afganistan Gençler milli birlik partisi)'in, 1998 yılında Mohammad Cemil Karzai ve Zülfikar Han Omed tarafından kurulmuştur. Fakat 2004 yılında bu parti resmen adalet bakanlığında kayıt olmadan önce Zülfikar Han Omed partiden ayrılarak Hizbi Kar Ve Tavsiye(İş ve Gelişme) partisini kurmuş, AGMBP'nin başında Mohammad Cemil Karzai kalmıştır.[424] Parti mensuplarını genelde Kandahar Peştun'ları oluşturmaktadır. Sözü geçen partinin etkin olduğu bölgeler de Kandahar vilayeti ve etraflarıdır.[425]

AGMBP, Afganistan'da milli birliğin oluşmasını, bağımsızlığın sağlanmasını, toprak bütünlüğünün korumasını ve iç sorunların barış yolu ile çözülmesini savunmaktadır.[426] Parti, Ülkedeki seçimlerin adil ve şeffaf bir

[421] Adalet Bakanlığı, a.g.e. ss., 726-727.
[422] Hizbi Vahdeti Milli İslami Afganistan Partisinin İç tüzüğü, s., 5.
[423] Adalet Bakanlığı, a.g.e. s.,726.
[424] Aynı eser, s., 75.
[425] http://www.payam-aftab.com/fa/news/471/.,16.01.2013.
[426] Hizbi Hambastagi Milli Cavanan Afganistan partisinin İç Tüzüğü, s., 2.

şekilde gerçekleşmesini ve milli sorunların Loya Jırga(Büyük Meclis) üyelerinin kararı ile haledilmesi fikrini ileri sürmektedir. Eğitimi İslamiyet'e uygun olarak geliştirmek ve yaygınlaştırmak, bunun için gençleri devreye sokmak, erkek ve kadının eşit haklara sahip olması ve eğitimi dil, din ve cinsiyet ayrımı yapılmaksızın ücretsiz hale getirmek bu partinin eğitim ile ilgili fikirlerindendir.[427] Bu partiye göre Afganistan devletinin, bütün uluslararası aktörlerle özellikle de komşular ile siyasi, kültürel, bilimsel, kalkınma ve çevre temizliği ile ilgili alanlarda dostane ilişkiler içinde bulunması gerekmektedir.[428]

5.2.8. Afganistan Milli kongre Partisi(AMKP)

Hizbi kongre-i milli Afganistan (Afganistan Milli Kongre Partisi) 2003 yılında Belçika'nın Brüksel kentinde bazı Tacik kökenli elitlerin bir araya gelmesi ile temelleri atılmıştır. 2004 yılında Tacik kökenli Abdullatif Pedram'ın liderliğinde bu parti adalet bakanlığı tarafından siyasi parti olarak kayda geçmiştir. Partinin liderine göre bu parti, sosyal adaletin sağlanmasına, yabancı askerlerin ülkeden çıkarılmasına, Durand sınır hattının Pakistan ve Afganistan arasında resmi sınır hattı olarak kabul edilmesine, sorunun adil şekilde çözülmesine yardımcı olunmasına, merkezden yönetilen başkanlık sistemi yerine Federal sistemin uygulanmasına yardımcı olmak için kurulmuştur.[429] AMKP'nin lideri, 2004 ve 2009 yılında gerçekleşen Cumhurbaşkanlık seçimlerinde bu parti adına Cumhurbaşkanı adayı olmuştur. Pedram, Cumhurbaşkanlık propagandasında partinin siyasi programlarından siyasi çizgisi olarak söz etmiştir. İki kez de Cumhurbaşkanlık adaylığı başarısızlıkla sonuçlanan Pedram 2010 yılında gerçekleşen Partlamento seçimlerinde memleketi olan Bedehşan şehrinden milletvekili seçilmiştir.[430]

---

[427] Adalet Bakanlığı, a.g.e. s.77.
[428] Hizbi Hambastagi Milli Cavanan Afganistan partisinin İç Tüzüğü, s. 4-5.
[429] 10.07.2012. tarihinde Hizbi Kongre-i Milli Afganistan Partisinin lideriAbdul Latif Pedram ile yapmış olduğum görüşme.
[430] Kongre-i Milli Afganistan'ın yayın organı olan Kongre dergisinin 5. Sayı. s. 1-2.

AMKP'nin etkin olduğu bölgeler ise parti liderinin memleketi Badahşan, Tahar ve bazı Kuzey vilayetleridir. Partinin başındaki kadroların ve üyelerin çoğu Tacik gençler ve eski solculardan oluşmaktadır. Bu partinin yayın organı ise haftalık basılan Kongre dergisidir. Kongre dergisinde genellikle federalizmin yararları, merkezden yönetilen başkanlık sistemin zararları ve Partinin savunduğu diğer konular yazılmaktadır.

Sözü geçen parti, demokratik ve milli bir devletin federal çerçevede oluşmasını, milli kimlik meselesinin, adil ve demokratik şekilde etnik grupların dil ve dinlerini göz önünde tutularak çözülmesini, yönetimin adil şekilde etnik gruplar ile paylaştırılmasını ve Cihat ile beraber mukavemet liderlerinin yeni düzende yer bulmasını ülkede mevcut siyasi sorunların çözümü olarak görmektedir.[431] Bu parti Afganistan'da yıllarca devam eden sorunların sadece uzlaşma yolu ile son bulacağı fikrini savunmakla birlikte savaş ve şiddete kesinlikle karşı olduğunu ilan etmektedir. Yine bu parti bütün ve bağımsız bir Afganistan'ı savunmakla beraber, federalizmle beraber bazı siyasi partilerin ülkenin bölüneceği iddiasına karşı olduğunu ve Afganistan'ın bölünmez bir bütün olarak kalacağı düşüncesini savunmaktadır.[432]

Bu partiye göre sosyal adaletin din, dil, ırk ve cinsiyet ayrımı yapılmadan temin edilmediği devletlerde demokrasinin asla hâkim olmayacağı kesindir. Bu parti de İslam Cumhuriyetini savunmakla beraber; Krallıkla, Totaliter devlet anlayışıyla veya seçim dışı bir şekilde iş başına gelen rejimlere karşıdır.[433] AMKP, basın ve ifade özgürlüğünün savunulmasının gerekli olduğunu, idari yapının tekrardan nüfusa göre tasarlanmasını, bunun gerçekleşmesi için demokratik ve şeffaf şekilde nüfus sayımı yapılmasını, milletvekillerinin seçim bölgelerinin nüfusuna göre oluşturulmasını, buna bağlı olarak diğer taraftan da mecliste bulunmalarına zemin hazırlanmasını ve etnik grupların arasında kardeşlik ile iyi niyeti yaygınlaştırmak için çaba harcanmasını ciddi şekilde savunmaktadır. Yine bu parti şehit ve savaş mağdurlarının haklarının savunulmasını, yabancı ülkelerde bulunan Afganistanlı

[431] Adalet Bakanlığı, a.g.e. ss., 275-276.
[432] Kongre-i Milli Afganistan Partisinin İç Tüzüğü, s., 7.
[433] Adalet Bakanlığı, a.g.e. ss., 277-278.

göçmenlerin çağırılmasını, uyuşturucu ve savaş yıllarında yer altına döşenmiş patlayıcı maddelere karşı mücadeleyi, sağlık sektörünün ülke çapında faal olmasına yardımcı olmayı, idari yolsuzluğu yok etmek için mücadeleyi ve bütün dillerin gelişmesi için eşit şekilde çalışmayı öngörmektedir.[434]

Bu partinin Durand sınır hattı ve Federal sistem politikaları Afganistan Peştun'ları tarafından hep bölücülük olarak algılanmış ve son zamanlarda üzerinde en fazla tartışılan konu olarak ön plana çıkmıştır. Bu partiye göre Durand sınır hattı artık Afganistan ve Pakistan arasında bir sorun olarak algılanmamalı ve Pakistan'ın bir parçası olarak kabul edilmelidir. Çünkü bu anlaşma, İngiltere ve Afganistan devleti arasında imzalandığı günden bu yana bütün Afganistan hükümdarları tarafından kabul görmüştür. Bundan dolayı konuyu sorun olarak görmek sadece bir ırkçılıktır.[435] Bu Partinin lideri mevcut rejimi en fazla eleştiren siyasi liderlerden biridir. Pedram'a göre Hamit Karzai 12 yıl zarfında Afganistan'da var olan sorunları yok etmek için bir strateji dahi oluşturamamıştır.

Bu hareketin öngördüğü federal sistemde Taliban'a da siyasi faaliyet hakkı verilmektedir. Eyalet çapında yapılan seçimlere Taliban'ın da katılmasına ve halk oyu ile istediği hükümet tarzını kurmasına izin verilmelidir, çünkü Taliban'ın hakim olduğu eyaletler Taliban yönetimine destek vermektedir. Ancak partinin bu politikası siyasi partiler ve siyasetçiler tarafından ülkeyi bölünmeye sürükleyeceği endişesinden dolayı sert bir şekilde reddedilmektedir.[436]

Sözü geçen partiye göre, Afganistan'ın alt yapısı ve ekonomisi yıllarca devam eden savaşlardan dolayı ortadan kalkmış ve yoksulluk en üst seviyesine ulaşmıştır. Alt yapıyı tekrar inşa etmek ve yoksulluğu yok etmek için her şeyden evvel ülke halkının %90'nın geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılık sektörüne önem verilmelidir. Bu partiye göre Afganistan, yer altı suları ve akarsu bakımından zengin olmasına rağmen hala bu sulardan

[434] 10.07.2012. tarihinde Hizbi Kongre-i Milli Afganistan Partisinin lideriAbdul Latif Pedram ile yapmış olduğum görüşme.
[435] Aynı görüşme ve Kongre-i Milli Afganistan Partisinin İç Tüzüğü, s., 8.
[436] Aynı görüşme.

yararlanma imkânına sahip değildir. Bu harekete göre, ülkenin en önemli kaynaklarından olan sular ile sulama kanallarının inşa edilerek tarımın daha fazla verimli hale gelmesinin sağlanması ve hidroelektrik santrallerinin yapılmasıyla beraber ülkede ihtiyaç duyulan elektrik eksikliğinin giderilmesi gerekmektedir.[437]

AMKP, Pazar ekonomisi çerçevesinde, özel sektöre ve devlet sektörüne destek vermekle beraber milli sermayelerin özelleştirilmesine karşıdır. Bu partiye göre yer altı ve yer üstü kaynaklar milli sermayedir. Bu milli sermayenin hep milleti temsil eden devletin kontrolü altında olması gerekmektedir.[438]

Sözü geçen partinin dış politikasında; iyi komşuluk, birbirlerinin iç işlerine karışmama, devletlerin toprak bütünlüğüne saygı, karşılıklı dostane ilişkiler ve bu ilkelerin milli menfaatler çerçevesinde uygulanması temel prensipler olarak belirtilmektedir. Yine bu parti dış siyasetinde daimi tarafsızlığı ve bağımsız dış politikayı savunmaktadır. Bu parti, İnsan hakları sözleşmesiyle, dünyada barış ve uzlaşma yolunun sağlanmasını, güvenlik zafiyetlerinin giderilmesini, çevrenin temiz tutulmasını savunmakla beraber; uluslararası terörizme, kimyasal ve biyolojik silahların yapılmasına, üretilen silahların tehdit unsuru olarak kullanılmasına ve işgal altında bulunan halkların bağımsızlığının engellenmesine ciddi şekilde karşı çıkmaktadır.[439]

Bu partiye göre Asya ülkeleri kesinlikle Avrupa ve ABD'den bağımsız olmalıdır. Asya devletlerinin bağımsız olabilmesi için, kendi aralarında Avrupa birliği gibi ortak bir; ticari, siyasi, kültürel ve sosyal stratejik ortaklık sözleşmesini gerçekleştirmeleri gerekmektedir.[440] Yine bu partiye göre Afganistan'da Taliban sonrası sorunun asıl nedeni yabancı güçlerin ülkede bulunması ve yerel halkın kültürel ve kutsal değerlerine saygı göstermemesidir. [441]

---

[437] Adalet Bakanlığı, s.381-382.
[438] Kongre-i Milli Afganistan Partisinin İç Tüzüğü, s.9.
[439] 10.07.2012. tarihinde Hizbi Kongre-i Milli Afganistan Partisinin lideri Abdul Latif Pedram ile yapmış olduğum görüşme.
[440] Aynı görüşme.
[441] Parti liderinin 2011 yılındaki Cumhurbaşkanlık seçim propagandasından.

Tablo 3: Etnik Partiler

Partinin Adı	**Etnik Grubu**	**Etkin olduğu bölgeler**	**Siyasi görüşü**
Afgan Millet	Peştun	Güney ve Peştunların yoğun olduğu bazı bölgeler	Sosyal demokrat
Hizbi Vahdet İslami (İslami Vahdet Partisi)	Hazara	Hazaracat ve Merkez	İslami
Cünbişi Milli İslami Afganistan	Özbek-Türkmen	Kuzey ve kuzeydoğu	Demokrat
Hizbi Vahdeti Mardumı Afganistan	Hazara	Hazaracat ve Merkez	İslami
Nuhzat-i Milli Afganistan	Tacik	Pençşer ve Kabil	Demokrat
Hizbi Vahdeti Milli İslami Afganistan	Hazara	Hazaracat ve Merkez	İslami
Hizbi Hambastagi Milli Cavanan	Peştun	Güney ve güneydoğu	Demokrat
Afganistan Milli kongre Partisi	Tacik	Kuzeydoğu ve Kuzey	Demokrat

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

5.3. Demokrat Partiler

5.3.1. Afganistan Cumhuriyetçiler Partisi(ACP)

Hizbi Cumhuri Khahan-i Afganistan partisi (Afganistan Cumhuriyetçiler Partisi) 1999 yılında Taliban zamanında gizli olarak Sibgatullah Sancar ve arkadaşları tarafından Kabil'de kurulmuştur. Fakat Taliban'ın sıkıyönetim ve diktatörce hâkimiyeti zamanında siyasi faaliyette bulunamamışlardır. 2001 yılında Taliban rejimi yıkıldıktan sonra ABD ve batılı devletlerin desteği ile ortaya çıkan yeni düzende siyasi partilerin kurulmasına fırsat tanınmıştır. Bunun üzerine 2004 yılında Herat Türklerinden olan Sibgatullah Sancar başkanlığında resmen bir siyasi parti olarak Afga-

nistan İslam Cumhuriyetinin adalet bakanı tarafından kabul edilmiştir.[442] Bu parti ülkede gerçekleşen cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Hamit Karzai'yi desteklemiştir. 2014 yılında cumhurbaşkanı adayı olabileceği tahmin edilen Parti lideri 2012 yılında trafik kazası olarak gösterilen bir suikasta kurban gitmiştir.

Sözü geçen parti kendisini demokrat ve bağımsız bir parti olarak tanıtmaktadır. Vatan, özgürlük ve insanın yüce makamına saygı bu partinin sloganıdır. Bu partinin iç tüzüğünde partinin kuruluş amacı olarak barışın getirilmesi, demokrasi değerlerini yaygınlaştırılması, Afganistan'da milli birliğinin oluşturulması, insan haklarının savunulması yer almaktadır.[443] Bu partiye göre devletin bağımsızlığı için milli birlik ve güçlü ekonomiye sahip olmak gerekmektedir. Basını, ifade özgürlüğünü, parti kurma ve bireysel özgürlükleri Afganistan kültürü ve İslam dinine aykırı olmaması şartıyla savunmak bu partinin yol haritasıdır. Afganistan'ın halk iradesi ile iş başına gelen ve Cumhuriyet rejimini savunan her hükümet bu partiye göre meşrudur. [444] Kadınların her alanda erkekle aynı haklara sahip olması ve yasalar önünde eşit olması, Afganistan vatandaşlarının din, dil, ırk ve cinsiyet ayrımı yapılmadan eşit haklardan yararlanması bu partinin savunduğu tezlerdendir. Yine bu parti uyuşturucu ve terörü insanlığın ortak düşmanı olarak görmekte ve bu ortak düşmanı BMÖ çatısı altında alınan kararlara göre mücadele ederek yok etmek gerekliliğini savunmaktadır. Eğitim seviyesini yükseltmek ve herkesin lisans düzeyine dek ücretsiz eğitimden faydalanması ve ortaokula kadar eğitimin zorunlu olması bu parti tarafından savunulmaktadır. [445] Pazar ekonomisini ülkenin gelişmesi için uygulamak, milli geliri yükseltmek, tarım ve hayvancılık sektöründe modern değişiklik yapmak ve tarımı daha verimli hale getirmek, ormanların bakımına dikkat etmek, fabrikalar inşa etmek, özel sektörün faaliyetini desteklemek, yabancı yatırım ve yardımları elde etmek, gümrük vergilerini milli menfaatlere göre tasarlamak ve ihracatı ziyadeleştirmek ACP'nin ekonomik politikaları olarak benimsenmektedir.[446]

Sözü geçen partinin dış siyasetinde, devletlerin birbirlerinin iç işlerine karışmaması, bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün korunması ilkelerine saygı göste-

[442] Hizbi Chumhuri Khahan-i Afganistan partisinin İç Tüzüğü, s., 2.
[443] Adalet Bakanlığı, a.g.e. s., 16.
[444] Hizbi Chumhuri Khahan-i Afganistan partisinin İç Tüzüğü, s., 4.
[445] Aynı Eser, ss., 4-5.
[446] Adaet Bakanlığı, a.g.e.ss., 18-20.

rilmesini savunmakla beraber diğer devletlerin özellikle Afganistan ve komşularının da aynı şekilde davranmasını arzu etmektedir. Yine bu parti devletlerarası sorunların BM anlaşmalarına göre sadece uzlaşma ve barış yoluyla çözülmesini savunmaktadır. Bu parti, BMÖ ve İKÖ tarafından alınan kararlara Afganistan halkına faydalı olmak şartıyla destek verilmesini ve uluslararası kuruluşlar ile dünya kamuoyundan savaşlar neticesinde ortadan kalkan Afganistan alt yapısını tekrardan inşa etmek için yardımda bulunmayı talep etmektedir. Bu partiye göre yeryüzü bütün insanların ortak evidir barış ve güvenlik içinde yaşamak için medeniyetler arası görüşmelere önem verilmelidir.[447]

5.3.2. Afganistan Milli Birlik Partisi(AMBP)

Hizbi Mutahidi Milli Afganistan Partisinin (Afganistan Milli Birlik Partisi) temeli, 2001 yılında Hollanda'da ve Almanya'nın Frankfurt şehrinde eski ADHP ve Hizbi Vatan Partisinin önde gelenlerinin bir araya gelerek tekrar bir çatı altında siyasi faaliyet yapma kararı almaları ile atılmıştır. Yurt dışında gerçekleşen başlangıç toplantılardan sonra Ağustos 2003 tarihinde partinin ilke kongresi 700 kişinin katılımı ile Kabil'de gerçekleşmiştir. Bu kongrede Moskova'da eğitim gören ve Demokratik Halk Partisi'nin Parçam fraksiyonu'nun kadrolarından olan Peştun kökenli Nurulhak Ulumi parti lideri olarak seçilmiştir. [448] Nurulhak Ulumi 2006 yılında gerçekleşen parlamento seçimlerinde memleketi olan Kandahar kentinden milletvekili seçilmiş ve meclis içindeki konuşmalarında mevcut rejimin politikalarına karşı çıkmıştır. Bu parti Afganistan'da yıllarca devam eden savaşlardan sonra ortaya çıkan değişikliklerden Afganistan halkının yararlanmasını sağlamak amacı ile kurulmuştur. Bu partiye göre Afganistan'daki mevcut sorunların ancak barış ve uzlaşma yolu ile çözüme kavuşturulması mümkündür. Muhalif grupları bittirme projesi bu partiye göre gerçekleşmesi imkânsız olan bir projedir.[449] Bu partinin yayın organı ise Rahi Afgan dergisidir.

---

[447] Hizbi Chumhuri Khahan-i Afganistan partisinin İç Tüzüğü, ss., 6-10.
[448] http://daafghanshamla.com/component/content/article/10-other/2-pm.,20.01.2013.
[449] Adalet Bakanlığı, a.g.e. ss., 864-865.

İslam dininin değerlerine saygı göstermek, dini azınlıkların geleneklerini yaşamsına imkân sağlamak, Afganistanın bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü sağlamak ve milli birliği oluşturmak için mücadele etmek bu partinin amaçlarındandır. Rüşvet ve yolsuzluğun ortadan kalkması, erkek ve kadının aynı haklara sahip olması ve iki kanatlı demokratik parlamenter sistemin uygulanması bu parti tarafından destek görmektedir. Bu partiye göre Afganistan vatandaşlarının ırk, din ve cinsiyet ayrımı yapılmadan yasalar önünde eşit haklardan yararlanması gerekmektedir.[450] Barışın sağlanması için en önemli şart olarak yasadışı silahların toplanması, güçlü milli polis ve milli ordu kurmak, terörizme, uyuşturucuya, ırkçılığa, yolsuzluğa ve rüşvete karşı mücadele etmek, insan haklarını savunmak ve demokrasiyi güçlendirmek için diğer partiler ile birleşerek güçlü bir milli parti kurmak sözü geçen partinin iç politikalarındandır.[451] Sözü geçen parti Pazar ekonomik sistem çerçevesinde milli sermayenin devletin kontrolünde bulunmasını, yoksulluğu gidermek için ekonomik politikaların uygulanmasını, su kaynaklarının tarımın verimli olması için kullanılmasını, ülkede sanayileşmeye doğru adımların atılmasını, altyapının yeniden inşa edilmesini, işsizliği azaltmak amacıyla yabancı ve yerel yatırımcıların teşvik edilmesini, kullanılmakta olmayan arazilerin tarıma uygun hale getirilmesini ve Afganistan'ın Dünya Ticaret Örgütüne katılmasını sağlamayı ekonomik politika olarak benimsemiştir. [452]

Bu parti Afganistan devletinin taraf olduğu BM ve uluslararası sözleşmeleri, Afganistan'ın tarafsız politikalar izlemesini, diğer devletler özellikle komşular ile karşılıklı saygı, iç işlerine karışmama, toprak bütünlüğüne saygı gösterme ilkelerine göre davranılmasını bunun yanı sıra ayrıca, kimyasal ve biyolojik silahlardan arınmış bir dünyanın oluşturulmasını savunmaktadır. Yine bu parti, Barışın küreselleşmesini, terörizm ve uyuşturucuya karşı yapılan BMÖ yaptırımlarına yardımcı olunmasını ve komşular ile sınır sorununu, özellikle de Pakistan ile Afganistan arasında 3 asırdır sorun olarak yaşanan Durand Sınır hattı meselesinin barış yolu ile çözülmesini desteklemektedir.[453]

---

[450] Hizbi Mutahidi Milli Afganistan Partisinin İç Tüzüğü, s.,5.
[451] Adalet Bakanlığı, a.g.e. ss.866-867.
[452] Hizbi Mutahidi Milli Afganistan Partisinin İç Tüzüğü, s., 10.
[453] Adalet Bakanlığı, a.g.a. ss., 867.869.

5.3.3. Yeni Afganistan Partisi(YAP)

Yeni Afganistan Partisi (Hizbi Afganistan Navin) 2005 yılında Mohammad Yunus Kanuni'nin Nuhzati Milli Partisinden ayrılması ile kurulmuş ve Kanuni başkanlığında adalet bakanlığı tarafından siyasi parti olarak kabul edilmiştir. Bu ayrılma 2004 yılında Cumhurbaşkanlık seçiminde Kanuni'nin AMHP, tarafından aday olması ve Ahmet Şah Mesut'un kardeşlerine karşı çıkması ile patlak vermiştir. Bu ayrılmanın asıl nedeni liderlik davası idi. AMHP'nin ilk kongresinde Kanuni Parti başkanı olarak seçilmesine rağmen Ahmet Veli Mesut kendisini Partinin asıl lideri olarak görmekteydi. Bundan dolayı Kanuni'yi değil Karzai'yi desteklemekteydi.[454] Partinin lideri hep İslamiyet'in ılımlı olduğunu ve radikal İslami grupların İslam düşmanı olduğunu savunmakla beraber partisini ılımlı bir İslami Parti olarak tanımlamaktadır. Fakat parti liderinin bu tanımlaması nedeniyle parti, bazı çevreler tarafından laiklik yanlısı olarak algılanmaktadır. Bundan dolayı bu parti laik bir parti olarak görülmektedir. İki kez milletvekili olarak seçilen Kanuni, 2006 yılından 2010 yılına kadar parlamento başkanı olarak görev yapmıştır. Bu partiye göre kurulacak yeni Afganistan; İslami, bağımsız, anayasal bir devlet olarak, demokratik, insancıl ve gelişmiş olmalı, diğer yandan da dünya kamuoyu ile karşılıklı yardım çabası içinde bulunmalıdır. Bu parti silahlı mücadele yerine siyasi mücadeleyi yıllarca akan kanların durması için çözüm olarak görmektedir.[455]

Bu hareketin amacı, İslam dininin emirlerine göre demokratik bir siyasi sistem oluşturmak, yıllarca devam eden savaşlar neticesinde yok olan güvenliği tekrardan inşa etmek, yasal olmayan silahlı grupların silahlarını toplamak, bağımsız bir milli polis ve milli ordu kurmak, dünya çapında terörizm ve uyuşturucuya karşı mücadele etmek, bağımsız bir Afganistan'a sahip olmak için güçlü bir ekonomi oluşturmak ve uluslararası çekişmelerde siyasi, askeri, vb. noktalarda tarafsızlığı sağlamaktır. [456] Sözü geçen partiye göre Afganistan'daki bütün vatandaşlar yasalar önünde eşit muamele görmeli, devleti ve özel idarelerde mevcut olan rüşvet ve yolsuzluğu yok etmek için reformlar yapılmalı, milli birliğin oluşturulması için her türlü ayrımcılığa karşı mücadele edilmeli, devlet içinde devlet sisteminden kaçınılmalı ve bunun

[454] Misbahzade, a.g.a. s., 352.
[455] Adalet Bakanlığı, a.g.a. ss., 977-978.
[456] Hizbi Afganistan-i Nevin Partisinin İç Tüzüğü, s., 6.

gerçekleşmesi için gereksiz teşkilatlar ortadan kaldırılmalı, refah seviyesi yükseltilmeli, evsizlik ve yoksulluk yok edilmelidir.[457] Bu parti, okullar ve üniversitelerde eğitim seviyesini yükseltmeyi, eğitimde kızlara daha fazla fırsat verilmesini ve modern okullar yanında dini medreselerin de faaliyetine dikkat edilmesini savunmaktadır.

Sözü geçen partinin ekonomik politikasında ise; modern sanayiye dikkat etmek ve ülkede modern sanayiyi geliştirmek, milli gelir ve yabancı yardımları ülkenin alt yapısını geliştirmek amacıyla kullanmak, milli menfaatleri dikkate alarak yabancı yatırımcıları ülkeye çekmek, ihracatı yapılacak malların yurtdışında pazarlamasına imkân sağlamak, ihracatı geliştirmek, ticaret ve tarım sektöründe gelişme kaydetmek için uzun vadeli ve kısa vadeli planlar yapmak, tarım ve hayvancılığın gelişmesi için sulama kanalları oluşturmak, otlak arazilerini geliştirmek, tarımı geleneksel halden modern hale dönüştürmek ve çevre temizliğinin yanı sıra yer altı kaynaklarına dikkat etmek temel prensip olarak benimsenmiştir.[458]

Milli menfaatlere göre bağımsız ve faal dış politika izlemek, komşu ülkeler ile anlaşmazlıkları çözmek, küresel barışı desteklemek, dünya devletleri ile iyi ilişkiler kurmak, özellikle de İslam Konferansı Örgütünü güçlendirmek amacıyla İslami âlemi ile dostane ilişkiler içerisinde bulunmak, terörizm ve uyuşturucuya karşı yapılan küresel mücadeleden yana durmak, insan hakları sözleşmesi, BM anlaşmaları ile beraber Afganistan devletinin taraf olduğu bütün antlaşmalara saygılı olmak ve kitle imha silahlarının yok edilmesini desteklemek sözü geçen partinin dış siyasetinin dayanağını teşkil etmektedir.[459]

5.3.4. Afganistan Barış Hareket Partisi(ABHP)

Hizbi Cunbişi Sulh Afganistan'ın **(**Afganistan Barış Hareket Partisi) lideri General Şahnavaz Tanai, Davut Han'a karşı yapılan darbeyi yönetmiş, Demokratik Halk Partisinin hâkimiyeti zamanında genelkurmay başkanı ve savunma bakanı olarak görev yapmıştır. 1990 yılında Necibullah'ın hâkimiyetine karşı darbe girişiminde bulunmuş fakat başarısız olmuş

[457] Aynı Eser, ss., 979-981.
[458] Adalet Bakanlığı, a.g.a. ss., 982-983.
[459] Hizbi Afganistan-i Nevin partisinin İç Tüzüğü, ss., 8-10.

ve Pakistan'a kaçmıştır. Diğer taraftan Pakistan'da Gülbuddin Hikmetyar ile görüşmelerde bulunmuştur. Tanai, 1994 yılında Pakistan'da eski ADHP'nin, Parçam Fraksiyonunun mülteci liderlerini bir araya getirerek ABHP'yi kurmuş ve bu parti 2005 yılında adalet bakanlığının onayıyla resmen siyasi parti olarak faaliyet hakkı kazanmıştır. Bu partinin en etkin olduğu bölgeler ise parti liderinin memleketi Host vilayeti ve etrafıdır. Partinin önde gelenleri ve üyelerini genelde Komünizm fikrini savunan kişiler oluşturmaktadır. Tanai, 2009 yılında yapılan Cumhurbaşkanlık seçimlerinde cumhurbaşkanı adayı olmuş, ancak yeterli oyu alamamıştır.[460] Bu partinin önde gelenleri eski darbecilerden olmasına rağmen partinin iç tüzüğünde demokratik çözümler ve yollar benimsenmektedir. Bunlara göre Afganistan'da sorunlar ancak barış yolu ile son bulabilir. Demokrasi değerlerine göre tasarlanmış Cumhuriyet rejimi bu hareket tarafından desteklenmektedir.[461]

Bu parti İslam kimliğinin sağlanması, Afganistan'ın bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve dış müdahalelerden korunmasını savunmakla beraber, milli gelir ve dış yardımlardan yararlanarak ülkenin altyapısının inşa edilmesine yardımcı olmak, bölücülük, terör, uyuşturucu, ırkçılık ve darbeciliğe karşı mücadele etmek, erkek ve kadınların bütün alanlarda aynı haklardan yararlanmasını sağlamak ve gençlerin daha aktif olması için yeni olanaklar tanımak gibi ilkeleri benimsemektedir.[462]

Pazar ekonomisi usulüne göre milli gelir seviyesini yükseltmek, devlet kontrolünü ticaret sektöründe azaltmak, özel sektör ve devlet sektörü için ekonomik planlar yapmak, yabancı ve yerel yatırımcılara milli menfaatler çerçevesinde imkân tanımak, halkın yaşam koşullarını kolaylaştırmak, kaçırılan tarihi eserleri geri kazandırmak, modern banka sistemini uygulamak, tarım ve hayvancılığa dikkat etmek gibi hususlar bu partinin ekonomik politikası olarak benimsenmiştir.[463] Sözü geçen parti, BM sözleşmesine uymak, İnsan hakları sözleşmesine saygı göstermek, küresel teröre ve çevre

[460]http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2009/08/090811_af88_tanai_profile_intv.shtml.,12.01.2013.
[461] Adalet bakanlığı, a.g.e. s., 296.
[462] Hizbi Cunbişi Sulh Partisinin İç Tüzüğü, s., 9.
[463] Adalet Bakanlığı, a.g.e. s., 297.

kirliliğine karşı uluslararası kuruluşlar ile beraber hareket etmek, devletlerarası ilişkilerde karşılıklı saygı, İslam devletleri ile dostane ilişkiler kurmak, diğer devletlerin içişlerine karışmaktan uzak durmak ve toprak bütünlüklerine saygı göstermek gibi ilkeleri devletin dış politikası olarak kabul etmektedir.[464]

5.3.5. Milli Niyaz Partisi (MNP)

Bu partinin temelleri Fatima Nazari başkanlığında 1994 yılında kurulan Zara Kardeşler derneğinin faaliyetleri ile atılmıştır. 1996 yılında Taliban'ın Afganistan'da hakim olmasından sonra Pakistan'a kaçan Bayan Nazari burada Afganistan mültecilerini eğitmek için Faiz Mohammad Katip okulunu açmıştır. 2001 yılında Taliban rejimi yıkıldıktan sonra ülkeye dönen Nazari 2006 yılında yapılan seçimlerde Kabil'den milletvekili olarak seçilmiştir. Bayan Nazari Afganistan tarihinde MNP'yi 2008 yılında adalet bakanlığına kaydetmekle beraber bir ilke imza atmıştır. Çünkü bundan önce bir kadın tarafından yönetilen parti asla kurulmamıştır. Bu partinin üyelerinin çoğunun bayanlardan meydana gelmesi başka bir ayrıcalıktır. Parti liderine göre Afganistan genelinde yüz binden fazla üyesi olan bu parti diğer partiler gibi kendi planlarını değil vatandaşlardan gelen planları uygulamayı tercih etmektedir. Bu hareketin en önemli amacı Afganistan gibi geleneksel kültürün hâkim olduğu bir ülkede kadınların haklarını savunmak ve kadınların siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda erkekler ile eşit olmasını sağlamaktır. Nazari'ye göre bu partinin diğer bir amacı ise herkese kadınların da erkekler gibi liderlik yeteneğe sahip olduğunu göstermektir. Bu partiye göre mevcut rejim kadınlar konusunda sadece sloganlar ile yetinmiştir. Kadınlar bakanlığının olması Nazari'ye göre hiçbir sorunu çözüme kavuşturamayacaktır. Yine bu Parti'ye göre, Karzai rejimi, Kadınlar Bakanlığını sadece kadınlardan siyasi olarak istifade etmek için kurmuştur. [465]

---

[464] Hizbi Cunbişi Sulh Partisinin İç Tüzüğü, ss., 10-12.
[465] http://www.payam-aftab.com/fa/news/8012/.,22.01.2013.

5.3.6. Milli Bağ Partisi(MBP)

Hizbi Paivandi Milli (Milli Bağ Partisi) Afganistan 2003 yılında İsmaili mezhebinin lideri Seyit Mansur Nadiri tarafından kurulmuş ve 2005 yılında adalet bakanlığı tarafından resmen bir siyasi parti olarak kabul görmüştür. Adından da bilindiği gibi bu parti savaşlar neticesinde kopmuş olan Afganistan vatandaşları arasındaki milli bağı yeniden bağlamak için kurulmuştur. Bu partiye göre milli birlik ve beraberliği oluşturmakla beraber Afganistan küresel ve bölgesel güçlerin deneme tahtası olmaktan çıkıp bağımsız bir devlet olacaktır. Bu partiye göre, milli birlik oluşmadan bağımsız ve güçlü bir Afganistan umut etmek hayalden öte bir şey değildir.[466]

Partinin etkin olduğu bölgeler ise İsmaili mezhebine mensup vatandaşların yoğun olarak yaşadığı bölgelerdir. Sözü geçen partinin iç tüzüğünden de anlaşıldığı gibi laik ve demokrat bir partidir. Nadiri, ADHP'nin mensuplarından olup 1992 yılında General Dostum ile beraber mücahitlere katılmış ve mücahitler hükümetinde Cumhurbaşkanı yardımcısı olarak görev yapmıştır. Taliban'ın ülkeye hâkim olmasıyla birlikte ülkeyi terk eden Nadiri, Taliban'dan sonra tekrar Afganistan'a dönüp siyasi faaliyetlerine başlamıştır.[467]

Sözü geçen parti, Afganistanın bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü, komşular ile sınır hatlarının tespit edilmesini, demokrasinin savunulmasını, şeffaf seçimlerin gerçekleşmesini, yolsuzluk ve rüşvetten temiz devlet teşkilatlarının inşa edilmesini, yoksulluk ve fakirliğin yok edilmesini, milletin din, dil ve cinsiyet ayrımı yapılmadan devlette yer bulmasını, milli devletin oluşması için her türlü üstünlük iddialarına karşı durulmasını, sivil toplum kuruluşları ve siyasi partilerin faaliyet yürütmesini, milli polis ve milli ordunun güçlendirilmesini, iç sorunların çözümü için görüşmelerin yapılmasını, yurtdışında bulunan bütün Afganistanlı uzmanların ülkeye çağırılmasını, siyasi plüralizmin yaygın olmasını ve savaşmak yerine kucaklaşmayı demokratik bir Afganistan için gerekli görmektedir.[468]

---

[466] Hizbi Paivandi Milli Afganistan Partisinin İç Tüzüğü, s., 1.
[467] http://www.payam-aftab.com/fa/news/233/.,12.01.2013.
[468] Adalet bakanlığı, a.g.a. ss., 538-539.

Yine bu parti ifade, basın ve düşünce özgürlüğünü savunmayı, eğitimi cinsiyet ayrımı yapmadan geliştirmeyi, İslami emirleri uygulamayı, Afganistan'daki bütün dilleri zenginleştirmeyi, sağlık hizmetlerini yaygınlaştırmayı, çevre temizliğini sağlamayı, savaş zamanında kaçırılan tarihi eserleri tekrar ülkeye getirmeyi, şehit aileleri ve savaş mağdurlarının haklarını savunmayı partinin vazifesi olarak görmektedir.[469] Parti, tarımın, hayvancılığın, ormanların, sanayi sektörünün, modern banka sisteminin ve gümrük sisteminin modernleşmesini, işçi, çiftçi ve sanayi sendikalarının oluşmasını, yabancı ve yerel yatırımcıların ülkede yatırım yapmaları için teşvik edilmesini, Pazar ekonomik sistem çerçevesinde özel sektör ve devlet sektörünün desteklenmesini, diğer taraftan ise üretim ile ihracat seviyesinin yükseltilmesini ekonomik siyaset olarak benimsemektedir.[470]

Barış, demokrasi, insan hakları ve özgürlük için çalışan bütün kuruluşlar ile beraber hareket etmek, devletlerarası ilişkilerde birbirinin iç işlerine karışmama, bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne saygı ilkelerine göre hareket etmek, uyuşturucu ve teröre karşı mücadelede uluslararası kuruluşlar ile aynı safta yer almak ile Afganistan devletinin taraf olduğu bütün uluslararası ve devletlerarası sözleşmelere saygılı kalmak bu partinin dış politikasının ana çizgilerini teşkil etmektedir.[471]

5.3.7. Afganistan Demokrat partisi(ADP)

Hizbi Demokrat Afganistan partisi (Afganistan demokrat Partisi), ADHP'nin yönetim merkezi üyesi Abdul Kebir Rancbar tarafından 2006 yılında demokratik bir Afganistan'a sahip olmak için kurulmuş ve adalet bakanlığınca siyasi faaliyet hakkı kazanmıştır. Bu partiye göre son 30 yıldaki bütün rejimler gayrimeşrudur. Yine bu parti Afganistan'ın yokluk eşiğine sürükleyen iç savaşların asıl nedenini ise, dış müdahaleler ve Afganistan'ın bulunduğu jeopolitik konuma bağlamaktadır. [472]

Sözü geçen parti demokratik bir rejimin oluşmasını, demokratik rejim için her şeyden evvel demokratik bir anayasa yapılmasını, halkın devlete

[469] Hizbi Paivandi Milli Afganistan Partisinin İç Tüzüğü, ss., 6-7.
[470] Adalet Bakanlığı, a.g.a. ss., 540-541.
[471] Hizbi Paivandi Milli Afganistan Partisinin İç Tüzüğü, s., 4.
[472] Hizbi Demokratik Partisinin İç Tüzüğü, s., 1.

din, mezhep, ırk, cinsiyet ve bölge ayrımı yapılmadan katılmasının sağlanmasını, ülkeyi yöneteceklerin şeffaf ve adil seçimler neticesinde iş başına gelmesini, demokratik seçimlerin gerçekleşebilmesi için ülkede siyasi ortamın hazırlanmasını ve siyasi partilerin faaliyetine zemin hazırlamayı demokratik rejimin ana şartları olarak görmektedir.[473] Bu partinin öngördüğü demokratik rejimde, bütün vatandaşlar hiçbir ayrım yapılmadan devletin ekonomik, siyasal, kültürel ve sosyal alanlarına serbestçe katılmalı, milli birlik ve beraberliği oluşturmak için vatandaşların eşit fırsatlardan yararlanmaları sağlanmalı, bütün vatandaşlar yasalar önünde eşit olmalı ve bireysel özgürlüklerden yararlanmak için, BM, insan hakları komisyonu ve Afganistan'ın taraf olduğu diğer uluslararası kuruluşların bu konudaki anlaşmalarına göre hareket edilmelidir.[474]

ADP, sağlık hizmetlerini ücretsiz olarak bütün vatandaşlara sunmayı, kadınlara karşı hakim olan kötü geleneklere karşı durmayı, gençlerin daha aktif olması için girişimde bulunmayı, çevre kirliliğine karşı mücadeleyi, savaşlarda velilerini kaybeden ailelere destek olmayı ve savaşlar neticesinde evlerini kaybeden vatandaşlara tekrardan evlerini inşa etmek için yardım etmeyi sosyal politika olarak benimsemektedir. Bu partiye göre Afganistan azınlıklar ülkesidir. Afganistan halkını birbirine bağlayan en önemli unsur ise İslam dinidir. Bundan dolayı İslam dinine Afganistan halkının milli kimliği olarak saygı gösterilmelidir.[475] İslamiyet'e göre bilim öğrenmek farzdır. Bunun için bu parti anaokulundan üniversiteye kadar Afganistan halkının ücretsiz eğitimden yararlanmasını savunmaktadır. Afganistan'da konuşulan bütün dillerin zenginleştirilmesine ve etnik grupların kendi kültürlerini yaşamasına fırsat verilmesi bu parti tarafından savunulmaktadır. Kaçak olarak ülkeden kaçırılan tarihi eserlerin geri alınması, ifade, basın ve düşünce özgürlüğüne saygılı olunması yine bu partinin savunduğu tezlerdendir.[476]

---

[473] Adalet Bakanlığı, a.g.e. ss.,921-922.
[474] Hizbi Demokratik Partisinin İç Tüzüğü, s., 3.
[475] Adalet Bakanlığı,a.g.a.ss., 925-926.
[476] Hizbi Demokratik Partisinin İç Tüzüğü, s., 6.

ADP, bütün sektörlerin gelişmesini Afganistan'ın güçlü ve bağımsız bir ekonomiye sahip olması için gerekli görmektedir. Bu partiye göre madenler, ormanlar, dağlar ve su kaynakları milli sermayedir ve bunların devlet kontrolünde olması gerekmektedir. Yabancı ve yerel yatırımcıları milli kaynaklardan yararlanmak için teşvik etmek, sulama kanalları, hidroelektrik santraller, şehirlerarası ve şehir içi yolları ile iletişim sektörünü tekrardan inşa etmek bu partinin ekonomik siyasetini teşkil etmektedir. Savaş zamanında yok edilen veya faaliyetine devam edemeyen fabrikaları yeniden inşa etmek, tarım sektörünü modernleştirmek, milli kaynakların istihraç edilmesi için özel sektörü yabancı ya da yerel olmak üzere teşvik etmek ve bütün alanlarda Pazar ekonomisi usulünü uygulamak sözü geçen partinin benimsediği ekonomik yollardandır.[477]

Özel sektörü ve devlet sektörünü turizmin gelişmesi için desteklemek ve Afganistan'ın kalkınması için yabancı ülkelerin başta ABD, Avrupa Birliği ve İslam devletleri olmak üzere yardımlarından faydalanmak bu partinin izleyeceği ekonomik kalkınma planlarıdır.[478]

Sözü geçen partinin dış politikası ise, Taliban rejiminin ortadan kalkmasına yardımcı olan ülkeler ile dostane ilişkiler kurmak, bütün uluslararası kuruluşların özellikle İslam Konferansı Örgütü'nün toplantılarına Afganistan'a faydalı olmak şartıyla katılmak ve bu ülkelerden ekonomik yardım ile birlikte radikalliğe, teröre ve uyuşturucuya karşı mücadele için yardım almak, Afganistan devletinin imzaladığı bütün anlaşmalara milli menfaatler göz önüne alınarak saygı göstermek, devletlerarası ilişkilerde birbirinin iç işlerine karışmamak ve devletlerin bağımsızlığına saygı ile karşılıklı saygı ve güven çerçevesine göre davranmaktır.[479]

5.3.8. Afganistan Milli İktidar Partisi (AMİP)

Hizbi Vahdeti İslami Afganistan partisinin kurucularından olan Seyit Mustafa Kazimi, 1994 yılında parti içinde patlak veren savaştan sonra Mohammad Ekberi

[477] Aynı Eser, ss.,7-8.
[478] Adalet Bakanlığı, a.g.a. ss.,922-924.
[479] Hizbi Demokratik Partisinin İç Tüzüğü, ss., 8-10.

İle partiden ayrılmış ve Hizbi Vahdeti Milli İslami Afganistan partisinin ilk kurucularından olmuştur. Kazimi, 2005 yılında Ekberi başkanlığındaki Hizbi Vahdeti Milli İslami Afganistan Partisinden ayrılarak Hizbi İktidar-i Milli Afganistan partisini adalet bakanlığınca kaydettirmiştir.[480] Kazimi, 2001 yılından sonra kurulan hükümette ticaret bakanı olarak görev yapmış, 2008 yılında kurulan Milli Cephe ittifakının sözcüsü olarak görevde bulunmuş, 2006 yılında yapılan seçimlerde Kabil'den milletvekili olarak seçilmiş ve 2008 yılında meclis tarafından görevlendirilen bir grup milletvekilleri ile Baglan vilayetinin sorunlarını araştırmak üzere gittiği yerde intihar saldırısı sonucunda dokuz milletvekili arkadaşı ile beraber hayata gözlerini yummuştur.[481]

Sözü geçen parti bütün etnik grupların katılımı ve demokrasi değerlerine göre kurulacak milli iktidar hükümetini savunmaktadır. Bunun gibi bir hükümetin kurulması ise milli birlik oluşmadan imkânsızdır. Bundan dolayı bu parti milli birlik için bütün etnik grupların eşit haklardan faydalanmasını en önemli şart olarak görmektedir. Ayrıca bu parti, İslam dinine hürmet etmek ve İslam değerlerini savunmak, kalıcı emniyeti sağlamak, milli birliği oluşturmak, ülke bağımsızlığı ile toprak bütünlüğünü savunmak, halk iradesine göre milli iktidar oluşturmak, ekonomik ve kültürel alanda gelişme kaydetmek, adaleti ve milli refahı sağlamak gibi değerleri de temel değerler olarak savunmaktadır.[482] Yine bu parti, siyasi alanda uzlaşma ve görüşmeyi savunurken, çatışma ve zorbacılığa kesinlikle karşı çıkmaktadır. Parti, medeni özgürlüklerin savunulmasını, vatandaşların eşit şartlar altında bütün alanlara katılımlarının sağlanmasını, radikallik ve şiddetin yerine hoşgörü ve kardeşliğin yaygınlaştırılmasını, siyasi çoğulculuğun hâkim kılınmasını, kadın haklarını savunmakla beraber, kadınların erkekler ile eşit haklardan yararlanmasının sağlanmasını, ülkede mevcut idari yapının nüfusa göre tekrardan tasarlanmasını, yolsuzluk, rüşvet ve uyuşturucuya savaş açılmasını, şehit aileleri ve savaş mağdurlarına yardım edilmesini demokratik bir Afganistan için gerekli görmektedir.[483]

Sözü geçen parti ekonomik politikalarında ise, Pazar ekonomisini savunmakla birlikte, ekonomik sorunlar ve işsizliği ortadan kaldırmak için dünya kamuoyu

[480] http://www.asnoor.ir/public/Parties/ViewParties.aspx?Code=102280.25.01.2013.
[481] http://www.lulinge.blogsky.com/pages/martyrkazemi/.,25.01.2013.
[482] Adalet Bakanlığı, a.g.a. ss., 965-966.
[483] Hizbi İktidar-i Milli Afganistan partisinin İç Tüzüğü, ss., 2-4.

tarafından yapılan yardımların adilce kullanılmasını, tarım ve hayvancılık sektörünün modernleştirilmesini ve orta öğretim ile yüksek öğretim alanında özel sektörün desteklenmesini benimsemektedir.[484] Bu partinin dış politikası ise, Afganistan devletinin menfaatleri ve kültürü ile karşıt olmayan insan hakları sözleşmesine ve uluslararası anlaşmalara uymayı, devletlerarası ilişkilerde karşılıklı saygı ve dünya çapında kalıcı barışın getirilmesini desteklemeyi, komşular ile iyi ilişki kurmayı, yabancı siyasi partiler ve medeni kuruluşlar ile dostane ilişkiler içinde olmayı, kitle imha silahlarını yasaklanmasına dair çalışmaları desteklemeyi ve küresel çapta çevre kirliliği ile mücadele edecek kuruluşlarla aynı safta yer almayı savunmaktır.[485]

Tablo 4: Demokrat Partiler

Partinin Adı	**Etnik grubu**	**Bölge**	**Siyasi görüşü**
Hizbi Cumhuri Khahan Afganistan	Tacik, Peştun, Türk	Batı ve Merkez	Demokrat
Hizbi Mutahid-i Milli	Peştun, Tacik	Guney, guneydoğu ve merkez	Sol
Hizbi Afganistan-i Navin	Tacik	Pençşer ve merkez	Ilımlı İslam-Demokrat
Hizbi Cunbişi Sulh,	Peştun	Kandahar ve bazı Peştun bölgeleri	Sol demokrat
Hizbi Nayazı Milli	Hazara	Kabil ve Hazaracat	Domokrat
Hizbi Paivandi Milli	Tacik ve bazı İsmaili mezhebine mensup etnik gruplar	Kuzeydoğu	Demokrat
Hizbi Demokrat-i Afganistan	Tacik, Peştun	Batı ve Kabil	Sol demokrat
Hizbi İktidar- i İslami Afganistan	Hazara ve Tacik	Kuzey, Hazaracat ve Kabil	Demokrat

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

[484] Aynı Eser, ss., 5-6.
[485] Adalet Bakanlığı, a.g.a. ss. 967-968.

SONUÇ

Afganistan'da siyasi Partiler (1990-2010) adlı çalışma genel olarak ülkedeki her alanda yoksullukla boğuşulmasının yanı sıra, bunca siyasi partinin boy göstermesi, milli partilerin oluşmaması ve ulus inşasının gerçekleşmesinin önündeki bulunan zorluklar ve nedenleri aranacaktı. Yıllar boyunca diktatörlükle yönetilen ve bulunduğu stratejik ve coğrafi konumundan ötürü, her zaman komşu devletler ve küresel güçlerin müdahalesine maruz kalan Afganistan üç kez İngilizler, bir kez de SSCB tarafından işgal edilmiştir. İran ve Pakistan ile arasında sürekli yaşanan sorunların altında yatan neden ise, İngilizler tarafından çizilen Pakistan-Afganistan arası sınır çizgisi ve Afganistan topraklarının bir kısmının önce İngilizlerin hâkimiyeti altında bulunan Hindistan'a,1947 yılında ise Pakistan devletinin ortaya çıkması ile Pakistan'a verilmesi nedeniyle komşular ile olan sorunun temelini oluşturmasıdır. 19. yüzyılda diğer İslami ülkelerde olduğu gibi Afganistan'da oluşmaya başlayan siyasi fikirler her fırsatta mevcut rejimler tarafından bastırılmıştır.

1903 yılında diktatörlüğü ile bilinen Abdurrahman Han'ın ölümünden sonra tahta çıkan oğlu Emir Habibullah Han'ın zamanında birinci meşrutiyetçiler olarak bilinen siyasi akımların ortaya çıkması ile ülkede tekrar siyasi kutuplaşmalar başlamış, bu süreç 1909 yılında siyasi arenada boy gösteren elitlerin hapse atılması ya idam edilmesi ile sonuçlanmıştır. Emir Habibullah Han zamanında okul olarak açılan ve siyasi fikirlerin ortaya çıkmasına öncülük yapan Habibiye Okulu ve bazı gazeteler ilk siyasi oluşumların ortaya çıkmasına öncülük etmiştir. Bu tarihten itibaren ilk demokrasi dönemi olarak bilinen 1946-1956 yılına dek siyasi fikirlerin ortaya çıkmasına kraliyet tarafından fırsat tanınmadığı görülmektedir. 1946 yılında Şah Mahmut Han'ın başbakan olması ile birlikte Afganistan'da siyasi parti kurma ve bazı medeni özgürlüklere hak tanınma yoluna gidilmiştir. Zaman zaman kraliyet ailesi tarafından bu modern faaliyetlerin engellenmesi istenmiş olsa da bu dönemde onlarca sivil toplum örgütü, siyasi parti ve partilere bağlı gazetelerin ortaya çıkmasına zemin hazırlanmıştır. 1973 yılında kral Mohammad Zahir Şah'ın amcaoğlu Mohammad Davut Han tarafından yapılan kansız darbe neticesinde kırk yıllık Zahir Şah hâkimiyetinden sonra, Afganistan'da krallık sistemi de son bulmuştur. 1973 yılında Davut Han krallık yerine Cumhuriyeti ilan etmiş, fakat kurulan bu Cumhuriyette hiçbir siyasi faali-

yetin gerçekleşmesine hak tanınmamıştır. Krallık döneminde kurulan ve faaliyet gösteren siyasi Partilerin faaliyet göstermesi de bu diktatörlük döneminde son bulmuştur. Bu dönemde ortaya çıkan siyasi partiler genelde sol, komünist ve İslami gruplar olarak ikiye ayrılmaktaydı. İslami gruplar Mısır'daki Müslüman Kardeşler örgütüne bağlıyken, sol gruplar ise Moskova'ya bağlıydı.

Böylece Afganistan'da uluslararası alandaki iki kutupluluk sistemin etkinliğini başlatmıştır. Suudi Arabistan ve Pakistan gibi İslami ülkeler İslami gruplara destek verirken, Moskova ülkedeki komünist grupları Davut Han'a Karşı yapılacak darbe için hazırlıyordu. Neticede 1978 yılında komünistler tarafından yapılan darbe ile Davut Han öldürülmüş ve yerine Afganistan Demokratik Halk Partisinin lideri olan, Nur Mohammad Taraki Afganistan Demokratik Cumhuriyetinin cumhurbaşkanlığına getirilmiştir. Komünistlerin iktidarı eline geçirmesiyle Pakistan'a kaçmak zorunda kalan İslami grupların taraftarları, 1979 yılında Afganistan'ın SSCB tarafından işgal edilmesi ile silahlı mücadeleye girmiştir. 1989 komünist rejimin iktidara getirilmesinden, 1992 mücahitlerin iktidara gelmesine kadar onlarca İslami Parti ve sol hareket ortaya çıkmıştır.

1991 yılında SSCB'nin dağılması ile berber başta ABD, Avrupalı devletler ve İslami ülkelerin çoğu mücahitlere yapılacak yardımlarını kesmişlerdir. Yabancı yardımların kesilmesi ile başlayan finansal sorun ve İslami partilerin arasındaki Koltuk kavgası iç savaşların başlamasına neden olmuştur. 1994 yılında Pakistan, Suudi Arabistan ve bazı Batılı devletlerin yardımı ile ortaya çıkan Taliban, iç savaşları sona erdirerek Afganistan'da bir İslami hükümet kuracaklarını açıklamıştır. Taliban'ın iktidara gelmesiyle ülkede siyasi faaliyetten söz etmek bile yasaklanmıştır.

2001 yılında ABD ve kuzey koalisyonunun birlikte yaptığı saldırı neticesinde Afganistan İslami Emirliği ortadan kaldırılmış, yerine demokratik değerlere uygun bir hâkimiyet iş başına gelmiştir. 2001 yılında ortaya çıkan rejimde bütün modern değerler yer almaktadır. Bu rejimin faaliyete başlaması ile birlikte ülkede onlarca sivil toplum kuruluşu, televizyon, radyo, gazete, dergi ve yüze yakın siyasi parti kurulmuştur. Fakat bu rejimin kuruluşundan bu güne dek 12 yıl geçmesine rağmen hala siyasi partilerin ülke siyasetinde etkin olmaması açıkça görünmektedir. Çalışmada cevabı aranacak soru; Afganistan gibi fakir bir ülkede birden bire bunca siyasi

partinin ortaya çıkması ve bu partilerin mevcudiyetinin siyasi alanda bir etkinlik yaratmamasının nedenleridir.

Bu sorunun ilk kısmını yanıtlamak için Afganistan'ın coğrafi konumunu, tarihini, etnik yapısını, siyasi ve kültürel şartlarını göz önünde bulundurmamız gerekmektedir. Coğrafi açıdan Asya'nın kalbi ve tampon bölge konumunda olmasından ötürü, Afganistan her zaman istilacıların geçiş yolu olmakla kalmayıp bazı istilacılar rakiplerinin ilerlemesini önlemek üzere Afganistan'ı işgal etme yoluna gitmiştir. Küresel ve bölgesel güçlerin savunma veya sıçrama tahtası halinde olan Afganistan 20. ve 21.yüzyılda defalarca işgale uğramış ve yıllarca savaş meydanı olmuştur. Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı siyasi partilerin faaliyetlerine hep kapalı bir ülke konumunda olan Afganistan'da 2001 yılından sonra oluşan siyasi rejim ile serbestlik kazanılmıştır.

Afganistan'da yıllar boyunca hasretle beklenen bu fırsatı kaçırmamak için her kesimden insanlar siyasi parti kurmak ve lider olmak üzere siyasi arenada boy göstermeye çalışmıştır. Kurulan yeni rejimin yeni olması ve siyasi parti kurabilmek için yerine getirilecek koşulların zayıf olması parti kurma sürecini hızlandırmıştır. Böylece birden bire onlarca Parti ortaya çıkmıştır. Afganistan etnik yapı bakımından dünyada örneği bulunmayan karmaşık bir yapıya sahiptir. Afganistan halkı, etnik bakımından ülkenin farklı coğrafyasında farklı etnik grupların yaşamakta olduğu bir ülke iken, Abdurrahman Han'ın iktidara gelmesiyle birlikte, güneyde yaşayan Peştunları ülkenin çeşitli bölgeleri özellikle Kuzey Afganistan'a nakledilmesiyle birlikte başlatılan Peştunlaştırma politikalarıyla birlikte Afganistan'ın etnik yapısı daha da karışık duruma girmiştir. İktidarın bu girişimleri neticesinde, ülkede hiçbir zaman etnik gruplar arasında eşitlik söz konusu olmamıştır. 270 yıl boyunca başat güç hâkimiyeti ve bu güç tarafından diğer etniklere karşı uygulanan dışlayıcı politikalar ülkedeki etnikler arasındaki güven ve olası bir istikrarın gerçekleşmesini olanaksız kılmıştır. Afganistan'da siyasi partilerin sayısının fazla olmasının en önemli nedenlerinden biri de her alanda farklılık gösteren etnik sorunun olduğu unutulmamalıdır. Bölge halkının farklı dili konuştuğu ve farklı etnik kimliğe mensup olduklarından ötürü, başat güç tarafından yıllarca zulümlere maruz kalan insanlar az bir fırsatta bile kendi etnik kimliklerinin isteklerini yerine getirmek ve bu bağlamda kendi halklarına

hizmet etmek için çalışmışlardır. Böylece siyasi Partilerin sayısına bakınca, umulmayacak kadar bir aşama kaydedilmiştir. Afganistan, her zaman tek etnik grubun hâkim olduğu siyasi oluşumlar ve dışarıdan dikte olan yönetimler tarafından yönetilmiştir. Böylece siyasi olarak dış güçlere bağımlı olan iktidarlarca ülkede yeni oluşmaya başlayan siyasi örgütlerin bastırılması Afganistan'da bir gelenek haline gelmiştir. Yeni düzenleme ile siyasi hareketlere tanınan haklar ve iç savaşlar döneminde ikinci milliyet platformundan çıkan etnik gruplara mensup siyasi partilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Afganistan'da yaşamakta olan etnik grupların gelenek görenek farklılığı ve etnikler arasındaki güvensizlik ortamı da siyasi partilerin sayısını artmasına neden olan etkenlerin en önemli olanlarından biridir. Yine her etnik grubun ve farklı bölgelerde yaşayan aşiretlerin, bir milli kimlik ve kültür yerine kendi kültürünü geliştirme çabasına girmesi bunun için en uygun yol olarak siyasi faaliyetleri seçmesi de siyasi partilerin artmasına da sebep olmuştur.

Sorunun ikinci kısmı ise, bunca siyasi Partinin etkin olmaması ve milli partilerin ortaya çıkmamasının nedenleridir. Bunu cevaplamak üzere yine Afganistan'ın coğrafi konumu, etnik yapısı, siyasi sistemi ve halkın yaşam biçimi göz önünde bulundurursak daha doğru olacaktır. Yukarıda da değinildiği gibi Afganistan bulunduğu stratejik coğrafi konumundan dolayı her zaman dış müdahalelere maruz kalmış bir ülke olmuştur. Ülkede olup biten her türlü siyasi girişim doğrudan ve dolaylı olarak dış devletler tarafından desteklenmekte veya bastırılmaktadır. Afganistan'da milli ve güçlü siyasi partilerin oluşmasını kendi aleyhine gören komşuları başta Pakistan ve İran olmak üzere Afganistan'daki sorunlarla yakından ilgilenmiş ve ülkedeki siyasi partiler arasındaki herhangi bir siyasi uzlaşıya sıcak bakmamakla kalmayıp bu devletlerin girişimleriyle engellenmektedir. Bunun en bariz örneği cihat zamanında Pakistan'da örgütlenen İslami Partilerdir. Bu hareketlerin tümü İslami fikirlerin savunmalarına rağmen bir birlerine karşı desteklenmesi güçlü ve milli bir İslami hareketin çıkmasına fırsat tanımamasıdır. Nitekim geçmişte olduğu gibi günümüzde de aynı senaryolar tekrarlanmaktadır. Siyasi partilerin artmasının nedenlerinden biri olan etnik yapı da güçlü ve milli siyasi partilerin ortaya çıkmasını engelleyen önemli etkenlerden biridir. Yıllarca etnik gruplar arasında ayrım yapan ve tek etnik grubun gelişmesine çalışan geçmişteki rejimler bugün milliyetçiliğin çıkmasına ve her etnik

grubun kendi menfaatlerine göre hareket etmeye mecbur bırakan nedenlerden olduğu bir gerçektir. Dolayısıyla bir ortamda kurulacak siyasi partilerin etnik bağlara göre ortaya çıkması anormal bir olgu değildir. Afganistan'da uygulanmakta olan siyasi sistem ve Cumhurbaşkanı'nın siyasi parti karşıtı politikası, ülkede aktif, güçlü ve milli partilerin çıkmamasına neden olan etkenlerin başında yer almaktadır. 2001 yılından sonra ABD ve Koalisyon güçlerini Afganistan'a müdahale etmesiyle birlikte ortaya çıkan rejimin yasalarında sadece siyasi partilerin kurulmasına ve parlamento dışında siyaset yapma hakkı tanınmıştır. Anayasada siyasi haklar çerçevesinde yapılan düzenleme ile birlikte, siyasi partilerin kurulması ve siyasi faaliyet hakkı verdiği ancak aktif olarak meclisteki koltuklara sahip olmak için bu partilerin yarışamayacağı seçim sistemindeki yapılan düzenlemeden bilinmektedir. Mevcut seçim sistemine göre siyasi partiler parlamentoda asla etkin olamayacaktır. Çünkü seçim yasalarına göre siyasi partiler bir siyasi şahsiyet olarak aday gösterememektedirler. Bu seçim sisteminin siyasi partileri meclis dışında bırakmasının demokratik kurallara aykırı olduğunun ve dünyada örneği bulunmayan bir uygulama olduğunu söylersek yerinde olacaktır.

Siyasi partilerin güçlenmesini geciktiren önemli nedenlerden biri Afganistan halkının siyasi bilincinin olgunlaşmaması olarak gösterilebilir. Uzun yıllar süren savaşlardan kurtulan Afganistan halkı için siyasi partileri kurmak ve ülkedeki mevcut durumun demokratikleştirmesi açısından faydalı olacağını anlatmak zor olacaktır. İç savaştan kurtulup demokrasi ve istikrara geçen ülkelerde başlangıçta zayıf ve etnik kökene dayalı partilerin baş göstermesi inkâr edilmeyen bir gerçektir. Bunun gerçekleşmesi için Afganistan halkının okuryazarlık seviyesini yükseltmek, milli kararlara katılmasını sağlamak gerekmektedir. Bunun nedeni ise, geleneksel siyasi kültürün hâkim olması ve modern siyasi kültürün yerleşmesi için partiler tarafından sistemli politikaların üretilmemesidir. Bir diğer neden ise siyasi partilerin çoğunun geçici amaçlar için ortaya çıkması ve sürekli politika yaratma yeteneğinden yoksun olmasıdır. Dolayısıyla siyasi partilerin ömrü fazla uzun sürmemekte veya halk desteğini fazla alamamaktadır. Siyasi partilerin güçlenmesi ile önemli unsur partilerin sürekliliğidir. Siyasi partilerin güçlendirilmesinin en önemli amacı daha fazla söz sahibi olmasını sağlamaktı. Seçim sisteminde partilere siyasi bir şahsiyet olarak katılma

hakkı tanımak, parlamentoda partilere temsil fırsatı tanımak, halkın siyasi bilincini yükseltmek, geleneksel kültür yerine modern kültürü yerleştirmek gibi hususların devlet tarafından yerine getirilmesi gerekmekteydi, nitekim bu yönde hiçbir olumlu adım atılmamıştır. Siyasi partilerin güçlenmesi için sadece devletin girişimleri yetersiz olacaktır. Dolayısıyla siyasi partilere güçlenmeleri için etnik bağları aşıp milli meseleler üzerine odaklanmaları, siyasi programlarını uzun vadeli tasarlamaları, siyasi partilere karşı olan güvensizliği ortadan kaldırmaları ve şahsi menfaatler yerine milli menfaatlere önem vermeleri gibi sorumluluklar düşmektedir. Çalışmanın çeşitli yerlerinde siyasi partilerin mevcut siyasi sistemden memnun olmadıkları ve başkanlık sisteminin totaliter bir sistem olduğunu, bu sistem ile Afganistan'ın demokrasiye doğru gitmek yerine diktatörlüğe gittiğini iddia edenlerin yanında bu sistemi ülkenin gelişmesi ve devlet kültürünü oturması için uygun bulanların sayısı da az değildir. Çalıştığımız bu tezde, her iki tarafın da savundukları siyasi sistemler ve kanıtları ele alınmıştır. Çalışmanın bu kısmında bir sonuca varmak üzere iki tarafın iddialarını göz önünde bulundurarak değerlendirmede bulunmak daha doğru olacaktır. Başkanlık sistemini savunanların gerekçesi, Afganistan'ı uzun süredir yaşanan savaşlardan dolayı merkezi otorite ve devlet sistemini meşruiyetini yitirmiş bir ülke olarak görmeleri ve bunun tekrar bir merkezi otorite ve devlet idaresine ulaşmasına dek başkanlık sistemini uygulanmasını faydalı görmeleridir. Buna göre merkezi otoritenin güçlendirilmesi ve devlet sisteminin tekrar oluşması için başkanlık sisteminin mevcudiyeti şarttır. Fakat bunların çoğunun başkanlık ve merkezi sistemi savunmaları geçicidir. Bu gerekçelere göre merkezi sistemin oturması ve devlet hâkimiyetinin sağlanmasına kadar bu sistem yürürlükte kalmalıdır. Ülkede merkezi bir sistemin oturmasından sonra parlamenter sisteme geçilmesi, demokrasinin yaygınlaşması ve ülkenin gelişmesi için daha faydalı olacaktır. Bu sistemi savunanların çoğu mevcut sistemde bütün yetkilerin cumhurbaşkanının elinde bulunmasını doğru bulmamaktadırlar. Yine bu grup yerel yönetimlere fırsat verilmesini talep etmektedir.

Siyasi sistemi değişmesinden yana olan gruplar ise başkanlık sistemini mevcut sorunların giderilmesi için yeterli bulmamaktadırlar. Bu kesime göre başkanlık sistemi ve mevcut yasalarda cumhurbaşkanına verilen yetkiler demokrasinin yaygınlaşmasını ve ülkenin gelişmesini engelleyen nedenlerin en başında gelenekleridir.

Yine mevcut sistemde vatandaşların temsil edilmemesi ve siyasi otoritenin merkezden yönetilmesi yerel yönetimler ve halkın rejime karşı güvesizliğini arttırmaktadır. Bu grupların önerdiği sistem ise parlamenter sistemdir. Önerilen bu sisteme göre, parlamentoda siyasi partilere temsil hakkı tanınması, yerel yönetimlere vilayetlerini gelişmesi için daha fazla fırsat verilmesi, valiler, belediye başkanları gibi yerel yönetimlerin başında bulunan kişilerin cumhurbaşkanı ve merkezden atamaları yerine halk tarafından seçilmesi, seçimlerde illerin nüfusuna göre medeni ve siyasi hakların tanınması gibi hususlar yer almaktadır.

Bu görüşe göre mevcut yapıyla cumhurbaşkanı tüm yetki tekelini elinde bulunduran bir padişah konumundadır. Yine bu gruba göre Afganistan'da üç güç'' Yasama, Yürütme ve Yargı'' yerine iki güç tercih edilmektedir. Birincisi, halk tarafından seçilen parlamento diğeri ise cumhurbaşkanı tarafından atanan yargı ve yürütme erkidir. Bunların 12 yıl boyunca Afganistan'ın her alanda umulduğu kadar ilerleme kaydedememesinin nedenini ise, sistemin devlet başkanının tekelinde olmasına ve yönetimin zayıf kalması ile beraber bu nedene bağlamaktadırlar. Bu iki grubun yanı sıra bir de ülkede federal sistemin savunan partiler de bulunmaktadır. Bunların önerdiği federal sistemde her eyaletin merkeze bağlı kalmak şartıyla bölgede daha fazla söz sahibi olması, halkın yönetimde payı olduğunun göstergesi ve ülkede gelişmenin sağlanmasını hızlandırmak için en kısa yoldur. Fakat bu eyaletlerin, etnik grup unsuruna ya da mezhep gibi unsurlara göre tasarlanması imkânsız görünmektedir. Çünkü Afganistan'ın etnik yapısı oldukça karışık ve sıkıntılı olduğu bilinen bir gerçektir.

Yukarıdaki iddialardan yola çıkarak hangi önerinin Afganistan'ın gelişmesi ve güçlenmesi için daha faydalı olacağına karar verilmesi açısından bir sonuca varmak kolay olmayacaktır. Değerlendirmede bulunurken Afganistan'ın kendine has şartları ve içinde bulunduğu durumu asla unutmamalıdır. Çünkü Afganistan'ın şartları her bakımdan başka ülkelere benzerlik göstermeyen, farklı bir yapıya sahip olan bir ülke konumundadır. Çalışmanın başlangıcından itibaren anlatıldığı gibi Afganistan şimdi bir merkezi devlet otoritesi ve modern idari teşkilattan yoksun bir ülkedir. Bu ülkede milli devletin oluşması ve güçlenmesine kadar merkezi bir sistemin kurulması en doğru seçenektir. Merkezi sistemin idaresi altında milli ve güçlü bir Afganistan'a varıldıktan sonra ülkenin gelişmesi için parlamenter sistemin uygulanması

demokratik değerlerin yaygınlaşması için en uygun siyasi sistem olacaktır. Çünkü merkezi otoriteden yoksun bir ülkede parlamenter sistemlerin mevcudiyeti karar alma fırsatlarını geciktirecektir. Alınması gereken kararların gecikmesi bu durumda olan ülkelerde kargaşaların çıkması ve ülkedeki meşru yönetimin dağılmasına yol açacaktır. Sonuç olarak Afganistan'da devlet inşasına gidilen süreçte ülkede istikrar sağlanması yönünde uygulanması gereken sistem açısından en uygun önerinin birinci grubun önerisi olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Görüşmeler

12.05.2012. tarihinde Kabil'de Afganistan Millet partisinin genel başkanı, Sitane Gül Şirzad ile yapmış olduğum görüşme**.**

09.08.2012 tarihinde Hizbi İslami partisinin Siyasi konsey başkanı Doktor Enver ile yapmış olduğum görüşme.

21.06.2012. tarihinde Cemiyet İslami Partisinin Siyasi Konsey başkanı Mohammad Nesim Fakiri İle yapmış olduğum görüşme.

10.07.2012. tarihinde Hizbi Kongre-i Milli Afganistan Partisinin lideri Abdul Latif Pedram ile yapmış olduğum görüşme.

12-07-2012. Tarihinde Kabil Milletvekili Abdul Hafız Mansur ile yapmış olduğum görüşme.

10.07.2012 tarihinde Kabil'de Hizbi Vahdeti Mardumi Afganistan partisinin yardımcısı Mohammad Nateki ile yapmış olduğum görüşme.

10-07-2012. Tarihinde Kabilde, Kabil milletvekili Abdulkayum Sacaddi ile yapmış olduğum görüşm**e.**

14–06 2012 tarihinde Kabil üniversitesi, Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Faizullah Celal ile yapmış olduğum görüşme.

10.07.2012 tarihinde Kabil üniversitesi Hukuk fakültesinin öğretim üyesi Tahir Haşimi ile yapmış olduğum görüşme**.**

Kitaplar ve Makaleler

Adalet Bakanlığı, Ahzabi Siyasi Afganistan, Kabil, 2007.

Adalet Bakanlığı, Macmuhayı Kavanın, Kabil, 2008.

Adalet Bakanlığı, Macmuha Kavanını Muntakhab, Kabil, 2008.

Afganistan anayasası, kabil,2003.

Ahadi Enverulhak, Masayili Milli, Kabil, Kaker Yayınları, 2011.

Alkan Haluk, Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Siyasal Hayat ve Siyasi Kurumlar, Ankara, Usak Yayınları,2011.

Andeşmand Ma Ekrem, Ma ve Pakistan, Kabil: Payman yayınevi, 2007.

Andeşmand, Amerika der Afganistan, Kabil: maıvand yayınları, 2005.

Andeşmand, Salhay tacavuz, Kabil: Payman yayınları, 2004.

Burak Gümüş, Siyaset Biliminde Kuram-Yöntem-Güncel yaklaşımlar, İstanbul: Kriter Yayınevi,2011

Çam Esat, Siyaset Bilimine Giriş, 9.baskı, İstanbul, Der Yayınları, 2005.

Çınar Özgür, Afganistan'da İç Savaş ve Dış Müdahale, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara: Yayınlanmamış Doktora tezi, 2009.

Devlet Abadi, Shinasnamyi Afganistan, Tahran, Mohammad İbrahim Şeriati yanınevi,2011.

Farhang Mohammad Sıdık, Afganistan der Panc Karnı Ahir, 20.baskı, Tahran, Mohammad İbrahim Şeriati Yayınları, 2009

İskender Kasımşah, "çev" Hurami Abdul Vahidi, Afganistan- Taliban ve Teşkil-i, Merakizi Teröristi, Duşanbe.2009.

Heywood Andrew,Çev. Zeynef Kopuklu, Siyaset, Ankara; Adres yayınları, 2007.

Kapani Münci, Politika Bilimine Giriş, Ankara: Bilgi Kitabevi,1998.

Lalzad Abdul Halik, Çigunagi Eicadi Devvleti Banam_i Afganistan, Yayınlanmamış Makale,(http://www.khorasanzameen.net/history/alalzad01.pdf., 2007.

Lalzad Abdulhalik, Afganistan-i İmruzi der Nakşahayı Diruzi, Kabil, Sahil Yayınları,2011.

Misbahzade Seyit Mohammad Bakir, Agaz ve Fercami Cünbişhayı Siyasi der Afganistan, Kabil, Şah Mohammad Yayınları. 2007.

Mucaddadi –Abdulhak -Fazlullah, Afganistan ez Amir-i Kebir ta Rahber-i Kebir,2009.
Kabil, Yay. Y, 2008.

Musevi Sayed Ali, Tarih-i Tahlılı Afganistan Az Zahir Şah Ta karzai, Balh: Balh yayınları,2009.

NDİ, Arziyabi-iAhzab siyasi Afganistan, Kabil, 2006.
Nekpay Sanaa, şarhı Zamanı Ruydadhay Tarihi Afganistan az İclası Bun Ta Entikhabatı Parlumani(2000-2005), Kanada: y.yılı yok.

Oğuz Esedullah, Ah Afganistan, Ankara. Cep kitapları, 1998.
Özcan Hüseyin-Yanık Murat, Siyasi Partiler Hukuku, İstanbul, Der Yayınları, 2011.
Resuli Mohammad Eşref, Kabil, Sahid Yayınları,2010.
Resuli Mohammad Eşref, Parlman, Kabil, Sahid Yayınları,2010.
Ruder Telmen, Ahlakı kazayı Afganistan, kabil: yay y.yok, 2009.

Saray Mehet, Afganitan ve Türkler, ASAM yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2002.
Selim Yavuz, Afganistan ve Dostum, Hiler yayınevi. Ankara 2004.
Sikander Kasımşah, Afganistan- Taliban ve Teşekkül merakizi tururisty, Duşenbe: yay. y.yok
Schüler Harald, Türkiye'de Sosyal Demokrasi Particilik Hemşehricilik Alevilik, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.

Taner Kışlan Ahmet, Siyaset Bilimi, Eskişehir: Anadolu Ün. Yayınları, 2001.

Tanin Zahir, Afganistan der Karnı Bist, Tahran, Mohammad İbrahim Şeriati Yayınları,2006.

Vanschendel Willem- Zurcher Erikj, Çev. Selda Somuncuoğlu, "Orta Asya ve İslam Dünyasında Kimlik Politikaları 20. Yüzyılda Milliyetçilik, Etnisite ve Emek, iletişimyayınları, Y.Y.Yok.2004.

Parti Programları

Cemiyeti İslami Afganistan Partisinin İç Tüzüğü,

Hizbi İslami Afganistan Partisinin İç Tüzüğü.

Hizbi Daveti İslami Afganistan Partisinin İç Tüzüğü.

Hizbi Mahaz-i Milli-i İslami-i Afganistan Partisinin İç Tüzüğü.

Cebeheyi Necat Milli Afganistan Partisinin İç Tüzüğü.

Hizbi Hareketi İslami Afganistan Partisinin İç Tüzüğü.

Afgan Sosyal Demokrat Afgan Millet Partisinin İç Tüzüğü.

Hizbi Vahdet İslami Partisinin İç Tüzüğü.

Cünbişi Milli İslami Afganistan Partisinin İç Tüzüğü.

Hizbi Vahdeti Mardumı Afganistan Partisinin İç Tüzüğü.

Nuhzat-i Milli Afganistan Partisinin İç Tüzüğü.

Hizbi Vahdeti Milli İslami Afganistan Partisinin İç Tüzüğü.

Hizbi Hambastagi Milli Cavanan Partisinin İç Tüzüğü.

Kongre-i Milli Afganistan Partisinin İç Tüzüğü.

Hizbi Cumhuri Khahan Afganistan Partisinin İç Tüzüğü.

Hizbi Mutahid-i Milli Partisinin İç Tüzüğü.

Hizbi Afganistan-i Navin Partisinin İç Tüzüğü.

Hizbi Cunbişi Sulh Afganistan Partisinin İç Tüzğü.

Hizbi Nayazı Milli Partisini İç Tüzüğü.

Hizbi Paivandi Milli Partisinin İç Tüzüğü.

Hizbi Demokrat-i Afganistan Partisinin İç Tüzüğü.

Hizbi İktidar- i İslami Afganistan Partisinin İç Tüzüğü

İnternet Kaynakları

//turkistanjenubi.wordpress.com/2010/11/04.,05.02.2013.

http://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%AC%D9%86%DA%AF_%D8%AF%D8%A7%D8%AE%D9%84%DB%8C.,15.11.2012.

http://www.avim.org.tr/icerik/afganistan_raporu_nisan.pdf.,09-08-2012.

http://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/afganbesyil.pdf.09-,08-2012.

http://www.crisisgroup.org/en/other-languages/dari-translations/talking-about-talks-toward-a-political-settlement-in-afghanistan.aspx

http://www.sde.org.tr/tr/kose-yazilari/792/afganistan-izlenimleri.aspx.,16/10/2012.

http://www.rasekhoon.net/article/show-13532.aspx.,15/10/2012.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Kuvvetler_ayr%C4%B1l%C4%B1%C4%9F%C4%B1.1, 8/10/2012.

http://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%AD%D8%B2%D8%A8_%D9%88%DB%8C%D8%B4_%D8%B2%D9%84%D9%85%DB%8C%D8%A7%D9%86.,11-11-2012.

http://www.payam-aftab.com/fa/print/465/.29/11/2012.

http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/story/2008/04/080424_s-afghan-coup-pdpa.shtml.,20/09/2012.

http://horiatsiasat.blogspot.com/2011/05/normal-0-21-false-false-false-da-x-none.html.,20/09/2012.

http://afghan-information.mihanblog.com/post/,24.09.08.2012.
http://afghan-information.mihanblog.com/post/,24. .09.08.2012.
http://www.payam-aftab.com/fa/news/5092.,20.10.2012.
http://aliarshad.blogfa.com/post-9.aspx.,05.12.2012.
http://www.asnoor.ir/Public/Parties/ViewParties.aspx?Code=102244.,20.09.2012
http://www.payam-aftab.com/fa/print/450/.,20.06.2012.
http://guneyturkistan.wordpress.com/2010/12/21/erkin-turkistan-partisi/.,09.12.2012.
http://www.asnoor.ir/Public/Parties/ViewParties.aspx?Code=102258.,10.12.2012
http://guneyturkistan.wordpress.com/2011.04.04/afganistan%E2%80%99in-yeni-siyasal-surecinde-general-dostum%E2%80%99un-yeri/.,20.11.2012.
http://www.payam-aftab.com/fa/news/5277/.,21.12.2012.
http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/story/2008/07/080714_s-balkhi-anniversary.shtml.,20.10.2012.
http://shahidsajjadi.blogfa.com/post-16.aspx.,21.08.2012.
http://www.payam-aftab.com/fa/print/595/.,20.10.2012.
http://www.payam-aftab.com/fa/news/473/.,20.08.2012.
http://www.youtube.com/watch?v=U6bz9MATjRk.,10.11.2012.
http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2009.07.090712_ram_profile_mojadadi.shtml., 12.12.2012.
http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2009.07.090712_ram_profile_mojadadi.shtml.20.12.2012.
http://www.youtube.com/watch?v=gCesJFbwZbk.,11.01.2013.
http://www.dailyafghanistan.com/latest_detail.php?post_id=122946.,11.01.2013.
http://www.darivoa.com/content/will-afghanistan-turn-to-chaos-beyond-2014/1448767.html.,11.01.2013.
http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2009.08.090811_af88_tanai_profile_intv.shtml.,12.01.2013.
http://www.payam-aftab.com/fa/news/233/.,12.01.2013.
http://www.asnoor.ir/public/Parties/ViewParties.aspx?Code=102280.,25.01.2013.
http://www.lulinge.blogsky.com/pages/martyrkazemi/.,25.01.2013.
http://da.azadiradio.org/content/article/24934635.html., 04.04.2013.

EKLER

EK 1

12.05.2012. tarihinde Kabil'de Afgan Millet Partisi'nin Genel Başkanı, Sitane Gül Şirzad ile yapmış olduğum görüşme.

Soru 1: Neden Afgan Millet başka isim değil, Afgan Millet ifadesindeki amaç ne?

Cevap 1: Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla, Afgan Milleti kurulduğu zaman soğuk savaş dönemiydi, bu dönemde Afganistan SSCB ve Çin'in yardımı ile Afganistan'da Komünist gruplar ve İslam âleminin desteği ile Müslüman kardeşlere yakın İslami gruplar ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Afgan Millet partisi milli bir grup olarak Afgan Millet gazetesi ile faaliyete başlamıştır. Bu dönemde siyasi parti kurma ve faaliyet yapma izni devlet tarafından olmadığından siyasi gruplar faaliyetlerine gizli olarak birer gazete ya da dergi yayınlamak sureti ile başlamıştı. Örneğin; Halk Gazetesi de aslında Demokratik Halk Partisi idi. Halk kelimesi küresel anlam içeriyor. Biz küresel terimler ve düşünceler yerine milli düşünceyi yaygınlaştırmak istiyorduk. Bunun için milli bir ad olarak Afgan Millet adını benimsedik. Maalesef bugün bazıları bu adı Peştun ile aynı bilmektedir.

Soru 2: Afgan Millet Partisi'nin tarihçesi konusunda bizi bilgilendirebilir misiniz?

Cevap 2: Afgan Millet Partisi 1964 anayasası ile verilen medeni özgürlüklerden sonra 1965 yılında 63 kişinin katılımı ile kurulmuş ve bir ay sonra da Afgan Millet Gazetesi faaliyete başlamıştır.

Soru 3: Afgan Millet Partisi'nin Afganistan'daki mevcut siyasal, ekonomik, kültürel ve sosyal sorunların çözümü için programı nelerdir?

Cevap 3: Afgan Millet Partisi'nin iki çeşit programı bulunmaktadır. Bunlar, mevcut sorunları çözmek ve bu sorunlara kalıcı çözüm üretmektir. Mevcut sorun-

ların ortadan kalkması için bizim programımız; Milli birliği oluşturmaktır. Fakat bizim komşularımız her zaman Afganistan'a etnik, din ve mezhepsel sorunları ortaya çıkartmak için müdahalede bulunmuşlardır. Bunların amacı ise zayıf ve bölünmüş bir Afganistan'dır. Bunun için biz bu ülkede yaşayan herkesin Afgan olmasını, eşit haklardan yararlanmasını ve sosyal adalet uygulanmasını savunmaktayız. Bize göre güçlü ve bağımsız bir Afganistan ancak ve ancak milli birlik ve beraberlik ile oluşacaktır. Milli birlik oluşunca komşuların müdahalelerine karşı durabilme gücüne sahip olacağız.

Soru 4: Afgan Millet Partisi tarafından dünyada yaygın olan ekonomik usullerin hangisi savunulmaktadır?

Cevap 4: Bizim partimiz Karma ekonomik sistemi Afganistan için uygun görmektedir. Özel sektör ve devlet sektörünün Afganistan'da faaliyet yapması bizce uygundur. Kişilerin yatırım yapabileceği alanlarda bireylerden yanayken bireylerin yatırım yapması imkânsız olan alanlarda ise devletin girişimde bulunması gerekmektedir. Afganistan'da her şeyden evvel tarım ve hayvancılık sektörüne dikkat edilmelidir. Çünkü Afganistan nüfusunun önemli geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Doğal kaynaklar adilce kullanılmalı ve dış yardımların Afganistan'ın gelişmesi için kullanılması gereklidir.

Soru 5: Afgan Millet Partisi'nin resmi olarak ne kadar üyesi vardır? Bu üyelerin çoğu hangi milliyete mensuptur?

Cevap 5: Maalesef iki üç yıldır biz partinin üye sayısı konusunda herhangi bir bilgiye sahip değiliz ancak bunun belli olması için çalışmalarımız devam etmektedir. Afgan Millet Partisi'nin 31 vilayetten üyesi vardır. Fakat bazı bölgelerde çok ve bazı bölgelerde ise az üyemiz bulunmaktadır. Genel olarak üyelerimizi Peştun'lar oluşturmaktadır.

Soru 6: Afgan Millet Partisi, Afganistan için nasıl bir siyasi sistem öngörmektedir? Sizce mevcut yasalarda Cumhurbaşkanı'na verilen yetkiler bir Cumhurbaşkanı'nın yetkisinden daha çok değil midir?

Cevap 6: Biz Afganistan'da federal sisteme karşı olup merkezi bir yönetimden yanayız. Bizim kabul ettiğimiz merkezi yönetimde Cumhurbaşkanı asla kral ve padişah olamaz. Krallar gibi bütün yetkileri kendine toplayan Cumhurbaşkanı ve yönetimine karşıyız. Biz parlamenter sistemi her zaman Afganistan için en uygun siyasi sistem olarak benimsemekteyiz. Ancak Afganistan'da milli devlet oluşuncaya dek başkanlık sisteminin uygulanmasının daha faydalı olacağı fikrindeyiz. Bize göre milli siyasi partiler oluşturulmalıdır. Eğer Afganistan'da milli partiler olsaydı bugün biz bu kadar sorunla karşı karşıya kalmayacaktık. Afganistan'da yüzden fazla partinin varlığı asla Afganistan'ın yararına değildir.

Soru 7: Mevcut anayasa, bazı siyaset bilimciler ve hukukçulara göre Afganistan'daki sorunları çözmek ve refahı getirmek için eksik bir anayasadır. Sizce bu anayasa değiştirmeli mi, eğer değiştirilmeli ise yerine nasıl bir anayasa getirilmelidir?

Cevap 7: Anayasa gökten indirilmiş değildir ki değiştirilmesi imkânsız olsun, ancak anayasa değiştirmek demokratik yollardan olmalı ve bu konuda kişisel, mezhepsel ve etnik çaptaki düşmanlıklar asla etkili olmamalıdır. Bize göre halkımızın ihtiyacı ve demokrasi değerlerine göre bir anayasa yapılmalıdır.

Soru 8: Afganistan devletinin ABD ve bazı batılı devletler ile yapmış olduğu stratejik ortaklık ve ABD daimi askeri üssü konusunda Afgan Millet Partisi ne düşünüyor? Bunlar Afganistan'ın yararına mı, yoksa zararına mıdır?

Cevap 8: SSCB'nin dağılmasından sonra dünya Afganistan ile ilişkisini kesmiş durumdaydı. Bundan dolayı iç savaşlar patlak verdi. Afganistan bugün bu sorunlar ile karşı karşıyadır. Afganistan asla dünyadan ayrı yaşayamaz. Bu sebepten dünya devletleri ile iyi ilişkiler içinde bulunması kendi bekası için şarttır. Afgan Millet Partisi ABD ve batılı devletler ile yapılmış olan stratejik anlaşmaları desteklemektedir. Bu stratejik ortaklık anlaşması için örnek olarak sizin yaşadığınız ülke Türkiye'yi verebilirim. SSCB tehdidinden kurtulmak için Türkiye ABD ile Anlaşmak zorunda kalmış ve NATO üyesi olmadan Kore'ye asker göndermiştir. Afganistan da komşularının tehlikesinden kendisini garanti altında almak için batılı devletler ve ABD ile anlaşma yapmak zorundadır. Görüyorsunuz ki; Türkiye bugün Asya'da söz

sahibi bir ülke. ABD ile anlaşma yapmakla ne dini ortadan kalkmış, ne de bağımsızlığı kaybolmuştur. Bu anlaşmaları biz Afganistan için faydalı görmekteyiz.

Soru 9: İnsan haklarına en çok zararı olan grup; Taliban ile Afganistan devleti arasında yapılması planlanan barış anlaşması ve Taliban'a hükümette yer verilmesi sizce doğru mu?

Cevap 9: Bize göre herkes insan haklarına saygı göstermelidir. Bize göre erkek ve kadın arasında hiçbir fark bulunmamaktadır. Biz kadınlara İslamiyet'in verdiği halkları vermeye hazırız. Fakat Afganistan kültürüne de önem verilmelidir. Biz hiçbir zaman insan haklarını ihlal edenlerin yanında olmayacağız ve onları savunmayacağız, ancak ülkedeki sorunları savaş yolu ile çözülmeyeceği de kesindir. Bundan dolayı siyasi uzlaşma ve görüşmeler bize göre uygundur. Fakat bu uzlaşma ve barış; demokrasi değerleri, insan hakları ve bireysel özgürlüklere zarar vermemelidir. Eğer bu değerler ortadan kalkacak ve yerine tekrar Taliban iktidarı tarzı bir diktatörlük gelecekse, biz kesinlikle buna karşıyız. Taliban ile mevcut değerlere saygı göstermeleri şartıyla anlaşma yapılmalıdır.

EK 2

09.08.2012 tarihinde Hizbi İslami Partisi'nin Siyasi konsey başkanı Doktor Enver ile yapmış olduğum görüşme

Soru 1: Hizbi İslami Afganistan Partisi'nin tarihçesi konusunda bizi bilgilendirebilir misiniz?

Cevap 1: Mevcut yapısı ile bu partinin kuruluş kararı 2001 yılında gerçekleşen bir toplantıda alınmıştır. Bu toplantıda partinin kurucu lideri Hikmetyar bey'de katılmıştır ancak Hikmetyar Bey devlete katılma ve bu rejim içinde siyasi faaliyet yapma kararına karşı çıkmış buna rağmen bazı parti yöneticileri ise Afganistan'a dönüp siyasi faaliyet yapma kararı almıştır. Böylece partide ciddi bir ayrılık meydana gelmiştir. Hikmetyar liderliğinde devlete katılmama kararı alanlar ve mevcut rejim içinde siyasi faaliyet yapma kararı alanlar ayrı birer grup haline gelmişlerdir. Bunlardan ikinci grup, Kabil'e gelmiş ve yeniden Hikmetyar'dan bağımsız bir parti olarak Hizbi İslami Afganistan partisini kurmuştur. İlk zamanlarda partinin başında Halid Faruki bulunmakta iken, daha sonra 2000 kişinin katılımı ile gerçekleşen ilk kongrede Abdul Hadi Arganival partinin lideri olarak seçilmiştir. Hizbi İslami Afganistan Partisi bağımsız bir siyasi parti olarak bazen hükümete karşı, bazen de hükümetin yanında olabilir. Bunları yaparken de elbette milli menfaatler göz önünde tutulacaktır. Hizbi İslami Afganistan Partisi, ülkede faaliyet yapan en büyük siyasi parti olarak, mevcut rejim ile önemli bir ortak yönü bulunmamasına rağmen milli menfaatler çerçevesinde iç çatışmaların tekrarlanmaması için çoğu kez sadece siyasi anlamda muhalefet etmeyi seçmiştir.

Soru 2: Partinizin mali kaynağı nelerdir? Mali olarak nerden yardım alıyorsunuz?

Cevap 2: İlk olarak belirtmem gereken husus şudur; Cihat zamanında diğer gruplarda olduğu gibi İslam dünyası ve SSCB karşıtı ülkelerden destek alınmaktaydı. 2001 yılından sonra ortaya çıkan Hizbi İslam Partisi'nin mali kaynağı ise üyeler ve partinin Avrupa ve Amerika'da yaşayan bazı zenginlerinden gelmektedir.

Soru 3: Partinizin ne kadar üyesi vardır? Üyelerinin çoğu hangi milliyettendir?

Cevap 3: Benim söylememe gerek yok. Herkes biliyor ki; Hizbi İslami Afganistan milli bir siyasi partidir. Bu partinin ülkenin dört bir yanında üyesi ve taraftarları mevcuttur. Nasıl Doğu bölgelerde etkin ise kuzey, kuzeydoğu ve batı bölgelerinde de en etkin partilerdendir. Üye sayımız konusunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat Afganistan'ın en kalabalık partisi olduğunu söyleyebilirim.

Soru 4: Herkesin bildiği gibi Afganistan her açıdan dünyanın en sıkıntılı ve sorunlu ülkelerinden biridir. Bu durumdan çıkmak için sizin siyasi, ekonomik ve kültürel önerileriniz nelerdir?

Cevap 4: Biz her şeyden önce siyasi, ekonomik ve kültürel bağımsızlık için çalışmayı milli görev olarak kabul ederiz. Bizim asıl amacımız bağımsız bir Afganistan'dır. Bağımsız bir Afganistan için en önemli faktör ise bağımsız ve güçlü bir ekonomiye sahip olmaktır. Ekonomik açıdan bağımsız olmayan bir Afganistan, kesinlikle bağımsız olamaz. Çünkü devletlerin siyasi hayatında ekonomi her şeyden önemlidir. Bizce, Afganistan vatandaşlarının dünyanın dört bir yanında mülteci olarak felaket halde yaşamalarının en önemli nedeni ekonomidir. Afganistan devletinin bugün hala başkalarına bağlı kalması da ekonomik imkânsızlıklar neticesinde ortaya çıkmıştır. Ekonomik politika olarak biz Afganistan'da Pazar sistemini kabul etmemekteyiz. Ülkede mevcut olan fırsatları çok iyi değerlendirmek gerekiyor. Yer altı kaynakları, tarım ve hayvancılık sektöründe Afganistan vatandaşları çalıştırılmalı bu işsizliğin sıfırlanması için çok önemlidir. Son olarak; Afganistan devleti her alanda İslam'ın emirlerini uygulamalıdır. Çünkü İslamiyet'in emirleri uygulanmadıkça Afganistan'da refah olmayacaktır. Sizin de bildiğiniz gibi şu anda bize bütün alanlarda yabancı devletler yardım etmektedir. Milli ordumuzu güçlendirmek için 2014 yılından sonra dünya kamuoyu bize 4,1 milyar dolar vaat etmiştir. Dolayısıyla bu olmadan biz güçlü bir orduya sahip olamayacağız. Çünkü güçlü bir orduya sahip olmadıkça bağılsız bir ülkeye sahip olmak imkânsızdır. Bunlardan dolayı bizim her şeyden evvel güçlü ve bağımsız ekonomiye ihtiyacımız vardır.

Soru 5: 2001 yılından sonra oluşan nizam çerçevesinde Cumhurbaşkanın yetkileri sizce fazla değil mi? Mesela; yasama organının bir kısmını, yargı organının hepsini ve yürütme erkinin tamamının Cumhurbaşkanı tarafından seçilmesi, güçler ayrılığı ilkesine ters değil midir? Eğer bu sisteme karşıysanız nasıl bir sistemin uygulanmasını arzu etmektesiniz?

Cevap 5: Maalesef bu düzen yıllarca kargaşa ve savaştan sonra bizim halkımıza kabullendirildi. Aslında geçici hükümette başkanlık yapan kişinin daha sonra tekrar başkan olması kesinlikle kabul edilmemeliydi. Cumhurbaşkanı Karzai bütün başarısızlığına rağmen geçici hükümetten sonra iki dönem tekrar Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Bun konferansında bulunan bizim temsilcilerimiz bir iki dönem için başkanlık sistemini desteklemişlerdir. Fakat 12 yıl geçmesine rağmen Afganistan hala milli devlet olamamıştır. Biz başkanlık sistemini merkezi otoriteyi oturması için desteklemiştik. Merkezi otorite oluştuktan sonra bizim öngördüğümüz siyasi sistem ise Parlamenter sistemdir. Çünkü parlamenter sistemde halk adilce temsil edilebilir ve bütün önemli kararları kendisi görebilir. Biz federal sistemi sadece Afganistan'ın hala geçiş sürecinde olduğu için desteklememekteyiz. Valilerin, belediye başkanlarının ve yerel yönetimlerdeki üst düzey memurların Cumhurbaşkanı ve arkadaşları tarafından seçilmesine kesinlikle karşıyız. Bizce sözü geçen makamlar halk tarafından seçilmelidir. Biz Cumhurbaşkanın diktatör olmasına karşı durmaktayız.

Soru 6: Afganistan'ın mevcut anayasası sizce ne kadar mükemmel bir yasadır? Bu anayasada Afganistan halkının değerlerine ne kadar yer verilmiştir ve sorunları çözmek için ne kadar yararlıdır?

Cevap 6: Üzülerek söylüyorum ki bu anayasada hiçbir değer bulunmamaktadır. Anayasanın yapılması için toplanan Loya Jırga toplantısından çıkan anayasa taslağı ile mevcut anayasa yerden göğe kadar farklıdır. O toplantıda yapılması gereken anayasanın bazı maddeleri Cumhurbaşkanı tarafından değiştirilerek yasalaşmıştır. Anayasa'da sözü geçen çoğu şeylerin kapalı şekilde yazılması ve açık olmaması asıl sorundur. Bu anayasada ön görülen seçim sistemi asla demokratik değildir. Çünkü bu yasa ile halk gerçekten temsil edilmeyecektir.

Soru 7: Afganistan'da mevcut olan partilerin kendi varlığını gösterememiş olması, zayıf kalması ve farklı siyasi partilerin gün geçtikçe çoğalmasının nedeni nedir?

Cevap 7: Afganistan'daki siyasi partilerin çoğu modern anlamda bir siyasi parti değildir. Bu partilerin çoğu etnik ve ailevi meseleler üzerinde kurulmuş partilerdir. Bunlar sadece mensup oldukları aile ve etnik grubun faydalarına göre hareket edeceklerdir. Bize göre bu anayasa kesinlikle değiştirilmedir. Cumhurbaşkanı Karzai siyasi partilerin faaliyetine dolaylı olarak karşı çıkmıştır. Siyasi partilerin bu güne kadar zayıf kalmasının nedenleri ise seçim yasasında siyasi partilere parti olarak katılma hakkının verilmemesi ve mevcut rejimin uyguladığı parti karşıtı politikaları ile Afganistan halkının siyasi bilincinin düşük olmasıdır. Siyasi partilerin her gün daha fazla olmasının nedeni ise siyasi partiler yasasındaki parti kurma şartların zayıf olması, liderlik davası, etnik bağların güçlü olması ve dış müdahalelerdir. Bize göre Afganistan'da siyasi parti kurmanın şartları daha ağır olmalıdır.

Soru 8: Afganistan seçim yasası hakkında ne düşünüyorsunuz? Eğer olumsuz düşünüyorsanız nasıl bir seçim sistemi önerebilirsiniz?

Cevap 8: Afganistan'ın seçim sistemi bize göre kesinlikle eksiktir. Bu yasaya göre vilayetler seçim bölgesidir ve bu ise çok ciddi haksızlıktır. Seçim yasalarında meclis üyelerin %25'nin bayan olması kabul edilmiştir. Fakat bunun nasıl seçilmesi ve hangi şartlara göre olması belli değildir. Seçim yasası kadar Bağımsız Seçim komisyonunun teşkilatı, seçilme şekli ve işleyiş tarzı eksiktir. Bu komisyon asla bağımsız değildir. Komisyon üyelerinin Cumhurbaşkanı tarafından seçilmesi, bu komisyonun bağımsızlığından şüphe edilmesine sebep olmaktadır. Bu komisyonun üyeleri siyasi partiler tarafından önerilen kişiler içinden Cumhurbaşkanının kabulü ve yasama erkinin onayı ile iş başına gelmelidir. Seçimlerde yolsuzluğu önlemek için devlete bizim önerimiz, biran önce elektronik vatandaşlık kimliğinin devreye girmesidir. Seçim masraflarını azaltmak için eskiden olduğu gibi Seçim Komisyonu yerine yargı erki ve polisten yararlanmak gerekmektedir.

Soru 9: İç savaşların bir tarafı olarak partiniz bu savaşların nedeni üzerinde ne düşünüyor? Yani bu savaşın çıkmasında kimlerin rolü vardır? Savaş taraflarının

hepsinin İslami gruplar olması da başka bir sorun olarak gözükmekte midir? Neden bu kadar İslami grup, savaşın İslamiyet'te yanlış ve günah olmasını bilmesine rağmen yıllarca birbirine karşı savaşmıştır?

Cevap 9: Bize göre bu savaşların en önemli nedenleri; güç paylaşımında çıkan haksızlık, koltuk kavgası ve dış müdahalelerdir.

Soru 10: Taliban ile yapılması planlanan görüşmeler hakkında ne düşünüyorsunuz?

Cevap 10: Maalesef ABD İslami gruplara karşı savaş açmıştır. Bundan dolayı İslami gruplar böyle görüşmelere güvenmiyor. Afganistan ve Taliban ile yapılması planlan görüşmelerin yapılmasını biz desteklemekteyiz. Fakat Afganistan devletinin bu görüşmelerde sadık olduğuna inanmakta zorluk çekmekteyiz. Afganistan devleti yıllarca Taliban ile savaşan bir lideri Yüksek Barış Konseyinin başına getirmiştir. Bu sebepten de Taliban'ın bunlara güvenmesi zor olacaktır. Bize göre savaşlara taraf olmayan insanların bu görüşmeleri yürütmesi daha faydalıdır.

EK 3

21.06.2012. tarihinde Cemiyet İslami Partisi'nin Siyasi Konsey başkanı Mohammad Nesim Fakiri İle yapmış olduğum görüşme

Soru 1: Cemiyeti İslami Afganistan Partisi'nin tarihçesi hakkında bizi bilgilendirebilir misiniz?

Cevap 1: Afganistan İslami hareketlerinin sol hareketlerden esinlenmesi ve genellikle Cumhuriyetten sonra ortaya çıkmasının asıl nedeni; ülkede faaliyet yapmakta olan komünist hareketlerini engellemek olmuştur. 1960'lı yıllarda ortaya çıkan sol hareketlerinde üniversite ve okullarda bulunan gençleri komünizme çekme tehlikesinden koruyabilmek için Kabil üniversitesindeki ilahiyat hocaları ve öğrenciler, bir araya gelerek Afganistan İslami Hareketi'nin temelini atmışlardır. Bu hareketin ilham kaynağı ise Mısır'daki Müslüman Kardeşlerin siyasi düşüncesidir. Bu hareketin amacı; Afganistan'daki Komünist akımları ortadan kaldırmak ve mevcut olan rejime karşı durarak ülkede İslam dininin emirlerine uygun hükümet kurmaktı. Afganistan İslami Hareketi'nin liderleri özellikle Mısır'da eğitim gören din imamları ve ülkedeki dini âlimlerden ibaretti. Daha önce de söz edildiği gibi Cemiyeti İslami Afganistan, Afganistan İslam Hareketi'nin varisi olarak, Gulam Mohammad Niyazi'nin 1972 yılında istifa etmesiyle ortaya çıkmıştır. Cemiyeti İslami Afganistan Partisi'nin kurucularından olan Musa Tavan'ın söylemine göre; bu partinin ilk toplantısı 1973 yılında Kabil'deki Burhanüddin Rabbani'nin evinde olmuştur. Partimiz Pakistan'da değişik siyasi gruplar ile ittifak olmuştur. Ancak bazı sorunlardan dolayı bu ortaklıklar fazla sürememiştir. 2001 yılında Taliban rejiminin yıkılışından sonra ortaya çıkan düzen içinde Cemiyeti İslami Afganistan Partisi'nin lider Cumhurbaşkanı Burhanuddin Rabbani Bon anlaşması gereği hükümeti demokratik bir şekilde geçici Cumhurbaşkanı Hamid Karzai'ye teslim etmiştir. Böylece Afganistan tarihinde ilk kez savaşsız, darbesiz ve kansız şekilde hükümet teslimi yaşanmıştır. Hamid Karzai başkanlığında kurulan düzen içinde yeni anayasaya uygun olarak Cemiyeti İslami Afganistan Partisi tekrar siyasi faaliyetlerine başlamıştır.

Soru 2: Cemiyeti İslami Afganistan Partisi'nin bu güne kadar ne kadar üyesi vardır? Bu üyelerin çoğu hangi milliyete mensuptur?

Cevap 2: Cemiyeti İslami Afganistan kuruluşundan itibaren milli bir parti olma çabasındadır. Böyle de olmuştur. Bu gün Cemiyet İslami Afganistan deyince akla Afganistan en kalabalık ve güçlü partisi geliyor. Biz hep bu milletin değerlerini savunduk. Bundan dolayı bu milletin güveni hep bizimle olmuştur. Son olarak söylemek istediğim, Cemiyeti İslami Afganistan Partisi milli bir partidir. Bizim için dil ve ırk hiç önemli değildir. Bu partiye bütün etnik gruplardan katılanlar ve taraftarlar vardır.

Soru 3: Afganistan'da siyasi partilerin başarısız ve zayıf kalmasının nedeni nedir?

Cevap 3: Afganistan'da modern anlamda siyasi partilerin olmaması ve siyasi faaliyetlerinin yetersiz olmasının birkaç tane nedeni vardır. Bunların en önemlileri, Afganistan'ın kendine has etnik yapısı, yıllarca devam eden savaşlar, dış müdahaleler, mikro milliyetçilik ve mevcut rejimin uyguladığı anti siyasi parti politikalarıdır.

Soru 4: Sizce Afganistan devletinin özellikle yürütme erkinin yapısı ve Cumhurbaşkanın yetkileri demokrasiye uygun mudur? Eğer değilse nasıl bir siyasi sistem öneriyorsunuz?

Cevap 4: Biz bir milli parti olarak her zaman halkın demokratik şekilde temsil edilmesini arzu etmekteyiz. Bundan dolayı mevcut rejim gibi halkın temsil düzeyi düşük olan rejimler ve yapılar bize göre değildir. Cemiyet İslami Afganistan Partisi aslında Parlamenter bir sistemi savunmaktadır. Fakat biz yıllarca savaştan sonra yeni bir düzen kurmaya çalışıyoruz. Bunun için şimdilik parlamenter ve diğer siyasi sistemlerden daha çok başkanlık sistemi bu ülke için yararlıdır. Başkanlık sistemini geçici olarak savunmamızın nedeni ise tekrardan bir merkezi otorite ve milli devlet düzenini kurmaktır. Bu düzen kurulduktan sonra Parlamenter sistemin daha iyi ve faydalı olacağı kesindir.

Soru 5: Seçim sistemi ve Bağımsız Seçim Komisyonu sizce siyasi partilerin daha öne çıkması için faydalı mıdır?

Cevap 5: Maalesef Afganistan'da uygulanmakta olan seçim sistemi ve seçim işlerinden sorumlu komisyon siyasi partilerin zayıf ve başarısız kalmasının en önemli nedenlerindendir. Seçim sisteminde sadece kişiler aday olabilirler. Partilerin

aday gösterememesi ve parti olarak parlamentoda temsil edilememesi bence anti demokratiktir. Siz görüyorsunuz seçimler hep hile ile dolu. Mecliste kararlar çok geç alınıyor. En kötüsü meclis başkanı seçmek için mevcut meclis bir aydan fazla uğraşmış. Sonuçta yine anti demokratik yollardan meclis başkanı seçilmiştir. Biz bu seçim sistemi ve seçim işleri ile ilgilenen komisyonun komple değişmesini talep etmekteyiz. Bize göre Komisyonun başkanı ve üyeleri Cumhurbaşkanı yerine siyasi partiler tarafından meclise önerilmelidir. Seçim sisteminde vilayetlerin seçim bölgesi olması yerine, her vilayetin nüfusuna göre seçim bölgesine sahip olması gerekmektedir. Partilerin bir hukuki şahsiyet olarak seçimlere girmesi bizim demokratik ve şeffaf seçimler için önerdiğimiz yollardır.

Soru 6: Afganistan ile Pakistan arasında yıllarca sorun olarak algılanan ve Afganistan'daki savaşların bir nedeni olan Durand sınır hattı konusunda partiniz ne düşünüyor? Bunun çözüme kavuşması için ne yapılmalıdır?

Cevap 6: Biz her zaman demokratik yollardan bu sorunun çözülmesini desteklemiş bir partiyiz. Bize göre bu sorun Durand sınır hattında yaşayan halkın iradesi ile çözülmelidir. Sınırın diğer tarafında yaşayan halkın Afganistan'a katılıp katılmaması çok önemlidir. Günümüzde böyle sorunların sadece referandum ile çözülmesi mümkündür. Çünkü savaş ile sınır hattını tespit etmek ve diğer ülkeleri işgal etmek imkânsız olmuştur. Bize göre sınırın öbür tarafında yaşayan halk eğer Afganistan'a katılmak istiyorsa o topraklar Afganistan'a ait olmalıdır. Eğer istemiyorlarsa orası Pakistan'ın bir parçası olarak kabul edilmelidir.

Soru 7: Cemiyeti İslami Afganistan partisi, Afganistan devletinin batılı ülkeler ile özellikle de ABD ile yapmayı planladığı stratejik anlaşmaları hakkında ne düşünüyor? Medyada üzerinde en çok tartışılan konu olarak ABD'nin daimi askeri üssü hakkında partinizin tavrı ne olacaktır?

Cevap 7: Biz Afganistan devletinin milli menfaatleri göz önüne alarak yaptığı bütün anlaşmaları destekleriz. Bazı batılı ülkeler ve ABD ile de yapılması öngörülen stratejik ortaklık anlaşmasını Afganistan'ın faydasına olacağından dolayı desteklemekteyiz. Fakat hiçbir zaman hiçbir ülkenin Afganistan'da daimi asker üssünü bulundurmasına karşıyız. Biz bağımsız bir Afganistan'ı savunuyoruz, ABD ya da

başka ülkenin Afganistan'da askeri üsse sahip olması bağımsızlığımız için tehlikelidir.

Soru 8: İnsan hakları özellikle de kadın hakları hakkında partiniz ne düşünüyor?

Cevap 8: Biz her zaman insan haklarının özellikle de kadın haklarının İslamiyet'e göre uygulanmasını ve kadınlara da İslam'ın verdiği hakların verilmesini savunan bir parti olarak kadınların da bazı alanlarda erkekler ile İslam'ın emirlerine uygun olarak aynı haklardan yararlanmasını savunmaktayız.

Soru 9: Afganistan devletinin Taliban ile yapması planlanan barış görüşmeleri ve Taliban'ın hükümette pay alması konusunda partiniz ne düşünüyor?

Cevap 9: Bize göre savaş ülkedeki sorunları bittirmek için asla çözüm değildir. Bunun için Afganistan devletine karşı silahlı mücadelede bulunan gruplar ile mevcut yasalara uymak şartı ile barış görüşmeleri yapılmalıdır. Biz bu görüşmeleri milli menfaatler neticesinde savunmaktayız. Fakat Taliban ile barış görüşmesi yaparken demokrasi değerleri, insan hakları ve bazı modern değerler feda edilmemelidir. Bunların feda olması pahasına yapılacak barış asla kalıcı olmayacaktır. Biz geçici barış ve silah bırakmadan değil kalıcı bir barıştan yanayız.

Soru 10: cemiyeti İslami Partisi'nin siyasi, ekonomik ve kültürel konulardaki programlarını kısaca anlatabilir misiniz?

Cevap 10: Bizim siyasi düşüncemize göre hâkimiyet ancak Allah'a aittir. Bu düşüncenin gerçekleşmesinin en önemli şartı, Allah'ın kitabı ve Müslümanların yol haritası olan Kuran-i Kerim'deki emirlere uygun hükümet tarzı oluşturmaktır. Biz İslami demokrasiyi savunan bir Parti olarak, hükümetlerin halk tarafından seçilmesini ve İslam dinine uygun olmasından dolayı parlamenter sistemi savunmaktayız. Bireysel ve toplumsal özgürlüklerle ilgili hakları İslami yasalara göre savunmayı ve İslam dinine aykırı hareketlere karşı durmayı benimsemekteyiz. Plüralizm ve siyasi çoğulculuğu savunan Cemiyeti İslami Afganistan Partisi tekçilik ve monarşiye karşıdır. Bize göre ülkede yaşayan bütün etnik grupların eşit haklara sahip olmaları gerekmektedir. Afganistan'ın azınlıklar ülkesi olmasından dolayı bütün etnik grupların kültürleri, dilleri ve mezheplerinin gelişmesi için eğitim programlarından yararlan-

maları gerekmektedir. İslam dininin eğitim programlarında öncülüğü sağlanmalıdır. Bize göre ülkede yaşayan bütün etnik grupların eşit haklara sahip olmaları gerekmektedir. Cemiyeti İslami Afganistan Partisi'ne göre; kadın ve erkeğin eşit haklara erişmesine zemin hazırlamak devletin görevidir. Basın ve ifade özgürlüğü, demokrasi ilkelerinden olduğu için hiçbir zaman hiçbir kurum tarafından kısıtlanmamalıdır.[486] Sözü geçen partinin eğitim ile ilgili politikalarında Afganistan'ın azınlıklar ülkesi olmasından dolayı bütün etnik grupların kültürleri, dilleri ve mezheplerinin gelişmesi için eğitim programlarından yararlanmaları gerekmektedir.

EK 4

10.07.2012. tarihinde Hizbi Kongre-i Milli Afganistan Partisinin lideri Abdul Latif Pedram ile yapmış olduğum görüşme

Soru 1: Hizbi Kongre-i Milli Afganistan hangi amaçlar için kurulmuştur?

Cevap 1: Kongre-i Milli Afganistan Partisi ülkede haksızlıklara karşı mücadele etmek için kurulmuştur. Bu ülkede üç asır boyunca tek milliyet tarafından başka etnik grupların hakları ihlal edilmiştir. Bu etnik grupların kimlikleri silinmeye çalışılmış, toprakları zorla hâkim milliyete verilmiş ve yüzlerce haksızlığa uğratılmıştır. Bundan dolayı biz, bu ülkede adaletin yaygınlaşması için siyasi bir parti olarak faaliyet yapmaktayız. Biz, bu ülkede adaletin sağlanması için her şeyden evvel mevcut siyasi yapının değişmesini, herkesin kendi etnik kimliği ile anılmasını, yönetimde bütün etnik grupların eşit olarak yer almasını ve demokrasi değerlerinin hakim olmasını arzu etmekteyiz. Bize göre Afganistan'da en uygun siyasal sistem federal sistemdir. Biz ekonomik sorunları çözmek için devletin Pazar ekonomik sisteme göre ekonomik planlarını tasarlaması ile tarım, hayvancılık ve sanayi sektöründe modernleşmesi fikrini savunmaktayız.

Kongre Milli Partisinin dış politikasında; iyi komşuluk, birbirlerinin iç işlerine karışmama, devletlerin toprak bütünlüğüne saygı, karşılıklı dostane ilişkiler ve bu ilkelerin milli menfaatler çerçevesinde uygulanması temel prensipler olarak belirtilmektedir. Biz devletlerarası çekişmelerde daimi tarafsızlık ve bağımsız dış politikayı savunmaktayız. Biz, İnsan hakları sözleşmesiyle, dünyada barış ve uzlaşma yolunun sağlanmasını, güvenlik zafiyetlerinin giderilmesini, çevrenin temiz tutulmasını savunmakla beraber; uluslararası terörizme, kimyasal ve biyolojik silahların yapılmasına, üretilen silahların tehdit unsuru olarak kullanılmasına ve işgal altında bulunan halkların bağımsızlığının engellenmesine ciddi şekilde karşı çıkmaktayız. Biz Asya ülkeleri arasında Avrupa birliği ve NATO gibi ortak organizasyonların oluşması için diğer Asya devletleri ile çalışacağız. Bu birlikle bizim asıl amacımız; NATO ve batılı ülkelerin Asya ülkelerine karşı müdahalelerinin önüne geçmektir. Biz, kesinlikle ABD ve NATO askerlerinin Afganistan'da bulunmasına ve yabancı bir devletin bu ülkede askeri üs kurmasına karşı çıkmaktayız.

Soru 2: Sizin öne sürdüğünüz planların üzerinde en çok tartışılanı ve en önemli olanı; Afganistan'da federal sistemi kurmaktır. Bazıları bu sistemin Afganistan'ı böleceği fikrini savunmaktadır. Siz bu iddialar konusunda ne düşünüyorsunuz?

Cevap 2: Hiçbir yerde federal sistemin bölücülüğe gittiğine şahitlik edilmemiştir. Dünya nüfusunun iki milyarından fazlası bu sistem ile yönetilmektedir. Hiçbir yerde bölünmeye neden olmamıştır. Aksine federal sistem her zaman etnik grupların çok fazla olduğu ülkelerde birliğe neden olmuştur. Bunun en açık örneği ise ABD'dir. Federal sistemin uygulanmasındaki amacımız Afganistan'ı bölünmekten korumaktır.

Soru 3: Sizin savunduğunuz bu federal sistem hangi unsurlara göre gerçekleşebilir? Milliyet unsuruna göre mi? Yoksa başka bir unsura göre mi?

Cevap 3: Afganistan'da etnik gruplara göre bir federal yapı tasarlamak imkânsızdır. Fakat bu ülkede federal sistem coğrafi yapıya göre gerçekleşebilir. Eskiden de bu bölgesel yönetimler vardı. Bu siyasi yapı aslında Afganistan için yeni bir sistem değildir.

Soru 4: Afganistan'da mevcut siyasi partilerin çoğu bazı iddialara göre yabancı devletler tarafından mali yardım almaktadır. Kongre Milli Afganistan'ın mali kaynağı nereden sağlanıyor?

Cevap 4: Biz mali ihtiyaçlarımızı parti üyelerinden ve bizi destekleyen bazı tüccarlardan sağlamaktayız.

Soru 5: Afganistan'da siyasi partilerin çok olmasına rağmen zayıf ve başarısız kalmasının asıl nedeni nedir?

Cevap 5: Biz demokrasiye geçiş sürecindeyiz. Bundan dolayı Avrupa ülkelerinde oluşan modern partiler gibi Afganistan'da siyasi partiler daha ortaya çıkmamıştır. Afganistan'ın etnik yapısı, aşiret yapısı ve bölgesel sorunlar buradaki siyasi partilerin modernleşmesi ve aktif olmasına engel olmaktadır. Her ne kadar ülkede siyasi partiler zayıf ve başarısız olsa da demokrasinin yaygınlaşması önemlidir. Savaştan kurtulan diğer ülkelerde olduğu gibi Afganistan da bu süreci geçirmelidir. Bu süreçten sonra zamanla Afganistan'da da diğer ülkeler gibi milli ve güçlü partilerin ortaya çıkması mümkündür.

Soru 6: Seçim yasası ve Bağımsız Seçim Komisyonu hakkında ne düşünüyorsunuz?

Cevap 6: Mevcut seçim yasasında partilere hak verilmediği için biz partilerin seçimlere katılmasını sağlayan bir seçim sistemini savunmaktayız.

Soru: Kongre Milli Afganistan partisi, Taliban ile Afganistan devleti arasında yapılması planlanan görüşme hakkında ne düşünüyor?

Cevap: Biz barış ve görüşmelerden yanayız.

Ek 5

12-07-2012. Tarihinde Kabil Milletvekili Abdul Hafız Mansur ile yapmış olduğum görüşme

Soru 1: ilk olarak Afganistan'daki siyasi partileri birkaç başlığa ayırabilir misiniz?

Cevap 1: Afganistan'daki siyasi partileri siyasi fikir olarak dörde ayırabiliriz. Bunlardan birincisi çok radikal olan partilerdir. Bu partinin başlıcaları ise: Hizbi Daveti İslami Sayyaf ve Ahmet Şah Ahmetzai başkanlığındaki Hizbi İktidarı İslami partisidir. İkinci grup ise, İslami ve Milli partilerdir. Bu gruba örnek olarak, Cemiyeti İslami Afganistan ve Hizbi İslami Afganistan partilerini gösterebiliriz. Üçüncü grup ise milli partilerdir. Bunlara göre din fazla önemli değildir. Bunlara örnek olarak ise, Afgan Millet ve Cünbişi Milli İslami Afganistan partisi gösterilebilir. Dördüncü grup liberal ve demokrat partilerdir. Bunlara göre liberal değerler dini ve milli meselelerden önemlidir. Kongre-i Milli Afganistan ve Cumhuriyetçi Parti bu gruba ait partilerin örnekleridir.

Soru 2: Demokratik Halk Partisi'nden sonra Afganistan'da siyasi partiler neden iktidar sahibi olamamıştır?

Cevap 2: Afganistan'daki siyasi partileri Avrupa ve diğer gelişmiş ülkelerdeki siyasi partiler ile karşılaştırmak çok yanlış olacaktır. Afganistan'daki siyasi partiler ülkedeki ekonomik, kültürel, siyasal ve etnik meselelerden kesinlikle etkilenmektedir. Bundan dolayı yıllarca süren çatışmalardan yeni kurtulan bir ülkede modern anlamda siyasi parti umulması yanlış olacaktır. Yani fakir bir ülkede modern ve güçlü bir siyasi parti asla ortaya çıkmayacaktır. Siyasi parti terimi modern bir olgudur. Afganistan'da ise daha çok etnik, sosyal, bölgesel ve aşiret yapısı her şeyden evvel gelmektedir. Burada faaliyete bulunan siyasi partiler de bu unsurlardan etkilenmek zorundadır. Bizim ülkemizde milli ve güçlü partilerin oluşmamasının önemli nedenlerini şöyle sıralayabiliriz. Aşiret yapısı, siyasi bilincin düşük olması, geleneklerin modern değerlerden daha önemli olması, okuryazar oranının düşük olması, geçmişteki hükümetlerin tek milliyet adresinden diğer milliyetlere karşı uyguladığı ayrımcılık ve dışlama politikası, kargaşaların devamlı olması, partilerin mali kaynak-

larını yabancı ülkelerden temin etmesi ve yabancıların isteğine göre hareket etmek zorunda kalması milli partilerin oluşmamasının en önemli nedenleridir. Siyasi fikirleri diğer ülkelerden kopyalayıp buradaki koşullara önem vermeden ve o değerleri kendi değerlerimiz ile bağdaştırmadan uygulamak bizim en önemli hatamız olmuştur. Bu hatayı hem sol gruplar hem de sağ gruplar yapmıştır.

Soru 3: Afganistan'da gün geçtikçe siyasi partilerin çoğalması ve bu kadar partinin siyasi arenadaki faaliyetlerinin gözle görünür olmamasının nedeni nedir?

Cevap 3: Bunun delili, yıllarca parti kurma ve siyasi faaliyet hakkından mahrum kalmaktır. Bu sadece siyasi partiler için geçerli değil, aynı zamanda medya için de geçerlidir. Dünyanın en gelişmiş ülkelerinde dahi bizim ülkemize ait televizyon ve radyo kanalı yoktur.

Soru 4: Seçim Komisyonu ve seçim sistemi hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu yasa ve komisyonun devamlı kalması durumunda siyasi partilerin gelişmesi mümkün müdür?

Cevap 4: Mevcut devletin en eksik noktalarından biri de, demokrasinin en önemli unsuru olan seçimleri siyasi partilerin katılmasına fırsat tanımadan uygulamaya çalışmaktır. Demokrasi hiçbir zaman siyasi partilerin olmadığı bir sistemde olamaz. Siyasi partilerin katılmaması ile gerçekleşen seçimlerde halk siyasi parti yerine yakınlarına güvenmek zorunda kalacaktır. Bunun için seçimlerde herkes kendi etnik grubuna, mezhebine, bölge ve ırkına mensup olan insanları seçmek zorunda kalacaktır. Böylece yasama organı, devletin işlerini denetlemek ve yasa yapmaktan ziyade zayıf bir organ olarak ortaya çıkacaktır. Siyasi partilerin modernleşmesi ve millileşmesi için seçim sisteminde bireyler yerine partilere seçilme hakkı tanınmalıdır. Partilerin seçime katılmasını engellemek yerine baraj sistemini uygulamak ülkede güçlü partilerin çıkmasına ve etnik partilerin yok olmasına neden olacaktır.

Soru 5: Siyasi sistemin Başkanlıktan, Parlamenter ve federal sisteme geçmesi ile ilgili bazılarının, parlamenter sistemde iktidar partisinin Cumhurbaşkanı gibi bütün yetkileri kendine toplayacağı, federal sistemin ise ülkenin bölünmesine sebep olacağı iddiasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Cevap 5: Demokrasilerde her şey halk iradesi ile gerçekleşecektir. Bölünmeler de halk iradesi ile olacaksa demokratik bir eylemdir. Devletler, halk iradesine saygı göstermek zorundadır. Halk federal sistemi mi istiyor, parlamenter rejimi mi? Yoksa başkanlık sistemini mi? Siyasilerin bütün bunlara uyması gerekmektedir. Hiçbir yerde parlamenter sistem ve federal yapı bölünmeye neden olmadığı gibi, tam aksine birleşmelere neden olmuştur. Bunun için ben kesinlikle bu fikirlere karşıyım. Her ülke kendine has rejimler ile yönetildiği zaman daha faydalı olacaktır. Afganistan Lübnan'ın tecrübesini uygulamalıdır. Lübnan da Afganistan gibi etnik bakımdan çok karışık bir ülkedir. Bu ülkede yönetim dört büyük etnik grup arasında paylaşılmaktadır. Afganistan'da da bunun gibi bir sistemin uygulanması milli birliği oluşturmak ve kardeşliği pekiştirmek için faydalı olacaktır. Ya da Afganistan için Fransa gibi yarı başkanlık sistemi uygulanmalıdır.

Soru 6: İç savaşların asıl nedenleri nelerdir?

Cevap 6: İç savaşın nedenleri; Afganistan'da hâkim olan aşiret yapısı, siyasi bilincin oluşmaması, milli bir kimliğe sahip olunmaması ve Afganistan'ın kötü komşuları olarak bilinen İran ve Pakistan'ın mezhepsel sorunları kullanarak kargaşa yaratma çabasında bulunmalarıdır. Son olarak Afganistan'da iç savaşın çıkmasının en önemli yabancı etkeni, yıllarca komünist rejim ve Sovyet işgaline karşı mücadele eden mücahitlere askeri ve mali yardımlarda bulunan batı bloğunun lideri ABD'nin ön plana çıkması ve sonrasında Rusların Afganistan'dan çekilmesi ile beraber Moskova yanlısı Necibulah'ın hâkimiyetinin mücahitler tarafından yıkılarak yerine mücahitler tarafından kurulan Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin tanınmamasıdır. Bazı şehirler hiç savaş yapılmadan halk tarafından teslim edilmiştir. 1999-2000 yıllarında Taliban Afganistan'ın %90'nını kontrolü altında bulundurmaktaydı. Sadece Badahşan, Pencşer ve Tahar vilayetinin az bir kısmı Kuzey koalisyonunun elinde kalmıştı. Pakistan, Taliban'ın en büyük hamisi olarak Kabil'e kadar gelmesine çeşitli yardım ve destek vermesine rağmen Taliban hükümetini tanımamıştır.

EK 6.

10.07.2012 tarihinde Kabil'de Hizbi Vahdeti Mardumi Afganistan Partisi'nin yardımcısı Mohammad Nateki ile yapmış olduğum görüşme

Soru 1: Hizbi Vahdeti Mardumi Afganistan Partisi'nin tarihçesini anlatabilir misiniz?

Cevap 1: İlk olarak kabilde olan Hüseyini grubu, Tahran'da faaliyet yapan Müstezafi grubu ve Sazmani Nasr grubu 1978 yılında Sazmani Nasr adı altında birleşmişlerdir. Şii'lerin bu örgütten başka sekiz siyasi grubu vardır. Hizbi Vahdeti İslami Afganistan Partisi oluşmadan önce bu sekiz siyasi grup İran'da sekizlik ittifakı olarak birleşmişlerdir. Bu ittifakın oluşmasına İran'ın da katkısı olmuştur.1989 yılında ise yine İran'ın girişimi ve Abdul Ali Mezari'nin çabaları ile Hizbi Vahdeti İslami Afganistan Partisi kurulmuştur. Bu partinin ilk kongresi Bamyan Vilayetinde gerçekleşmiştir. Partinin kurulması ile beraber Mohammad Ekberi geçici başkan olarak seçilmiş ve daha sonra gerçekleşen kongrede Abdul Ali Mezari Partinin lideri ve genel sekreteri olarak kabul edilmiştir. 1994 yılında Kabil'de partililer arasında patlak veren bir savaş neticesinde Ekberi ve bazı arkadaşları bu partiden ayrılarak, Hizbi Vahdeti Milli İslami Afganistan Partisini kurmuştur. Bu tarihte devlet ile Hazaralar, Özbekler ve bazı Peştun gruplar arasında savaş devam etmekteydi. Partiden ayrılan Ekberi ve arkadaşları Rabbani ve Ahmetşah Mesut'un yanında savaşa girmişlerdir. 1994 yılında Partinin lideri Mezarı Taliban tarafından şehit edilmiştir. Bundan sonra hareketin başına Mezari'nin yardımcısı konumunda olan Mohammad Kerim Halili seçilmiştir. 2004 yılında Hizbi Vahdeti İslami Afganistan partisinde tekrar bir ayrılık ortaya çıkmıştır. Bu ayrılma neticesinde Hacı Mohammad Muhakkik partiden ayrılarak Hizbi Vahdeti İslami Mardumi Afganistan Partisi'ni kurmuştur.

Soru 2: Hizbi Vahdeti İslami Afganistan Partisi'nin demokratik bir Afganistan için siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal planları nelerdir?

Cevap 2: Bizim iki çeşit programımız bulunmaktadır. Bunlardan biri parti ile ilgili, diğeri ise devletle ilgilidir. Parti ile ilgili olanı, parti üyelerinin eğitilmesi projesidir. Bu kapsamda parti olarak gençlerin eğitimine çok önem verilmektedir. Yüzlerce kişinin yurtdışına eğitim almak için gönderilmesi bunun en açık örneğidir.

Ya da medya konusunda daha aktif olmak bizim için çok önemlidir. Çünkü günümüzde siyasi faaliyetinizi herkese anlatabilmek için medya gereklidir. Bu kapsamda Rahi Ferda televizyon kanalı ve bazı dergiler parti amaçlarını halka ulaştırmak için faaliyet yapmaktadır. Bizim milli planlarımızın başında mevcut siyasal sistemi değiştirmek gelmektedir. Bize göre Afganistan için başkanlık sistemi yerine parlamenter sistem daha faydalıdır. Valiler, belediye başkanları ve bazı üst düzey yerel yönetimdeki yöneticilerin Cumhurbaşkanı ya da merkez yerine yerel halk tarafından seçilmesi demokratik bir eylemdir.

Bizim en önemli amaçlarımızdan biri de seçim sisteminde bireyler yerine partilerin gelmesidir. Bize göre demokrasinin ayakta kalması için siyasi partilerin mecliste bulunması şarttır. Bunun için parlamentodaki partiler halkı temsil etmelidir. İnsan hakları, demokrasi, azınlık hakları, ırkçılığın yok edilmesi vb. gibi buna benzer medeni unsurlar bu parti tarafından desteklenmektedir.

Soru 3: Mevcut sistem içinde Cumhurbaşkanı, yasama organı, yargı organı ve yürütme organı üzerinde oldukça etkili bir konumda bulunmaktadır. Mesela senato üyelerinin %25'nin, yüksek mahkeme başkanı ile üyelerinin ve yürütme erkinin hepsinin cumhurbaşkanı tarafından seçilmesi güçler ayrılığı ilkesine aykırı değil midir?

Cevap 3: Bu sistemde güçler ayrılığı ilkesi asla bulunmamaktadır. Güçlerin birbirinin yetkilerine karıştığı ve Cumhurbaşkanı'nın bunların hepsini kendi elinde topladığı görülmektedir. Bunların hepsi başkanlık sisteminin Cumhurbaşkanı'na verdiği yetkilerden doğmaktadır. Bundan dolayı Hizbi Vahdeti İslami Afganistan Partisi âdemi merkeziyetçi bir Parlamenter sistemi savunmaktadır.

Soru 4: Siyasi Partilerin zayıf kalması ve siyasi alanda kendini bile tespit edememesinin asıl nedeni nelerdir?

Cevap 4: Bunun nedeni çok açıktır. Mevcut siyasal yapı ve yöneticilerin anti siyasi parti politikaları siyasi partilerin daha iyi tebarüz etmemesi için en önemli etkendir. Bir ülkede siyasal sistem çerçevesinde siyasi partilere sadece göstermelik olarak faaliyet hakkı verilmiş ise, o ülkede siyasi partilerin modern anlamda oluşması ve etkin olması imkânsızdır.

Soru 5: Hizbi Vahdeti İslami Afganistan Partisi, iç savaşların bir tarafı olarak savaşların nedeni hakkında neler düşünüyor?

Cevap 5: Cumhurbaşkanı da İslami partilerin iç savaşlar döneminde Kabil'i tahrip ettiğini iddia etmişti. Bunlar maalesef bu memleketin gerçekleridir. 1992 yılından 1994 yılına kadar İslami gruplar arasında bazı çatışmalar vuku bulmuştur. 1994 yılından 2001 yılına kadar ise Taliban ile İslami gruplar arasında savaşlar yaşanmıştır. İç savaşların iki önemli nedenini size açıklayabilirim. Birincisi iç faktörler; yani Afganistan'ın aşiret yapısı gibi unsurlardır. İslami grupların sadece silah kültürü ile yaşamış olmalarıdır. Bu gruplara liderlik yapan insanların geçmişinde bir yönetme tecrübesinin olmaması savaşlara neden olmuştur. Genel olarak İslami partilerde idari ve siyasi bilinç çok eksikti. Bundan dolayı ülkeyi yönetemeden iç savaşlara sürüklemişlerdir. İkincisi ise dış faktördür. Mücahitlerin ülkede hâkim olması ile beraber bütün dünya mücahitlere karşı durmaya başlamıştır. Cihat zamanında mücahitleri destekleyen ülkeler bile SSCB'nin yıkılmasıyla birlikte mücahitlere yapılan yardımları kesmişler ve bunlara karşı durmuşlardır. Bu nedenden ötürü mücahitler kendi aralarında savaşmışlardır. Dünya devletlerinin mücahitlerin kurduğu rejime karşı durmasının nedeni ise; bunların İslami bir hükümet kurma fikrini savunmalarından ortaya çıkmıştır. İç savaşların çoğu mücahit grupların bilgisi dışında olmuştur. Pakistan ve İran bu savaşların çıkmasına vesile olmuştur. Batılı ülkeler için İslami bir devletin kurulması onlara İran gibi baş belası olacaktı. İslami ülkelerden İran kendine yakın bir İslami hükümet kurmak peşindeyken, Suudi Arabistan ve Pakistan gibi Sünni İslami ülkeler ise İran'a karşı durabilecek bir İslami rejimin kurulması peşindeydi. Böylece her ülke kendisine yakın bulunan siyasi gruplara yardımda bulunmuş ve diğer gruplara karşı savaşmalarını talep etmiştir. Bu nedenlerden dolayı savaş o zamanlar kaçınılmaz bir olgu olmuştur. Siz savaş istemediğiniz zaman bile öbür tarafın saldırısına maruz kalınca kendinizi savunmak zorunda kalacaktınız.

Soru 6: Seçim sistemi ve seçim komisyonu hakkında ne düşünüyorsunuz?

Cevap 6: Seçim sistemi ve seçim komisyonu asla demokratik bir sistem ve demokratik bir kuruluş değildir. Seçim sisteminde siyasi partilere katılma hakkını vermemek demokrasilere aykırıdır. Demokratik rejimlerde biz her zaman seçimlere partilerin katıldığını ve halkın oyu ile iktidara geldiğini görmekteyiz ama Afganistan

rejimi demokratik bir rejim olarak algılanmasına rağmen siyasi partilere mensup kişilerin parti adresinden meclise girmeleri engellenmektedir. Bize göre halkın demokratik şekilde temsil edilmesi için çoğunluk seçim sistemi yerine Nispi çoğunluk sistemi uygulanmalıdır.

Seçim komisyonunun başkanının ve üyelerinin Cumhurbaşkanı tarafından atanması bu kurumun bağımsız olmadığını en açık göstergesidir. Bize göre seçim komisyonu üyeleri ve başkanının siyasi partiler tarafından önerilerek parlamentodan güvenoyu almak şartıyla iş başına gelmesi en demokratik yoldur. Ancak bu demokratik yola mevcut rejim asla fırsat tanımamaktadır.

Soru 7: Durand sınır hattı konusunda ne düşünüyorsunuz?

Cevap 7: Durand sınır hattı tarihi kanıtlara göre her zaman Afganistan emirleri ve padişahları tarafından kabul edilmiştir. O coğrafi yeri Afganistan'ın toprak parçası olarak görmek sadece milliyetçi ve duygusal bir ideolojidir.

Soru 8: Taliban ile Afganistan devleti arasında yapılmakta olan barış anlaşması ve Taliban'ın hükümette pay alması hakkında ne düşünüyorsunuz?

Cevap 8: Taliban asla demokrasi ve halk iradesine inanmamaktadır. Afganistan devletinin bu politikasını, Taliban'ın mevcut anayasa ve demokrasi değerlerine saygı göstermesi ve silahını bırakması şartı ile desteklemekteyiz. Eğer Taliban, Afganistan'da kadınların okumasının yasaklanmasına, çalışmasının yasaklanmasına ve demokrasinin yasaklanmasına devam etmek için hükümet ortağı olmak düşüncesiyle getirilirse kesinlikle biz buna karşıyız.

EK 7

10-07-2012. Tarihinde Kabilde, Kabil milletvekili Abdulkayum Sacaddi ile yapmış olduğum görüşme.

Soru 1: Afganistan'daki siyasi partileri bilimsel olarak gruplandırabilir misiniz?

Cevap 1: Afganistan'daki siyasi partileri, Afganistan'ın şartlarına göre meydana çıkmasından dolayı ve siyasi partilerin oluşumunda modern değerler yerine geleneklerin etkin olmasından dolayı siyaset biliminde yapılan tanımlar ve tipolojilere göre gruplandırmamız imkânsızdır. Çünkü Afganistan'daki partilerin çoğu mezhep, din, dil, ırk ve bölge menfaatleri yönünde ortaya çıkmıştır ve bu yönde politika izlemektedir. Afganistan'daki siyasi partileri daha siyasi olarak görmek yanlış olacaktır. Çünkü bu partiler daha olgunlaşmamıştır.

Soru 2: Afganistan'daki siyasi partilerin başarısızlığının ve zayıf kalmasının asıl nedenleri nelerdir?

Cevap 2: Siyasi partilerin ülkenin siyasi ortamında zayıf ve etkisiz olmasının nedenlerini şöyle sıralayabiliriz.

1. Afganistan'daki siyasi partilerin yeni ve olgunlaşmamış olmasıdır.
2. Siyasi partiler üzerinde Afganistan'ın geleneksel siyasi kültürünün hâkim olmasıdır. Bizim siyasi partilerimizin çoğu milli düşünce ve fikirden yoksundur. Bundan dolayı güçlü ve milli partilerin ortaya çıkması gecikmektedir.
3. Bu siyasi partilerin birçoğunun geçici amaçlar için ortaya çıkması ve devamlı politika yaratma yeteneğinden uzak olmasıdır. Bu nedendendir ki siyasi partilerin ömrü fazla uzun sürmemektedir.
4. Mevut hükümetin uyguladığı anti siyasi parti politikasıdır. Mesela, seçimlerde siyasi partilerin modern dünyada olduğu gibi seçime katılma şansının düşük olması gibi hususlardır.

Soru 3: Afganistan nasıl modern ve güçlü bir partiye sahip olabilir?

Cevap 3: Siyasi parti olgusu modern bir değerdir. Afganistan'daki siyasi ortam ise geleneksel bir ortamdır. Modern değeri ve geleneksel değeri coğrafi olarak aynı yerde ve aynı anda yaşatmak kendi kendine büyük bir sorundur. Bunun için geleneksel siyasi değerlerin modernleştirilmesi gerekmektedir. Siyasi partilerin modernleşmesi, siyasi rekabet, çoğulculuk, vatandaşların eşitliği, seçme ve seçilme hakkı gibi medeni değerlerin yaygınlaşması neticesinde mümkün olacaktır. Bunların gerçekleşmesi için her şeyden önce geleneksel siyasi kültür yerine modern değerlerin yerleştirilmesi gerekmektedir.

Soru 4: Bazı siyasi partiler Afganistan'daki mevcut sorunları başkanlık sistemine bağlamaktadır, siz bunlara katılıyor musunuz?

Cevap 4: Ben bu düşünceye katılmıyorum çünkü, hiçbir siyasi sistem sorun yaratmaya neden olamaz. Bizim ülkedeki sorunların temelinde yatan problem, siyasi kişilerin yasalara karşı saygısızlığı ve yasaların sadece kâğıt üzerinde kalmasıdır. Afganistan anayasası İslam ülkelerinde en demokratik anayasadır. Eğer siyasiler bu yasalara göre hareket ederlerse bütün sorunlar ortadan kalkacaktır. Ne yazık ki ne hükümet, ne yasama organı ne de yargı organı yasalara göre hareket etmemektedir. Afganistan'da yasalar yerine kişilerin hüküm sürdüğü görünmektedir ki bu geleneksel kültürün hâkim olduğu her yerde yürürlüktedir. Yasaların hâkim olmadığı ülkelerde siz hangi sistemi istiyorsanız getirin yine başarısız olacaktır. Çünkü böyle memleketlerde aşiret lideri, dini imamlar ve etnik grupların liderleri yasalardan daha çok etkindir. Afganistan'daki sorunları bitirmek ancak yasaların kişilerin yerini alması ile gerçekleşecektir.

Soru 5: Seçim sistemi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Cevap 5: Siyasi kültürün modernleşmemesi ve siyasi partilerin zayıf kalmasının en önemli nedeni de mevcut seçim sistemidir. Afganistan için çoğunluk seçim sistemi yerine nispi çoğunluk sistemin uygulanması modern bir siyasi kültüre sahip olmak için çok yararlıdır. Kişiler yerine seçimlerde partilerin katılması da seçim sisteminin değiştirilmesi kadar önemlidir. Siyasi partilerin mecliste olmaması demokrasinin olmaması demektir.

EK 8

14–06 2012 tarihinde Kabil üniversitesi, Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Faizullah Celal ile yapmış olduğum görüşme

Soru 1: İlk olarak Afganistan'daki siyasi partileri bilimsel olarak gruplandırabilir misiniz?

Cevap 1: Afganistan'daki siyasi partileri siyaset bilimi açısından gruplandırmak oldukça zor hatta imkânsızdır. Çünkü buradaki siyasi partiler daha modern anlamda bir siyasi fikre sahip örgütler değildir. Bu partilerin kuruluşunda siyasi fikirlerden daha çok etnik, bölge, din, mezhep, dil gibi unsurlar rol oynamıştır. Siyasetçilerin hala gelenekler üzerinden siyaset yapmaları ve aşiret yapılarının partilerin üzerinde etkin olması bu partileri geleneksel kuruluşlar olarak göstermektedir. Bundan dolayı bu partileri siyaset bilimindeki tipolojilere göre gruplandırmak imkânsızdır. Fakat Afganistan'daki siyasi partileri iç unsurları göz önüne alarak milli -İslami Partiler, etnik partiler ve demokratik partiler olarak üç gruba ayırmamız mümkündür.

Soru 2: Siyasi partilerin zayıf ve başarısız kalmasının nedenleri nedir?

Cevap 2: Biraz önce de belirttiğimiz gibi Afganistan her bakımdan kendine has bir özelliğe sahiptir. Bu özelliklerin en önemlisi de ülkede hala geleneklerin hâkim olmasıdır. Geleneklerin hâkim olduğu ülkelerde siyasi partiler için modern değerleri yaygınlaştırmak kısa sürede olmayacaktır. Diğer neden ise partilerin kimlik menfaatleri üzerinden siyaset yapmaya çalışmalarıdır. Siyasi partiler modern bir terim olarak modern değerleri yaygınlaştırmak için siyaset yapmadıkça ülke siyasetinde partilerin etkin olması çok zor olacaktır. Siyasi partilerin etkin olmasına en önemli engel ise, mevcut rejimin uyguladığı seçim sistemi ve anti siyasi parti politikasıdır.

Soru 3: Siyasi partilerin ülke siyasetinde modern dünyada olduğu gibi etkin olması adına ne yapılmalıdır?

Cevap 3: Siyasi partilerin Afganistan'ın siyasi arenasında etkin olması için; çoğunluk ve partisiz seçim sistemi yerine partilerin katılması ile gerçekleşecek seçimlerin uygulanmasını sağlamak, seçimlerde Çoğunluk oy yerine Nispi çoğunluk oy

ilkesini uygulamak, geleneksel siyasi kültür yerine modern siyasi kültürü yerleştirmek ve siyasi partilerin kimlik politikaları yerine milli menfaatlere göre siyaset yapmalarına zemin hazırlamak gerekmektedir.

Soru 4: 2014 yılında yabancı askerlerin ülkeden çıkmasını ve dünya kamuoyundan gelen yardımların kısıtlanmasını göz önünde tutarsak, 2014 yılı sonrası siyasi partilerin gelişimi Afganistan devleti için nasıl olacaktır?

Cevap 4: Yabancı askerlerin çekilmesinin ve dünya kamuoyunun yardımlarını sınırlandırılmasının, 2014 yılından sonra Afganistan devletini zor ve başarabilmesi güç olacak bir duruma sokma ihtimali oldukça yüksektir. Çoğu siyaset bilimciler Afganistan devletinin 2014 yılından sonra devam edemeyeceğine inanmaktadırlar. Eğer 2014 yılından sonra başta ABD olmak üzere Yabancı ülkeler Afganistan hükümetine yardımlarını azaltırlarsa yine Afganistan El Kaide ve Taliban'ın eline düşebilir. Dünya kamuoyu eğer bu belayı Afganistan'da yenemezse, kendi ülkelerinde de yenemeyeceği kesindir. Biliyorsunuz Taliban ve El kaide militanlarının hakim olduğu bir ülkede siyasi partilerin faaliyette bulunması imkansızdır. Bu nedenden dolayı 2014 yılından sonra Afganistan devletinin ve siyasi partilerin geleceği dünya kamuoyundan gelen siyasi ve maddi yardımlara bağlıdır.

Soru5: Afganistan'daki mevcut sorunların çoğunun merkezi yönetim ve başkanlık sisteminden ortaya çıktığını söyleyen siyasi partiler ve siyasetçiler vardır. Siz bunlara katılıyor musunuz ve Afganistan'da uygulanmakta olan rejime tam anlamıyla başkanlık sistemi diyebilir miyiz?

Cevap 5: Afganistan'daki bütün sorunların başkanlık sistemi ve merkezi yönetiminden dolayı ortaya çıktığını söyleyenlere katılmıyorum çünkü dünyada uygulanmakta olan en meşhur üç sistem vardır. Bunlar başkanlık sistemi, yarı başkanlık sistemi ve parlamenter sistemlerdir. Bunlardan hiçbiri anti demokratik bir sistem değildir. Fakat her birinin kendisine has faydaları ve zararları vardır. Bunları suçlamaktansa hangi ülke için hangi sistemin daha faydalı olmasını tespit etmek çok önemlidir. Mesela Afganistan için başkanlık sistemi yararlı olmayabilir ama bütün sorunların bu sisteme ait olduğunu söylemek de yanlış olacaktır. Benim düşünceme göre merkezi otoritenin ve devlet düzeninin oturmamış olmasından dolayı merkezi

otoriteyi sağlamak ve milli devlet düzeni kurmak için en uygun siyasi sistem başkanlık sistemidir. Çünkü bu ülkede hala siyasi bilinç ve yasalara saygı gösterme sorunu var. Daha milli ve güçlü siyasi partiler oluşmadığı için parlamenter sistemde koalisyon hükümetleri ortaya çıkacaktır. Koalisyon hükümetleri Afganistan gibi istikrarsız bir ülke için çok tehlikelidir. Milli devlet düzeni ve devlet otoritesi kurmak yerine hükümetlerin zamanı seçimler, propagandalar ve kabine değişikliği ile geçecektir. Eğer federal sistem uygulanırsa ki, bu çok zordur. Bu federal sistemin ülkedeki etnik yapının karışık olmasından dolayı etnik gruplara göre yapılması imkânsızdır. Sonuç olarak federal sistemin uygulanması için güçlü bir merkezi otoritenin olması şarttır. Ancak Afganistan bu hususta yoksun olduğu için federal sistemin uygulanması çok zor gözükmektedir. Yukarıda belirtiğim hususlar her zaman için geçerli değildir. Afganistan'da güçlü ve milli siyasi partilerin oluşması ile beraber merkezi otoritenin oturmasından sonra oluşan parlamenter sistem daha faydalı olacaktır.

Ülkede uygulanmakta olan sistemde anayasada Cumhurbaşkanı'nın yetkileri, bakanların parlamentoya karşı sorumluluğu ve Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesi bu sistemi başkanlık sisteminden daha çok Fransa'da uygulanmakta olan yarı başkanlık sistemine benzetmektedir.

EK 9

10.07.2012 tarihinde Kabil üniversitesi Hukuk fakültesinin öğretim üyesi Prof. Dr Tahir Haşimi ile yapmış olduğum görüşmeden bir bölüm.

Soru 1: İlk olarak Afganistan'daki siyasi partileri bilimsel olarak gruplandırabilir misiniz?

Cevap 1: Siyasi partileri bir modern olgu olarak kabul edersek Afganistan gibi geleneksel kültürün hüküm sürdüğü ülkelerdeki siyasi partilerin siyaset bilimi açısından gruplandırmak oldukça zor hatta imkânsızdır. Çünkü bu ülkelerdeki siyasi partiler daha modern anlamda bir siyasi parti olamamıştır. Geleneksel, etnik, mezhepsel, dinsel ve bölgesel menfaatleri savunmak için kurulmuş örgütleri siyasi parti olarak görmek modern anlamda çok yanlıştır. Afganistan'daki siyasi partileri siyaset biliminde belirtilen tipolojilere tabi tutmak imkânsız olduğu için bu hareketleri ülkedeki şartlara ve savunduğu tezlere göre, İslami, demokratik ve etnik olarak üçe ayırmak mümkündür.

Soru 2: Siyasi partilerin zayıf ve başarısız olmasının nedenleri nelerdir?

Cevap 2: Afganistan'da siyasi partilerin başarısız olması ve ülke siyasetinde etkin olamamasının nedenlerini şöyle sıralayabiliriz.

1. Bütün savaşlardan kurtulup demokrasiye geçiş sürecinde olan ülkelerde olduğu gibi Afganistan'da da siyasi partilerin yeni olması ve siyasi bilincin zayıf olmasıdır.
2. Mevcut siyasi partilerin çoğunun geçici bazı amaçlar için ortaya çıkması ve kısa süreden sonra yok olmasıdır. Geçici menfaatler için kurulan partiler kısa bir süreden sonra ya amaçlarına ulaşır ya da programsızlıktan dolayı yok olur.
3. Siyasi partilerin milli menfaatler yerine etnik, dini, mezhepsel ve bölgesel çıkarlar için kurulmasıdır.
4. Geleneksel siyasi kültürün hâkim olması ve modern siyasi kültürün yerleşmesi için partiler tarafından sistemli politikaların üretilmemesidir.

5. Dış müdahalelerdir. Dış müdahaleler neticesinde kurulan siyasi partilerin ülke menfaatleri yerine destek aldığı ülkenin menfaatlerini savunması ve ona göre hareket etmesidir.

6. Devlet tarafından uygulanan seçim sistemi ve partisiz parlamento politikadır.

Yukarıda saydığımız nedenlerin etkin olmasından dolayı Afganistan'da güçlü ve milli partilerin oluşması gecikmektedir.